

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Ю. І. Корнієвський, Л. І. Кучеренко, В. Г. Корнієвська,
Д. Ю. Скорина, О. В. Хромильова, Н. Ю. Богуславська

ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ НА АПТЕЧНІЙ ПОЛИЦІ

*Навчальний посібник
для студентів III – V курсів фармацевтичних факультетів
спеціальності «Фармація, промислова фармація»
закладів вищої освіти
Міністерства охорони здоров'я України*

Запоріжжя
2020

УДК 615.322(075.8)

Л56

Затверджено

*Вченою радою Запорізького державного медичного університету
як навчальний посібник для студентів III – V курсів фармацевтичних факультетів
спеціальності «Фармація, промислова фармація» ЗВО МОЗ України
та рекомендовано для використання в освітньому процесі
(протокол № 8 від 10 березня 2020 р.)*

Автори:

Ю. І. Корнієвський, Л. І. Кучеренко, В. Г. Корнієвська,
Д. Ю. Скорина, О. В. Хромильова, Н. Ю. Богуславська

Рецензенти:

Марчишин С. М., доктор фармацевтичних наук, професор, завідувач кафедри фармакогнозії з медичною ботанікою Тернопільського національного медичного університету ім. І. Я. Горбачевського;

Омельянчик Л. О., доктор фармацевтичних наук, професор, декан біологічного факультету Запорізького національного університету.

Л56 **Лікарські рослини на аптечній полиці** : навч. посіб. для студентів III – V курсів фармацевт. ф-тів спец. «Фармація, промислова фармація» закл. вищ. освіти М-ва охорони здоров'я України / Ю. І. Корнієвський, Л. І. Кучеренко, В. Г. Корнієвська [та ін.]. – Запоріжжя : Вид-во ЗДМУ, 2020. – 304 с.

ISBN 978-966-417-192-1

У пропонованому навчальному посібнику узагальнено матеріал із вивчення цілющих властивостей лікарських рослин і фітопрепаратів, створених на їхній основі. Видання містить загальні відомості про біологічно активні речовини рослинного походження, а також класифікацію лікарських рослин за групами біологічної дії, що адаптована до міжнародної анатомо-терапевтично-хімічної системи класифікації лікарських засобів. Приділено значну увагу характеристиці лікарських рослин, які найчастіше використовуються у фітотерапії, а також систематизовано відомості про сучасні фітопрепарати, які представлені на фармацевтичному ринку України.

Для студентів та викладачів закладів вищої освіти Міністерства охорони здоров'я України, а також працівників практичної фармації та охорони здоров'я.

УДК 615.322(075.8)

ISBN 978-966-417-192-1

© Ю. І. Корнієвський, Л. І. Кучеренко, В. Г. Корнієвська,
Д. Ю. Скорина, О. В. Хромильова, Н. Ю. Богуславська, 2020
© Запорізький державний медичний університет, 2020

ПЕРЕДМОВА

Незважаючи на бурхливий розвиток хімії та зростання кількості нових високоефективних синтетичних препаратів, значне місце в сучасному арсеналі ліків продовжують займати засоби рослинного походження. Перевага препаратів на основі біологічно активних речовин (БАР) рослинного походження у багатьох випадках очевидна. З одного боку, при їхньому використанні практично відсутні ускладнення та небажані побічні реакції, з іншого – є широкий простір для маневрування, який забезпечується значною кількістю рослин, що мають подібну фармакологічну дію. На користь цього чинника також говорить можливість поєднання в одному препараті лікарських рослин, які не тільки мають необхідний для хворого набір лікувальних властивостей, але й взаємно підсилюють терапевтичний ефект.

За останній час усвідомлені великі можливості, які дає застосування лікарських рослин у медицині, адже біологічно активні компоненти рослин за своєю хімічною структурою дуже близькі або навіть ідентичні тим, які виробляє та яких потребує людський організм для нормального функціонування. Науковцями доведено, що саме хімічна природа БАР впливає на особливості фармакотерапевтичної дії, обумовлює фармакологічний ефект, а також визначає шляхи досягнення безпеки та ефективності лікування при використанні фітопрепаратів. Поряд із цим, знову стає актуальною теза, що в лікувальній практиці доцільно застосовувати не лише БАР рослин у чистому вигляді але й використовувати з терапевтичною метою рослинну сировину без хімічної обробки.

Сучасні дослідження спрямовані на пошук нових груп природних сполук, вивчення нових видів терапевтичної дії відомих лікарських рослин, розробку нових методів стандартизації лікарської рослинної сировини. Вивчення хімічного складу та фармакологічних властивостей лікарських рослин вказує на їхню провідну роль як джерел адаптогенних, імуномодулюючих, гепатопротекторних, загальнозміцнюючих, гіпохолестеренемічних, ендокринологічних препаратів, а також засобів для застосування в педіатричній та геріатричній практиці за рахунок поєднання результативності використання з широтою терапевтичної дії.

Практична діяльність провізора передбачає забезпечення населення якісними та ефективними лікарськими засобами, зокрема й фітотерапевтичними. Наявні відомості, що в світовій практиці для лікування та профілактики більшості захворювань вже використовується близько 25 тисяч рослин, а частка фітопрепаратів на фармацевтичному ринку досягає близько 40%. Зокрема на рослинні препарати для лікування серцево-судинних захворювань припадає 80%, а шлунково-кишкових – 70%. За прогнозами Всесвітньої організації охорони здоров'я питома вага препаратів на основі лікарської рослинної сировини може зрости до 60%.

Тому вивчення питань, пов'язаних із практичним застосуванням лікарських

рослин і фітопрепаратів є важливим завданням при підготовці майбутніх фармацевтичних кадрів. Проте, в існуючій навчально-методичній літературі зазначені питання висвітлені недостатньо. Крім того, останнім часом збільшився обсяг самостійної роботи студентів, що зумовлює необхідність розробки належного методичного забезпечення.

У пропонованому навчальному посібнику узагальнена та систематизована інформація щодо цілющих властивостей лікарських рослин і фітопрепаратів, створених на їхній основі. Для кращого засвоєння матеріалу видання структуроване на чотири розділи.

У першому – наведені загальні відомості про біологічно активні речовини лікарських рослин. Це сприятиме розумінню основ і принципів дії фітопрепаратів.

У другому розділі представлена класифікація лікарських рослин за групами біологічної дії, що адаптована до міжнародної анатомо-терапевтично-хімічної класифікації ліків. Така типізація дозволить майбутнім провізорам свідомо обирати аналоги лікарських засобів на рослинній основі та обґрунтовано проводити їх терапевтичну заміну в разі потреби.

Характеристика найважливіших лікарських рослин, що входять до складу фітотерапевтичних прописів, детально подана в третьому розділі. У цьому розділі наводяться особливості застосування лікарських рослин та застереження щодо їх використання. Це є основою для проведення фармацевтичної опіки хворих під час відпуску безрецептурних ліків із аптеки.

У четвертому розділі приділена значна увага розгляду фітопрепаратів, які представлені на фармацевтичному ринку України. Поданий матеріал систематизовано у таблицю, в якій для кожного фітопрепарату відображається назва, виробник, склад та показання до застосування. Це дозволяє студентам спеціальності «Фармація, промислова фармація» поглибити свої знання з номенклатури сучасних фітопрепаратів та підготуватися до подальшої практичної діяльності.

Посібник розрахований на студентів та викладачів закладів вищої освіти Міністерства охорони здоров'я України, працівників практичної фармації та охорони здоров'я, а також буде корисним широкому колу читачів, які цікавляться питаннями фітотерапії.

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АКТГ	–	адренокортикотропний гормон;
АТ	–	акціонерне товариство;
АТФ	–	аденозинтрифосфорна кислота;
БАД	–	біологічно активна (харчова) добавка;
БАР	–	біологічно активна речовина;
ВІЛ	–	вірус імунодефіциту людини;
ВСД	–	вегето-судинна дистонія;
ГРВІ	–	гостра респіраторна вірусна інфекція;
ГРЗ	–	гостре респіраторне захворювання;
ДНК	–	дезоксирибонуклеїнова кислота;
Др.	–	доктор;
ДФУ	–	Державна Фармакопея України;
КНМ	–	коефіцієнт накопичення мікроелементів – дорівнює відношенню вмісту елемента у сухій біомасі (мг/кг) до його вмісту в ґрунті (мг/кг);
ЛЗ	–	лікарський засіб;
ЛР	–	лікарська рослина;
ЛРС	–	лікарська рослинна сировина;
НВО	–	науково-виробниче об'єднання;
НЦД	–	нейроциркуляторна дистонія;
ПАТ	–	публічне акціонерне товариство;
ПП	–	приватне підприємство;
ПрАТ	–	приватне акціонерне товариство;
РНК	–	рибонуклеїнова кислота;
СНІД	–	синдром набутого імунодефіциту;
син.	–	синонім;
ст. л.	–	столова ложка;
США	–	Сполучені Штати Америки;
ТОВ	–	товариство з обмеженою відповідальністю;
ФОП	–	фізична особа-підприємець;
ФФ	–	фармацевтична фабрика;
ХФЗ	–	хіміко-фармацевтичний завод;
ЦНС	–	центральна нервова система;
ч. л.	–	чайна ложка;
ШКТ	–	шлунково-кишковий тракт;
IUPAC	–	International Union of Pure and Applied Chemistry – Міжнародний союз теоретичної та прикладної хімії.

Розділ I

НАЙВАЖЛИВІШІ БІОЛОГІЧНО АКТИВНІ СПОЛУКИ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН

1.1. Сполуки первинного обміну

До сполук первинного обміну (метаболітів) належать три основних класи – вуглеводи, жири, білки; до другої групи – всі інші класи, які протягом багатьох років становлять найбільшу зацікавленість з лікувального погляду: терпени і терпеноїди, алкалоїди, фенольні сполуки (прості феноли, фенолокислоти, лігнани, кумарини, антраценпохідні, флавоноїди, таніни), серед яких – аглікони та глікозиди. Вітаміни можна віднести до перехідних речовин між першою та другою групами.

1.1.1. Полісахариди

Полісахариди – продукти полімеризації моносахаридів. Мають у медицині самостійне значення. Серед них крохмаль, слизи, інулін, пектин, суміш глюко- та галактомананів.

Фармакологічна активність полісахаридів різних груп має спільні ознаки, проявляють репаративні, протизапальні та протимікробні (у свіжовиготовлених розчинах) властивості, мають противиразкову дію. Полісахариди є адсорбентами, найактивніші з них – пектини. Протидіабетична дія прямо корелює із застосуванням рослин при панкреатитах – тут найкраще проявляє себе інулін, особливо суміш інулінів різного ступеня полімеризації.

Оскільки полісахариди позитивно впливають на стан і функції підшлункової залози, травного каналу, неважко пояснити їх загальний регуляторний вплив на численні обмінні процеси в різних органах і системах людського організму.

Відхаркувальні властивості забезпечуються рефлекторно завдяки обволікаючій дії. Найбільш визнаними засобами у пульмонології є слизи.

Для слизу характерні ще два маловивчених ефекти, один є похідним від обволікаючого – позитивний вплив на перебіг патологічних процесів у нирках, другий – антифунгальний, особливо виявляється у комплексі з іншими рослинними БАР.

1.1.2. Жири (ліпіди)

Жири – високомолекулярні органічні сполуки, які складаються виключно

з тригліцеридів жирних кислот: є складними естерами гліцерину і вищих одноосновних жирних кислот з кількістю атомів вуглецю в ланцюгу від 6 до 24. В утворенні жирів беруть участь як насичені, так і ненасичені кислоти.

1.1.2.1. Класифікація та склад жирів

Власне жири існують у формі моно-, ди- і триацилгліцеридів. Ди- та триацилгліцериди можуть бути утворені різними кислотами (змішані триацилгліцериди), або однією кислотою (прості триацилгліцериди).

За походженням жири бувають рослинні і тваринні. За консистенцією – тверді, або жирні олії (із залишками насичених кислот), та рідкі, або жирні олії, до складу яких входять переважно ненасичені кислоти.

Жирні олії за складом ненасичених кислот класифікують на невисихаючі (гліцериди олеїнової кислоти), напіввисихаючі (гліцериди лінолевої кислоти) і висихаючі (гліцериди ліноленової кислоти).

У жирах завжди присутні супутні речовини, які впливають на зовнішній вид, фізико-хімічні властивості та фармакологічну дію. Вони становлять неомилуваній залишок жиру (2-3%). До супутніх речовин належать: стерини, жиророзчинні вітаміни, пігменти (хлорофіл, ксантофіл, каротиноїди).

Стерини, або стероли, – одноатомні вторинні спирти, похідні циклопентанпергідрофенантрону (стерану). Є найпоширенішими в природі стероїдами, за походженням поділяються на тваринні (зоостерини) і рослинні (фітостерини). У складі тканин стерини знаходяться у вільному стані та у вигляді естерів з жирними кислотами – стеридів.

Найпоширенішим фітостерином є сітостерин (β -сітостерол). За будовою він схожий з зоостерином – холестеринном. У дріжджах, пліснявих грибах, зернах пшениці, маткових ріжках міститься ергостерин, який належить до провітамінів. Після ультрафіолетового опромінювання він перетворюється на кальциферол (вітамін D₂).

Фітостерини і фітостериди є основною частиною неомилуваного залишку в жирах.

1.1.2.2. Фізико-хімічні властивості жирів

Жири та олії маслянисті на дотик, на папері залишають пляму, яка збільшується при нагріванні. Це одна з відмінностей від ефірних олій – пляма від яких швидко вивітрюється. При кімнатній температурі жири не загоряються, але після нагрівання горять яскравим полум'ям.

Жири тваринного походження, як правило, тверді, рослинні (жирні олії) – рідкі. Винятками серед тваринних жирів є риб'ячий жир, а серед рослинних жирів – масло какао.

Колір жирів залежить від способу отримання. Більшість жирів мають білий або світло-жовтий колір. Олії жовтуваті завдяки присутності каротиноїдів або зеленкуваті, якщо містять хлорофіл. Інколи трапляється червоно-жовтогарячий або інший колір – залежно від вмісту ліпохромів.

Запах і смак – специфічні і зумовлені супутніми речовинами. Всі жири

легші за воду. Питома вага жирів та олій коливається в межах 0,910-0,976 г/см³. Через те, що жири є сумішшю сполук, вони не мають чіткої температури плавлення. Більшість з них плавиться в інтервалі від 22 до 55 °С. Температуру кипіння для жирів не визначають, бо вони руйнуються при 250 °С з утворенням акролеїну.

Жири і олії легко розчинні в органічних розчинниках: диетиловому етері, хлороформі, бензолі, гексані, петролейному ефірі, вазеліновій олії; малорозчинні в етиловому спирті, розчиняються в спирті при нагріванні, при охолодженні розчини розшаровуються; нерозчинні у воді, але в присутності емульгаторів утворюють емульсії. Жири – добрі розчинники ефірних олій. Рицинова олія, на відміну від інших жирів та олій, добре розчиняється у спирті, але не розчиняється у диетиловому етері та не змішується з вазеліновою олією. Між собою жири та олії змішуються в різних пропорціях.

Жирні олії оптично неактивні, якщо вони не містять залишків оптично активних речовин. Винятком є рицинова олія. Жирні олії мають значну рефракцію: показник заломлення тим вищий, чим більше в жирі гліцеридів з ненасиченими кислотами.

Жири як складні ефіри (естери) здатні гідролізуватися. Під впливом гідроксидів лужних металів утворюється гліцерин та солі вищих жирних кислот (мила), тому реакції лужного гідролізу жирів називають омиленням. У природі омилення жирів йде під впливом ферменту ліпази в присутності вологи.

1.1.2.3. Поширення, локалізація та біологічна функція жирів у рослинах

Жири – одна з основних груп речовин, що входять до складу організму людини, тварини або рослини.

Рослинні жири накопичуються в плодах та насінні як запасний матеріал. Жирні олії зустрічаються в клітинах паренхіми у вигляді крапель. Найбагатші на жири плоди рослин із родин капустяні, макові, льонові, айстрові, маслинові.

Кількість жирної олії в насінні деяких рослин може бути значною. Наприклад, насіння соняшнику містить 25-30% жиру, насіння бобівника – 17-27%, льону – 29-44%, рицини – 50-55%.

Рослини, що зростають на півночі, мають більше ненасичених кислот, ніж ті, що зростають ближче до екватора (наприклад, масло какао багатше на тригліцериди насичених кислот). Олійні культури помірного та північного клімату містять напіввисихаючу жирну олію. Ті, що зростають далі на північ, містять більше подвійних зв'язків у жирних кислотах, що входять до їх складу.

Жири в організмі є основним джерелом енергії. При окисленні жирів її виділяється удвічі більше, ніж при окисленні вуглеводів і білків. Жири, що входять до складу мембранних утворень клітин, виконують важливі структурні функції. Внаслідок низької теплопровідності жир, що відкладається в підшкірному шарі, є термоізолятором, який захищає організм від переохолодження і надає шкірі еластичності. Жири їжі постачають до організму вітаміни А, D, E, F (риб'ячий жир, олії).

1.1.3. Білки (пептиди, поліпептиди, протеїни)

Пептиди – це полімери, в елементарній ланці яких аміногрупа однієї амінокислоти сполучена з карбоксильною групою іншої.

Протеїни рослин містяться переважно в насінні деяких культур, найвідоміші серед них – глютеїни та деякі рослинні ферменти. Більшість ферментів взагалі є протеїдами, тобто крім білкового містять і небілковий компонент. Найбільшою мірою ферменти представлені у плодах і насінні, де вони необхідні для проростання майбутньої рослини та подальшого синтезу. Насіння соняшнику запасає багато олії, в ньому представлені ліполітичні, а для ресинтезу білків та вуглеводів – відповідно протеолітичні й амілолітичні ферменти. У насінні пшениці переважають амілолітичні ферменти. Активність ферментів значно підвищується під час проростання зернини чи плоду. Тому для їх отримання та вживання вдаються до пророщування зерен, які після появи проростків перемелюють і вживають разом з їжею. Найпопулярнішим є використання у такий спосіб пророщених злаків (найчастіше пшениці) та соняшнику.

Рослинні ферменти відрізняються від тваринних не лише будовою, а й властивостями. По-перше, вони неспецифічні: папаїн і бромелін (бромелаїн) здатні гідролізувати будь-які зв'язки між амінокислотами: під впливом одного протеолітичного ферменту відбувається повний гідроліз будь-якого білка до амінокислот, один рослинний фермент замінює три тваринних (пепсин, трипсин, хемотрипсин). По-друге, вони активні (не знижують активності) у широкому діапазоні рН. По-третє, на відміну від тваринних ферментів як замісної терапії, вживання рослинних не пригнічує синтез власних ферментів хворого організму.

Відомо, що тривале вживання ферментних препаратів тваринного походження негативно впливає на стан відповідної залози, змушуючи її знижувати продукування власного ферменту. Поступово функція залози згасає, що призводить до її атрофії. Хворий у цьому випадку набуває довічної залежності від препарату. Тому замісну терапію слід розглядати як екстремальну, застосовувати обмежено в часі в разі гострих патологій. У хронічних випадках перевагу потрібно віддавати рослинним сполукам, якщо немає можливості відновити функцію відповідної залози іншими методами.

Серед препаратів рослинного походження: нігедаза з насіння чорнушки посівної – ліполітичної дії; папаїн та його аналоги з папайї (динного дерева) та бромелін (бромелаїн) з ананасу – протеолітичної дії – обидва мають активність, що дорівнює сумі впливу пепсину, трипсину та хемотрипсину; ораза і значна кількість інших – амілолітичної дії.

1.1.4. Вітаміни

Вітаміни – низькомолекулярні органічні речовини відносно простої будови та різноманітної хімічної природи, синтез яких в організмі людини відсутній або обмежений, та які необхідні для нормальної життєдіяльності гетеротрофного організму в якості складової частини їжі.

Для вітамінів характерні наступні загальні властивості:

- вітаміни є одними з ключових факторів нормального метаболізму в організмі людини;
- біосинтез вітамінів відбувається переважно поза організмом людини, тому їх нестача має поповнюватися, головним чином, за рахунок збалансованого харчування;
- порушення надходження та засвоєння вітамінів призводить до розвитку в організмі ряду патологічних процесів;
- вітаміни не є для організму ні пластичним (будівельним, структурним) матеріалом, ні джерелом енергії;
- вітаміни – високоактивні сполуки: їхня біологічна дія проявляється в досить малих кількостях (міліграми, мікрограми);
- для кожного вітаміну є свої особливості участі в обміні речовин, проте між вітамінами існує взаємний вплив на прояв біологічної дії один одного.

Вітаміни, які потрапляють з їжею, зазнають в організмі людини низку перетворень – всмоктуються в травній системі, транспортуються кров'ю та переносяться через мембрани клітин, перетворюються на коферментні та гормональні форми, взаємодіють з відповідними ферментами або рецепторними білками.

Більшість вітамінів у складі ферментних систем каталізують перетворення амінокислот і білків, жирів, стероїдів, вуглеводів і нуклеїнових кислот. До таких хімічних процесів належать реакції окиснення та відновлення, перенесення електронів, переамінування, трансметилування, ізомеризації, карбоксилювання, декарбоксилювання, перенесення ацильних груп тощо. За участю вітамінів забезпечується нормальне функціонування всіх тканин, органів і залоз внутрішньої секреції, підвищується розумова та фізична працездатність, підтримується опірність організму до дії шкідливих факторів зовнішнього середовища (спека, холод, інфекції, інтоксикації).

Також слід розглянути такі поняття, як «вітамери», «провітаміни» та «антивітаміни».

Вітамери (вітаміни + грецьк. *meros* – частина) – різні хімічні форми одного вітаміну. Наприклад, вітамін Е представлений групою з 8 вітамерів, що володіють різним ступенем біологічної активності; найбільше значення мають α -, β - та γ -токофероли.

Провітаміни – органічні речовини, які перетворюються на вітаміни в організмі людини. Наприклад, у рослинах містяться провітаміни вітаміну А – жовті пігменти α -, β - та γ -каротини. Найбільш активним провітаміном є β -каротин, при гідролізі якого в стінці тонкого кишечника та печінці людини утворюються дві молекули вітаміну А. При розщепленні α - і γ -каротинів утворюється лише по одній молекулі вітаміну А.

Антивітаміни – група органічних сполук, що пригнічують біологічну активність вітамінів. Антивітаміни прийнято ділити на дві групи:

1) антивітаміни, що мають структуру, подібну до структури цільового вітаміну, та які виявляють дію шляхом конкурентного антагонізму з ним. Антивітаміном вітаміну ніацину (РР) є протитуберкульозний препарат ізоніазид; віта-

міну В₁ (тіамін) – окситіамін, піри- та неопіритіамін; вітаміну В₂ (рибофлавін) – протималарійний засіб акрихін, ізорибофлавін, галактофлавін, атербін; вітаміну В_с, або В₉ (фолієва кислота) – сульфаніламідні препарати;

2) антивітаміни, що утрудняють всмоктування, транспорт або метаболізм вітамінів. Так, фермент тіаміназа I і II руйнує молекулу тіаміну (вітамін В₁); сирий білок яєць авідин зв'язує біотин (вітамін В₇, або Н); фермент аскорбаоксидаза руйнує вітамін С. Антагоністи фолієвої кислоти – 4-аміноптерин і метотрексат використовують для лікування онкологічних захворювань; варфарол і дикумарол (антагоністи вітаміну К) використовують для лікування тромбозів.

1.1.4.1. Поширення вітамінів

Рослини майже всіх родин містять вітаміни, але лікарськими *вітаміновмісними рослинами* називають ті види, в яких вітаміни накопичуються у дозах, здатних викликати виражений фармакологічний ефект (це у 500–1000 разів більше, ніж в інших рослинах). Вітаміновмісні рослин зустрічаються серед представників родин: *Rosaceae* (види шипшини, горобина звичайна та чорнопліва, суниця, полуниця), *Primulaceae* (первоцвіт весняний), *Urticaceae* (кропива дводомна, жалка), *Brassicaceae* (грицики звичайні), *Asteraceae* (деревій майже звичайний, череда трироздільна, нагідки лікарські, сухоцвіт болотяний), *Polygonaceae* (гірчак почечуйний, гірчак перцевий, гречка посівна), *Elaeagnaceae* (обліпиха крушиноподібна), *Crossulariaceae* (смородина (порічки) чорна, червона, біла), *Poaceae* (стовпчики з приймочками кукурудзи, зернівки та висівки жита посівного, вівса посівного, висівки рису посівного), *Theaceae* (чай китайський) тощо.

Вітаміни локалізуються у зелених частинах рослин, квітках, плодах (вітаміни С, Р, К, каротини), насінні (вітаміни Е, F). Водорозчинні вітаміни у розчиненому стані містяться в клітинному соці; жиророзчинні вітаміни включені у пластиди і алейронові зерна. Каротиноїди знаходяться у хлоро- та хромопластах – пластидах плодів, квіток та інших частин рослин, вони вбудовані у мембрани тилакоїдів або розчинені у крапельках олії.

Вміст вітамінів у рослинах залежить від генетичних особливостей видів і умов середовища зростання. Вміст вітаміну С найбільш виражений у листках (верхні яруси містять його більше ніж нижні; менша кількість визначена у квітках, бруньках, прилистках, плодах, коренях, черешках, стеблах). При спостереженні фенофаз розвитку виявлено, що вміст у листках каротину, вітаміну С, рутину (вітамін Р), кислоти пантотенової у період росту рослин збільшується, а в період цвітіння та плодоутворення різко знижується, що пояснюється посиленою витратою вітамінів у процесі генеративного розвитку рослин. У плодах максимальна кількість вітаміну С та каротину спостерігається у фазу повної зрілості; максимум вітаміну Р – у період формування та досягнення половини своїх розмірів; у період формування насіння вміст вітаміну Р у плодах різко зменшується.

Рослини, які зростають у північних районах накопичують більше вітаміну С, у південних районах – більше каротиноїдів.

Основними факторами, що впливають на вміст вітамінів у рослинах, є абіотичні фактори: зволоження місць зростання, освітлення, температурний режим, ґрунтові або едафічні фактори. Для нормального утворення вітамінів необхідна підвищена температура (20–30 °С), як виняток накопичення вітаміну С краще перебігає за низьких температур (при температурі нижче 0 °С плоди і коренеплоди самостійно синтезують вітамін С). Збільшення вологості сприяє накопиченню вітаміну С та каротиноїдів, надлишок вологи діє негативно. Накопиченню вітаміну С сприяють збільшення освітлення, використання азотних та комплексних добрив, структура ґрунтів (родючі легкі суглинисті та супіщані). Культивування та селекція призводить до зниження накопичення вітаміну С та каротину.

Важливою умовою утворення вітамінів є мінеральне живлення, що зумовлено безпосередньо участю деяких елементів (Сульфур, Нітроген, Кобальт) у побудові молекул вітамінів і активуванням ними ферментних систем (Магній, Фосфор, Манган, Цинк), що здійснюють біосинтез вітамінів.

У рослинному та тваринному світі переважна більшість вітамінів тісно пов'язана з ферментами, для багатьох з яких вони є попередниками – коферментами.

Є значна відмінність у засвоєнні вітамінів природного й синтетичного походження. Засвоєння з природного комплексу ніколи не буває надмірним, примусовим: якщо організм не має потреби у певному компоненті, останній не включається в процеси метаболізму і здебільшого, не зазнаючи значних перетворень, виводиться назовні. У разі потреби (при а- та гіповітамінозах), навпаки, вітамін активно включається в біохімічні процеси, перетворюючись здебільшого на кофермент, потім може зв'язуватись, з відповідним вільним білковим носієм, утворюючи фермент.

1.1.4.2. Номенклатура та класифікація вітамінів

З відкриттям окремих вітамінів їх позначали великими літерами латинського алфавіту (А, В, С, D тощо) й називали відповідно до їхньої біологічної ролі в організмі: вітамін D (кальциферол) регулює співвідношення Кальцію і Фосфору в кістках; вітамін Е (токоферол) підтримує репродуктивну здатність організму (від грецьк. «*токос*» – народження дітей, «*феро*» – той, що несе); вітамін А (аксерофтол) – якщо міститься в недостатній кількості, викликає ксерофтальмію (захворювання очей) тощо. З виділенням нових вітамінів в індивідуальному стані стали помічати подібність їхньої будови та відмінність у біологічній дії, тому до літер почали додавати цифрові індекси – А₁, А₂, В₁, В₂, В₁₂, К₁, К₂, D₂, D₃ і т. д.

Після того як для багатьох вітамінів визначили хімічну структуру, найменування почали набувати хімічного змісту, наприклад, тіамін (В₁), рибофлавін (В₂), піридоксин (В₆) тощо. Потім з'ясувалося, що частина здавна відомих органічних речовин має властивості вітамінів (нікотинова кислота, флавоноїди та ін.). Тому часто назви вітамінів у процесі їх вивчення зазнавали змін.

Комісією з номенклатури біохімічної секції Міжнародного союзу теоре-

тичної (фундаментальної) та прикладної хімії (IUPAC) були прийняті сучасні назви вітамінів, які відображають їхню хімічну природу або біологічну дію; деякі вітаміни мають префікс «анти-» (проти-), що вказує на захворювання якому запобігає вітамін.

Класифікацію вітамінів здійснюють за різними ознаками. Слід зазначити, що на сьогодні універсальної та досконалої класифікації вітамінів не існує. Найчастіше вітаміни поділяють на основі їхніх фізико-хімічних властивостей (зокрема, розчинності) або хімічної природи, але й досі використовують літерні позначення вітамінів.

За **ФІЗИЧНИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ (РОЗЧИННІСТЮ)** вітаміни класифікують на дві групи: водорозчинні та жиророзчинні, які не розчиняються у воді.

До водорозчинних вітамінів, які виконують роль коензимів, належать:

- вітамін С (аскорбінова кислота);
- тіамін (В₁);
- рибофлавін (В₂);
- піридоксин, піридоксаль, піридоксамін (В₆);
- ціанокобаламін, оксикобаламін, метилкобаламін (В₁₂);
- фолацин, або фолієва кислота (В₉, або В_с);
- пантотенова кислота (В₅);
- біотин (Н, або В₇);
- нікотинова кислота, нікотинамід (РР, або В₃).

Водорозчинні вітаміни у складі ферментів забезпечують нормальне функціонування органів і систем організму, регулюють обмінні процеси, функціональний стан ЦНС, проникність кровоносних судин, всмоктуються з травного тракту в кров ворітної вени, їх надлишок виводиться сечею.

Серед вітамінів меншу кількість становлять *жиророзчинні*, які представлені вітамінами А, D та Е. Вітамін К – філохінон – жиророзчинний, але у природних комплексах (соки рослин) переходить у водні витяжки. Всмоктання жиророзчинних вітамінів відбувається в тонкій кишці за наявності жовчі та активного ферменту ліпази.

Жиророзчинні вітаміни, які виступають в якості регуляторів структурних компонентів клітин:

- вітамін А (ретинол, ретинолацетат, ретиналь);
- вітамін D (ергокальциферол – D₂; холекальциферол – D₃);
- вітамін Е (токофероли; токотриєноли);
- вітамін К (філохінон – К₁; менахінон – К₂).

Жиророзчинні вітаміни виконують роль модуляторів і стабілізаторів структури та функцій мембран, захищають генетичний апарат від шкідливої дії несприятливих факторів, що обумовлено їх антиоксидантними властивостями; беруть участь в енергетичному обміні, проявляють виражений анаболічний вплив.

КЛАСИФІКАЦІЯ ВІТАМІНІВ ЗА ФІЗІОЛОГІЧНИМИ ВЛАСТИВОСТЯМИ:

- вітаміни, що підвищують реактивність організму (В₁, В₂, РР, С, А);
- вітаміни, що проявляють протианемічну дію (В₁₂, В₆, С);

- вітаміни, що проявляють протигеморагічну дію (Р, К, С);
- вітаміни, що проявляють протиінфекційну дію (С, К).

КЛАСИФІКАЦІЯ ВІТАМІНІВ ЗА ХІМІЧНОЮ БУДОВОЮ:

1. Сполуки аліфатичної будови.

- 1.1. Похідні лактонів ненасичених полігідроксикарбонових кислот – аскорбінова кислота (вітамін С).
- 1.2. Похідні естерів глюконової кислоти – пангамова кислота (вітамін В₁₅).
- 1.3. Похідні β-амінокислот – пантотенова кислота (вітамін В₅).

2. Сполуки аліциклічної будови.

- 2.1. Циклогексенілізопреноїдні вітаміни (циклогексенові вітаміни з полієновим ланцюгом ізопреноїдного характеру) – ретиноли (вітаміни групи А).
- 2.2. Циклогексанолетиленгїдринданові вітаміни – кальцифероли (вітаміни групи D).

3. Сполуки ароматичної будови: похідні нафтохінонів – вітаміни групи К.

4. Сполуки гетероциклічної будови.

- 4.1. Хроманові вітаміни – токофероли (вітаміни групи Е).
- 4.2. Фенілхроманові вітаміни – біофлавоноїди (вітаміни групи Р).
- 4.3. Піридинкарбонові вітаміни – вітаміни групи РР, або В₃.
- 4.4. β-Оксиметилпіридинові вітаміни – вітаміни групи В₆.
- 4.5. Піримідино-тіазолові вітаміни – тіамін (вітамін В₁).
- 4.6. Птеринові вітаміни – фолієва кислота (вітамін В_с, або В₉).
- 4.7. Ізоалоксазинові вітаміни – рибофлавін (вітамін В₂).
- 4.8. Коринові вітаміни – кобаламіни (вітаміни групи В₁₂).

1.2. Біологічно активні сполуки вторинного обміну

1.2.1. Терпени

Терпени – це найчисленніша група рослинних речовин, що охоплює кілька різних класів хімічних сполук, об'єднаних лише загальною емпіричною формулою (C₅H₈)_n. Незважаючи на те, що представники різних класів іноді не мають між собою нічого спільного, назва «терпени» зберігається.

З великого класу терпенів виділяють групу сполук, що утворюють природні рослинні суміші монотерпенів (C₁₀H₁₆) та сесквітерпенів (C₁₅H₂₄) і являють собою так звані ефірні олії. Значна частина цих речовин містить Оксиген, належить до спиртів, альдегідів, кетонів. Для їх позначення використовують термін «терпеноїди».

1.2.1.1. Ефірні олії

Ефірні олії (Olea aetherea) – багатокомпонентні суміші летких органічних сполук, що утворюються в рослині і зумовлюють її запах.

З жирними оліями вони не мають нічого спільного, окрім зовнішніх ознак – оліїстої консистенції та властивості залишати «жирну» пляму на папері, яка швидко зникає. Термін «ефірні олії» з'явився в середині XVIII ст.

За летючість і можливість перегонки з водяною парою вони названі ефірними, а за зовнішню схожість з жирними оліями – оліями, завдяки наявності в повітрі парів ефірної олії відчують властивий даній рослині запах.

Ефіроолійні рослини досить поширені в природі. У світі відомо близько 2500 пахучих рослин. Однак властивості утворювати ефірні олії не однакові у різних рослин. Нижчі рослини та вищі спорові, за невеликим винятком, не містять ефірних олій. Серед голонасінних та покритонасінних багато рослин, що утворюють ефірні олії. Проте серед них зустрічаються родини, що зовсім не здатні утворювати ефірні олії (злаки, осоки, пальми). Ефірні олії найпоширеніші в рослинах родин: селерові, айстрові, ясноткові, кипарисові, валеріанові, ароїдні, липові, соснові, розові. У даний час відомо декілька тисяч ефірних олій, в аромології ж використовується приблизно 200.

Роль ефірних олій в життєдіяльності рослин не достатньо вивчена. Припускають, що вони необхідні для захисту рослин від шкідників, від поїдання їх тваринами, для закриття ран у деревині і корі, оберігання від попадання вологи, зараження грибковими захворюваннями, для залучення комах-запилувачів.

Ефірні олії отримують безпосередньо з рослинної сировини: квіток (пелюстки і кошики), листя, хвої і лапок (відходи при заготівці ялиці, сосни), шкірки плодів, коренів або кореневищ, плодів, кори, деревини – як у вільному стані, так і у вигляді глікозидів, наприклад, із плодів мигдалю.

Вміст ефірних олій коливається від тисячних часток до декількох десятків відсотків. Так, у квітках фіалки їх близько 0,004%, квітках троянди – 0,07-0,1%, насінні кмину – 3-7%, цитрусових до 20%, пуп'янках гвоздики – до 22%.

Склад ефірної олії рослини більш менш постійний. У деяких випадках рівень інсоляції, вологості, сонячної радіації, склад ґрунту, кліматичні умови, район зростання, пора року і навіть доби, вік рослини впливають на співвідношення складових частин при відносній незмінності запаху.

Для троянди максимум накопичення – ранній ранок (4-6 година), а для лаванди – друга половина дня.

Число компонентів ефірної олії одного виду рослини може досягати 500. Це суміші різноманітних органічних сполук – терпенових, сесквітерпенових, ароматичних, аліциклічних і аліфатичних. У трояндовій олії виявлено більше 200 органічних речовин, але основну масу (до 80%) складає фенілетилловий спирт і терпенові спирти (гераніол, ліналоол, цитронеол). М'ятна олія містить більше 100 компонентів, основні з них – ментол, ментон, ментилацетон і цинеол. У лавандовій олії виявлено більше 160 компонентів, основними з яких є складні ефірні спирти ліналоолу і ряду органічних кислот (оцтова, масляна, валеріанова, капронова). Склад ефірних олій в процесі розвитку рослин часто коливається. Внаслідок значного варіювання співвідношення компонентів ефірної олії істотно змінюється її «ароматичний букет». Так, у процесі дозрівання насіння ефірна олія коріандру набуває то фіалковий, то конвалієвий відтінок. Склад ефірної олії рослини також істотно залежить від умов вирощування і місцезнаходження. Наприклад, лавандова олія з гірських районів Франції має фруктовий-солодкий аромат, а в англійській – відчувається камфорний відтінок.

Найцінніші сорти лимонної і апельсинової олії вирощуються на Сицилії, коричневої (о. Цейлон), розмаринової (Туніс).

Більше всього ефірної олії рослини містять у період цвітіння і дозрівання насіння. Вона накопичується в спеціальних утвореннях – вмістищах, що знаходяться в різних органах рослин. Залежно від місцезнаходження вмістища діляться на екзогенні і ендегенні.

До екзогенних вмістищ відносяться залозисті плями, що утворюються на пелюстках квіток (троянда), залозисті волоски на епідермі листя і квіток (герань), залозки різних типів (ясноткові); до ендегенних – округлі вмістища, що зустрічаються в паренхімі кореня і кореневищ, шкірці плодів, листках (кореневища оману, плід лимона, листя евкаліпта, окремі клітини (кореневища лепехи), групи клітин або ділянки тканин (гіподерма в корені валеріани), витягнутої форми вмістища у вигляді «каналців» і ходів (плоди селерових і деревина соснових).

При отриманні ефірних олій необхідно враховувати особливості їх локалізації. При екзогенній локалізації олії виділяються легше і сировина не вимагає ретельного подрібнення, при ендегенній локалізації – сировину ретельно подрібнюють.

Назва ефірної олії походить найчастіше від назви рослини, лише для цитрусових це правило частково порушується. Ефірна олія, отримана з листя цитрусових, називається петігреневою з додаванням назви рослини, з квіток – неролієвою, а з плодів – за назвою рослини.

Більшість ефіроолійних культур вирощують у країнах з тропічним або субтропічним кліматом (пачулі, бергамот), меншу частину – в середній смузі (коріандр, аніс). У наш час ефіроолійну сировину вирощують у спеціалізованих господарствах України (коріандр, лаванда, м'ята, троянда, тмин, фенхель, шавлія), Північного Кавказу (коріандр, лаванда, м'ята, троянда, аніс, базилік, шавлія), Молдови (лаванда, м'ята, троянда, шавлія), Грузії (базилік, герань, жасмин крупноквітковий, троянда, евкаліпт), Вірменії і Таджикистану (герань), Киргизії (м'ята, шавлія), Білорусі, Азербайджану (троянда).

Ефірні олії в основному мають пекучий смак, слабо розчиняються у воді (ця властивість використовується для виділення їх шляхом перегонки з водяною парою), але добре в органічних сполуках (ефір, спирт, смоли) і деяких речовинах рослинного і тваринного походження (мед, молоко). При їх охолодженні утворюється тверда кристалічна маса – стеароптен і рідка – елеоптен. Щільність ефірних олій менше одиниці, температура кипіння – 160-240 °С. Ефірні олії, як правило, легші за воду і при спробі їх розчинити утворюють тонку жирну плівку, але зустрічаються олії і важче за воду (олія еугенольного базиліка, ветиверова, гвоздична). Між собою ефірні олії змішуються в різних співвідношеннях. Перераховані вище властивості ефірних олій використовують при їх отриманні і подальшому очищенні. У більшості випадків їх виробляють зі свіжозібраної сировини (зелена маса герані, квітки лаванди), але є і такі, сировину яких спочатку підв'ялюють (м'ята), висушують (кореневища лепехи, ірису) або ферментують (квітки троянди, корені ірису).

Більшість ефірних олій – рідини від жовтуватого до бурого кольору, се-

ред сесквітерпенів трапляються інтенсивно забарвлені (ромазулан – препарат синього кольору, що містить сесквітерпени хамоміли, азулени деревію – зеленого, полину – зеленувато-бурого). Рідше знаходяться тверді компоненти – стероптени (ментол і камфора). Більшість сполук легко окиснюється, при цьому змінюються запах, колір, фармакологічні властивості, іноді й консистенція. Тому ефірні олії мають зберігатися без доступу повітря – залиті в герметично закупорену тару, під саму пробку, без повітряного прошарку. Недопустиме потрапляння прямих сонячних променів, які стимулюють полімеризацію та аутоокиснення продукту. Зберігати бажано в прохолодному приміщенні. Термін зберігання ефірних олій обмежений 1-2 роки, іноді більше.

Перелік найважливіших фармакологічних властивостей ефірних олій, а також рослин, у яких ці властивості виражені найбільшою мірою:

- подразнюючі та відволікаючі – усі олії;
- протизапальні та репаративні, а також противиразкові – усі олії у високому розведенні;
 - протимікробні – усі олії, найдоступніші з них та високоефективні – шавлії, евкаліпта, м'яти, троянди, хвойних (різні), оману, монарди, васильків, лаванди, горіха грецького;
 - спазмолітичні для травного каналу – м'яти, коріандру чи інших представників родини селерових, хамоміли, деревію, материнки, меліси; для бронхолегеневої системи – анісу, багна, хвойних порід, оману, чебрецю, евкаліпта, часнику, лепехи, ялівцю; для серцево-судинної системи – меліси, м'яти;
 - жовчогінні: при гіперкінетичних та гіпертонічних станах – м'яти, меліси, ромашки, деревію, коріандру; при гіпокінетичних та гіпотонічних дискінезіях – берези, оману, полину, пижма;
 - сечогінні: берези, петрушки, липи, ялівцю;
 - вітрогінні: м'яти, кропу та інших селерових, лепехи, хамоміли, деревію, шавлії, валеріани;
 - заспокійливі: валеріани, материнки, чебрецю, коріандру, цитрусових, м'яти, меліси, полину (різних видів), троянди, хамоміли, хмелю, лаванди;
 - гіпотензивні: м'яти, меліси, лепехи, валеріани, лаванди, ялівцю, ромашки, материнки, чебрецю;
 - стимулюючі для травних залоз: олії усіх селерових, васильків, естрагону, гвоздики, оману, материнки, м'яти, полину, пижма, ромашки, деревію, шавлії, монарди, хвойних;
 - лактогінні: кмину та інших селерових;
 - анальгезуючі: м'яти, камфорного лавра, меліси, материнки, чебрецю, берези;
 - фунгістатичні: м'яти, кмину, кориці, шавлії, пижма, полину, горіха волоського, коріандру, анісу, тим'яну та чебрецю.

1.2.1.2. Тритерпени

Основні види фармакологічної дії та рослини, що містять значну кількість тритерпенів:

- гормоноподібна: солодка, аралія, астрагал, фіалка польова та триколірна;

- адаптогенна: женьшень, аралія, елеутерокок, береза (листя), маралів корінь (левзея), оман високий;
- відхаркувальна: солодка, синюха, фіалка, мильнянка;
- протисклеротична: більшість представників родини ясноткових, аралієвих, солодка, види астрагалів, листя берези, подорожники, кульбаба (уся рослина);
- діуретична: хвощ, ортосифон, листя берези, кукурудзяні стовпчики з приймочками, липовий цвіт.

1.2.1.3. Іридоїди

Іридоїди належать до класу монотерпенів, однак, на відміну від ефірних олій, не мають запаху (за деяким винятком), представлені здебільшого кристалічними безбарвними речовинами. За хімічною будовою це переважно глікозиди циклопентанмонотерпенів.

Сполуки нестабільні, легко гідролізуються, аглікони полімеризуються під час екстракції, утворюючи темно-сині розчини чи осаді. Найціннішою властивістю іридоїдів є їх здатність легко окиснюватися й відновлюватися, що дає змогу віднести ці сполуки до важливих антиоксидантів. Природні антиоксиданти, на відміну від штучно створених, не можуть зумовити явищ передозування, їх антиоксидантна активність не буває надмірною.

Фармакологічна активність іридоїдів:

- антиоксидантна – у всіх представників;
- протизапальна та репаративна – у всіх представників;
- протимікробна – у дивини, рослин родини ясноткових; видів подорожників, тирличу, золототисячника та ін.;
- послаблююча (регульовальна), – у більшості рослин, що мають гіркий смак;
- холеретична й діуретична – у всіх гіркот;
- седативна – найбільше виражена у валепотріатів.

1.2.2. Глікозиди

Глікозиди – досить поширені рослинні сполуки, особливістю будови яких є наявність вуглеводних залишків (циклічних форм вуглеводів), що хімічно зв'язані з фармакологічно активною частиною молекули, яку називають агліконом, або геніном. Завдяки глікозуванню нерозчинні у воді геніни стають розчинними, а отже, біологічно доступними для організму.

Найбільша група глікозидів у природі – це *O*-глікозиди з простим ефірним типом зв'язку між геніном та вуглеводною частиною. Такі зв'язки нестійкі до впливу кислот (гідролізуються у водних розчинах навіть слабкими органічними кислотами). Намагання зробити настої чи відвари «кориснішими», додаючи до них аскорбінову чи лимонну кислоту, призводить через деякий час до деструкції більшості БАР у лікарській формі. Дія нативних ферментів аналогічна: під час заготівлі, сушіння чи зберігання, ферментативні процеси можуть призводити до гідролізу глікозидів, внаслідок чого змінюється біологічна дос-

тупність, знижується біологічна активність лікарських форм, виготовлених з такої сировини.

1.2.2.1. Стероїдні сапоніни

Основою хімічної будови стероїдних рослинних сапанінів є циклопентанпергідрофенантрен. Таку саму основу мають кардіотонічні глікозиди, для яких стероїди є біогенетичними попередниками. У тваринному світі аналоги представлені вітаміном D та стероїдними гормонами. Фізико-хімічні властивості в основному такі самі, як у тритерпенів. Більшою мірою виражена гемолітична дія, а найціннішою фармакологічною властивістю є гіпохолестеринемічна активність.

1.2.2.2. Серцеві глікозиди (кардіостероїди)

Основою будови їх аглікону є циклопентанпергідрофенантрен. Глікозидна частина представлена 1-4 молекулами моносахаридів, іноді досить специфічними. Головна відмінність від інших стероїдів – наявність в агліконі при C₁₇ лактонного кільця, яке впливає на прояв кардіотонічної дії.

1.2.2.3. Глікозиди, похідні фенолу

Це найчисленніша група рослинних глікозидів. Фенол, або карболова кислота, – ароматична структура з однією гідроксильною групою – один із найдавніших засобів дезінфекції, відомих медицині. У рослинному світі трапляється рідко, у незначних концентраціях і практичного значення не має. Його численні похідні, особливо поліфеноли (містять кілька гідроксильних груп) та полімерні структури, широко застосовують у медицині. Серед них власне прості феноли, фенолоспирти, фенолокислоти, оксикоричні кислоти та їх похідні, лігнани, кумарини, хромони; сполуки з двома ароматичними кільцями – флавоноїди, конденсовані полімерні феноли, або таніни (дубильні речовини), антрахінони.

Практичне застосування в медичній практиці знайшли похідні гідрохінону, зокрема його глікозид арбутин та глікозид метилгідрохінону – метиларбутин, які накопичуються в значних кількостях у представників родини вересових (верес, мучниця, або толокнянка, брусниця), рододендронових, розових (груша, терен, слива, горобина), ломикаменевих (бадан), айстрових (нетреба).

1.2.3. Фенолоспирти, фенолокислоти

Серед фенолоспиртів вивчений і добре відомий салідрозид, або родіолозид, виділений з кореневища та коренів родіоли рожевої. Адаптогенні властивості виділеної речовини виявилися досить високими, препарати родіоли застосовують як адаптоген нарівні з женьшенем та аралією, однак перевагою «золотого кореня» є низький рівень протипоказань. Крім того, екстракт родіоли виявився антиметастатичним засобом. За спостереженнями практичних лікарів, настоянка та екстракт стимулюють скорочувальну функцію жовчного міхура і допомагають ліквідувати застійні явища у гепатобілярній системі. Наявність кон-

крементів у жовчному міхурі не перешкоджає призначенню родіоли, більше того, дехто з лікарів і цілителів використовує рослину для розчинення, розмивання та видалення холестеринових утворень у жовчовивідній системі.

1.2.4. Лігнани

Лігнани накопичуються у вигляді агліконів, рідше – глікозидів, тому добре розчинні у ліпофільних субстанціях, органічних розчинниках; у водні витяжки переходять глікозидні форми або в комплексах з іншими сполуками. Будова їх схематично може бути представлена як два фенілпропанових залишки, що містять не менш як дві гідроксильні групи та інші радикали. Цінність цих сполук – в їх адаптогенному впливі на організм, досить сильному і водночас м'якому, що не супроводжується вираженими протипоказаннями. З рослин європейської флори найбагатшою на лігнани виявилась родина айстрових: арктіїн виявлено у багатьох рослинах цієї родини. Практичне застосування знайшли насамперед корені лопуха; з азійської флори – лимонник китайський, елеутерокок, акантопанакс.

1.2.5. Кумарини. Хромони

В основі структури кумаринів лежить бензо- γ -пірон; хромони належать до похідних бензо- γ -піронів. У природі сполуки досить поширені, але рослин, які накопичують значну кількість кумаринів, небагато (представники родини селерових, рутових, бобових).

Серед речовин, похідних кумарину, є активні Р-вітамінні, протипухлинні, спазмолітичні, фунгіцидні та інші засоби, однак практичне застосування їх стримується порівняно високою токсичністю. На сьогодні використовують лише фотодинамічну активність, властиву здебільшого фурукумаринам, тромболітичну – найсильніше виражена у дикумаролу з трави буркуну, іноді спазмолітичну. Гіркокаштан звичайний є джерелом венотонізуючих та тромболітичних препаратів завдяки наявності тритерпенів, кумаринів та флавоноїдів (есфлазид, ескулін).

Як антитромботичний чинник при тромбозах, цукровому діабеті, атеросклерозі, інфаркті міокарда, після інсульту використовують настої та чаї з трави буркуну жовтого.

Фармакологічні властивості кумаринів:

- спазмолітичні: плоди та інші органи рослин родини селерових;
- протиспастичні: трава буркуну жовтого;
- венотонізуючі: квітки, суцвіття та листя гіркокаштана звичайного;
- тромболітичні: трава буркуну;
- сечогінні: трава остудника голого, плоди й коренеплоди петрушки;
- протипухлинні: трава буркуну.

Препарати, що тимчасово призупиняють розвиток вітиліго: бероксан (пастернак посівний), аміфурін (амі велика), псорален (псоралея кістянкова).

1.2.6. Флавоноїди

Флавоноїди – найпоширеніші в рослинному світі сполуки. У всіх досліджених вищих рослинах знайдено різні підгрупи речовин, а кількість індивідуальних сполук, для яких визначено хімічну будову, налічує тисячі. В основі структури лежить бензо- γ -піран або бензо- γ -пірон, відповідно і флавоноїди належать до похідних флавану чи флавону.

Флавоноїди, передусім їх медичне застосування, зокрема антиоксидантні властивості, викликають найбільшу зацікавленість учених усього світу. Саме їм за останні 25-30 років присвячено найбільше наукових розробок, інтерес до цього класу речовин не зменшується.

Практичне застосування в медицині мають рослини, що містять значну кількість:

- катехінів – найбільш відновлених, з найвищим антиоксидантним потенціалом, безбарвних речовин (листки чаю, трава парила, вся рослина суниці лісової);
- лейкоантоціанідинів – найближчих до катехінів; як правило, сполуки виявляють у тих самих об'єктах, що й катехіни;
- антоціанів – усього 6 речовин з яскравим забарвленням (жовто-гарячим, рожевим, червоним різних відтінків аж до фіолетового), найбільш окиснених, але, незважаючи на це, з вираженою антиоксидантною дією; здавна використовувалися як радіопротектори (червоне вино); як антиоксиданти найчастіше призначають плоди чорної смородини, чорного й червоного винограду, агрусу, коренеплоди буряка столового;
- флавонів – найчастіше в лікарських рослинах трапляються апігенін (спазмолітична дія) та лютеолін (протизапальна та сечогінна дія);
- флавонолів, серед яких найвідоміші: кверцетин (протизапальна та Р-вітамінна активність) та його глікозид рутин (рамноглюкозид кверцетину), кемпферол – переважно сечогінної та гіпоазотемічної дії;
- ізофлавоноїдів, серед яких гормоноподібні, протипухлинні.

Крім описаних існують й інші численні групи флавоноїдів, вони мають багато спільного в механізмах впливу на організм людини і чинять такий вплив у складі овочів, фруктів, різних рослинних домішок до страв і звичайно, у складі фітотерапевтичних засобів профілактики та лікування різних хвороб. На сьогодні значною мірою вивчено механізм дії, обґрунтовано причини надзвичайно широкого спектру їхньої дії.

Одним із найвагоміших чинників фармакологічної активності є корекція метаболізму похідних арахідонової кислоти.

Флавоноїди мають широкий спектр фармакологічної активності:

- антиоксидантна, протизапальна, антитоксична, кардіоваскулярна, кардіотропна;
- протисклеротична, гіпотензивна, протимікробна, рідко противірусна (нормалізуюча дія на стан кишок має вторинний противірусний ефект);
- спазмолітична, гіпоглікемічна, психотропна (здебільшого також вторинна);
- остеотропна, протиалергічна, протипухлинна, естрогенна, радіопротекторна;
- жовчогінна, сечогінна, гіпоазотемічна, гастро- та гепатопротекторна;

- репаративна, венопротекторна, гормоноподібна.

1.2.7. Полімерні фенольні сполуки. Дубильні речовини, або таніни

Термін «полімерні фенольні сполуки» ширший, ніж «дубильні речовини». Назва речовин походить від їх здатності дубити шкіру: деякі сполуки здатні утворювати з білками шкіри настільки міцні білково-танінові мембрани, що вони стають непроникними для води та цупкими на дотик.

За хімічною будовою сполуки поділяють на 2 групи: таніни, що гідролізуються, та конденсовані. Перші під дією кислот розщеплюються до моносахаридів та галової або елагової кислоти. Вихідні речовини відносять до галотанінів або елаготанінів, залежно від того, які похідні переважають у гідролізаті. Другі утворюються з катехінів та лейкоантоціанідинів як у процесі біосинтезу в рослині, так і під час екстракції, особливо за наявності кислот та при підвищеній температурі. Під дією кислот такі сполуки не тільки не гідролізуються, а навпаки, ущільнюються. Так звані харчові таніни, що містяться у фруктах, овочах, деяких частинах рослин, представлені переважно групою конденсованих танінів, хоча загалом у природних об'єктах, як правило, трапляються обидві групи, одна з яких переважає кількісно. Органолептичні особливості – терпкий в'язучий смак властивий димерам конденсованих сполук, що здатні зв'язуватися з білками слини, зменшуючи її змочувальні властивості і зумовлюючи тим самим відчуття терпкості. При збільшенні ступеня полімеризації розчинність олігомерів знижується, відчуття терпкості зменшується, потім зникає.

На сьогодні доведено, що сполуки мають широкий спектр фармакологічної активності. Оскільки фенольні гідроксили нагадують такі у флавоноїдів, то і фармакологічна активність за деякими параметрами також подібна. Для елаготанінів описані:

- антиоксидантна дія та синергізм з аскорбіновою кислотою (за рахунок відновлення двовалентного Cu та тривалентного Fe);
- пригнічення пероксидного окиснення ліпідів, мутагенезу та канцерогенезу аналогічно флавоноїдам;
- інактивація вільних радикалів;
- окремі сполуки можуть бути гепатопротекторами, знижувати активність адреналіну, впливати на синтез АКТГ, інсуліну.

Для групи конденсованих танінів під час їх поступової полімеризації при внутрішньому вживанні характерна:

- гіпохолестеринемічна активність;
- гіполіпідемічна дія (у тому числі зниження рівня тригліцеридів);
- зниження проникності судинної стінки, зокрема запобігання атероматозному ураженню.

1.2.8. Антраценопохідні (антраглікозиди)

Хінони та їхні похідні здебільшого містяться у грибах, моху, лишайниках.

У вищих рослинах виявлені бензохінони, нафтохінони та антрахінони. Найширше застосовують у медицині антрахінони, що діють переважно як проносні засоби, містяться в корі крушини ламкої, плодах жостеру проносного, кореневищах ревеню тангутського, коренях щавлю кінського, олександрійському листі (листя сенни), алое (вся рослина). У перелічених об'єктах містяться похідні групи хризацину у вигляді агліконів та глікозидів. Похідні алізарину мають нефролітичну дію, представлені не так широко – переважно в рослинах з родини маренових (марена красильна).

1.2.9. Органічні кислоти

Серед аліфатичних кислот, що зустрічаються в рослинному світі, самостійне значення мають валеріанова, ізовалеріанова (седативна дія) та їхні похідні; серед гідроксикарбонових – яблучна й молочна, що містяться в усіх кислих плодах і виявляють протизапальну та послаблюючу дію; лимонна, яка є антидотом при отруєнні лугами та сполуками Стануму, а також засобом, що використовується для ліквідації явищ ацидозу.

Серед ароматичних кислот заслуговує на увагу бензойна, яка є антисептичним засобом, а також виявляє бронхолітичну дію та послаблює кашель. Значна кількість її накопичується в плодах брусниці, журавлини. Саліцилова кислота та її похідні – нестероїдні протизапальні засоби – при введенні в організм у вигляді відварів та настоїв, тобто в природному стані, не виявляють побічної дії, властивої синтетичним аналогам. Значну кількість таких речовин знаходять у різних органах верби (всіх видів), деяких інших дерев та кущів, у траві фіалки, кореневищі півонії.

Похідні коричної кислоти виявляють протизапальну, легку жовчогінну та сечогінну, антимікробну дію, є попередниками флавоноїдів і супроводжують їх у всіх рослинах; розглядаються як допоміжні сполуки.

1.2.10. Алкалоїди

Алкалоїди – це група органічних нітрогеновмісних речовин, переважно рослинного походження, що мають лужний характер та високий фармакологічний вплив на організм людини і тварин, утворюються внаслідок вторинного обміну речовин; містять Нітроген переважно у складі гетероциклічного кільця.

Більшість алкалоїдів – тверді кристалічні сполуки, гіркі на смак. Алкалоїди оптично активні. У рослинах містяться переважно у вигляді солей у розчиненому стані, тому легко екстрагуються водою. У лужному середовищі випадають основи алкалоїдів, не розчинні у воді, але добре розчинні в органічних розчинниках.

Класифікація алкалоїдів базується на різних принципах. До останнього часу використовується поширена модифікація класифікації О. П. Орехова, яка заснована на хімічній будові алкалоїдів. Виділяють основні типи алкалоїдів, що містять Нітроген у складі гетероциклу або за межами кільця (екзоциклічні алкалої-

ди). За цією класифікацією серед алкалоїдів розрізняють: 1) похідні піролідину; 2) похідні піперидину; 3) похідні піридину; 4) похідні піролізидину; 5) похідні хінолізидину; 6) похідні хіноліну; 7) похідні ізохіноліну; 8) похідні хіназоліну; 9) похідні індолу; 10) похідні дигідроіндолу, або беталаїну; 11) похідні імідазолу; 12) похідні акридину; 13) похідні пурину; 14) ізопреноїдні алкалоїди, або псевдоалкалоїди. 15) екзоцикличесні алкалоїди, або протоалкалоїди.

Алкалоїди систематизують за ботанічним або філогенетичним принципом, об'єднуючи в одну групу всі сполуки, що виділені з рослин одного роду. Рослини, що близько розташовані в ботанічній систематиці, містять, як правило, близькі за будовою алкалоїди, утворюючи природну групу. Філогенетичний принцип пошуку фізіологічно активних речовин допоміг О. П. Орехову та його учням виявити понад 100 нових алкалоїдоносних рослин.

Іноді алкалоїди об'єднують за фармакологічними властивостями: алкалоїди – наркотичні анальгетики, м-холінолітики, алкалоїди, що збуджують ЦНС.

Відомо близько 6000 алкалоїдів, понад 50 з них виявлено у сировині тваринного походження. Алкалоїдоносні становлять понад 10% усіх рослин. Алкалоїди рідко зустрічаються в нижчих рослинах (гриби *Claviceps*, *Penicillium*), серед голонасінних зустрічаються не часто (роди *Ephedra* та *Taxus*), серед покритонасінних розподіл нерівномірний. Більш за все вони поширені в родинях порядків: *Caryophyllales* (*Chenopodiaceae*), *Magnoliales*, *Laurales*, *Ranunculales* (*Berberidaceae*, *Menispermaceae*, *Ranunculaceae*), *Papaverales* (*Papaveraceae*, *Fumariaceae*), *Rosales*, *Fabales*, *Rutales*, *Gentianales* (*Apocynaceae*, *Loganiaceae*, *Rubiaceae*, *Gentianaceae*, *Menyanthaceae*, *Asclepiadaceae*), *Convolvulales*, *Solanales*, *Campanulales* (*Complanulaceae*, *Lobeliaceae*), *Asterales*.

Через високу фармакологічну активність рослини, що містять алкалоїди, дуже обмежено застосовують у народній медицині та фітотерапії. Виняток становить трава чистотілу – дуже популярний, проте й небезпечний засіб. Набагато рідше призначають інші рослини з ряду алкалоїдоносців: барбарис, мак (різні види), дурман, блекоту, белладонну, барвінок, ефедру, болиголов, лаконос. Призначення таких рослин небезпечне тому, що кількісний вміст алкалоїдів у них є величиною змінною, що залежить від умов зростання, часу заготівлі та інших чинників. Внаслідок цього неможливо точно визначити дозу сировини при виготовленні ліків, можливо замість лікувального ефекту при високій концентрації речовин отримати токсичний або при низькій концентрації не отримати жодного ефекту.

1.3. Макро- та мікроелементи

Сучасна наука про мікроелементи стверджує, що присутність їх у рослинних і тваринних організмах не випадкова, так як вони мають важливе фізіологічне значення для процесів життєдіяльності. Досить значну роль відіграють мікроелементи як регулятори важливих для рослин співвідношень електролітів у навколишньому середовищі кореня та в рослинному організмі.

Мікро- та макроелементи відіграють важливу роль регуляторів обмінних

процесів як у рослинному, так і у тваринному світі.

Мінеральні елементи, які необхідні для життя певних живих організмів, називають есенційними. Есенційними для людини є Fe, Zn, Cu, Mn, Mo, Se, Cr, F, Br, Ni, Si, Sn, As, Ag, Hg, Cd, Pb, Rb, які входять до складу специфічних органічних сполук (ферменти, гормони, вітаміни, пігменти тощо), часто зумовлюють хімічну та біологічну активність, виконують каталітичну, структурну та регуляторну функцію.

Основними джерелами надходження мінеральних речовин в організм людини є рослини. Стислі відомості про фізіологічне значення найважливіших з них та рослинні джерела наведені нижче.

При характеристиці лікарських рослин нами акцентується увага на наявність у лікарській сировині макро- та мікроелементів.

Мінеральні речовини представлені в рослинах макро- і мікроелементами. До перших відносяться Калій, Натрій, Кальцій, Магній, Фосфор, Ферум, Хлор; до других – Манган, Купрум, Цинк, Іод, Кобальт, Молибден. Вміст макроелементів у рослинах хоча і коливається залежно від видової специфічності, характеризується відносно близькими величинами, тоді як відмінності в концентрації окремих мікроелементів настільки великі, що додають риси хімічної неповторності кожному виду. Видова специфічність рослин за мікроелементним складом та кількісним вмістом представляє істотний інтерес як з теоретичної точки зору, так і для використання в практичній медицині.

В етіології багатьох захворювань істотну роль відіграють порушення в організмі людини мікроелементної рівноваги: встановлення кореляції між їхнім дисбалансом і патологічними проявами.

При анеміях, лейкемії, атеросклерозі, гіпертензії, гіпертиреозі, перевтомі та стресах підвищується вміст в крові мікроелемента – Цинку, але його вміст знижується при хронічних захворюваннях печінки і нирок, а також за наявності пухлин, опіків та при інфаркті міокарду.

При анеміях різного походження та хронічній коронарній недостатності знижується концентрація в крові Ніколю, а при інфаркті міокарда його вміст підвищується.

Недостатнє або надмірне надходження мікроелементів з продуктами харчування та водою може приводити до розвитку у людини важких захворювань обміну речовин, названих *мікроелементозами*.

При недостатності надходження Цинку можливі розвиток карликовості, уповільнення статевого дозрівання, ураження шкіри та слизових оболонок: дерматити, облісіння і паракератози. У свою чергу при надлишку Цинку спостерігається розвиток анемій. Нестача Літію сприяє маніакально-депресивним психозам, шизофренії та іншим психічним захворюванням.

Будь-які порушення мікроелементної рівноваги як у результаті захворювання, так і при недостатньому або надмірному їх надходженні із ззовні, потребують корекції, яка може бути здійснена за допомогою відповідних препаратів.

Кобальт, наприклад, активує накопичення сполук, первинними попередниками якими є ароматичні амінокислоти (фенілаланін, тирозин, триптофан).

Серед таких сполук можна назвати всі фенольні похідні, багато груп алкалоїдів (похідні тропану, індолу, які застосовуються при лікуванні багатьох захворювань різної етіології) і антраценпохідні. Ще ширший спектр дії іншого елемента – Мангану, який позитивно впливає на утворення та накопичення терпеноїдів, зокрема ефірних олій, стероїдних і тритерпенових сапонінів, а також серцевих глікозидів, глікоалкалоїдів, деяких алкалоїдів інших груп, фенольних похідних, тобто сполук, первинним попередником яких є мевалонова кислота.

Існує взаємозалежність між накопиченням у рослинах певних груп фізіологічно активних сполук і концентрацією в них мікроелементів. Наприклад, рослини, що продукують серцеві глікозиди, вибірково накопичують Манган, Молібден, Хром; продукуючі алкалоїди – Кобальт, Цинк, Манган, рідше Купрум; продукуючі сапоніни – Молібден та Вольфрам, терпеноїди – Манган.

Коефіцієнт накопичення мікроелементів (КНМ) розраховують за формулою: вміст у сухій біомасі (мг/кг) до вмісту в ґрунті (мг/кг). При значенні КНМ біля одиниці і вище таку рослину розглядали як концентратора хімічних елементів.

Кількість мікроелементів, присутніх у лікарських рослинах, є достатньою для медичного використання. Як відомо, основна потреба в них людського організму задовольняється продуктами харчування та водою, а лікувальні дози елементів, необхідні для корекції порушеної рівноваги, порівняно невеликі, та часто знаходяться в лікарських рослинах. Тому в цьому виданні наводяться дані мікроелементного складу для більшості лікарських рослин.

1.3.1. Алюміній (Al)

У рослинних організмах Алюмінію міститься в десятки разів більше, ніж у тварин. Він збільшує стійкість рослин до несприятливих факторів зовнішнього середовища, активує фермент аскорбіназу. В організмі людини бере участь у побудові епітеліальної і сполучної тканини, процесі регенерації кісткової тканини, мінеральному обміні, зокрема, може викликати порушення фосфорно-кальцієвого обміну. Залежно від дози чинить активуючий та інгібуючий вплив на травні ферменти. У гомеопатії показаний при запальних хронічних процесах, слабкості, виснаженні. При його надлишку спостерігається зниження або втрата пам'яті, судоми.

1.3.2. Аргентум (Ag)

Цілющі властивості Аргентуму були відомі ще в глибоку давнину. Стародавні греки виявили, що якщо рідина знаходиться в срібному посуді, то вона довгий час залишається свіжою. Більше 4000 років Аргентум використовується як природний бактерицидний засіб для боротьби з інфекціями.

Аргентум містять огірки, гарбузи, кавуни, мати-й-мачуха, чистотіл великий, конвалія звичайна, наперстянка пурпурова, синюха блакитна, брусниця, кріп городній, лобелія одутла, женьшень, арніка гірська, жовтушник сіруватий,

динне дерево.

Основна дія:

- біоцидна - Аргентум відомий антибактеріальною дією відносно 650 видів бактерій, вірусів, грибків, стрепто- і стафілококів, які використовують спеціальні ферменти для кисневого метаболізму; інактивує дію цих ферментів, перериваючи постачання субстанції киснем, що приводить до загибелі патогенних мікроорганізмів;
- тонізуюча - Аргентум підвищує тонус організму;
- протизапальна - Аргентум усуває запальні процеси, при контакті з білками слизового епітелію, утворює альбумінати, які мають протизапальні та в'язучі властивості, перешкоджає проникненню патогенних мікроорганізмів, знешкоджує їх;
- регенеруюча - Аргентум утворює альбумінати, тим самим, прискорює процеси загоєння та формування здорової тканини;
- імуномодуюча - вченим вдалося виявити діапазон частот, який випромінює здорова клітина людини. Іони Аргентуму «налаштовують» клітини організму на діапазон частот та форму сигналу, які створюють у клітинах коливання, характерні для здорового стану, завдяки чому імунна система зміцнюється.

1.3.3. Арсен (As)

Арсен – токсичний елемент, який накопичується в організмі. При хронічному впливі він надає тератогенний та мутагенний ефекти. Серед типових причин побутової інтоксикації цим елементом є тютюнопаління та зловживання виноградним вином.

Головними ускладненнями гострої інтоксикації є внутрішньосудинний гемоліз, гостра жовчна та печінкова недостатність, кардіогенний шок. Віддаленими наслідками гострих отруєнь у дітей може бути значне зниження гостроти слуху. Ураження нервової системи проявляються у вигляді токсичної енцефалопатії.

Арсен – умовно есенційний елемент. У малих дозах сполуки Арсену стимулюють кровотворення; пригнічують окисні процеси; збільшують синтез білків, глобулінів; беруть участь у нервово-м'язових ефектах; необхідні для виникнення статевого потягу і нормальної потенції; впливають на шкіру та волосся; регулюють апетит; діють згубно на збудників деяких хвороб людини.

Потрапляє в організм із повітрям, питною і мінеральною водою, виноградними винами і соками, морепродуктами (риб'ячий жир, морська риба), пивом, деякими овочами (ріпа, картопля, часник), тютюном, медичними препаратами, пестицидами і гербіцидами.

Препарати Арсену показані при неврозах, виснаженні, міастенії, деяких формах анемії, лейкозі, псоріазі; в гомеопатії - при пекучому свербінні, гангрені з сильними болями. Є антагоністом Селену та Йоду.

1.3.4. Аурум (Au)

Аурум – токсичний мікроелемент, підвищення вмісту якого в крові як фе-

рментної отрути спостерігається в періоді ремісії алергічних захворювань, можливо, компенсує зниження вмісту при загостренні інших токсичних мікроелементів та відновлює мікроелементний гомеостаз.

Впливає на роботу тестикул (чоловічих статевих залоз), гемопоез; може входити до складу металопротеїдів, взаємодіяти з активними компонентами сполучної тканини, залучатися до процесів зв'язування гормонів у тканинах. Виявляє антисептичну дію щодо бактерій та вірусів. У гомеопатії він показаний при депресії, суїцидоманії.

Особливо багато Ауруму у кукурудзі (зерна, стебла і листя). Міститься у польовому хвощі, який хоча і не є загальноприйнятим продуктом харчування, але цілком їстівний. Він концентрує золото, у тонні попелу болотного хвоща міститься близько 600 г Au (у 6000 разів вище вмісту в ґрунті).

1.3.5. Барій (Ba)

Барій – токсичний мікроелемент, є біологічним синергістом ацетилхоліну. Його значення для живих організмів не з'ясовано. Останнім часом відзначено, що вміст Барію знижувався при алергічних захворюваннях, при загостренні та в стадії ремісії.

1.3.6. Берилій (Be)

Берилій виявлений у багатьох рослинах і тканинах деяких тварин. Це токсичний ультрамікроелемент, надходження якого в організм у підвищених дозах викликає саркоїдоз, еритему, екзему, ураження печінки. Він, як і Стронцій, впливає на вміст глюкози в організмі, на вуглеводно-фосфорний обмін.

1.3.7. Бор (B)

Бор необхідний у мікродозах для підтримки здорового стану кісток, процесів метаболізму Кальцію, Фосфору і Магнію, покращує функції мозку, запобігає виникненню постменопаузального остеопорозу, зміцнює м'язи. Його дефіцит спостерігається рідко. Однак людям похилого віку, у зв'язку з порушенням абсорбції Кальцію і тенденцією до погіршення стану кісток, рекомендується вживати Бор по 2-3 мг щоденно.

Бор в організмі людини міститься в печінці, нирках, легенях, лімфатичних вузлах, м'язах, мозку, сім'яниках, де є каталізатором хімічних процесів. Бор міститься в бобових рослинах, горіхах, помідорах, грушах, чорносливі, меді, морепродуктах, фініках.

Основна дія:

- покращує структуру кісткового скелету - Бор регулює активність паратгормону парашитоподібної залози, завдяки чому поліпшується обмін Кальцію, Флюору та Магнію – основного «будівельного матеріалу» кісткових структур, запобігає надлишковому виведенню з організму, підвищує рівень гормонів, особ-

ливо тестостерону та естрогену, важливих для цілісності кісткової структури. Особливо корисний Бор жінкам у постклімактеричний період, коли підвищується ризик розвитку остеопорозу, впливає на перетворення в організмі вітаміну D, що збільшує здатність організму до засвоєння Кальцію, підтримує здоров'я кісткової системи, знижує гостроту симптомів артриту;

- бере участь у ферментативних процесах - Бор, зв'язуючись з активним центром ферментів, викликає їх інгібування, регулюючи, ферментативну активність;
- нормалізує обмін нуклеїнових кислот - Бор сприяє утворенню нуклеїнових кислот, беручи участь в утворенні вихідних сполук для їх синтезу, підтримує і стимулює синтез білкових речовин, що сприяє оновленню клітин всіх органів і тканин організму;
- запобігає нирковокам'яній хворобі - Бор сприяє зниженню в сечі кількості оксалату, який в комплексі з Кальцієм утворює ниркові камені.

1.3.8. Бром (Br)

Бром бере участь у регуляції діяльності ЦНС, впливає на активність ферментів слини, підшлункової залози, на функцію статевих залоз, а також разом з Йодом на функцію щитоподібної залози. Добова потреба становить 0,5-2 мг.

У роботах академіка І. П. Павлова та його учнів вперше встановлено, що Бром посилює гальмування в ЦНС. При використанні його малих доз відбувається регулювання нервової діяльності, а при використанні великих доз послаблюється функція коркового гальмування. Тому Бром приписується важлива фізіологічна функція – регулювання нервової діяльності. І. П. Павлов вважав, що людство має бути щасливим, маючи такий дорогоцінний препарат для нервової системи, як Бром.

Бром в якості засобу від безсоння і нервової перевтоми почали застосовувати в медицині давно, через 10 років після його відкриття. Особливо корисний Бром для відновлення нормального співвідношення між процесами збудження і гальмування в корі головного мозку, тому він концентрується і накопичується в мозку, що сприяє «авторегулюванню» взаємопов'язаних процесів. В організмі людини Бром виявляється в крові, нирках, щитовидній залозі.

До організму людини Бром головним чином надходить з харчовими продуктами рослинного походження. Найбільш багаті Бромом бобові рослини – квасоля, горох, сочевиця; інжир, спориш, глечики жовті, горицвіт весняний, грицики звичайні. Невелика його кількість вводиться з кухонною сіллю, що містить Бром як домішку.

Основна дія:

- нормалізує стан нервової системи - Бром впливає на процеси збудження і посилює процес гальмування в нейронах кори головного мозку, в чому і полягає його цілюща дія на нервову систему. Механізм дії Бромом на центральну нервову систему пов'язаний з його здатністю накопичуватися в ліпідній частині мембран клітин головного мозку, активуючи при цьому мембранні ферменти;
- регулює роботу щитоподібної залози - Бром, будучи конкурентом Йоду, зни-

жує захоплення Іоду щитовидною залозою, таким чином, перешкоджає підвищенню рівня Іоду в щитовидній залозі, сприяє профілактиці ендемічного зобу.

1.3.9. Ванадій (V)

Ванадій – мікроелемент, який бере участь у регуляції вуглеводного обміну, необхідний для процесів клітинного метаболізму, формування кісток і зубів. Його дефіцит підвищує ризик розвитку серцево-судинних і ниркових захворювань, порушень репродуктивної функції, збільшує смертність у грудних дітей. Куріння погіршує його засвоєння.

Ванадій перешкоджає розвитку атеросклерозу, регулює рівень глюкози в крові, бере участь у формуванні кісток, покращує стан зубів, контролює роботу серцево-судинної системи.

До числа продуктів, які містять Ванадій відносяться: рис, овес, квасоля, редис, ячмінь, гречка, зелений салат, горох, картопля, кріп, петрушка, чорний перець, молюски, м'ясо, гриби, соя, пшениця, оливки, желатин, ненасичені жири та олії рослинного походження. Ванадій також надходить з водою.

Основна дія:

- зниження рівня холестерину - Ванадій зменшує вироблення холестерину в клітинах печінки, знижує вміст у крові ліпідів, прискорюючи їх метаболізм. Достатній вміст Ванадію в мозку підтримує його судини в хорошому стані, перешкоджає розвитку склерозу, запобігає ризику серцево-судинних захворювань, гіпертензії;

- нормалізація вуглеводного обміну - Ванадій імітує багато ефектів інсуліну, його дія опосередковано впливає на активність регуляторних ферментів. Можливість застосування при діабеті I типу дозволяє долати резистентність до інсуліну, уникаючи підвищенню його дози. У хворих на діабет II типу сполуки Ванадію сприяють підвищенню чутливості до інсуліну;

- регуляція водно-сольового балансу - Ванадій бере участь у клітинному механізмі регуляції «натрієвого насосу», важливий для підтримки балансу Натрію та Калію в організмі, що дозволяє підтримувати нормальний артеріальний тиск, знижувати набряки, регулювати роботу м'язової та нервової тканин;

- протипухлинна - Ванадій стимулює поділ клітин організму, діючи при цьому як протипухлинний засіб;

- регуляція процесів кровотворення - Ванадій засвоюється організмом за допомогою молекул-переносників, подібних тим, які транспортують Ферум. Тому рівень Ванадію в організмі змінюється відповідно до споживанням Феруму і, таким чином, Ванадій впливає на рівень гемоглобіну в крові;

- формування кісткового скелета - Ванадій сприяє накопиченню солей Кальцію в кістках, бере участь у формуванні зубів, підвищує їх стійкість до карієсу. Достатній рівень Ванадію в організмі запобігає деформації опорно-рухового апарату, а у дітей - сприяє зростанню скелета.

1.3.10. Германій (Ge)

У 1967 році лікар К. Асаї виявив, що Германій володіє широким спектром біологічної дії.

Основна дія:

- переносить кисень у тканинах організму - Германій в крові поводиться аналогічно гемоглобіну, бере участь у процесі переносу кисню до тканин організму, що гарантує нормальне функціонування всіх систем організму та попереджає розвиток кисневої недостатності в органах, найбільш чутливих до гіпоксії: ЦНС, м'язах серця, тканини нирок і печінки;

- стимулює імунітет - Германій у вигляді органічних сполук сприяє продукції γ -інтерферонів, які пригнічують процеси розмноження швидкого поділу мікробних клітин, активують макрофаги та специфічні клітини імунітету (Т-кілери);

- протипухлинна - Германій затримує розвиток злоякісних новоутворень та перешкоджає появі метастазів, а також має захисні властивості проти радіоактивного опромінення. Механізм дії пов'язують з взаємодією атому Германію з негативно зарядженими частинками пухлинних утворень, коли Германій позбавляє пухлинну клітину «зайвих» електронів та підвищує її електричний заряд, що призводить до загибелі пухлини;

- біоцидна (протигрибкова, противірусна, антибактеріальна) - органічні сполуки Германію стимулюють продукцію інтерферону - захисного білка, що виробляється організмом у відповідь на входження чужорідних мікроорганізмів;

- знімає біль - больові відчуття передаються від нездорового органу в центральну нервову систему по своєрідному електронному ланцюгу. Органічні сполуки Германію припиняють рух електронів у нервових клітинах, тим самим, зупиняючи біль.

Германій містить часник, боби, хлорела, женьшень, гриби, алое, перлова крупа.

Японські дослідники виявили, що вживання 100-300 мг Германію на добу покращує перебіг багатьох захворювань, у тому числі ревматоїдного артриту, харчової алергії, кандидозу, хронічних вірусних інфекцій, злоякісних захворювань, СНІДу; сприяє нормалізації рівня холестерину в крові.

1.3.11. Європій (Eu)

Європій – практично невивчений мікроелемент, належить до групи лантанодів. Його вміст знижувався в крові при алергічних захворюваннях у дітей, як у періоди загострення, так і ремісії.

1.3.12. Іод (I)

Іод в організмі людини в основному концентрується в щитоподібній залозі. Залежність нормального функціонування щитоподібної залози від надходження Іоду в організм була відома вже у 18 столітті. У 1750 р. Руссел застосував іодо-

вмісну морську воду для лікування зубу, а в 1852 році Шатен навів докази залежності між низьким вмістом Іоду в питній воді та зобом. Надходження Іоду до організму відбувається, в основному, через травний тракт, а також через легені з повітрям, менше – через шкіру.

Основними джерелами Іоду є морська риба, водорості та інші морепродукти, а також молочні продукти, гречана, пшоняна крупа, картопля, буряк, часник.

Основна дія:

- регулює роботу щитоподібної залози - Іод бере участь у синтезі гормонів трийодтироніну та тироксину, необхідних для підтримки функцій щитоподібної залози, клітини якої мають властивість захоплювати сполуки Іоду з крові. Завдяки збалансованій роботі щитоподібної залози прискорюється обмін речовин;
- сприяє розвитку дитини - Іод бере участь у проліферації клітин кістковохрящової системи, забезпечує нормальний ріст; стимулює синтез білка, покращує обмін креатинфосфату в м'язах та їхнє скорочення, підвищує фізичну працездатність; покращує розумові можливості, знижує втомлюваність;
- нормалізує роботу нервової системи - Іод забезпечує зростання клітин нервової системи, покращує нервово-психічний розвиток, особливо у дітей, стабілізує емоційний фон, усуває дратівливість;
- покращує ліпідний обмін - Іод підвищує ліполіз, активізуючи функцію щитоподібної залози, часто знижену у хворих ожирінням. Гормони щитоподібної залози активізують процеси катаболізму в жировій тканині, для забезпечення організму енергією, підвищують рівень катехоламінів - найважливіших активаторів ліполізу. Біодоступний Іод нормалізує обмін речовин у підшкірній жировій клітковині, активує розпад жирів безпосередньо в самих адипоцитах, таким чином, сприяє усуненню проявів небажаного супутника ожиріння – целюліту;
- контролює вуглеводний обмін - Іод, активізуючи функцію щитоподібної залози, стимулює глюконеогенез, всмоктування вуглеводів у кишечнику, мобілізацію глікогену з депо.

Середньодобова норма вживання 150 мкг. Іод підвищує засвоєння Кальцію та Фосфору, проявляє позитивну дію при атеросклерозі та ожирінні, збільшує секрецію молока, сприяє його жирності, зміцнює загальний фізичний стан жінки, продовжує терміни природного вигодовування новонароджених.

1.3.13. Кадмій (Cd)

Інтенсифікація індустріальної діяльності призвела до катастрофічного забруднення навколишнього середовища, в тому числі й Кадмієм, який порушує фосфатно-кальцієвий обмін, втручається в метаболізм Zn, Cu, Fe, Mn, Se, уражає центральну та периферичну нервову систему, володіє ембріотоксичним ефектом. Надлишкове надходження може привести до гіпертензії, анемії, остеопорозу, деформації скелета, порушення функції нирок.

Найбільш важливим у кадміозі є ураження нирок, що виражається в дисфункції ниркових каналців і клубочків з уповільненням каналцевої реабсорб-

ції, протеїнуриєю, глюкозуриєю, подальшими аміноацидурією і фосфатурією.

В організм протягом доби надходить 10–20 мкг Кадмію (оптимально – 1–5 мкг). У тонкому кишечнику адсорбується менше 5% Кадмію, що потрапив із їжею. На його всмоктування істотно впливає наявність інших біоелементів (передусім Ca, Zn, Cu), харчових волокон. Кадмій, що потрапляє в організм із повітрям під час дихання, засвоюється значно більшою мірою (10–50%).

1.3.14. Калій (K)

Калій є основним внутрішньоклітинним катіоном та бере участь у формуванні трансмембранного потенціалу. Є важливим мікроелементом для роботи серця, бере участь у підтримці електричної активності мозку, функціонуванні нервової тканини, скороченні скелетних і серцевого м'язів. Підтримує кислотно-лужну рівновагу; помітно впливає на синтез білків, виконує роль каталізатора при обміні вуглеводів і білків; входить до складу деяких ферментів і регулює активність K^+ -АТФ-ази, підтримує нормальний рівень кров'яного тиску; бере участь у забезпеченні видільної функції нирок.

Найбільший вміст Калію спостерігається в бобових культурах, горіхах, шпинаті, у всіх видах капусти, буряку, винограді, хлібі. Кращими натуральними джерелами Калію є цитрусові, томати, зелені овочі з листям, листки м'яти, насіння соняшнику, банани, картопля, абрикоси, курага, чорнослив, родзинки.

Основна дія:

- нормалізація водно-сольового обміну - Калій регулює процеси споживання, розподілу, виділення води та солей в організмі, забезпечує сталість обсягу рідин, усуває набряки, в тому числі, серцевого походження, нормалізує артеріальний тиск;
- антиаритмічна - Калій бере участь в утворенні електричних потенціалів у серці, скороченні м'язів; нормальний вміст Калію в організмі сприяє правильному ритму скорочення серця, попереджаючи аритмію;
- гіпотензивна - Калій регулює артеріальний тиск; знімає спазм судин;
- зниження втомлюваності - Калій необхідний для роботи нервової системи, підвищує фізичну витривалість, запобігає, знижує ризик розвитку синдрому хронічної втоми. Прихильникам низькокалорійних дієт, любителям напружених фізичних вправ, літнім людям особливо важливо підтримувати оптимальний рівень Калію в організмі.

Середня норма вживання Калію на добу, що представляє собою основний катіон внутрішньоклітинної рідини, становить 3500 мг. Разом із Натрієм грає істотну роль у виникненні та передачі електрохімічних імпульсів на клітинному рівні. Вживання зростає при розумовому та фізичному перевантаженні організму, підвищеному вживанні повареної солі.

Симптомами дефіциту Калію є виражена сухість шкіри, лихоманка, депресія, закріп або діарея, зниження рефлексів, набряки, нервозність, неприборкана жага, напади серцебиття, непереносимість глюкози, затримка росту, підвищений рівень холестерину, безсоння, зниження артеріального тиску, м'язова

слабкість, нудота, блювота, періодичні головні болі, протеїнурія, порушення дихання, затримка солі в організмі.

При захворюваннях нирок, діареї, застосування діуретиків або проносних засобів можливе різке зниження рівня Калію в крові. Куріння і вживання кави зменшують його всмоктування. Він необхідний для секреції деяких гормонів. Секреція стресових гормонів викликає зменшення співвідношення Калій/Натрій поза та всередині клітин. У результаті цього в умовах стресу підвищується потреба організму в Калію.

1.3.15. Кальцій (Ca)

Найбільш багаті Кальцієм тверді та плавлені сири, молоко та молочні продукти, бринза, жовток курячого яйця, капуста, морські водорості, риба, просо, вівсянка, перловка, шпинат, петрушка, листові овочі, м'ясо, субпродукти.

Основна дія:

- формування кісткового скелета - Кальцій входить до складу основного мінерального компонента кісткової тканини - оксиапатиту, мікрочастинки якого утворюють жорстку структуру кісткової тканини. Достатнє надходження Кальцію до організму сприяє правильному формуванню, зміцненню кісткового каркасу, попереджає ламкість та демінералізацію кісток, остеопороз. Особливо потребують Кальцію вагітні жінки, а також діти в період зростання;

- зміцнення емалі зубів - Кальцій накопичується в емалі зубів відразу після їх прорізування, тому для профілактики карієсу необхідно збагачення емалі зубів Кальцієм;

- протиалергічна - Кальцій сприяє стабілізації мембрани клітин, гальмує вивільнення гістаміну, зменшуючи тим самим прояви алергічних реакцій при алергічних захворюваннях (сироваткова хвороба, кропив'янка, набряк Квінке, поліноз, бронхіальна астма), при шкірних захворюваннях (атопічний дерматит);

- регуляція роботи нервової системи - Кальцій бере участь у процесах передачі нервових імпульсів, забезпечує рівновагу між процесами збудження та гальмування в корі головного мозку;

- регуляція функціонування м'язової системи - Кальцій бере участь у регуляції скорочення скелетних м'язів, оберігаючи від м'язових болів і судом;

- регуляція міжклітинного обміну - Кальцій необхідний для функціонування клітинних мембран, для нормалізації судинної проникності; є фактором згортання крові, тому його застосовують як кровоспинний засіб при кровотечах;

- участь в обміні речовин - Кальцій впливає на активність ряду ферментів та гормонів.

Його середня норма вживання 1000 мг. Зменшення Кальцію в крові сприяє розвитку судом і остеопорозу, а відкладання в тканинах призводить до артритів, артрозів та інших патологічних станів опорно-рухової системи. Дефіцит призводить до недостатності паращитовидних залоз (судоми, спазми), підвищеному виділенню Кальцію з організму (остеопороз, остеомаліяція), алергічних захворювань (кропив'янка, сінна лихоманка), підвищеній проникності судин,

шкірних захворювань (свербіж, екзема, псоріаз), токсичних уражень печінки, нирок, гіпертензії, безсоння, тривоги.

1.3.16. Кобальт (Co)

Найбільші кількості Кобальту виявлені в бобових та зернових культурах, овочах, у м'ясних та морських продуктах, чаї, суниці лісовій, сухоцвіті багно-вому, шипшині, красавці, глечиках жовтих, чистотілі звичайному, хамомілі лікарській.

Основна дія:

- бере участь у процесах кровотворення - Кобальт входить до молекули вітаміну B₁₂ (кобаламіну), є активатором кровотворення: стимулює вироблення еритроцитів у кістковому мозку, бере участь у засвоєнні Феруму, таким чином, запобігаючи розвитку анемії;

- регулює функції нервової системи - Кобальт у складі вітаміну B₁₂ бере участь у будівництві білкових та жирових структур захисного мієлінового шару нервової клітини, запобігаючи неврологічним симптомам: подразнення, втомлюваність, загострення нервових захворювань;

- нормалізує обмін речовин - Кобальт регулює роботу ендокринної системи, входить до складу металоензимів, у багатьох реакціях обміну є активатором ферментів; у тісній взаємодії з вітаміном С, фолієвою та пантотеновою кислотами бере участь у синтезі білків, жирів і вуглеводів;

- сприяє оновленню клітин організму - кобаламін при взаємодії з іншими речовинами запускає основний життєвий процес - синтез дезоксирибонуклеїнової і рибонуклеїнової кислот, з яких складаються клітинні ядра (містять всю спадкову інформацію, підтримують і стимулюють синтез білкових речовин);

- стимулює ріст кісткової тканини - достатній запас в остеобластах має важливе значення для утворення кісток. Це особливо важливо для дітей, в період активного росту, жінок, у клімактеричному періоді, в яких відбувається гормонально обумовлена втрата кісткової маси;

- проявляє антиатеросклеротичну дію - Кобальт сприяє зниженню рівня холестерину в крові, виведенню з кровоносних судин, попереджаючи відкладання на стінках судин у вигляді атеросклеротичних бляшок;

- імуностимулюючу - органічні сполуки Кобальту надають сприятливий вплив на імунітет, підвищуючи фагоцитарну активність лейкоцитів.

Добова потреба 7-25 мкг. Дія цього елемента специфічна і не відтворюється іншими елементами.

Хронічні інтоксикації Кобальтом характеризуються хронічними захворюваннями верхніх дихальних шляхів, бронхів, а також можуть розвиватися алергічні симптоми (бронхіальна астма, алергодерматози, так звана «кобальтова кардіоміопатія»).

1.3.17. Купрум (Cu)

Вперше елемент був виявлений у рослинах на початку XIX століття, а по-

тім він був знайдений в тканинах тварин і людини.

В окисно-відновних процесах одночасно з Ферумом бере участь Купрум. Його середньодобова норма вживання 2 мг.

Купрум – один із найважливіших незамінних мікроелементів, основна частина якого сконцентрована в м'язах, кістках, крові, печінці, нирках та мозку. Достатнє надходження Купруму до організму людини регулює роботу життєво-важливих органів та всього організму в цілому.

Купрумом багаті печінка, нирки, м'ясо тварин, морська та прісноводна риба; морепродукти, крупи (перлова, пшенична, гречана, вівсяна), картопля, кріп, деякі фрукти і ягоди: чорна смородина, малина, журавлина, абрикоси, агрус, груші, полуниця; рослини: перстач прямостоячий, чайний кущ, злакові, чай, горіхи, соя, кава, корені алтеї, гірчак перцевий, кропива, мати-й-мачуха, м'ята перцева, марена красильна, сухоцвіт багновий, подорожник великий, цикорій, ожина, брусниця, обліпіха, шипшина.

Основна дія:

- забезпечує здоров'ям кісткову структуру - Купрум бере участь в утворенні колагену, що утворює білковий каркас кісток скелета. Введення до раціону харчування добавок, що містять Купрум, зміцнює кісткову тканину, запобігає її демінералізацію, переломи, розвиток остеопорозу;

- бере участь у кровотворенні - Купрум необхідний для правильного процесу кровотворення, тому що входить до складу ферментів для синтезу еритроцитів та лейкоцитів, бере участь в утворенні гемоглобіну за участю Феруму та вітаміну С;

- забезпечує обмін Феруму, необхідний для транспорту Феруму - перенесення між органами та тканинами і, насамперед, для використання запасів Феруму, що зберігаються в печінці;

- покращує стан шкіри - Купрум входить до складу колагену, який надає шкірі пружність, еластичність, гладенькість;

- зміцнює судинну стінку - Купрум бере участь в утворенні сполучної тканини – еластину;

- стимулює імунітет - Купрум входить до складу ферментів, що відіграють важливу роль у системі антиоксидантного захисту організму. З цією обставиною пов'язують роль Купруму в підтримці активного імунітету: разом із вітаміном С підвищує опірність організму інфекціям;

- нейтралізує вільні радикали - Купрум є структурним елементом супероксиддисмутази - потужного антиоксидантного ферменту. Нормальна кількість Купруму в організмі допомагає боротися з вільними радикалами, підтримує цілісність клітин;

- нормалізує роботу ендокринної системи - Купрум підсилює активність деяких гормонів гіпофізу, що відповідають за важливі функції в організмі людини;

- покращує травлення - Купрум допомагає працездатності залоз внутрішньої секреції, стимулює соко- і ферментовиділення.

Нестача Купруму сприяє підвищенню холестерину, тригліцеридів у крові, при надлишку спостерігається депресія, дратівливість, нудота, нервозність, болі

в м'язах, суглобах та інші симптоми.

1.3.18. Літій (Li)

Літій – ультрамікроелемент, що бере участь у регуляції вищої нервової діяльності, впливає на імунітет і водно-сольовий обмін. Зазвичай дозується по 50-60 мг/кг маси тіла. Його низький рівень відзначається при психічних розладах, ниркових захворюваннях, у хворих на алкоголізм, при імунодефіцитних захворюваннях, у тому числі з ризиком новоутворень.

Виявлена здатність Літію знижувати збудження ЦНС, вивільняючи Магній з клітинних «депо», та гальмувати передачу нервового імпульсу; регулювати транспорт Натрію у нервових і м'язових клітинах; знижувати кількість доступного вільного норадреналіну та знижувати вміст серотоніну у ЦНС; збільшувати чутливість нейронів деяких областей мозку до дії дофаміну.

Активно взаємодіє з іонами K^+ і Na^+ , сприяє засвоєнню глюкози і нормалізації рівня інсуліну в крові; впливає на процеси нейроендокринної системи; прискорює обмін жирів і вуглеводів.

Нормалізує загальний стан при хворобі Альцгеймера і при інфаркті; виявляє антиалергенні властивості; сприяє підвищенню імунітету; здатний нейтралізувати дію етанолу, наркотичних засобів, радіації і важких металів. У гомеопатії показаний при ревматичних та подагричних захворюваннях.

Мікроелемент накопичують касія вузьколиста, мучниця, блекота чорна, дурман індійський, белладонна, алое деревовидне.

1.3.19. Магній (Mg)

В організмі дорослої людини Магній міститься, головним чином, у кістковій тканині, решта – у головному мозку, м'язових тканинах та біорідинах.

Клітинам і тканинам для нормальної роботи організму необхідний Магній, який бере участь у ферментативних реакціях в якості їхнього активатора - коферменту, будучи структурним компонентом широкого кола (приблизно 300) ферментів.

Міститься в необроблених зернових (овес, перловка, гречка), зелених овочах, бобових, селерових, бананах, горіхах, інжирі, мигдалі, рибі, сирі.

Основна дія:

- забезпечення міцності кісткового скелета – Магній необхідний для включення Кальцію в кісткову тканину. Серед факторів, що забезпечують міцність скелета, центральне місце займає співвідношення Кальцію та Магнію, рівень яких залежить один від одного: оптимальне співвідношення повинно бути адекватним (1:0,7);
- регуляція роботи нервової системи - Магній є антистресовим макроелементом, проявляє нормалізуючу дію на стан нервової системи та її вищих відділів (особливо в поєднанні з вітаміном B_6) при нервовому напруженні, депресіях, неврозах; живить нервові клітини, попереджає депресію, послаблює наслід-

ки стресів, знижує втомленість, дратівливість, нормалізує сон;

- позитивний вплив на стан репродуктивної системи - Магній при вагітності запобігає недостатності розвитку плода (спільно з фолієвою і пантотеновою кислотами), розвитку гестозів, передчасним пологам та викидням;

- покращення роботи серця - Магній сприятливо впливає на серце при порушенні ритму, ішемічній хворобі, покращує кисневе забезпечення міокарда. Одночасно, Магній проявляє судинорозширювальну дію, сприяє зниженню артеріального тиску, знижує ризик утворення тромбів;

- нормалізація роботи ендокринної системи - Магній в поєднанні з Цинком, Хромом, Селеном покращує функцію β -клітин підшлункової залози, при цукровому діабеті запобігає судинним ускладненням;

- поліпшення травлення і роботи печінки - Магній знімає спазми гладенької мускулатури при дискінезії жовчних шляхів, холециститі, сприяючи відтоку жовчі та кращому перетравленню їжі; усуває спазматичний біль у шлунку, що супроводжується діареєю;

- нормалізація роботи сечовивідної системи - Магній при захворюваннях органів сечовиділення знімає спазм сечоводів та сечового міхура, полегшуючи больовий синдром, сприяє кращому випорожненню сечового міхура.

При дефіциті Магнію відбувається порушення нервово-м'язової передачі, що супроводжується станом підвищеного роздратування та нервозності. Дієта, збагачена Магнієм, сприяє запобіганню депресії, запамороченням, м'язовій слабкості, передменструальному синдрому, підтримці кислотно-лужної рівноваги в організмі.

1.3.20. Манган (Mn)

Манган – мікроелемент, необхідний для розвитку скелета, зміцнення суглобів, кісток, м'язових тканин.

Основне джерело Мангану в харчуванні людини - злакові, бобові і горіхи, ягоди родини вересових (брусниця, чорниця), малина, черемха, чорна смородина, суниця, горіхи, мигдаль; м'ята перцева, петрушка, череда трироздільна, горіцвіт весняний, конвалія звичайна, наперстянка пурпурова та шерстиста, сухоцвіт багновий, чистотіл звичайний, звіробій, гірчак перцевий, алое, обліпіха.

Основна дія:

- зміцнює опорно-руховий апарат – Манган складає необхідну частину глюкозаміну, є активатором фосфатаз – ферментів, що беруть участь у процесах росту та розвитку скелета, використовується для профілактики та лікування захворювань опорно-рухового апарату Манган настільки ж важливий, як і Кальцій; необхідний для росту та самовідновлення кісткових хрящів, для профілактики артриту, остеопорозу (порушення обміну Мангану після клімаксу - одна з причин остеопорозу);

- нормалізує вуглеводний обмін – Манган активно впливає на метаболізм інсуліну, що важливо для профілактики розвитку цукрового діабету. У хворих на цукровий діабет вміст Мангану, як правило, становить лише половину того,

що прийнято вважати «нормальним» рівнем, що призводить до нездатності організму переробляти цукор;

- покращує роботу нервової системи – Манган бере участь у процесі синтезу та обміну нейромедіаторів у центральній нервовій системі, нормалізує, м'язовий тонус, відновлює чутливість у кінцівках;

- запобігає розвитку атеросклерозу – Манган впливає на біосинтез холестерину, надаючи стабілізуючу дію на «поганий» холестерин та знижуючи його потенційну здатність викликати атеросклероз і закупорку судин;

- нормалізує статеву функцію – у чоловіків Манган підвищує рухливість сперматозоїдів; у жінок – чинить позитивний вплив при дисфункції яєчників, безплідді. При вагітності Манган знижує ризик неправильного формування плода;

- нормалізує роботу щитоподібної залози – Манган бере участь в обміні тироксину, ефективний для профілактики захворювань щитоподібної залози, цукрового діабету, порушень жирового обміну, остеопорозу, хвороб суглобів.

Середньодобова норма вживання 2 мг. З віком засвоєння Мангану знижується, а потреба в ньому залишається, тому в старшому та похилому віці виникає ризик утворення розвитку злоякісних новоутворень, серцево-судинних та інших захворювань. Його нестача викликає порушення мінерального обміну кісткової тканини, свідомості, погіршення слуху, пам'яті, сточування зубів. Поряд з цим при тривалому впливі Манган пригнічує гемо- та еритропоез, токсично діє на ЦНС, позначається на синтезі та обміні катехоламінів, має мутагенну та гонадотоксичну дію.

У багатьох лікарських рослинах під дією Мангану збільшується накопичення діючих речовин: вітамінів, глікозидів, флавоноїдів, алкалоїдів, дубильних речовин.

1.3.21. Меркурій (Hg)

Меркурій – токсичний мікроелемент. Припускають, що наявність його певного рівня в організмі не є патологією, а варіантом норми мікроелементного гомеостазу, що забезпечує сталість функціонування більшості ферментних систем організму. Добова потреба 0,004–0,02 мг. Оптимальна інтенсивність надходження 1–5 мкг/день.

Меркурій активізує викид гормонів; стимулює фагоцитарну активність лейкоцитів; бере участь у терморегуляції.

Надлишок Меркурію призводить до появи металевого присмаку в роті, ураження ЦНС, ШКТ, відбуваються зміни в крові, можливі стоматити і рихлість ясен, облісіння. Токсичні ефекти пов'язані з тим, що Меркурій блокує біологічно активні групи білкових молекул, змінює мембрани ендоплазматичної сітки, здатний включатись в т-РНК. Володіє тератогеними, мутагенними властивостями.

1.3.22. Молібден (Mo)

Молібден був відкритий в 1778 році аптекарем із провінційного шведського містечка Карлом Вільгельмом Шеєле.

Міститься у моркві, темно-зелених листових овочах, часнику, бобових, неочищеному зерні, цвітній капусті, зеленому горошку, плодах шипшини, глоду, горобини звичайної, калини, бузини чорної; мікроелемент накопичує багно звичайне, барвінок малий, спориш, барбарис звичайний, жостір, кропива дводомна, м'ята перцева, горицвіт весняний, конвалія звичайна, наперстянка пурпурова та шерстиста. Добова потреба становить 0,1-0,5 мг.

Основна дія:

- покращує ріст - Молібден необхідний для активності ряду ферментів, що беруть участь у тканинному диханні, синтезі аскорбінової кислоти, що сприяє нормальному росту та розвитку організму в цілому;
- зміцнює емаль зубів - Молібден затримує Флюор в організмі, захищаючи зуби від руйнування сприяє профілактиці карієсу;
- регулює обмін речовин - Молібден сприяє метаболізму білків, жирів, вуглеводів;
- нормалізує статеву функцію - Молібден як антиоксидант грає важливу роль у профілактиці імпотенції;
- запобігає анемії - Молібден входить до складу ферменту, який відповідає за засвоєння та утилізацію Феруму, у зв'язку з чим достатнє надходження Молібдену в організм попереджає анемію, забезпечує добре самопочуття;
- запобігає подагрі - Молібден прискорює метаболізм пуринів, так як є складовою частиною ферменту ксантиноксидази, який окиснює ксантини до сечової кислоти та виводить її з організму; знижує інтенсивність утворення і накопичення сечової кислоти в тканинах, а також в синовіальних оболонках суглобів, що попереджає розвиток подагри;
- сприяє детоксикації - Молібден усуває отруєння сульфідами, алкоголем.

Надлишок Молібдену викликає захворювання «молібденоз», яке характеризується сильним виснажливим проносом, що призводить до загибелі. Введення Купруму до організму нормалізує високий вміст Молібдену, так як Купрум є його антагоністом в тваринному організмі.

1.3.23. Натрій (Na)

Натрій широко поширений у всіх органах, тканинах, біологічних рідинах організму людини, разом з Калієм, забезпечує баланс рідини організму, знаходиться у формі солей (хлоридів, фосфатів, карбонатів) – у плазмі крові, лімфі, травних соках.

Добова потреба людини перекривається за рахунок вживання кухонної солі, яка є основним джерелом Натрію. За добу людина потребує 1,0 кухонної солі, в тому числі, що міститься в хлібі та натуральних харчових продуктах (крупі, бобові, овочі), але ця величина зростає при поглинанні великих кількостей рідини, при посиленому потовиділенні і діурезі.

Багаті на Натрій селера, морква, огірки, зелена квасоля, хурма, горіхи, лісові та садові ягоди.

Основна дія:

- регулює водний обмін - Натрій затримує воду в організмі, запобігає зневодненню;

- регулює артеріальний тиск - Натрій відіграє важливу роль у підтримці тону судин та рівня артеріального тиску. Вживання Натрію в межах норми регулює в організмі об'єм циркулюючої крові, нормалізує артеріальний тиск; надлишок підвищує осмотичний тиск крові та позаклітинної рідини, збільшує дегідратацію клітин, їх зморщування. Це сприяє затримці води в організмі, розвитку гіпертензії, так як натрій потенціює дію адреналіну на гладеньку мускулатуру артерій та сприяє їх звуженню;

- підтримує буферну систему крові - Натрій – головний катіон позаклітинної рідини, регулює рН крові;

- покращує нервову і м'язову діяльність - Натрій спільно з Калієм та Хлором створює електролітичне середовище, в якому функціонують м'язові клітини та нервові закінчення. Завдяки їм можлива передача в організмі слабкого електричного струму, при цьому виникають нервові імпульси, скорочуються м'язи;

- зміцнює серцево-судинну систему - Натрій підтримує тонус гладенької мускулатури стінок кровоносних судин, відіграє важливу роль у процесі збудження і скорочення серця;

- стимулює травлення - Натрій відіграє важливу роль у травному процесі: регулює секрецію соляної кислоти в шлунку, бере участь в активації травних ферментів, забезпечує транспорт клітинам основного джерела енергії – глюкози.

Симптомами дефіциту Натрію є спазми в животі, сплутаність свідомості, дегідратація, депресія, запаморочення, слабкість, метеоризм, галюцинації, головний біль, порушення смакової чутливості, млявість, апатія, знижений артеріальний тиск, порушення пам'яті, м'язова слабкість, нудота, блювота, порушення координації, рецидивні інфекції, втрата ваги.

Надмірне споживання натрію може привести до розвитку набряків, підвищення артеріального тиску, дефіциту Калію, захворюванню печінки, нирок. Порушення балансу Натрію та Калію може привести до розвитку не тільки дискомфорту, але й до хвороби. При значному вживанні Натрію потрібна підвищена кількість Калію.

1.3.24. Нікол (Ni)

Нікол бере участь в активації ферментів, пов'язаній з розщепленням та використанням глюкози. Добова потреба 0,3-0,5 мг. Накопичується в печінці, нирках, гіпофізі, підшлунковій та щитовидній залозах; сприяє збільшенню еритроцитів і гемоглобіну в крові. При тривалому вживанні негативно впливає на кровотворення, порушує антиоксидантну і протромбіноутворювальну функцію печінки, призводить до лейкопенії, лімфо- і моноцитозу.

Впливає на ферментативні процеси окиснення аскорбінової кислоти, бере участь в процесі обміну вітаміну В₁₂. Підтримує нормальну структуру клітинних мембран і нуклеїнових кислот, підтримує нормальний рівень кальцію в організмі. Пригнічує нервово-м'язову передачу; пригнічує дію адреналіну і знижує артеріальний тиск. Під впливом Ніколю в організмі вдвічі зростає виведення кортикостероїдів із сечею.

Джерелами Ніколю є белладонна, мачок жовтий, пасифлора інкарнатна, тернопсис ланцетовидний, кропива собача, м'ята перцева, алтея лікарська, плоди лимонника китайського, ялівцю, квітки глоду, корені родовика та вовчуга, чай, фрукти; плоди та листя дикорослих рослин.

1.3.25. Плюмбум (Pb)

Плюмбум належить до небезпечних нейротоксичних елементів, впливає на центральну та периферичну нервову систему, здатний порушувати генетичний апарат клітини, викликати порушення роботи ЦНС, формування скелета. Його концентрація в навколишньому середовищі залежить від індустріального розвитку району. Допустимий щотижневий прийом не повинен перевищувати 3 мг (428 мкг/добу). При надходженні більшої дози може наступити отруєння через кілька місяців, а 10 мг – через кілька тижнів. Накопичення може тривати протягом усього життя. Легко проникаючи через плаценту, він розподіляється в тканинах плода так само, як і в тканинах дорослого. Найбільше (94-95%) його накопичується в кістках, тим самим, викликаючи тривалий вплив, що впливає на ріст та формування кісток.

При свинцевому токсикозі уражаються органи серцево-судинної системи та кровотворення (розвиток артеріальної гіпертензії та атеросклерозу, анемії), нервова система (енцефалопатія і нейропатія), нирки (нефропатія).

У гомеопатії плюмбум(II) йодид показаний при прогресуючій м'язовій дистрофії.

1.3.26. Рубідій (Rb)

Рубідій – умовно есенційний мікроелемент, достовірно зниження якого відзначено у дітей, хворих на atopічний дерматит, у періоді ремісії.

Рубідій міститься переважно у еритроцитах, кістках та м'язах. Після всмоктування накопичується в головному мозку і скелетних м'язах, може накопичуватися у плаценті.

Є іонним антагоністом К⁺ (транспортні механізми клітин людини і тварин не розрізняють іони К⁺ та Rb⁺, тому вони конкурують між собою); здатний інгібувати простагландини; виявляє антигістамінні властивості. Біологічна роль та обмін Рубідію в організмі вивчені недостатньо.

Добова потреба близько 0,1 мг. Щоденно з їжею в організм надходить до 1,5–4,0 мг рубідію. Значна частина (біля 40%) – з чаєм і кавою (чорний чай містить біля 100 мг/кг рубідію). Також може надходити з питною водою, особливо

в тих районах, які розташовані на гнейсах і гранітах.

1.3.27. Селен (Se)

Міститься в продуктах із зерна (неочищених та без цукру), борошні грубого помелу, морській солі, дріжджах, морепродуктах, яйцях. Багаті на Селен чистотіл звичайний, подофіл щитовидний, суниці лісові, наперстянка шерстиста, хамоміла лікарська, катарантус рожевий, шипшина, солодець голий, глід, алое деревовидне, мати-й-мачуха, лимонник китайський, смородина чорна, ялівець, евкаліпт, гарбуз звичайний, кріп городній, пастернак посівний, родіола рожева.

Основна дія:

- імуностимулювальна - Селен стимулює утворення антитіл, білих кров'яних клітин, клітин-кілерів, макрофагів та інтерферону, бере участь у виробленні еритроцитів;

- антиоксидантна - Селен необхідний для синтезу глутатіонпероксидази - ферменту, який володіє потужною антиоксидантною властивістю; захищає цитоплазматичні мембрани, не допускаючи як їх зміни, так і генетичних порушень ДНК, сприяючи, таким чином, росту нових клітин, але зупиняючи пухлинний процес;

- поліпшення серцевої діяльності - Селен захищає серце, завдяки антиоксидантній дії, зменшенню впливу токсичних металів, здатних пошкоджувати тканини серця; входить до складу білків м'язової тканини, запобігаючи м'язовій дистрофії серця. Додатковий прийом Селену дозволить знизити ризик розвитку серцево-судинних захворювань;

- підтримка та продовження сексуальної активності - майже половина Селену, що міститься в чоловічому організмі, в насінневих каналцях, втрачається з еякулятом, тому у чоловіків, які ведуть активне статеве життя, потреба в цьому мікроелементі зростає;

- нормалізація роботи ендокринної системи - Селен входить до складу ферменту йодтироніну-5-дейодинази (контролюючого утворення трийодтироніну), регулюючи роботу щитоподібної залози, а також підтримує в нормі підшлункову залозу, сприяючи засвоєнню жиророзчинних вітамінів, зокрема вітаміну E;

- протизапальна - у присутності Селену в організмі виробляється глутатіонпероксидаза, що володіє протизапальними властивостями. Селен, особливо в поєднанні з іншими антиоксидантами, зменшує симптоми запального процесу при хронічних захворюваннях: артрит, бронхіальна астма, псоріаз;

- протипухлинна - Селен є фактором, що протидіє порушенням хромосомного апарату, який несе в собі генетичний матеріал, контролюючий нормальну життєдіяльність клітин організму.

Селен - сильний антиоксидант і онкостатик, його основною функцією є інгібування окислення ліпідів; ефективний при застосуванні в комбінації з вітаміном E; проявляє захисну дію на імунну систему, запобігаючи формуванню вільних радикалів; має здатність запобігати розвитку деяких видів пухлин. Селен

і вітамін Е синергично підвищують утворення антитіл, сприяють нормальній діяльності серця та печінки; необхідний для функції підшлункової залози і підтримки еластичності тканин.

Селен у комбінації з вітаміном D і Цинком покращує стан пацієнта з гіпертрофією передміхурової залози; сприяє підтримці функції печінки при алкогольному цирозі. У гомеопатії його призначають при загальній слабкості, безсиллі.

При дефіциті Селену страждають практично всі системи: імунна (підвищена частота простудних і запальних захворювань, підвищений ризик новоутворень), серцево-судинна (ризик інфаркту міокарда, дистрофія міокарда, кардіоміопатія, порушення серцевого ритму), печінка (зниження дезінтоксикаційної функції, гіперхолестеринемія, цироз), підшлункова залоза (панкреатит), щитоподібна залоза, шкіра (дерматит, екзема, запальні захворювання, вікові плями), волосся (випадіння, слабке зростання), сполучна тканина (ревматичні захворювання, артрити), органи зору (глаукома, катаракта), кров (анемія).

1.3.28. Силіцій (Si)

Силіцій – найпоширеніший елемент на Землі після Оксигену. У вигляді кремнезему він міститься у всіх рослинах. Великий український вчений В. І. Вернадський говорив, що ніякий організм без Силіцію існувати не може. Силіцій необхідний для міцності й еластичності епітелію та сполучної тканини. Еластичність шкіри, сухожиль, стінок судин у значній мірі обумовлена наявністю Силіцію. Вода, настояна на Силіції, є справжнім бальзамом для людини. З віком кількість Силіцію в організмі зменшується, нестача викликає захворювання: атеросклероз, інсульт, інфаркт. При зараженні організму паразитами, вміст Силіцію знижується.

Достатню кількість Силіцію містять гриби, капуста, морква, картопля, хвощ польовий, цілісне зерно, буряки, соя, ріпа, зелені боби, гірчак пташиний, цикорій, зелений чай, овочі, морські водорості, крупи, м'ясо, субпродукти.

Основна дія:

- підтримує здоров'я опорно-рухового апарату - Силіцій необхідний для формування основного компонента хрящової та кісткової тканини, для синтезу глікозаміногліканів, важливий для процесу мінералізації кісткової тканини, яка потрібна для адсорбції Кальцію; запобігає остеопорозу. При переломах кісток організм збільшує вміст Силіцію в кістках у 50 разів у порівнянні при звичайному стані, після зростання кісток рівень Силіцію приходиться до норми;

- підвищує імунітет - Силіцій стимулює фагоцитоз, бере участь в імунологічних процесах, покращує опірність організму до вірусних та інфекційних захворювань;

- зміцнює судинну стінку - Силіцій необхідний для утворення еластину - речовини, яка робить судини міцнішими та більш пружними, знижує проникність судинної стінки, зменшуючи симптоми варикозної хвороби, тромбофлебиту, васкуліту;

- покращує зовнішній вигляд шкіри, волосся та нігтів - найбільша кількість

міститься в шкірі та волоссі людини;

- нормалізує обмін речовин - Силіцій бере участь у білковому та вуглеводному обміні, покращуючи засвоєння організмом більше 70% хімічних елементів.

Засвоєння Силіцію в організмі покращують Бор, Кальцій, Магній, Манган, Калій.

1.3.29. Скандій (Sc)

Скандій – маловивчений умовно есенціальний мікроелемент. Його рівень у крові дітей, хворих на atopічний дерматит, знижувався в періоді загострення та відновлювався в періоді ремісії; у хворих на бронхіальну астму знижувався при загостренні та залишався таким же при ремісії; у дітей із дерматореспіраторним синдромом знижувався при загостренні та ще більше в періоді ремісії.

1.3.30. Станум (Sn)

Станум належить до важких металів з помірно вираженим токсичним ефектом. З його надлишком може бути пов'язано зниження апетиту, металевий присмак у роті, болі в животі, проноси, блювота. У гомеопатії він показаний при невралгії.

Біологічна роль: входить до складу шлункового ферменту гастрину, впливає на активність флавінових ферментів, здатен посилювати процеси росту.

Добова потреба 2–10 мг. У молоці та свіжих овочах концентрація Стануму невелика (менше 1 мкг/г). Значно вищий вміст у жирах і жирній рибі (до 130 мкг/г).

1.3.31. Стронцій (Sr)

Стронцій – елемент, біологічне значення якого знаходиться в стадії вивчення. Відомо, що він бере участь в остеосинтезі, концентрується в кістках, де може заміщати Кальцій; активує ряд ферментів (каталази, карбоангідрази).

При надлишку Стронцію через витіснення іонів Ca^{2+} іонами Sr^{2+} з кісткової тканини виникає «стронцієвий» рахіт, хондро- і остеодистрофія (зазвичай у місцях, де питна вода містить підвищену кількість Sr^{2+}).

Джерелом є плоди абрикоса, кріп запашний, петрушка кучерява, аконіт білоустий, алое деревовидне, аніс звичайний, бадан товстолистий, брусниця, гірчак зміїний, дуб, дурман індійський, жостір проносний, ехінопанакс, аралія висока, родовик лікарський, якірці сланкі.

Добова потреба 0,8–5 мг. З їжею в організм надходить 0,8–3,0 мг Стронцію; він відносно погано засвоюється організмом (близько 5–10%).

1.3.32. Сульфур (S)

Найбільш багаті Сульфуром цибуля ріпчаста, часник посівний, представ-

ники родини капустяних (різні види капусти, гірчиця, хрін), бобових, селерових.

Основна дія:

- формування хрящової тканини - Сульфур входить до складу глікозоаміногліканів - структурних ключових компонентів хрящової тканини, що відіграють найважливішу роль у забезпеченні здоров'я суглобів; впливаючи на зростання не тільки хрящової, а й кісткової тканини, бере участь у формуванні структури та забезпеченні гнучкості й еластичності кісток; необхідний для біосинтезу колагену, сприяє еластичності шкіри, зміцненню м'язової системи – метилсульфонілметан сприяє зміцненню м'язового апарата, що особливо необхідно дітям для посилення м'язового каркасу в період активного росту, при прогресуючому сколіозі Сульфур допомагає зупинити патологічний процес; зменшити м'язові запалення та болі, усуває м'язові судоми;

- протизапальна - Сульфур запобігає й полегшує запальний синдром при артриті, міозиті, розтягуванні зв'язок, тендовагініті, бурситі, сприяє загоєнню ран, зменшує суглобові, м'язові болі і судоми;

- детоксикаційна - Сульфур сприяє вимиванню шлаків та токсинів з тканин суглобів, допомагає в якості допоміжного засобу при лікуванні синдрому хронічної втоми; підвищуючи проникність клітинних мембран, зв'язується з токсичними речовинами, нейтралізує їх. У результаті поживні речовини можуть надходити до клітини, а токсичні речовини - виводитися з них;

- протиалергійна - Сульфур знижує поріг чутливості організму до алергенів, тому використовується при алергічних захворюваннях. Це пов'язано з підвищенням проникності клітинних мембран під його дією, до проявлення алергічної реакції;

- антиоксидантна - Сульфур забезпечує молекулярну структуру білка, входить до складу багатьох амінокислот, які беруть участь у синтезі антиоксиданту - глутатіону, який сприяє більш ефективному функціонуванню імунної системи та підвищенню можливості організму боротися з різними недугами;

- нормалізація обміну речовин - Сульфур забезпечує стабільність структури білків, входить до складу незамінних амінокислот (метіонін, цистеїн, цистин, таурин), які беруть участь у синтезі білків і ферментів; входить до складу тканин і чисельних регулюючих речовин (гормони, вітаміни);

- стабілізація рівня цукру в крові - Сульфур відіграє важливу роль у метаболізмі вуглеводів, бере участь у синтезі інсуліну. Введення Сульфору сприяє зниженню потреби в інсуліні та стабілізації рівня цукру в крові.

У гомеопатії вважається одним із ефективних засобів при захворюваннях вен, хворобах шкіри.

1.3.33. Титан (Ti)

Біологічне значення вивчено недостатньо, але є припущення, що він каталізує хлорофілоутворення, впливає на зростання багатьох рослин; бере участь у процесах утворення епітеліальної тканини, виконуючи роль одного з факторів міцності тканин.

Хоча його роль не зовсім вивчена, за твердженням В. І. Вернадського, «важливий факт, що Титан присутній в організмі в постійних кількостях». Вміст Титану в організмі людини складає приблизно 9 мг, із них у легенях близько 2,4 мг; висока концентрація у лімфовузлах. Вважається, що підвищений вміст Титану в легенях обумовлений його надходженням з пилом. Концентрація Титану в легенях з віком багаторазово збільшується.

Титан інертний до тканин організму, завдяки чому широко застосовується в медицині при виготовленні різних інструментів, як біосумісний матеріал при виробництві імплантів в ортопедії, щелепно-лицевій хірургії та нейрохірургії.

Титан(IV) оксид використовують в косметології, завдяки здатності захищати від короткохвильового ультрафіолетового випромінювання. У медицині TiO_2 застосовують в дерматологічній практиці при лікуванні світлочутливого хейліту, простого герпесу, вугрів, запалень губ і порожнини рота, а також при видаленні гемангіом обличчя методом татуювання, входить до складу різних лікарських препаратів як допоміжний компонент.

1.3.34. Ферум (Fe)

Ферум є найважливішим мікроелементом, який необхідний для нормальної життєдіяльності організму: входить до складу гемоглобіну еритроцитів, міоглобіну, багатьох ферментів, бере участь у процесах кровотворення, регулює імунітет. Загальний вміст в організмі людини близько 4,25%; 57% знаходиться в гемоглобіні крові, 23% – в тканинах, 20% у вигляді фізіологічного резерву міститься в печінці, селезінці, кістковому мозку.

Ферум існує у двох станах – дво- і тривалентний. Тривалентний міститься в харчових продуктах, але, потрапляючи в організм, відновлюється до двовалентного, що покращує його засвоєння.

Кращими джерелами Феруму є печінка і м'ясо яловичини, а також гречана крупа, бобові культури, цвітна капуста, сушені персики, яєчні жовтки, горіхи, спаржа, вівсяне толокно, шипшина, малина, яблука, виноград.

Основна дія:

- бере участь у процесах кровотворення – Ферум гемоглобіну входить до складу ферментів цитохромів, сприяє зв'язуванню кисню еритроцитами та транспортує його в усі органи та тканини організму, чим забезпечує дихання, повноцінну життєдіяльність клітин; накопичується в селезінці, печінці, кістковому мозку, використовується організмом у міру потреби, попереджаючи розвиток залізодефіцитної анемії, що супроводжується загальною м'язовою слабкістю, порушенням смаку, відчуття запахів, ламкістю нігтів і волосся;

- нормалізує роботу щитоподібної залози – Ферум необхідний для важливого ферменту щитоподібної залози – тиреопероксидази, яка бере участь у синтезі гормонів щитоподібної залози;

- регулює імунітет – Ферум грає роль у підтримці рівня імунної резистентності. Адекватний вміст Феруму в організмі сприяє повноцінному функціонуванню чинників неспецифічного захисту, клітинного та місцевого імунітету; вхо-

дять до складу ферментів, які беруть участь у процесах фагоцитозу та лізису патогенних мікроорганізмів, тому достатня його кількість в організмі забезпечує повноцінний фагоцитоз та синтез лізоциму, активність клітин-кілерів та інтерферону, що забезпечує бактерицидну здатність сироватки крові;

- детоксикаційна – Ферум, входячи до складу ферменту печінки гемопротеїдів – цитохрому Р-450, бере безпосередню участь у знешкодженні чужорідних та токсичних для організму речовин;

- покращує стан шкіри, нігтів, волосся - Ферум приймає участь у процесах регенерації, усуває ламкість нігтів, поздовжні і поперечні борозенки, покращує структуру та пігментацію волосся;

- активізує ферменти – Ферум необхідний для формування активних центрів окисно-відновних ферментів (оксидази, гідроксилази), що виконують різні функції;

- бере участь у тканинному диханні – Ферум входить до складу ферментів цитохромів, що беруть участь у процесах тканинного дихання.

Його середньодобова норма вживання 18 мг, недостатність проявляється аліментарним розладом, нерідко викликає анемію. 80% всіх аліментарних анемій становлять залізодефіцитні. При нестачі Феруму спостерігається апатія, дратівливість, зниження толерантності до фізичних навантажень, ангулярний стоматит, глосит, дисфункція кишок. Надзвичайно чутливий до нестачі Феруму головний мозок.

Ферум – мікроелемент, тісно пов'язаний з Купрумом і Цинком. Його надлишок може токсично впливати на печінку, селезінку, головний мозок, посилювати запальні процеси в організмі людини, продукувати розвиток захворювань серця, злоякісних пухлин, цукрового діабету, цирозу печінки, бронзової пігментації шкіри.

1.3.35. Фосфор (Р)

Основним джерелом надходження Фосфору в організм людини є їжа. Найбільша кількість Фосфору людина отримує з молочних продуктів, сиру, яєць та яєчних продуктів, м'яса, риби, ікри; міститься в рослинній їжі: квасолі, гороху, вівсяній, перловій і ячній крупах, ягодах, горіхах, петрушці, капусті, моркві, часнику, шпинаті.

Основна дія:

- формує кістковий скелет - близько 80-85% Фосфору міститься в кістковій тканині. Обмін Фосфору в організмі людини регулюється гормонами паращитоподібної залози, вітаміном D, а також залежить від обміну Кальцію, кисло-лужного стану крові та якісного складу їжі. Якщо в організмі достатньо Фосфору, то Кальцій добре засвоюється;

- зміцнює зуби - Фосфор у значній кількості міститься в зубній тканині у складі фторфосфату Кальцію, надає їй міцність, правильний баланс цих елементів в організмі людини оберігає від карієсу;

- покращує обмін речовин - у складі органічних сполук Фосфор грає ключову

роль в обміні речовин, бере участь у метаболізмі та синтезі білка, вуглеводів;

- нормалізує енергетичний обмін - сполуки Фосфору беруть участь в обміні енергії: АТФ та креатинфосфат є акумуляторами енергії, забезпечують енергозалежні процеси в клітинах нервової та м'язової тканин (розумова та рухова діяльність);

- сприяє поділу клітин - Фосфор входить до складу фосфоліпідів і фосфопротеїнів мембранних структур клітини, а також нуклеїнових кислот, які беруть участь у процесах росту, зберігання та використання генетичної інформації;

- регулює кислотно-лужну рівновагу - сполуки Фосфору (фосфати) є компонентом буферної системи крові та інших біологічних рідин організму, відіграють важливу роль у підтримці кислотно-лужного балансу;

- активізує ферментні реакції - Фосфор бере участь у реакціях фосфорилювання вітамінів, що приводять до утворення їх активних форм.

Добова потреба коливається від 1000 до 4000 мг, надлишок може призвести до розм'якшення кісток, порушення дихання, дратівливості.

1.3.36. Флюор (F)

Важливий в організмі як головна складова мінерального обміну. У тварин і людини Флюор присутній в кістковій тканині, в тому числі, в дентині та емалі зубів. В організм Флюор надходить переважно з питною водою, міститься в рибі, горіхах, печінці, телятині, вівсяній крупі, морепродуктах, листових овочах, у висівках, борошні грубого помелу.

Основна дія:

- формування кісткового скелета - Флюор входить до складу кісткової тканини, бере активну участь в обміні Кальцію і Фосфору, від його вмісту залежить міцність опорно-рухового апарату; запобігає дестабілізації скелета, остеопорозу, переломам, забезпечує нормальний ріст волосся і нігтів;

- зміцнення зубної емалі - Флюор є важливим елементом для побудови та відновлення зубної емалі. Проникаючи в мікротріщини зубної емалі, Флюор усуває перші ознаки несформованого карієсу;

- бактеріостатична - Флюор, що входить до складу зубних паст, стримує ріст та життєдіяльність бактерій, запобігаючи утворенню органічних кислот, які руйнують зубну емаль;

- запобігання хворобам пародонту - Флюор уповільнює утворення та розповсюдження зубного нальоту, оберігає від зубного каменю.

Флюор – один із життєво необхідних елементів. Добова потреба становить 1-3 мг. При підвищеному вмісті з'являється кістковий флюороз.

1.3.37. Хлор (Cl)

Найважливіша хімічна сполука Хлору – кухонна сіль – була відома людині з найдавніших часів. Є свідчення про те, що видобуток кухонної солі здійснювався ще 3-4 тисячі років до нашої ери в Лівії. Хлор застосовували для зне-

зараження води та багатьох інших цілей.

Хлор присутній у всіх органах і тканинах, бере участь в обміні речовин, входить до складу біологічно активних сполук організму, є незамінним хімічним елементом.

Основна дія:

- відіграє важливу роль у підтримці кислотно-основного стану, осмотичної рівноваги, балансу води в організмі. Порушення обміну Хлору веде до набряків. Хлор сприяє виведенню з організму сечовини, бере участь у підтримці кислотно-лужної рівноваги в тканинах;

- нормалізація водно-сольового обміну - Хлор забезпечує сталість обсягу рідин, усуває набряки, в тому числі, серцевого походження, нормалізує артеріальний тиск;

- забезпечує осморегуляцію - Хлор - основна осмотично активна речовина крові, лімфи та інших рідин тіла. У результаті осморегуляції здійснюється виведення води або солей - переважно хлористого натрію, з організму, а також затримка та перерозподіл їх в організмі, що забезпечує сталість осмотичного тиску внутрішнього середовища - крові, лімфи, внутрішньоклітинної рідини організму. Нормальний вміст Хлору запобігає підвищенню артеріального тиску;

- нормалізує травлення - Хлор активує фермент амілазу, бере участь в утворенні соляної кислоти - основного компонента шлункового соку, стимулюючи апетит. Динаміка вмісту хлоридів в організмі залежить від кислотності шлункового соку: чим вища кислотність, тим більше подальша витрата хлоридів. При запальному процесі (перитоніт, перфоративні виразки шлунка, дванадцятипалої кишки) спостерігається зменшення вмісту Хлору в організмі.

Середньодобова потреба 2000-4000 мг. Джерела надходження: кухонна сіль, капуста, печінка тріски, яєчний жовток, сир, шпинат, помідори. Надходження в організм Хлору і Натрію тісно взаємопов'язано: необхідно підтримувати надходження їх в організм в пропорції 1:2 відповідно. Людина споживає 5–10 г NaCl на добу.

Надлишок Хлору (гіперхлоремія) зумовлює підвищення кислотності шлункового соку, розлади травлення, підвищення загальної кислотності організму (ацидоз), зниження апетиту, сильне збудження нервової системи.

Нестача Хлору (гіпохлоремія) спричиняє порушення функцій ШКТ внаслідок зниженої активності шлункового соку і слини, підвищену втомлюваність, сплутаність дихання. Дефіцит може спостерігатися у дітей, які перебувають на штучному вигодовуванні – гіпокаліємічний, гіпохлоремічний алкалоз із підвищеним рівнем реніну в плазмі та альдостерону в сироватці.

1.3.38. Хром (Cr)

Важливим мікроелементом є Хром. Його вміст в організмі дорослих – 6–12 мг. У тканинах органів вміст Хрому в десятки разів вищий, ніж у крові. Найбільша кількість міститься у печінці (0,2 мкг/кг) і нирках (0,6 мкг/кг), кишечнику, щитоподібній залозі, хрящовій і кістковій тканинах, у легенях (при

надходженні сполук Хрому з повітрям). При вагітності спостерігається істотне зниження концентрації Хрому у волоссі та сечі. Рівень елемента у волоссі знижений у недоношених дітей і при затримці розвитку. Вміст Хрому у тканинах з віком знижується.

Добова доза Хрому коливається в межах 50-200 мкг. Хром надходить до організму людини з їжею у складі дріжджів, телячій і свинячій печінці, з борошном грубого помелу; міститься в чорному перці, пророслих зернах пшениці, м'ясі птиці, зернобобових культурах, перловій крупі, ягодах обліпихи, журавлини, горобини, кукурудзяній олії, подорожнику великому, м'яті перцевій, алтеї лікарській, листках чорниці, діоскореї ніппонської, лобелії одутлій, грициках звичайних, горицвіті весняному, конвалії звичайній, наперстянці.

Основна дія:

- нормалізує вуглеводний обмін - Хром підсилює дію інсуліну в усіх метаболічних процесах, регульованих гормоном; збільшує чутливість клітинних рецепторів тканин до інсуліну, полегшуючи їх взаємодію та зменшуючи потребу організму в інсуліні; особливо Хром необхідний хворим на цукровий діабет (II типу);

- бере участь у синтезі нуклеїнових кислот - Хром входить до структури ДНК і РНК, відповідає за їх структурну цілісність, захищаючи їх від руйнування і не дозволяючи відбуватися змінам у генетичній структурі організму, сприяє зростанню та регенерації тканин;

- регулює роботу щитоподібної залози - Хром, при нестачі Іоду та певних умов, здатний замінити Іод у тиреоїдних гормонах;

- регулює ліпідний обмін - Хром знижує рівень «поганого» холестерину в крові, розщеплюючи його, і підвищує концентрацію «корисного» холестерину, тим самим запобігає розвитку атеросклерозу та серцево-судинних захворювань;

- сприяє нормалізації ваги - Хром, нормалізуючи вуглеводний обмін, сприяє переробці жиру, запобігає його відкладенню в м'язовій масі, сприяє зниженню ваги;

- забезпечує міцність кісткової тканини - Хром зміцнює кісткову тканину, сприяє профілактиці остеопорозу.

Нестача Хрому спричиняє постійне відчуття втоми, головний біль, проблеми зі сном, стан тривоги, слабкість, болі та судоми в ногах, порушення координації, тремтіння кінцівок, зміну маси тіла (різке збільшення або зниження), зміну рівня глюкози у крові (гіпо- або гіперглікемія), порушення метаболізму амінокислот, підвищення вірогідності розвитку атеросклерозу, порушення репродуктивної функції. Ризик розвитку дефіциту Cr високий у вагітних, тому що плід посилено його акумулює. На сьогодні вважається, що дефіцит Хрому може бути одним з факторів розвитку раку.

Надлишок Хрому трапляється рідко. Може виникати при підвищеній концентрації у повітрі, зловживанні препаратами і добавками, що містять Хром або при порушенні обміну речовин. У надмірній кількості Хром може викликати токсичну дію, яка проявляється дерматитом, запальними захворюваннями слизових оболонок ротової порожнини і верхніх дихальних шляхів, виразко-

вими ураженнями ШКТ, порушеннями функції нирок та печінки.

Із терапевтичною метою найчастіше застосовуються органічні сполуки Хрому. Встановлено, що найкраще Хром абсорбується у вигляді піколінату, який дозволяє контролювати рівень холестерину та глюкози в крові. Сприяють засвоєнню Хрому продукти з великим вмістом вітаміну С.

1.3.39. Цезій (Cs)

Цезій належить до групи лужних металів, стимулює активність коркового шару наднирників. Його вміст підвищується при алергічних захворюваннях у дітей як в період загострення, так і ремісії.

1.3.40. Цинк (Zn)

Біологічна роль Цинку була встановлена приблизно 120 років тому, хоча ранозагоювальні властивості цинкової мазі були відомі стародавнім єгиптянам, близько 5000 років тому.

Цинк як кофермент бере участь у понад 70 ферментативних реакціях в організмі, регулює статеве дозрівання та ріст, підвищує стійкість до інфекційних захворювань, забезпечує синтез білків, метаболізм нуклеїнових кислот, у формі хелатних сполук з амінокислотами забезпечує високу біодоступність, засвоюваність та ефективність.

Цинк необхідний в літньому віці, впливає на вуглеводний, жировий, білковий: обміни, зменшує вміст жиру в печінці, підтримує тонус м'язів та кісткової тканини; захищає від пошкодження кровоносні капіляри, забезпечуючи тим самим нормальну роботу вилочкової залози.

Добова потреба людини у Цинку становить 12-16 мг. Найбільш багаті Цинком дріжджі, пшеничні, рисові та житні висівки, зерна злаків та бобових, какао, морепродукти, м'ясо, яйця, горіхи, часник, гриби, цибуля, картопля, молоко, малина, чорна смородина, цвітна та білокачанна капуста, спаржа, проросла пшениця.

Основна дія:

- імуностимулювальна - Цинк бере участь практично у всіх ланках системи імунітету: процесі дозрівання лімфоцитів і реакціях клітинного імунітету, підвищує рівень тиміну та тимозину, які виробляються тимусом; підвищує захисну протимікробну активність нейтрофілів та макрофагів; підвищує вироблення захисних антитіл;

- регуляція рівня чоловічих статевих гормонів - Цинк при взаємодії з Манганом впливає на стан статевої функції чоловіків: підвищує вироблення статевих гормонів, збільшує активність сперматозоїдів, сприяє правильному функціонуванню та розвитку чоловічих статевих залоз, відіграє велику роль у профілактиці аденоми передміхурової залози, пригнічує активність ферменту 5- α -редуктази, внаслідок чого сповільнюється процес перетворення чоловічого статевого гормону тестостерону в «небезпечний» дегідротестостерон, накопичення

якого стимулює розростання тканин передміхурової залози. Дефіцит Цинку у чоловіків може привести до порушення функції простати;

- поліпшення якості зору - Цинк є важливою речовиною для підтримки та поліпшення зору, особливо багато Цинку міститься в сітківці ока, тому він важливий для профілактики короткозорості, підвищує здатність адаптації до темряви;

- регуляція функцій нервової системи - Цинк разом із вітамінами групи В є важливим регулятором функцій нервової системи. Достатнє надходження Цинку до організму нормалізує функції мозочка, покращує настрій, пам'ять, увагу, знижує дратівливість;

- нормалізація процесів травлення - Цинк забезпечує синтез найважливіших травних ферментів у підшлунковій залозі, бере участь в утворенні спеціальних транспортних частинок (хіломікронів), у складі яких харчові жири надходять у кров та лімфу;

- при вагітності Цинк є необхідним фактором для жіночого організму, входить до структури рецепторів естрогену, регулюючи, таким чином, всі естрогензалежні процеси. Достатнє надходження Цинку при вагітності знижує ризик ускладнень вагітності: гестозу, викидня, затримки росту плода; покращує перебіг пологів;

- антиоксидантна - Цинк є активним центром одного з важливих ферментів - супероксидисмутази, що забезпечує антиоксидантний захист організму, зокрема органів зору;

- нормалізація рівня цукру в крові - Цинк регулює продукцію та функціонування інсуліну, впливає на весь спектр інсулінозалежних процесів, регулює рівновагу цукру в крові, бо є одним із компонентів, що забезпечують дію інсуліну.

Недостатність Цинку веде до недорозвинення нервової та репродуктивної систем, глибоко пов'язана з імунодефіцитом. Т-лімфоцити в умовах його дефіциту мало активні. У сукупності з Ванадієм він пригнічує дію Кадмію, який руйнує стінки судин, що сприяє розвитку важких форм артеріальної гіпертензії.

У гомеопатії Цинк показаний як засіб, що збуджує блювоту, для лікування епілепсії у дітей; застосовують при патологічному підвищенні рухової та чутливої реактивності у зв'язку з виникненням внутрішньої напруги.

Хронічний вплив Цинку проявляється у вигляді шлунково-кишкових розладів та гіпохромній анемії.

Розділ II

КЛАСИФІКАЦІЯ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН, ЩО НАЙЧАСТІШЕ ВХОДЯТЬ ДО СКЛАДУ ФІТОПРЕПАРАТІВ

У цьому розділі наводиться класифікація за групами біологічної дії для лікарських рослин, що найчастіше входять до складу фітопрепаратів. Вона адаптована до кодів міжнародної анатомо-терапевтично-хімічної системи класифікації лікарських засобів (за проф. Т. М. Гонтовою, доц. В. П. Руденко).

Код А. Засоби, які впливають на травлення та обмін речовин

Поліпшують травлення, апетитні

- Аір звичайний - Acorus calamus L.*
Барбарис звичайний - Berberis vulgaris L.
Береза повисла, б. бородавчаста - Betula pendula Roth, B. verrucosa Ehrh.
Васильки справжні - Ocimum basilicum L.
Волошка синя - Centaurea cyanus L.
Суниці лісові - Fragaria vesca L.
Коріандр посівний - Coriandrum sativum L.
Кукурудза звичайна - Zea mays L.
Часник городний - Allium sativum L.
Марена красильна - Rubia tinctorum L.
Головатень руський - Echinops ritro L.
Нагідки лікарські - Calendula officinalis L.
Кульбаба лікарська - Taraxacum officinale Webb. Ex Wigg
*Петрушка кучерява, п. городня - Petroselinum crispum (Mill.) A. W. Hill.,
P. sativum Hoffm.*
Пижмо звичайне - Tanacetum vulgare L.
Подорожник ланцетолистий - Plantago lanceolata L.
Полин гіркий - Artemisia absinthium L.
Полин звичайний - Artemisia vulgaris L.
Інжир - Ficus carica L.
Кріп городний - Anethum graveolens L.
Фенхель звичайний - Foeniculum vulgare Mill., F. officinale All.
Хамоміла лікарська - Chamomilla recutita (L.) Rauschert, Matricaria recutita L.
Хамоміла запашна - Chamomilla suaveolens (Pursh) Rydb., Matricaria

matricarioides (Less.) Porter p.p.
Цикорій дикий - *Cichorium intybus L.*
Цмин пісковий - *Helichrysum arenarium (L.) Moench*
Блювотний горіх, Чилібуха - *Strychnos nux-vomica L.*
Шипшина травнева, ш. корична, ш. собача, ш. зморишувата - *Rosa majalis*
Herrm., R. cinnamomea L., R. canina L., R. rugosa Thunb.
Тирлич жовтий - *Gentiana lutea L.*
Датиська конопляна - *Datisca cannabina L.*

Жовчогінні, гепатотропні, гепатопротекторні, холекінетичні та холеретичні

(знижують процеси гниття та бродіння в кишечнику, посилюють секреторну функцію клітин печінки, рефлекторно підвищують секреторну та рухову активність органів ШКТ)

Аір звичайний - *Asorus calamus L.*
Арніка гірська - *Arnica montana L.*
Артишок - *Cynara scolymus L.*
Васильки справжні - *Ocimum basilicum L.*
Барбарис звичайний - *Berberis vulgaris L.*
Береза повисла, б. бородавчаста - *Betula pendula Roth, B. verrucosa Ehrh.*
Волошка синя - *Centaurea cyanus L.*
Бобівник трилистий - *Menyanthes trifoliata L.*
Ласкавець золотистий - *Vupleurum aureum Fisch.*
Спориш звичайний - *Polygonum aviculare L.*
Рутка лікарська - *Fumaria officinalis L.*
Материнка звичайна - *Origanum vulgare L.*
Ялина європейська - *Picea abies (L.) Karrs.*
Звіробій звичайний - *Hypericum perforatum L.*
Суниця лісові - *Fragaria vesca L.*
Золотушник звичайний, з. канадський - *Solidago virgaurea L., S. canadensis L.*
Золототисячник звичайний - *Centaureum erythraea Rafn., C. umbellatum Gilib.*
Коріандр посівний - *Coriandrum sativum L.*
Кропива дводомна - *Urtica dioica L.*
Кукурудза звичайна - *Zea mays L.*
Куркума жовтокорінцева - *Curcuma xanthorrhizae Roxb.*
Конвалія травнева - *Convallaria majalis L.*
Перстач гусячий - *Potentilla anserine L.*
Лопух справжній - *Arctium lappa L., Lappa major Caertn.*
М'ята перцева - *Mentha piperita L.*
Нагідки лікарські - *Calendula officinalis L.*
Кульбаба лікарська - *Taraxacum officinale Webb. Ex Wigg*
Пижмо звичайне - *Tanacetum vulgare L.*
Соняшник однорічний - *Helianthus annuus L.*
Полин гіркий - *Artemisia absinthium L.*

Розторопиша плямиста - *Silybum marianum* (L.) Gartn.
Редька чорна - *Raphanus raphanistrum* L.
Розмарин справжній - *Rosmarinus officinalis* L.
Горобина звичайна - *Sorbus aucuparia* L.
Солодка гола - *Glycyrrhiza glabra* L.
Татарник звичайний - *Onopordon acanthium* L.
Деревій майже звичайний - *Achillea submillefolium* Klok. et Krydzka
Хамоміла запашиста - *Chamomilla suaveolens* (Pursh) Rydb., *Matricaria matricarioides* (Less.) Porter p.p.)
Хміль звичайний - *Humulus lupulus* L.
Хрін звичайний - *Armoracia rusticana* Gaertn.
Цикорій дикий - *Cichorium intybus* L.
Цмин пісковий - *Helichrysum arenarium* (L.) Moench
Череда трироздільна - *Bidens tripartita* L.
Чистотіл великий - *Chelidonium majus* L.
Шипшина собача - *Rosa canina* L.
Шпинат городній - *Spinacia oleracea* L.

Послаблюючі

Аніс звичайний – *Anisum vulgare* Gaertn.
Жостір проносний – *Rhamnus cathartica* L.
Золототисячник звичайний – *Centaureum erythraea* Rafn., *C. umbellatum* Gilib.
Рицина звичайна – *Ricinus communis* L.
Коріандр посівний – *Coriandrum sativum* L.
Крушина ламка, к. вільховидна – *Rhamnus frangula* L., *Frangula alnus* Mill.
Ламінарія цукриста, л. японська – *Laminaria japonica* Aresch.
Льон звичайний, льон-довгунець – *Linum usitatissimum* L.
Подорожник блошиний – *Plantago psyllium* L.
Ревінь тангутський – *Rheum palmatum* L. var. *tanguticum* Maxim.
Ревінь хвилястий – *Rheum rhabarbarum* L.
Сенна олександрійська, касія гостролиста – *Senna alexandrina* Mill., *Cassia acutifolia* Delile., *C. angustifolia* Vayl., *C. lanceolata* Forrsk., *C. senna* L.
Слива домашня – *Prunus domestica* L.
Вовчуг польовий – *Ononis arvensis* L.
Кмин звичайний – *Carum carvi* L.
Кріп пахучий, кріп городній – *Anethum graveolens* L.
Фенхель звичайний – *Foeniculum vulgare* Mill., *F. officinale* All.

В'язучі

Арніка гірська – *Arnica montana* L.
Бадан товстолистий – *Bergenia crassifolia* (L.) Fritsch.
Брусниця – *Vaccinium vitis-idaea* L.

Гірчак зміїний – *Polygonum bistorta* L.
Гірчак перцевий – *Polygonum hydropiper* L.
Гірчак почечуйний – *Polygonum persicaria* L.
Спорши звичайний – *Polygonum aviculare* L.
Гранат звичайний – *Punica granatum* L.
Дуб звичайний – *Quercus robur* L.
Звіробій звичайний – *Hypericum perforatum* L.
Золототисячник звичайний – *Centaureum erythraea* Rafn., *C. umbellatum* Gilib.
Родовик лікарський – *Sanguisorba officinalis* L.
Перстач прямостоячий, калган – *Potentilla erecta* L., *P. tormentilla* Neck.
Вільха клейка, в. чорна – *Alnus glutinosa* (L.) Gaerth.
Горіх грецький – *Juglans regia* L.
Вовчуг польовий – *Ononis arvensis* L.
Скумпія звичайна – *Cotinus coggygria* Scop.
Чай китайський – *Thea sinensis* L.
Черемха звичайна – *Radus avium* Mill., *P. racemose* (Lam.) Gilib.
Чорниця – *Vaccinium myrtillus* L.
Шавлія лікарська – *Salvia officinalis* L.
Щавель кінський – *Rumex confertus* Willd.

Вітамінні

Актинідія коломікта – *Actinidia kolomikta* Maxim.
Аронія чорноплода – *Aronia melanocarpa* (Michx.) Elliott.
Глід криваво-червоний – *Crateagus sanguinea* Pall.
Брусниця – *Vaccinium vitis-idaea* L.
Бузина чорна – *Sambucus nigra* L.
Ялина європейська – *Picea abies* (L.) Karrs.
Суниці лісові – *Fragaria vesca* L.
Журавлина болотна – *Oxycoccus palustris* Pers., *Vaccinium oxycoccus* L.
Гірकोкаштан звичайний – *Aesculus hippocastanum* L.
Коріандр посівний – *Coriandrum sativum* L.
Кропива дводомна – *Urtica dioica* L.
Кукурудза звичайна – *Zea mays* L.
Ламінарія цукриста, л. японська – *Laminaria japonica* Aresch.
Льон звичайний, льон-довгунець – *Linum usitatissimum* L.
Лимон – *Citrus limon* Burm.
Лимонник китайський – *Schizandra chinensis* (Turcz.) Baill.
Липа серцелиста – *Tilia cordata* Mill.
Лопух справжній – *Arctium lappa* L., *Lappa major* Caertn.
Малина – *Rubus idaeus* L.
Маслина європейська – *Olea europaea* L., *O. saliva* Hoffm.
Мигдаль звичайний – *Amygdalus communis* L.
Морква посівна – *Daucus sativus* (Hoffm.) Roehl.

М'ята перцева – *Mentha piperita* L.
 Обліпиха крушиновидна – *Hippophae rhamnoides* L.
 Паслін бульбоносний – *Solanum tuberosum* L.
 Грицики звичайні – *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik.
 Первоцвіт весняний – *Primula veris* L.
 Петрушка кучерява, п. городня – *Petroselinum crispum* (Mill.) A.W.Hill.,
P. sativum Hoffm.
 Модрина сибірська – *Abies alba* Mill.
 Подорожник великий – *Plantago major* L.
 Топінамбур - *Helianthus tuberosus* L.
 Соняшник однорічний – *Helianthus annuus* L.
 Робінія звичайна - *Robinia pseudoacacia* L.
 Горобина звичайна – *Sorbus aucuparia* L.
 Софора японська, стіфнолобіум японський - *Sophora japonicum* L.,
Styphnolobium japonicum (L.) Schott.
 Слива домашня – *Prunus domestica* L.
 Смородина чорна – *Ribes nigrum* L.
 Стручковий перець однорічний – *Capsicum annuum* L.
 Гарбуз звичайний - *Cucurbita pepo* L.
 Хапоміла запашна - *Chamomilla suaveolens* (Pursh) Rydb., *Matricaria*
matricarioides (Less.) Porter p.p.
 Хапоміла обідрана, х. лікарська - *Chamomilla recutita* (L.) Rauschert, *Matricaria*
recutita L.
 Черемха звичайна – *Radus avium* Mill., *P. racemosa* (Lam.) Gilib.
 Чорниця – *Vaccinium myrtillus* L.
 Цибуля городня – *Allium sativum* L.
 Шипшина травнева, ш. корична, ш. собача, ш. зморшкувата - *Rosa majalis*
 Herrm., *R. cinnamomea* L., *R. canina* L., *R. rugosa* Thunb.
 Ячмінь звичайний – *Hordeum vulgare* L.

Код В. Засоби, які впливають на систему крові, кровотворну функцію, гемостаз (згортання)

Антитромбічні, венотонізуючі (капіляропротектори)

(зменшують проникність капілярів, підвищують тонус венозних судин,
нормалізують метаболічні процеси в судинній стінці, покращують мікроциркуляцію)

Аронія чорноплода - *Aronia melanocarpa* (Michx.) Elliott.
 Глід криваво-червоний - *Crateaegus sanguinea* Pall.
 Звіробій звичайний - *Hypericum perforatum* L.
 Журавлина болотна – *Oxycoccus palustris* Pers., *Vaccinium oxycoccus* L.
 Гірकोкаштан звичайний – *Aesculus hippocastanum* L.
 Гадючник звичайний – *Filipendula ulmaria* (L.) Maxim
 Ламінарія цукриста, л. японська – *Laminaria saccharina* (L.) Lam.,

L. japonica Aresch.

Обліпиха крушиновидна - *Hippophae rhamnoides* L.

Горобина звичайна – *Sorbus aucuparia* L.

Софора японська, стіфнолобіум японський - *Sophora japonicum* L.,

Styphnolobium japonicum (L.) Schott.

Спіруліна – *Spirulina platensis*

Кровоспинні (гемостатичні, антигеморрагічні)

Арніка гірська - *Arnica montana* L.

Буквиця лікарська – *Betonica officinalis* L., *Stachys officinalis* (L.) Treves

Гірчак зміїний – *Polygonum bistorta* L.

Гірчак перцевий - *Polygonum hydropiper* L.

Гірчак почечуйний – *Polygonum persicaria* L.

Спориш звичайний - *Polygonum aviculare* L.

Деревій майже звичайний – *Achillea submillefolium* Klok. et Krydzka

Дуб звичайний – *Quercus robur* L.

Зайцегуб п'янкий - *Lagochilus inebrians* Bunge.

Золототисячник звичайний - *Centaureum erythraea* Rafn., *C. umbellatum* Gilib.

Вільха клейка, в. чорна – *Alnus glutinosa* (L.) Gaerth.

Калина звичайна – *Viburnum opulus* L.

Гірकोкаштан звичайний – *Aesculus hippocastanum* L.

Кропива дводомна - *Urtica dioica* L.

Кукурудза звичайна - *Zea mays* L.

Родовик лікарський – *Sanguisorba officinalis* L.

Грицики звичайні – *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik.

Подорожник великий – *Plantago major* L.

Вовчуг польовий – *Ononis arvensis* L.

Туя західна - *Thuja occidentalis* L.

Хвоц польовий – *Equisetum arvense* L.

Чорниця – *Vaccinium myrtillus* L.

Щавель кінський – *Rumex confertus* Willd.

Стимулюючі м'язи матки, кровоспинні (гангліоблокатори)

Арніка гірська - *Arnica montana* L.

Васильки справжні - *Ocimum basilicum* L.

Барбарис звичайний - *Berberis vulgaris* L.

Гірчак перцевий - *Polygonum hydropiper* L.

Кропива дводомна - *Urtica dioica* L.

Осока парвська – *Carex brevicollis* DC.

Грицики звичайні – *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik.

Петрушка кучерява, п. городня - *Petroselinum crispum* (Mill.) A. W. Hill.,

P. sativum Hoffm.

Софора товстоплідна – *Sophora pachycarpa* Schrenk ex C. A. Mey
Спориння, маткові ріжки - *Secale cornutum*, *Claviceps purpurea*
Сферофіза солонцева - *Sphaerophysa salsula* Pall. DC.
Буквиця лікарська – *Stachys officinalis* L. s. l.

Код С. Засоби для лікування серцево-судинної системи

Кардіотонічні, антиангінальні, антисклеротичні

(збільшують силу серцевих скорочень при серцевій недостатності, скорочують систолу,
нормалізують коронарний кровообіг при стенокардії, інфаркті міокарда)

Аконіт білоустий - *Aconitum leucoctotum* Vorosch
Буркун лікарський – *Melilotus officinalis* (L.) Pall.
Глід криваво-червоний - *Crateaegus sanguinea* Pall.
Валеріана лікарська – *Valeriana officinalis* L.
Здутоплідник сибірський – *Phlojodicarpus sibiricus* (Steph. Ex Spreng.) Koso-Pol.
Горицвіт весняний – *Adonis vernalis* L.
Жовтушник розлогий, ж. сіруватий – *Erysimum diffusum* Ehrh.,
E. canescens Roth.
Конвалія травнева - *Convallaria majalis* L.
Морська цибуля – *Drimia maritima* (L.) Stearn, *Urginea maritima* (L.) Baker, *Scilla maritima* L.
Наперстянка великоквіткова – *Digitalis grandiflora* Mill.
Наперстянка пурпурова – *Digitalis purpurea* L.
Наперстянка шерстиста – *Digitalis lanata* Ehrh.
Обвойник грецький – *Periploca graeca* L.
Олеандр звичайний – *Nerium oleander* L.
Собача кропива п'ятилопатева – *Leonurus quinquelobatus* Gilib.
Раувольфія зміїна – *Rauwolfia serpentine* Benth.

Антиаритмічні

(при порушеннях збудливості та автоматизму серця)

Аконіт білоустий - *Aconitum leucoctotum* Vorosch
Глід криваво-червоний - *Crateaegus sanguinea* Pall.
Горицвіт весняний – *Adonis vernalis* L.
Конвалія травнева - *Convallaria majalis* L.
Наперстянка великоквіткова - *Digitalis grandiflora* Mill.
Наперстянка пурпурова – *Digitalis purpurea* L.
Наперстянка шерстиста – *Digitalis lanata* Ehrh.
Обвойник грецький – *Periploca graeca* L.
Олеандр звичайний – *Nerium oleander* L.
Раувольфія зміїна - *Rauwolfia serpentine* Benth.
Собача кропива п'ятилопатева - *Leonurus quinquelobatus* Gilib.

Гіпотензивні, антигіпертензивні

(судинорозширюючі, знижуючі артеріальний тиск, протинабрякові діуретики, антагоністи та блокатори кальцієвих каналів)

- Амі зубна - *Ammi visnaga* (L.) Lam., *Visnaga daucoides* Gaertn.
Аронія чорноплода – *Aronia melanocarpa* (Michx.) Elliott
Астрагал шерстистоквітковий – *Astragalus dasyanthus* Pall.
Барвінок малий – *Vinca minor* L.
Береза повисла, б. бородавчаста - *Betula pendula* Roth, *B. verrucosa* Ehrh.
Брусниця - *Vaccinium vitis-idaea* L.
Бузина чорна – *Sambucus nigra* L.
Вовчуг польовий – *Ononis arvensis* L.
Волошка синя - *Centaurea cyanus* L.
Глід криваво-червоний - *Crateaegus sanguinea* Pall.
Горицвіт весняний – *Adonis vernalis* L.
Здутоплідник сибірський – *Phlojodicarpus sibiricus* (Steph. ex Spreng.) Koso-Pol.
Рутвиця мала – *Thalictrum minus* L.
Спорши звичайний - *Polygonum aviculare* L.
Гречка звичайна - *Fagopyrum esculentum* Moench., *F. sagittatum* Gilib.
Буркун лікарський - *Melilotus officinalis* (L.) Pall.
Евкомія в'язолиста – *Eucommia ulmoides* Oliv.
Ерва шерстиста – *Aerva lanata* (L.) Juss.
Жовтушник розлогий, ж. сіруватий – *Erysimum diffusum* Ehrh.,
E. canescens Roth.
Звіробій звичайний - *Hypericum perforatum* L.
Суниця лісова - *Fragaria vesca* L.
Калина звичайна – *Viburnum opulus* L.
Гіркокаштан звичайний – *Aesculus hippocastanum* L.
Горобина звичайна – *Sorbus aucuparia* L.
Лавровишня звичайна – *Laurocerasus officinalis* M.Roem.
Кмин звичайний – *Carum carvi* L.
Кріп пахучий, кріп городній – *Anethum graveolens* L.
Фенхель звичайний – *Foeniculum vulgare* Mill., *F. officinale* All.
Конвалія травнева - *Convallaria majalis* L.
Лопух справжній - *Arctium lappa* L., *Lappa major* Caertn.
Магнолія великоквіткова – *Magnolia grandiflora* L.
Марена красильна - *Rubia tinctorum* L.
Морська цибуля – *Drimia maritima* (L.) Stearn, *Urginea maritima* (L.) Baker,
Scilla maritima L.
Меліса лікарська – *Melissa officinalis* L.
М'ята перцева - *Mentha piperita* L.
Наперстянка великоквіткова - *Digitalis grandiflora* Mill.
Наперстянка пурпурова – *Digitalis purpurea* L.
Наперстянка шерстиста – *Digitalis lanata* Ehrh.
Олеандр звичайний – *Nerium oleander* L.

Пастернак посівний - Pastinaca sativa L.
Раувольфія зміїна - Rauwolfia serpentine Benth.
Робінія звичайна – Robinia pseudoacacia L.
Секурінега напівкущова – Securinega suffruticosa (Pall.) Rehd.
Строфант Комбе – Strophantus kombe Oliv.
Сухоцвіт багновий – Gnaphalium uliginosum L.
Хамоміла обідрана, х. лікарська - Chamomilla recutita (L.) Rauschert,
Matricaria recutita L.
Харг кущовий – Gomphocarpus fruticosus L.
Хвоц польовий – Equisetum arvense L.
Чай китайський – Thea sinensis L.
Шавлія лікарська - Salvia officinalis L.
Шавлія мускатна – Salvia sclarea L.
Шипшина травнева, ш. корична, ш. собача, ш. зморишувата - Rosa majalis
Herrm., R. cinnamomea L., R. canina L., R. rugosa Thunb.
Шоломниця байкальська – Scutellaria baicalensis Georgi.
Яблуня домашня - Malus domestica Borkh.
Яловець звичайний - Juniperus communis L.

Гіпертензивні, підвищуючі артеріальний тиск при гіпотонії

Аралія маньчжурська - Aralia mandshurica Rupr. et Maxim.
Женьшень - Panax ginseng C. A. Mey
Заманиха висока - Echinopanax elatum Nakai.
Левзея сафлоровидна - Rhaponticum carthamoides (Willd.) Iljin, Leuzea
carthamoides (Willd.) DC.
Секурінега напівкущова - Securinega suffruticosa (Pall.) Rehd.
Ефедра двоколоса - Ephedra distachya L.
Блювотний горіх, чилібуха - Strychnos nux-vomica L.

Венотоніки, що покращують мозковий кровообіг (ангіопротектори)

Барвінок малий - Vinca minor L.
Гінкго дволопатеувий - Ginkgo biloba L.
Буркун лікарський - Melilotus officinalis (L.) Pall.
Гірकोкаштан звичайний - Aesculus hippocastanum L.
Красавка звичайна, белладонна - Atropa belladonna L.

Гіполіпідемічні, знижуючі рівень антерогенних ліпопротеїнів

Обліпиха крушиновидна - Hippophae rhamnoides L.
Цибуля городня - Allium sativum L.
Якірці сланкі - Tribulus terrestris L.

Спазмолітичні міотропі

(діють безпосередньо на клітини гладеньких м'язів)

Аір звичайний - *Asorus calamus* L.
Здутоплідник сибірський – *Phlojodicarpus sibiricus* (Steph. Ex Spreng.) Koso-Pol.
Гінкго дволопатевий - *Ginkgo biloba* L.
Конвалія травнева - *Convallaria majalis* L.
Любисток лікарський - *Levisticum officinale* Koch
Материнка звичайна - *Origanum vulgare* L.
Марена красильна - *Rubia tinctorum* L.
Морква дика – *Daucus carota* L.
Меліса лікарська – *Melissa officinalis* L.
М'ята перцева - *Mentha piperita* L.
Ортосифон тичинковий, нирковий чай – *Ortosiphon stamineus* Benth.
Пижмо звичайне - *Tanacetum vulgare* L.
Полин звичайний - *Artemisia vulgaris* L.
Чебрець звичайний – *Thymus vulgaris* L.
Чебрець повзучий - *Thymus serpyllum* L.
Фенхель звичайний - *Foeniculum vulgare* Mill., *F.officinale* All.
Хамоміла лікарська - *Chamomilla recutita* (L.) Rauschert, *Matricaria recutita* L.
Хамоміла запашна - *Chamomilla suaveolens* (Pursh) Rydb., *Matricaria matricarioides* (Less.) Porter p.p.
Шавлія мускатна – *Salvia sclarea* L.

Антисклеротичні, гіпохолестеринемічні

Абрикос звичайний - *Armeniaca vulgaris* Lam.
Аніс звичайний – *Anisum vulgare* Gaertn.
Арахіс підземний, земляний горіх - *Arachis hypogaea* L.
Аронія чорноплода – *Aronia melanocarpa* (Michx.) Elliott
Брусниця - *Vaccinium vitis-idaea* L.
Глід криваво-червоний - *Crateaegus sanguinea* Pall.
Гіркокаштан звичайний – *Aesculus hippocastanum* L.
Горобина звичайна – *Sorbus aucuparia* L.
Гречка звичайна - *Fagopyrum esculentum* Moench., *F. sagittatum* Gilib.
Груша звичайна – *Pyrus communis* L.
Діоскорея ніппонська – *Dioscorea nipponica* Makino.
Суниця лісова - *Fragaria vesca* L.
Кріп городний - *Anethum graveolens* L.
Кропива дводомна - *Urtica dioica* L.
Кукурудза звичайна - *Zea mays* L.
Кульбаба лікарська - *Taraxacum officinale* Webb. Ex Wigg
Ламінарія цукриста, л. японська – *Laminaria saccharina* (L.) Lam.,
Laminaria japonica Aresch.
Луна серцелиста - *Tilia cordata* Mill.

Малина - *Rubus idaeus* L.
Мигдаль звичайний – *Amygdalus communis* L.
М'ята перцева - *Mentha piperita* L.
Обліпиха крушиновидна - *Hippophae rhamnoides* L.
Персик звичайний – *Persica vulgaris* Mill.
Подорожник великий – *Plantago major* L.
Подорожник ланцетолистий – *Plantago lanceolata* L.
Топінамбур - *Helianthus tuberosus* L.
Соя культурна, соя щетиниста – *Glycine max* (L.) Merr.,
G. hispida (Moench) Maxim.
Солодка гола - *Glycyrrhiza glabra* L.
Часник городний - *Allium sativum* L.
Шипшина травнева, ш. корична - *Rosa majalis* Herrm., *R. cinnamomea* L.
Цикорій дикий – *Cichorium intybus* Ravon.
Цинхона червоносокова, ц. лікарська – *Cinchona succirubra* Pav et Klotzsch...,
C. officinalis L.
Яблуня домашня - *Malus domestica* Borkh.
Якірці сланкі - *Tribulus terrestris* L.

Адреноміметичні (збуджуючі адренорецептори)

Ефедра двоколоса – *Ephedra distachya* L.

Діуретичні, протиабрякові

Астрагал шерстистоквітковий – *Astragalus dasyanthus* Pall.
Береза повисла, б. бородавчаста - *Betula pendula* Roth, *B. verrucosa* Ehrh.
Брусниця - *Vaccinium vitis-idaea* L.
Бузина чорна – *Sambucus nigra* L.
Буркун лікарський – *Melilotus officinalis* L.
Вовчуг польовий – *Ononis arvensis* L.
Галега лікарська, козлятник лікарський – *Galega officinalis* L.
Горох посівний – *Pisum sativum* L.
Гіркокаштан звичайний – *Aesculus hippocastanum* L.
Звіробій звичайний - *Hypericum perforatum* L.
Золототисячник звичайний - *Centaureum erythraea* Rafn., *C. umbellatum* Gilib.
Лопух справжній - *Arctium lappa* L., *Lappa major* Caertn.
Марена красильна – *Rubia tinctorum* L.
Мучниця звичайна - *Arctostaphylos uva-ursi* (L.) Spreng
Ортосифон тичинковий, нирковий чай – *Ortosiphon stamineus* Benth.
Петрушка кучерява, п. городня - *Petroselinum crispum* (Mill.) A. W. Hill.,
P. sativum Hoffm.
Робінія звичайна – *Robinia pseudoacacia* L.

Суниця лісова - *Fragaria vesca* L.
Спорши звичайний - *Polygonum aviculare* L.
Черета трироздільна – *Bidens tripartita* L.
Шавлія мускатна – *Salvia sclarea* L.
Хвоц польовий – *Equisetum arvense* L.
Цикута отруйна – *Cicuta virosa* L.
Ялина європейська – *Picea abies* (L.) Karrst.
Ялиця біла – *Abies alba* L.
Яловець звичайний – *Juniperus communis* L.

Код D. Засоби для лікування захворювань шкіри **(дерматологічні)**

Аір звичайний - *Asorus calamus* L.
Алое деревовидне – *Aloe arborescens* Mill.
Береза повисла, б. бородавчаста - *Betula pendula* Roth, *B. verrucosa* Ehrh.
Кропива дводомна - *Urtica dioica* L.
Макля серцевидна - *Macleaya cordata* Will.
Нагідки лікарські - *Calendula officinalis* L.
Подорожник великий – *Plantago major* L.
Полин звичайний - *Artemisia vulgaris* L.
Ялиця біла – *Abies alba* L.
Часник городний - *Allium sativum* L.
Черета трироздільна – *Bidens tripartita* L.
Чистотіл великий – *Chelidonium majus* L.

Фотосенсибілізуючі

Амі велика - *Antti majus* L.
Борщівник звичайний - *Heracleum sphondylium* L.
Звіробій звичайний - *Hypericum perforatum* L.
Пастернак посівний - *Pastinaca sativa* L.

Антиандрогени – засоби від випадіння волосся, облісіння (алопеції)

Аір звичайний - *Asorus calamus* L.
Береза повисла, б. бородавчаста - *Betula pendula* Roth, *B. verrucosa* Ehrh.
Звіробій звичайний - *Hypericum perforatum* L.
Кропива дводомна - *Urtica dioica* L.
Ліпа серцелиста - *Tilia cordata* Mill.
Лопух справжній - *Arctium lappa* L., *Lappa major* Caertn.
Нагідки лікарські - *Calendula officinalis* L.
Сереноя повзуча, пальма карликова, п. сабаль - *Serenoa repens* (Bartram)

J. K. Small, Sabal serrulate.

Хміль звичайний - Humulus lupulus L.

Код Г. Засоби для лікування хвороб сечостатевої системи

Берега повисла, б. бородавчаста - Betula pendula Roth, B. verrucosa Ehrh.

Брусниця - Vaccinium vitis-idaea L.

Женьшень – Panax ginseng C. A. May

Заманиха висока – Echinopanax elatum Nakai.

Зимолобка зонтична – Chimaphila umbellata (L.) W. P. C. Barton.

*Золотушник звичайний, з. канадський, золота розга – Solidago virgaurea L.,
S. canadensis L.*

Журавлина болотна – Oxycoccus palustris Pers., Vaccinium oxycoccus L.

*Левзея сафлоровидна - Rhaponticum carthamoides (Willd.) Iljin, Leuzea
carthamoides (Willd.) DC.*

Леспедеца двоколірна – Lespedeza bicolor Turcz.

Мучниця звичайна - Arctostaphylos uva-ursi (L.) Spreng

Код Н. Гормональні засоби для системного використання

Валеріана лікарська - Valeriana officinalis L.

Глід криваво-червоний - Crateaegus sanguinea Pall.

Горицвіт весняний - Adonis vernalis L.

Дрік красильний - Genista tinctorial L.

Ковила волосатик - Stipa capillata L.

Кропива дводомна - Urtica dioica L.

Кульбаба лікарська - Taraxacum officinale Webb. ex Wigg

Горіх грецький - Juglans regia L.

Суниця лісова - Fragaria vesca L.

Щириця, амарант - Amaranthus

Код Ж. Протимікробні засоби для системного використання

Антибактеріальні, протівірусні

Аір звичайний - Asorus calamus L.

Алое деревовидне – Aloe arborescens Mill.

Алтея лікарська – Althaea officinalis L.

Алтея армянська – Althaea armeniaca Ten.

Арніка гірська - Arnica montana L.

Бузина чорна – Sambucus nigra L.

Васильки справжні - Ocimum basilicum L.

Гірчак зміїний – Polygonum bistorta L.

Дуб звичайний – *Quercus robur* L.
 Евкалипт кулевидний - *Eucalyptus globulus* Labill.
 Звіробій звичайний - *Hypericum perforatum* L.
 Нагідки лікарські - *Calendula officinalis* L.
 Глечики жовті – *Nuphar lutea* (L.) Smith, *Nymphaea lutea* L.
 Ламінарія цукриста, л. японська – *Laminaria japonica* Aresch.
 Перстач прямостоячий, калган - *Potentilla erecta* L., *P. tormentilla* Neck.
 Леспедеця двоколірна – *Lespedeza bicolor* Turcz.
 Ліна серцелиста - *Tilia cordata* Mill.
 Льон звичайний, льон-довгунець – *Linum usitatissimum* L.
 Цибуля переможна – *Allium victorialis* L., черемша, цибуля медвежа –
 A. ursinum L.
 Цибуля городня - *Allium cepa* L.
 Макля серцевидна - *Macleaya cordata* Will.
 М'ята перцева - *Mentha piperita* L.
 Обліпиха крушиновидна - *Hippophae rhamnoides* L.
 Подорожник великий – *Plantago major* L.
 Подорожник блошиний - *Plantago psyllium* L.
 Подорожник ланцетолистий – *Plantago lanceolata* L.
 Ялиця біла – *Abies alba* L.
 Чебрець звичайний – *Thymus vulgaris* L.
 Чебрець повзучий - *Thymus serpyllum* L.
 Хапоміла лікарська - *Chamomilla recutita* (L.) Rauschert, *Matricaria recutita* L.
 Хапоміла запашна - *Chamomilla suaveolens* (Pursh) Rydb., *Matricaria*
 matricarioides (Less.) Porter p. p.
 Бавовник звичайний – *Gossypium hirsutum* L.
 Солодка гола - *Glycyrrhiza glabra* L.
 Сухоцвіт багновий – *Gnaphalium uliginosum* L.
 Деревій майже звичайний – *Achillea submillefolium* Klok. et Krydzka
 Часник городний - *Allium sativum* L.
 Чистотіл великий – *Chelidonium majus* L.
 Шавлія лікарська - *Salvia officinalis* L.
 Шавлія мускатна – *Salvia sclarea* L.
 Шипшина травнева, ш. корична - *Rosa majalis* Herrm., *R. cinnamomea* L.
 Шипшина собача - *Rosa canina* L.

Протимікробні, фітонцидні, протизапальні, противиразкові

Аїр звичайний - *Acorus calamus* L.
 Алое деревовидне – *Aloe arborescens* Mill.
 Багно звичайне – *Ledum palustre* L.
 Валеріана лікарська – *Valeriana officinalis* L.
 Ялина європейська – *Picea abies* (L.) Karrst.
 Горіх грецький – *Juglans regia* L.

Груша звичайна – Pyrus communis L.
Евкаліпт кулевидний - Eucalyptus globulus Labill.
Звіробій звичайний - Hypericum perforatum L.
Материнка звичайна - Origanum vulgare L.
Кипарис вічнозелений – Cupressus sempervirens L.
Лаванда вузьколиста – Lavandula angustifolia Mill., L.spicata L.
Модрина сибірська – Larix sibirica Ledeb.
Цибуля городня – Allium cepa L.
Мати-й-мачуха звичайна – Tussilago farfara L.
Мучниця – Arctostaphylos uva-ursi (L.) Spreng.
Подорожник ланцетолистий – Plantago lanceolata L.
Полин звичайний - Artemisia vulgaris L.
Сосна лісова - Pinus sylvestris L.
Чебрець звичайний – Thymus vulgaris L.
Чебрець повзучий - Thymus serpyllum L.
Хамоміла лікарська - Chamomilla recutita (L.) Rauschert, Matricaria recutita L.
Хамоміла запашна - Chamomilla suaveolens (Pursh) Rydb.,
Matricaria matricarioides (Less.) Porter p. p.
Солодка гола - Glycyrrhiza glabra L.
Розторопиша плямиста – Silybum marianum (L.) Gartn.
Розмарин справжній – Rosmarinus officinalis L.
Нагідки лікарські - Calendula officinalis L.
Чистотіл великий – Chelidonium majus L.
Шавлія лікарська - Salvia officinalis L.
Шавлія мускатна – Salvia sclarea L.
Яловець звичайний - Juniperus communis L.
Ялиця біла – Abies alba L.

Код L. Протипухлинні засоби та імуномодулятори

Протипухлинні

Барвінок малий – Vinca minor L.
Пізньоцвіт чудесний – Colchicum speciosum Steven
Катарантус рожевий – Catharanthus roseus (L.) G. Don
Леспедица двоколірна – Lespedeza bicolor Turcz.
Омела біла – Viscum album L.
Пододфіл щитовидний – Podophyllum peltatum Willd.
Вовче тіло болотне – Comarum palustre L.
Соя культурна, с. щетиниста - Glycine max (L.) Merr., G. hispida Moench
Чага березова – Inonotus obliquus Fr.
Чемериця біла – Veratrum album, ч. Лобеля – V. lobelianum Bernh.
Чистотіл великий – Chelidonium majus L.

Ячмінь звичайний – *Hordeum vulgare* L.

Стимулюючі або пригнічуючі імунитет

Солодка гола – *Glycyrrhiza glabra* L.

Омела біла – *Viscum album* L.

Півники молочно-білі – *Iris lacteal* Pall.

Глечики жовті – *Nuphar lutea* (L.) Smith, *Nymphaea lutea* L.

Імунозміцнювальні

Аралія маньчжурська – *Aralia mandshurica* Rupr. et Maxim.

Береза повисла, б. бородавчаста - *Betula pendula* Roth, *B. verrucosa* Ehrh.

Гінкго дволопатевий - *Ginkgo biloba* L.

Горіх грецький – *Juglans regia* L.

Ехінацея пурпурова – *Echinacea purpurea* (L.) Moench

Женьшень - *Rapax ginseng* C. A. May

Журавлина болотна – *Oxycoccus palustris* Pers., *Vaccinium oxycoccus* L.

Звіробій звичайний - *Hypericum perforatum* L.

Кропива дводомна - *Urtica dioica* L.

Інжир – *Ficus carica* L.

Ламінарія цукриста, Л. японська – *Laminaria saccharina* (L.) Lam., *Laminaria japonica* Aresch.

Лимонник китайський – *Schizandra chinensis* (Turcz.) Baill.

Меліса лікарська – *Melissa officinalis* L.

Оман високий - *Inula helenium* L.

Родіола рожева – *Rhodiola rosea* L.

Чебрець звичайний – *Thymus vulgaris* L.

Шипшина травнева, ш. корична - *Rosa majalis* Herrm., *R. cinnamomea* L.

Шипшина собача - *Rosa canina* L.

Код М. Засоби для лікування хвороб **кістково-м'язової системи**

Багно звичайне - *Ledum palustre* L.

Капуста городня, к. білокачанна - *Brassica oleracea* L.

Лопух справжній - *Arctium lappa* L., *Lappa major* Caertn.

Пижмо звичайне - *Tanacetum vulgare* Web.

Редька посівна - *Raphanus sativus* L.

Сосна лісова - *Pinus sylvestris* L.

Фіалка триколірна – *Viola tricolor* L.

Хамоміла лікарська - *Chamomilla recutita* (L.) Rauschert, *Matricaria recutita* L.

Чебрець звичайний – *Thymus vulgaris* L.

Чемериця біла – *Veratrum album*, ч. Лобеля – *V. lobelianum* Bernh.
Череди трироздільна – *Bidens tripartita* L.

Код N. Засоби для лікування нервової системи

Стимулюючі

Аралія маньчжурська – *Aralia mandshurica* Rupr. et Maxim.
Женьшень - *Panax ginseng* C. A. May
Заманиха висока – *Echinopanax elatum* Nakai.
Левзея сафлоровидна - *Rhaponticum carthamoides* (Willd.) Iljin, *Leuzea carthamoides* (Willd.) DC.
Кава арабійська – *Coffea arabica* Nana.
Лимонник китайський – *Schizandra chinensis* (Turcz.) Baill.
Родіола рожева – *Rhodiola rosea* L.
Розмарин справжній – *Rosmarinus officinalis* L.
Секурінега напівкущова – *Securinega suffruticosa* (Pall.) Rehd.
Елеутерокок колючий – *Eleutherococcus senticosus* Maxim.
Ефедра двоколоса – *Ephedra distachya* L.
Блювотний горіх, чилібуха - *Strychnos nux-vomica* L.
Чай китайський – *Thea sinensis* L.
Шавлія лікарська - *Salvia officinalis* L.
Шипшина травнева, ш. корична - *Rosa majalis* Herrm., *R. cinnamomea* L.

Заспокійливі, седативні, антидепресанти, знеболювальні

Валеріана лікарська - *Valeriana officinalis* L.
Гісон лікарський - *Hyssopus officinalis* L.
Звіробій звичайний - *Hypericum perforatum* L.
Лаванда вузьколиста – *Lavandula angustifolia* Mill., *L. spicata* L.
Мак снотворний – *Paraver somniferum* L.
Мачок жовтий – *Glaucium flavum* Crantz
Пасифлора інкарнатна – *Passiflora incarnata* L.
Півонія незвичайна – *Paeonia anomala* L.
Собака кропива п'ятилопатева – *Leonurus quinquelobatus* Gilib.
Синюха голуба – *Polemonium coeruleum* L.
Хміль звичайний – *Humulus lupulus* L.
Шавлія мускатна – *Salvia sclarea* L.

Спазмолітичні, гангліоблокуючі, курареподібні

(регулюють передавання нервових імпульсів до нервів, що стимулюють гладеньку мускулатуру внутрішніх органів)

Амі зубна - *Ami visnaga* (L.) Lam., *Visnaga daucoides* Gaertn.

Блекота чорна – *Hyoscyamus niger* L.
Дурман індійський - *Datura innoxia* Mill.
Дурман звичайний – *Datura stramonium* L.
Жовтозілля плосколисте - *Adenostyles rombifolia* (Adam) M.Pimen.
Лаванда вузьколиста – *Lavandula angustifolia* Mill., *L. spicata* L.
Морква дика – *Daucus carota* L.
М'ята перцева - *Mentha piperita* L.
Пастернак посівний - *Pastinaca sativa* L.
Петрушка кучерява, п. городня - *Petroselinum crispum* (Mill.) A. W. Hill.,
P. sativum Hoffm.
Скополія карніолійська – *Scopolia carniolica* L.
Сосна лісова - *Pinus sylvestris* L.
Кріп городній - *Anethum graveolens* L.
Цикута отруйна – *Cicuta virosa* L.
Шавлія мускатна – *Salvia sclarea* L.

Код Р. Засоби протипаразитарні, антигельмінтні, інсектицидні та репеленти

Аір звичайний - *Acorus calamus* L.
Гвоздика дельтовидна - *Dianthus deltoides* L.
Мучниця звичайна - *Arctostaphylos uva-ursi* (L.) Spreng
Пижмо звичайне - *Tanacetum vulgare* Web.
Сосна лісова - *Pinus sylvestris* L.
Туя західна - *Thuja occidentalis* L.
Хамоміла лікарська - *Chamomilla recutita* (L.) Rauschert, *Matricaria recutita* L.
Чемериця біла – *Veratrum album*, ч. Лобеля – *V. lobelianum* Bernh.
Шавлія лікарська - *Salvia officinalis* L.
Шипшина травнева, ш. корична - *Rosa majalis* Herrm., *R. cinnamomea* L.
Щитник чоловічий, чоловіча папороть - *Dryopteris filix-mas* (L.) Schott.
Яловець звичайний - *Juniperus communis* L.

Код R. Засоби для лікування захворювань респіраторної системи

Відхаркувальні, пом'якшувальні, протизапальні

Аллея лікарська – *Althaea officinalis* L.
Гісон лікарський – *Hyssopus officinalis* L.
Звіробій звичайний – *Hypericum perforatum* L.
Журавлина болотна – *Oxycoccus palustris* Pers., *Vaccinium oxycoccus* L.
Дивина густоквіткова – *Verbascum densiflorum* Bertol.
Евкаліпт кулястий – *Eucalyptus globulus* Labill.

Ефедра двоколоса – *Ephedra distachya* L.
Липа серцелиста – *Tilia cordata* Mill.
Малина – *Rubus idaeus* L.
Материнка звичайна – *Origanum vulgare* L.
Мати-й-мачуха звичайна – *Tussilago farfara* L.
М'ята перцева – *Mentha piperita* L.
Нагідки лікарські – *Calendula officinalis* L.
Оман високий – *Inula helenium* L.
Первоцвіт весняний, примула лікарська – *Primula veris* L.
Чебрець повзучий – *Thymus serpyllum* L.
Синюха голуба – *Polemonium coeruleum* L.
Сосна лісова – *Pinus sylvestris* L.
Хамоміла лікарська – *Chamomilla recutita* (L.) Rauschert, *Matricaria recutita* L.
Шавлія лікарська – *Salvia officinalis* L.
Яловець звичайний – *Juniperus communis* L.
Ялина європейська – *Picea abies* (L.) Karrst.
Ялиця біла – *Abies alba* L.

Код S. Засоби для лікування захворювань органів чуття (очей, вух, язика, носа, шкіри)

Алое деревовидне – *Aloe arborescens* Mill.
Звіробій звичайний – *Hypericum perforatum* L.
Нагідки лікарські – *Calendula officinalis* L.
Подорожник великий – *Plantago major* L.
Хамоміла лікарська – *Chamomilla recutita* (L.) Rauschert, *Matricaria recutita* L.
Череда трироздільна – *Bidens tripartita* L.
Чистотіл великий – *Chelidonium majus* L.

Код V. Засоби різної дії

Відволікаючі

Аконіт джунгарський, а. каракольський – *Aconitum soongoricum* subsp.
karakolicum (Rapaics) V. N. Voroschilov
Гірчиця біла – *Sinapis alba* L.
Гірчиця сарептська – *Brassica juncea* (L.) Czern., *Sinapis juncea* L.
Гірчиця чорна – *Brassica nigra* (L.) Koch, *Sinapis nigra* L.
Сосна лісова – *Pinus sylvestris* L.
Стручковий перець однорічний – *Capsicum annuum* L.

Біостимулятори, адаптогени

Алое деревовидне – *Aloe arborescens* Mill.
Аралія маньчжурська – *Aralia mandshurica* Rupr. et Maxim.
Буркун лікарський – *Melilotus officinalis* L.
Елеутерокок колючий – *Eleutherococcus senticosus* Maxim.
Женьшень - *Panax ginseng* C. A. May
Заманиха висока – *Echinopanax elatum* Nakai.
Левзея сафлоровидна - *Rhaponticum carthamoides* (Willd.) Iljin, *Leuzea carthamoides* (Willd.) DC.
Лимонник китайський – *Schizandra chinensis* (Turcz.) Baill.
Родіола рожева – *Rhodiola rosea* L.

Протиалкогольні

Аконіт дібровний - *Aconitum nemorosum* Vieb. ex Reichenb.
Баранець звичайний - *Huperzia selago* (L.) Bernh. ex Schrank et Mart.
Золототисячник звичайний - *Centaureum erythraea* Rafn., *C. umbellatum* Gilib.
Копитняк європейський - *Asarum europaeum* L.

Гіпоглікемічні (протидіабетичні)

Артишок - *Cynara scolymus* L.
Галега лікарська, козлятник лікарський – *Galega officinalis* L.
Горох посівний – *Pisum sativum* L.
Конюшина червона – *Trifolium rubens* L.
Липа серцелиста – *Tilia cordata* Mill.
Горіх грецький – *Juglans regia* L.
Топінамбур – *Helianthus tuberosus* L.
Гарбуз звичайний – *Cucurbita pepo* L.
Квасоля звичайна – *Phaseolus vulgaris* L.
Цикорій дикий – *Cichorium inthybus* L.
Чорниця – *Vaccinium myrtillus* L.

Гіпоазотемічні

Астрагал шерстистоквітковий – *Astragalus dasyanthus* Pall.
Береза повисла, б. бородавчаста – *Betula pendula* Roth, *B. verrucosa* Ehrh.
Брусниця – *Vaccinium vitis-idaea* L.
Кукурудза звичайна – *Zea mays* L.
Ортосифон тичинковий, нирковий чай – *Ortosiphon stamineus* Benth.
Робінія звичайна – *Robinia pseudoacacia* L.
Смородина чорна – *Ribes nigrum* L.
Череди трироздільна – *Videns tripartita* L.

Фіалка триколірна – *Viola tricolor* L.

Радіопротекторні

(підвищуючі стійкість здорових тканин до іонізуючого випромінювання,
ефективність та безпеку радіотерапії)

Алое деревовидне – *Aloe arborescens* Mill.

Аралія маньчжурська – *Aralia mandshurica* Rupr. et Maxim.

Бадан товстолистий – *Bergenia crassifolia* (L.) Fritsch

Бузина чорна – *Sambucus nigra* L.

Гарбуз звичайний – *Cucurbita pepo* L.

Горобина звичайна – *Sorbus aucuparia* L.

Елеутерокок колючий – *Eleutherococcus senticosus* Maxim.

Ласкавець золотистий – *Vupleurum aureum* Fisch.

Нетреба колюча – *Xanthium spinosum* L.

Женьшень – *Rapax ginseng* C. A. May

Звіробій звичайний – *Hypericum perforatum* L.

Зніт вузьколистий – *Chamerion angustifolium* (L.) Holub.

Журавлина болотна – *Oxycoccus palustris* Pers., *Vaccinium oxycoccus* L.

Кульбаба лікарська - *Taraxacum officinale* Webb. ex Wigg

Ламінарія цукриста, л. японська – *Laminaria saccharina* (L.) Lam., *Laminaria japonica* Aresch.

Перстач гусячий - *Potentilla anserine* L.

Левзея сафлоровидна - *Rhaponticum carthamoides* (Willd.) Iljin, *Leuzea carthamoides* (Willd.) DC.

Маклюра жовтогаряча – *Maclura pomifera* (Raf.) C. K. Schneid

Модрина сибірська – *Larix sibirica* Ledeb.

Морква дика – *Daucus carota* L.

Обліпиха крушиновидна – *Hippophae rhamnoides* L.

Плаун булавовидний – *Lycoperodium clavatum* L.

Подорожник великий – *Plantago major* L.

Полин звичайний – *Artemisia vulgaris* L.

Рута садова – *Ruta graveolens* L.

Смородина чорна – *Ribes nigrum* L.

Стручковий перець однорічний – *Capsicum annuum* L.

Татарник колючий – *Onopordum acanthium* L.

Термонсис ланцетовидний – *Thermopsis lanceolata* R. Br.

Чага березова – *Inonotus obliquus* Fr.

Чай китайський – *Thea sinensis* L.

Шипшина травнева, ш. корична - *Rosa majalis* Herrm., *R. cinnamomea* L.

Шипшина собача – *Rosa canina* L.

Цибуля городня – *Allium cepa* L.

Ялиця біла – *Abies alba* L.

Розділ III

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН, ЩО НАЙЧАСТІШЕ ВХОДЯТЬ ДО СКЛАДУ ФІТОПРЕПАРАТІВ

Аір тростиновий, лепеха звичайна – *Acorus calamus* L.

Родина ароїдних – *Araceae*

Аір болотний



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Кореневище товсте, циліндричне, звивисте, жовтувато-зелене, вкрите зверху по спіралі темними широкими листковими рубцями, розташоване горизонтально, майже на поверхні. Стебло прямостояче, нерозгалужене, сплюснуте, з одного боку жолобкувате, з другого – гостроробристе, 80-125 см заввишки. Листки мечовидні. Квітки дрібні, зеленувато-жовті, двостатеві, зібрані в суцвіття початок. Плід – шкіряста червона ягода. Цвіте в травні-липні.

Поширення. Ростає по всій території України по берегах річок і водойм.

Сировина. Кореневища.

Хімічний склад. Сировина містить ефірну олію (до 5%), гіркий глікозид акорин, вітамін С (150 мг%), дубильні речовини, крохмаль, смоли. До складу ефірної олії входять α -пінен, α -камфен, α -камфора, спирти (борнеол, евгенол, метилевгенол), циклічні сесквітерпени та їхні похідні.

У надземній частині містяться: макроелементи (міліграм/г) К - 22,20, Са - 14,60, Mg - 2,60, Fe - 0,46; мікроелементи: коефіцієнт накопичення мікроелементів (КНМ) Mn - 0,30, Cu - 0,95, Zn - 0,87, Co - 0,16, Cr - 0,09, Al - 0,24, V - 0,04, Se - 6,67, Ni - 0,24, Sr - 0,89, Pb - 0,07, I - 0,09, B - 0,90 мкг/г.

Застосування. Препарати аїру: «Оліметин» - капсули, «Поліфітол-1» - настоянка, «Вікалін» - таблетки, «Вікаір» - таблетки, «Аллотон» - розчин, «Гінекофіт» - настоянка, «Простатофіт» - настоянка, «Фітодент» - настоянка, «Поліфітол-1» - настоянка, «Фітогастрол» - збір, «Імунофіт» - краплі, «Детоксифіт» - збір, «Бронхофіт» - таблетки, «Бальзам Бітнера», «Бальзам Вігор», «Бальзам Шведська гіркота», «Гастрофіт» - таблетки, «Гербогастрин» - рідкий спиртовий екстракт, «Чернега» - краплі, «Стоματοфіт», «Стоματοфіт А» - розчини для ротової порожнини, збір шлунковий № 3 - проявляють загальнонозміцнювальну, спазмолітичну, жовчо- і сечогінну, антибактеріальну, дезінфі-

куючу, фунгістатичну, протизапальну, знеболюючу, відхаркувальну, тонізуючу дію. Кореневища айру входять до складу мікстури М. Н. Здренко, гіпотензивних зборів, шлункового збору № 3.

Народна медицина рекомендує лепеху при істерії, неврастенії, судомах, бронхіті, бронхопневмонії, діареї, хворобах жовчних шляхів, нирковокам'яній хворобі.

Аконіт джунгарський – *Aconitum soongoricum* L.

Родина жовтецевих – *Ranunculaceae*

Аконит джунгарский

Згідно з легендою, слово «аконіт» утворено від назви міста Аконе, поблизу якого знаходилася печера, яка вела до царства мертвих. Вихід з царства Аїда охороняв триголовий пес Цербер, який всіх пропускав у царство мертвих, та не випускав нікого. Геракл переміг Цербера, витягнувши його з-під землі. Від сонячного світла Цербер перелякався, з його пащі потекла на землю отруйна слина, з якої і вирости аконіти. Овідій розповідає про це в «Метаморфозах». Теофраст вважав, що рослина названа аконітом у зв'язку з тим, що батьківщиною одного з видів були околиці м. Аконе. В античності аконіт, так як і цикуту, застосовували для виконання смертельних вироків. У Гімалаях аконіт використовували при виготовленні отрути для стріл.

У Тибеті аконіт вважається «королем медицини».



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Підземні органи – коренебульби, які не відмирають, а щороку до них приєднуються нові, утворюючи ланцюжок із 13-15 коренебульб. Листки почергові, черешкові, пальчасто-розсічені на вузькі сегменти. Суцвіття - верхівкова волоть. Квітки великі, фіолетові, зігоморфні, з шиловидними приквітками. Чашечка з п'яти пелюсткоподібних чашолистків: верхній - у вигляді шолома, чотири бічних - парні, відрізняються формою і розмі-

рами. Пелюстки видозмінені до двох нектарників, укладених у шоломоподібний чашолисток, мають розширену частину - губу і нектароносну вигнуту шпору. Плід - 3-7-листянка. Насіння борозенчасто-зморшкувате.

Поширення. Гори Тянь-Шаню, поблизу озера Іссик-Куль.

Сировина. Коренебульби. Трава.

Хімічний склад. У коренебульбах містяться алкалоїди: мезоаконітін, гіпоаконітін, бензоілаконін, неопелін, сасааконітін, спартеїн, флавоїди, сапоніни, смоли, сліди ефедрину, органічні кислоти: міристинова, стеаринова, пальмітинова, олеїнова і лінолева; кумарини, крохмаль. Надземні органи містять алкалоїд

аконітін, флавоноїди, аскорбінову кислоту.

Застосування. Препарати: «Аконіт» - настоянка, «Афлубін» - таблетки, «Інфлюцид» - таблетки; дія препаратів подразнююча, відволікаюча, болетамувальна, антимікробна, протипухлинна.

Зовнішньо у вигляді мазі або внутрішньо у вигляді настоянки використовують при ревматизмі, невралгіях, ішіасі, мігрені, туберкульозі легень.

Застереження. Смертельно отруйна рослина!

Алое деревовидне – *Aloe arborescens* Mill.

Родина асфodelових – *Asphodeliaceae*

Алоэ древовидное

Алое – широко відома кімнатна рослина, в усьому світі славиться своїми чудодійними лікувальними властивостями. Назва походить від арабського слова «alloe», що означає гірка рослина. Завдяки своїм лікувальним властивостям алое довго було оповито загадковим серпанком міфів, легенд і переказів. Безліч письмових і усних згадок про рослину, що дійшли до наших днів, дозволяють скласти докладний опис його корисних властивостей, історію його появи, культивування і застосування. До нашого часу дійшли староєгипетські згадки про алое вера. Староєгипетські священики-лікарі часто застосовували алое в різних цілях - терапевтичних, косметичних, дієтичних.

Найкрасивіші й найвідоміші цариці Єгипту Нефертіті та Клеопатра були чудово обізнані про корисні якості м'ясистого листа алое. Цариці користувалися ним для догляду за шкірою, застосовуючи його як у чистому вигляді, так і у поєднанні з іншими компонентами. Згідно переказам, вони любили приймати ванни, наповнені свіжовичавленим соком алое, щоб зволожити шкіру і зробити її м'якою, як шовк.

Алое неодноразово згадується в священному Писанні, в Євангелії від Іоанна (вірш 19-39) йде мова, що разом із миррою алое використовувалося для помазання похоронного полотна, в яке загорнули тіло Ісуса після зняття з хреста.

Життєва форма. Вічнозелена багаторічна сукулентна рослина, з прямо-стоячим, гіллястим стеблом заввишки до 4 м. Листки завдовжки до 70 см, стеблообгортні, м'ясисті, мечоподібно-видовжені, з верхнього боку увігнуті, з нижнього - опуклі, голі, вкриті восковим нальотом, з шипуватими краями, звичайно зібрані на верхівці стовбура у вигляді розетки. Квітки жовтогарячо-жовті, на тонких квітконосах. Плід - тригранна циліндрична коробочка.

Поширення. Росте в напівпустельних районах Південної та Східної Африки. В Європі культивується кущова форма, що характеризується порівняно низьким ростом та дрібними листками.

Сировина. Листя.

Хімічний склад. Листя містить полісахариди, простагландини, каротиноїди, катехіни, ферменти, дубильні речовини, макро- і мікроелементи, мінеральні солі, флавоноїди, антраценопохідні оксиметилантрахінону: алое-емодин (1,66%), С-глікозид алоїн, що складається з алое-емодинантронну та арабінози, наталоїн -



глікозид антрону та арабінози; гіркі речовини, амінокислоти, смолисті речовини, вітаміни, органічні кислоти жирного та ароматичного ряду.

Застосування. Препарати: «Сік алое» - застосовують при блефаритах, кон'юнктивітах, кератитах, помутнінні склоподібного тіла, іритах, пігментних ретинітах, атрофії зорового нерва; виразковій хворобі шлунка та 12-палої кишки, запальних захворюваннях периферичної нервової системи та статевій сфери; бронхіальній астмі; «Алое екстракт рідкий для ін'єкцій» - для лікування прогресуючої короткозорості, міопічного хоріоретиніту, блефариту, кон'юнктивіту, кератиту, іриту, помутніння склоподібного тіла, вираз-

кової хвороби шлунка та дванадцятипалої кишки; «Алое таблетки» - неспецифічний засіб у комплексній терапії прогресуючої короткозорості і міопічного хореоретиніту; «Аранесп» - розчин для ін'єкцій, лікування симптоматичної анемії, пов'язаної з хронічною нирковою недостатністю у дорослих та дітей віком від 11 років; лікування симптоматичної анемії у дорослих онкохворих пацієнтів з немієлоїдними злоякісними утвореннями, які отримують хіміотерапію; «Бінокрит» - розчин для ін'єкцій для лікування анемії, обумовленої хронічною нирковою недостатністю, у дорослих та дітей; «Біарон С» - сироп для лікування інфекцій верхніх дихальних шляхів, відсутності апетиту; повторних бактеріальних і вірусних інфекцій, у період реконвалесценції після перенесених захворювань і антибіотикотерапії; «Вінокс 2000, 4000, 10.000» - розчин для ін'єкцій для лікування анемії, зумовленої хронічною нирковою недостатністю, анемії у хворих онкологічного профілю при немієлоїдних пухлинах, ВІЛ-інфікованих хворих із рівнем ендogenous епоетину менше 500 ОД/мл; «Вулнузан» - мазь, показаннями для застосування є: гнійні рани різного походження (інфіковані, хірургічні, поверхневі гнійні процеси, у тому числі параректальні і постін'єкційні абсцеси, трофічні виразки); медикаментозна мацерація шкіри; прояви при хворобі Бюргера, варикозні виразки, ерозія шийки матки, тріщини соска молочної залози.

Зі свіжої сировини отримують препарати біогенних стимуляторів за В. П. Філатовим, які утворюються в листках алое, витриманих при низькій температурі в темряві, у результаті адаптації тканин до несприятливих умов.

Алтея лікарська – *Althaea officinalis* L.

Родина мальвових – *Malvaceae*

Алтей лекарственный

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина заввишки 50 – 150 см,



з коротким товстим кореневищем, від якого відходять циліндричні товсті додаткові корені. Листки яйцевидні або довгасто-яйцевидні, повстисті з обох боків, сірувато-зелені, трохи лопатеві, по краю зарубчасто-зубчасті. Пелюстки блідо-рожеві, широкооберненояйцевидні. Плід – схизокарпний калачик; сплюснуто-округлий, діаметром 8-10 мм, короткоопушений, лежить у чашечці з підчашею, розпадається на незамкнуті з черевного боку мерикарпії серповидної форми. Цвіте в серпні – вересні.

Поширення. По вогких луках, заболочених місцях, чагарниках по всій території України.

Сировина. Корені.

Хімічний склад. Корені містять полісахариди (35%), слиз (35%), крохмаль (37%), аспарагін (2%), бетаїн (4%), жирну олію (1,7%), пектини (16%); макроелементи (міліграм/г): К - 11,30, Са - 17,40, Mg - 4,00, Fe - 0,73; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,10, Cu - 0,47, Zn - 0,25, Co - 0,10, Cr - 0,10, Al - 0,46, V - 0,29, Se - 5,71, Ni - 0,15, Sr - 0,63, Pb - 0,05, I - 0,10, B - 0,20 мкг/г.

Листки і трава містять незначну кількість слизу і ефірної олії, в плодах є жирна олія (12%), вуглеводи (до 10%), пектинові речовини, флавоноїди (глікозиди кемпферолу, діосметину, кверцетину), кумарин скополетин, каротин, аскорбінова кислота, фенолкарбонові кислоти.

Застосування. Препарати: *настій*, «Кореня екстракт сухий», «Сироп алтейного кореня», «Алтейка» - сироп, «Алтемікс» - сироп, «Мікстура від кашлю для дітей» (суха) - порошок для приготування розчину для внутрішнього застосування, «Лінкас» - сироп та пастилки, «Тонзилгон Н» - драже та краплі, «Фітон СД» - бальзам, «Грудний збір № 1», «Мукалтин», «Мукалтин Форте» - таблетки, «Муколітин-Плюс» - гранули, виявляють обволікаючу, відхаркувальну, муколітичну, протизапальну та знеболювальну дію при захворюваннях органів дихання та ШКТ.

Настій і екстракт, використовують внутрішньо – при лікуванні екземи і псоріазу; зовнішньо – для лікування запалень ротової порожнини, зубних абсцесів, фурункулів, опіків, угрів; у косметології – як пом'якшувальний засіб.

Аніс звичайний (ганус) – *Anisum vulgare* Gaertn.

Родина селерових – *Apiaceae*

Аніс обыкновенный

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина заввишки 25 – 60 см, опушена тонкими короткими відхиленими волосками. Стебло круглясте, борознен-



часте, вгорі розгалужене. Листки трій-частоперисторозсічені, верхні – трироздільні, з майже лінійними частками. Квітки 5-пелюсткові, дрібні, білі, в складних зонтиках. Плоди – двосім'янки. Цвіте в червні – липні.

Поширення. Розводять як ефіро-олійну рослину в Україні. Походить з Малої Азії.

Сировина. Плоди.

Хімічний склад. Плоди анісу містять вітамін С, білки, фуурокумарини, жирну олію, ефірну олію зі значним вмістом анетолу; макроелементи (міліграм/г): К - 21,50, Са - 11,60, Mg - 2,90,

Fe - 0,10; мікроелементи (мкг/г): Mn - 39,70, Cu - 43,30, Zn - 39,80, Mo - 1,20, Cr - 2,00, Al - 73,12, V - 0,32, Se - 0,15, Ni - 1,46, Sr - 2,90, Pb - 3,60, B - 0,80, I - 0,24.

Застосування. Препарати: «Анісова олія», «Капсули з анісовою олією Др. Тайсс», «Краплі нашатирно-анісові», «Кармоліс» – краплі, «Грудний еліксир» - розчин, «Бронхіфлукс» – чай рослинний у фільтр-пакетах, «Мікстура протиастматична за прописом Траскова», «Мікстура від кашлю для дітей» (суха) – порошок для приготування розчину для внутрішнього застосування, «Фітон СД» – бальзам, «Анітос» – сироп, «Алталекс» – краплі для внутрішнього та зовнішнього застосування, «Стренсілс» – льодяники, «Бронхікум чай», «Бронхофіт» – таблетки, настоянка, збір. Аніс вживають як вітамінний засіб, володіє антиспастичними властивостями і полегшує відходження газів, пероральний прийом рекомендується при різних порушеннях травлення – здутті живота, сповільненому травленні, відрижці та метеоризмі. Плоди анісу мають лактогенну дію. Часто аніс поєднують з іншими рослинами, які застосовуються при порушеннях травлення (коріандр, кріп), у вигляді настоїв із зборів або розчинів для пиття.

Відхаркувальний, проносний, спазмолітичний, антибактеріальний, проти-запальний, бронхорозширюючий, адаптогенний, жовчогінний, антиоксидантний, протизапальний, спазмолітичний, стимулюючий травлення засіб.

Побічна дія. За літературними даними контактний дерматит був зареєстрований при використанні кремів і зубних паст, що містили ефірну олію анісу.

Протипоказання. Препарати анісу можуть викликати алергічну реакцію.

Арніка гірська – *Arnica montana* L.

Родина айстрових – *Asteraceae*

Арника горная

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста залозистоопушена рослина. Стебло пряmostояче, 15-80 см заввишки. Прикоренева розетка складається із чоти-



р'юх овальних або довгасто-овальних листків. Стеблові листки супротивні, сидячі, довгасті або ланцетні. Кошики верхівкові, поодинокі. Квітки оранжеві, крайові – язичкові, маточкові, серединні – трубчасті, двостатеві. Плід – сім'янка без чубка.

Поширення. Гірсько-лісовий вид Українських Карпат; трапляється серед чагарників, на схилах, галявинах субальпійських луків та у верхній частині лісового поясу значної частини

Прикарпаття. Рослину занесено до Червоної книги України.

Сировина. Суцвіття.

Хімічний склад. Суцвіття містять: до 0,5% ефірної олії, до складу якої входять азулен, арніфолін та інші сесквітерпени, тимол; флавоноїди – похідні кверцетину, лютеоліну, апігеніну, кемпферолу; тритерпенові глікозиди – до 4%; каротиноїди, фенолокіслоти, речовини кардіотонічної дії, полісахариди (слиз, інулін), дубильні речовини, аскорбінову кислоту, холін, бетаїн, фітостерини, мурашину та інші органічні кислоти.

Застосування. Препарати: «Мазь арніка Др. Тайсс», «Арніка-Хеель» - краплі, «Стоматофіт А» - розчин, «А-дістон» - краплі, «Кардіолін» - краплі, «Порсталат» - настоянка, «Простанол» - настоянка; «Меморія» - краплі, «Сон-норма» - гранули, застосовують при травмах, гематомах, вивихах, забиттях, набряках, ревматоїдних м'язових і суглобових болях, фурункульозі, запаленні; «Комбудорон» (настоянка, мазь) - опіки, сонячні опіки, гострі променеві ураження шкіри, укуси комах; антисептичний, протизапальний та гемостатичний засіб; «Фітолецитин» - таблетки, для зміцнення стінок судин, попередження інсультів, розширення стінок судин, усунення запаморочення, поліпшення пам'яті, нормалізації стану нервової системи.

Збуджує серцево-судинну систему. Водні, рідше водно-спиртові форми використовують внутрішньо при хворобах серцево-судинної системи: атеросклероз, ішемічна хвороба серця, дегенеративні зміни серцево-судинної системи, ревматизм, гіпертонічна хвороба (початкові стадії).

Протипоказання. Дія на серцево-судинну найбільшою мірою залежить від дозування та індивідуальної чутливості та при різних захворюваннях може бути діаметрально протилежною. Передозування може бути смертельно небезпечним, тому народна медицина досить рідко вдається до внутрішнього застосування настоїв. Абсолютно безпечна арніка лише у гомеопатичних розведеннях. Усі ці явища спостерігаються і в разі надмірного вживання «нормальних» доз і супроводжуються прискоренням пульсу, відчуттям печії в роті, пізніше – тепла та болю в шлунку, потогінним та сечогінним ефектами, нудотою та блюванням, закрепом чи діареєю. За великих доз виникають почуття страху, запаморочення, можливі судоми та порушення діяльності серця, тромбози. Абсолют-

но протипоказана арніка при вагітності, тромбофлебітах, підвищеному протромбіновому індексі (за винятком гомеопатичних лікарських форм).

Артишок посівний – *Cynara scolymus* L.

Родина айстрових – *Asteraceae*

Артишок посевной



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Стебло розгалужене, сіро-зеленого кольору, у висоту досягає до 150 см. Листки сірувато-зеленого або зеленого кольору, великі, перисторозсічені, з зубчастими лопатевими сегментами, нижня сторона листової пластинки вкрита сірим повстяним опушенням. Квітки зібрані у великі суцвіття до 12 см у діаметрі - кошики, які мають округло-плоску форму, зеленого кольору, зрідка з червонуватими цятками на лусках. Плід - сім'янка, велика, гола, сплюснута або

чотирикутна, із зрізаною верхівкою.

Поширення. У дикому вигляді артишок зустрічається в Африці, Південній Америці і на півдні Європи. Культивується в багатьох країнах Західної Європи, на півдні України.

Сировина. Листя, нерозпущені квіткові кошики.

Хімічний склад. У листках артишоку посівного містяться глікозиди флавоноїдів - похідні лютеоліну (цинарин, цинарозид, цинаротризид, сколімозид), органічні кислоти (яблучна, лимонна, молочна), фенолкарбонові кислоти (хлорогенова, неохлорогенова, хінна, кавова), сесквітерпенові лактони, білки, вуглеводи, гліколева і гліцерінова кислоти, полісахарид інулін, вітамін С; вітаміни групи В. У квіткових кошиках містяться інулін, каротин, вуглеводи, білки, у великій кількості вітамін С та вітаміни групи В₁, В₁₂.

Застосування. Препарати: «*Артишок с нанокластерами*» - капсули, «*Артишок екстракт*» - капсули, «*Артишок-Астрафарм*» - капсули, «*Артишок екстракт-Здоров'я*» - капсули, «*Артишок капсули*», «*Артишок форте*» - капсули, «*Ангірол*» - драже, які завдяки вмісту цинарину мають виражену жовчогінну, сечогінну дію, знижують рівень холестерину, є протиотрутами при отруєнні алкалоїдами. Препарати артишоку застосовують за 15-20 хв. до прийому їжі (жовчогінна дія).

Показаннями до застосування є захворювання печінки і жовчовивідних шляхів (жовтяниця, жовчнокам'яна хвороба, гепатит, дискінезія жовчних шляхів) у дорослих і дітей, перед- і післяопераційний період пацієнтів, які перенесли оперативне втручання на печінці чи нирках. Ефективне застосування арти-

шоку при лікуванні алергічних реакцій (сироваткової хвороби, кропив'янки), захворювань шкіри (псоріаз, екзема). При підвищеному вмісті в крові азотистих продуктів обміну, яке зумовлене порушенням нормального функціонування нирок, артишок збільшує діурез, посилює концентраційну функцію нирок, покращує загальний стан; проявляє гіпоглекемічну дію за рахунок нормалізації обмінних процесів в організмі, регулює функціональний стан кишечника.

Використовується як продукт для дієтичного харчування при порушенні обміну речовин, цукровому діабеті, атеросклерозі, захворюваннях печінки і нирок, при фізичному виснаженні, у відновлювальний період після важких захворювань.

Протипоказання. Наявність каменів у жовчному міхурі.

Барвінок малий, барвінок хрещатий – *Vinca minor* L.

Родина кутрових – *Arosynaceae*

Барвінок малий



Життєва форма. Вічнозелений півкущик. Стебла сланкі, по вузлах укорінюються, 30 – 60 см завдовжки. Квітучі гілочки прямостоячі. Листки шкірясті, еліптичні, цілокраї. Квітки правильні, двостатеві, великі, фіолетово-сині, одиничні, розташовані в пазухах листків. Плід збірний з двох листянок. Цвіте в травні.

Поширення. Ростає на Україні в південних лісових і лісостепових та в північних степових районах.

Сировина. Трава, квітки.

Хімічний склад. Трава містить алкалоїди (вінкамін, вінкамінон, вінцин, вінцинін, вінкомінорин), гіркоти, урсолову і аскорбінову кислоти, флавоноїд робінін, лейкоантоціани, кумарини, каротиноїди.

Застосування. Препарати: «Девінкан» - таблетки, розчин для ін'єкцій, «Вінкатон» - таблетки, «Вінкапан» - таблетки, «Кавінтон» (син. «Вінпоцетин») - таблетки, розчин для ін'єкцій застосовують при гіпертензії, спазмах судин головного мозку, неврогенній тахікардії та інших вегетативних неврозах. *Вінкамін* - покращує мозковий кровообіг та засвоєння кисню тканинами мозку, використовують у лікуванні порушень мозкового кровообігу. *Девінкан* (метиловий ефір вінкамінової кислоти) - діє переважно на судини мозку, поліпшуючи кровообіг мозкової тканини, застосовують при гіпертензії, в тому числі при кризах, неврогенній тахікардії та системному підвищенні артеріального тиску (гіпертонічна хвороба I і II стадії) (С. Я. Соколов, 2000).

Траву використовують при гіпертензії, головному болю, неврозах, тахікардії неврогенного походження, мігрені; входить до складу фітокомпозицій. У

фітокомпозиціях з коренями валеріани траву барвінка застосовують при НЦД за гіпертонічним типом; у фітобальнеології при гіпертензії, атеросклерозі, стенокардії.

Застереження. Барвінок - отруйна рослина, застосування вимагає обережності. Доцільно поєднувати з сировиною інших рослин.

Белладонна звичайна, красавка – *Atropa belladonna* L.

Родина пасльонових – *Solanaceae*

Красавка обыкновенная

Atropa belladonna L. – красавка, белладонна, або соннота. *Atropa* – таку назву дав цьому роду К. Лінней через отруйні властивості, що пов'язано з ім'ям грецької богині – *Атропи*, яка нібито перерізує нитку життя кожного смертного (від грецьк. «*atropos*» – неминучий, невідворотний, безповоротний). Іменник «*belladonna*» походить від італійського «*bella*» – гарна та «*donna*» – жінка. Жінки соком ягоди рослини натирали як рум'янами щоки та закапували його в очі, внаслідок чого розширювались зіниці. Очі мали блискучий вигляд і ставали темними.



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина з товстим, багатоголовим кореневищем. Стебло пряме, заввишки 60-200 см, товсте, соковите, вгорі вилоподібно розгалужене, залозисто-пухнате. Листки короткочерешкові, яйцевидні або яйцевидно-еліптичні, загострені, цілокраї, в нижній частині стебла почергові, на квітконосних пагонах - зближені попарно, один із них більший. Квітки одиничні, великі, пониклі, коричнево-фіолетові або червоно-бурі, розміщені в пазухах листків. Плід - куляста чорна ягода. Цвіте в червні - серпні.

Плід - куляста чорна ягода. Цвіте в червні - серпні.

Поширення. Трапляється в лісах Карпат, на Прикарпатті, в Криму, культивується як лікарська рослина.

Сировина. Листя.

Хімічний склад. Усі частини рослини містять тропанові алкалоїди: атропін, гіосціамін, скополамін та інші. Максимальний вміст алкалоїдів виявлено в листках у фазі бутонізації і цвітіння рослини; в коренях - у кінці вегетаційного періоду. Окрім алкалоїдів, у листках знайдено глікозид метилескулін; у листках і коренях виявлено алкалоїд скополетин.

Застосування. Препарати: «Алакс» - драже, «Белладонна екстракт супозиторії», «Белластезин» - таблетки, «Беллалгін» - таблетки; «Краплі Зеленіна» - настоянка для лікування ВСД, спазмів органів ШКТ; «Мусіnum» - таблетки для симптоматичного лікування хронічних запалень виразкової хвороби шлунка; «Клімапін» - настоянка для лікування клімактеричного синдрому легкого та се-

реднього ступеня вираженості, «Шлункові краплі» - для лікування хронічного гастриту зі зниженою кислотністю шлункового соку.

Фармакологічні властивості зумовлені головним чином алкалоїдом атропіном, виявляє протиспазматичну та болетамувальну дію, знижує секрецію слинних, шлункових і потових залоз, розширює зіниці очей, паралізує акомодацию, при спазмах бронхів зумовлює розширення їх, ослаблює перистальтику кишок, прискорює ритм серця.

Атропін використовується як спазмолітик при бронхіальній астмі, виразковій хворобі шлунка, дванадцятипалої кишки, пілороспазмі, хронічному гіперацидному гастриті, спазмах кишечника, при печінкових і ниркових кольках; при брадикардії вагусного походження, атріовентрикулярній блокаді, при стенокардії, інфаркті міокарда; при функціональних розладах вегетативної нервової системи, алергічних захворюваннях, безсонні, підвищеному збудженні, неврогенному порушенні менструації, туберкульозі легень для зменшення виснажливого потіння, при геморої, для лікування хвороби Паркінсона і паркінсонізму різного походження; в очній практиці для лікування і діагностики (ірити, іридоцикліти, кератити, увеїти). Як протиотруту його використовують при отруєнні морфіном, карбохоліном, мускарином, пілокарпіном, прозеринном, фізостигміном та іншими речовинами, а також при отруєнні грибами.

У народній медицині відвар коренів застосовували при подагрі, ревматизмі, невралгії, як зовнішній болетамувальний засіб.

Застереження. Смертельно отруйна рослина. Заготівля, переробка, зберігання і застосування потребують виконання застережних заходів. При перших ознаках отруєння (почервоніння обличчя, запаморочення, розширення зіниць, зниження потовідділення, прискорення пульсу) треба негайно викликати лікаря, а потерпілому надати першу допомогу.

Береза бородавчаста, береза повисла – *Betula verrucosa Ehrh., Betula pendula Roth.*

Родина березових – *Betulaceae*

Береза бородавчатая

Життєва форма. Дерево 10 – 20 м заввишки. Кора біла, гладенька, у старих дерев при основі стовбура чорно-сіра, глибоко тріщинувата. Листки почергові, трикутно-ромбічні, двопилчасті, з клиновидною основою, голі, вкриті смолистими бородавочками. Квітки дрібні з приквітками, одностатеві, зібрані в довгі циліндричні сережки: тичинкові – на кінцях гілок, довгі, зібрані по 2-3; маточкові – на вкорочених бічних гілочках, зелені, спрямовані догори. Плід – крилатий горішок. Цвіте в квітні – травні.

Поширення. Росте в лісових і лісостепових районах України. Розводять у садах і парках.

Сировина. Бруньки, кора, молоде листя, сік.



Хімічний склад. Кора, бруньки і листки містять дубильні речовини, смоли, ефірну олію, до складу якої входять бетулен, каріофілен, α - і β -бетуленол, їх ефіри з оцтовою кислотою; похідні бетулінової кислоти, сапоніни, аскорбінову та нікотинову кислоти, флавоноїди, каротин і гіперозид. Березовий сік багатий на цукри, дубильні й ароматичні речовини, яблучну кислоту. У листях містяться макроелементи (мг/г): К - 11,40, Са - 12,50, Mg - 3,80, Fe - 0,30; мікроелементи (мкг/г): Mn - 374,00, Cu - 7,52,

Zn - 159,00, Co - 0,16, Mo - 1,44, Cr - 0,56, Al - 98,32, Ba - 85,76, V - 0,24, Se - 0,29, Ni - 5,28, Sr - 11,70, Pb - 2,64, B - 47,20. У бруньках виявлені макроелементи (мг/г): К - 12,60, Са - 7,40, Mg - 2,00, Fe - 0,30; мікроелементи (мкг/г): Mn - 127,00, Cu - 10,80, Zn - 100,00, Co - 0,72, Cr - 0,56, Al - 153,80, Ba - 35,20, V - 0,48, Se - 0,70, Ni - 5,84, Sr - 7,52, Pb - 1,36, B - 19,60.

Застосування. Препарати: «Нефробиол» - таблетки, «Сім Трав-Біол» - таблетки, «Урофлюкс» - порошок, «Гербамарин» - сироп, профілактичний засіб при серцево-судинних захворюваннях; «Вугілля активоване» - таблетки, при харчових токсикоінфекціях; гострих отруєннях харчовими, побутовими отрутами, алкалоїдами, лікарськими препаратами, солями важких металів; диспепсії, метеоризмі; при підготовці до рентгенологічних досліджень; «Дьоготь березовий» - мазь або лінімент для лікування шкірних захворювань, пролежнів, опіків, виразок, обморожень, ранових інфекцій.

Березовий сік сприяє виведенню з організму рідини та шкідливих речовин, нормалізації обміну речовин, очищенню крові.

Листя (рідко бруньки) берези - компонент фітокомпозицій із коренями валеріани при НЦД гіпокінетичного і кардіального типів, вітамінного і загальнозміцнюючого збору; у фітобальнеології при гіпертензії, атеросклерозі, кардіосклерозі, стенокардії, хронічної серцевої недостатності, міокардиті, ревматизмі, тромбофлебіті, уретритах, циститах, внутрішньо - при каменях у нирках або сечовивідних шляхах, для лікування набряків.

Листя берези проявляє сечогінну і протизапальну дію; хороший антисептик для сечовивідних шляхів і нирок. Вітамін С, що міститься в листях, підсилює сечогінний ефект. Бетулінова кислота токсична для клітин, а деякі її похідні (аміди) володіють антивірусною активністю.

Застереження. Не рекомендується вживати настої бруньок при вагітності та функціональній недостатності нирок.

Блекота чорна – *Hyoscyamus niger* L.

Родина пасльонових – *Solanaceae*

Белена черная



Життєва форма. Трав'яниста, дворічна рослина. Стебло прямостояче, розгалужене, 20-60 см заввишки. Листки почергові, нижні довгочерешкові, видовжено-яйцеподібні, виімчатоперистонадрізані, верхні сидячі напівстеблоохоплюючі, яйцеподібні виімчастозубчасті, вкриті м'якими волосками. Квітки двостатеві, віночок брудно-жовтуватий з фіолетовими жилками і плямочками, майже сидячі. Плід – глечикоподібна коробочка. Цвіте в травні – вересні.

Поширення. Роста по всій території України як бур'ян на пустирищах, луках, полях.

Сировина. Листя.

Хімічний склад. Листя блекоти містить 0,1% алкалоїдів (атропін, гіосціамін, скополамін), глікозиди (гіосципікрин, гіосцирезин),

дубильні речовини; макроелементи (міліграм/грам): К - 52,80, Са - 16,20, Mg - 6,50, Fe - 0,90; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,29, Cu - 1,43, Zn - 0,93, Со - 0,28, Мо - 9,60, Cr - 0,30, Al - 0,60, Ва - 0,13, V - 0,40, Se - 1,10, Ni - 0,23, Sr - 0,29, Рb - 0,18, I - 0,05, Br - 3,00, Li - 16,00. V - 35,20 мкг/г. У насінні виявлена жирна олія (23%), до складу якої входять лінолева (більше 70%), олеїнова (до 20%), пальмітинова, стеаринова, ліноленова, каприлова та капринова кислоти.

Застосування. Препарати блекоти чорної використовують як болетамувальний, протиспазматичний, заспокійливий засіб при захворюваннях ШКТ, при спазмах мускулатури кишечника, жовчо- і сечовивідних шляхів, бронхів, при невралгіях, міозитах, артритях, у гінекологічній практиці. Листя першого року входить до складу протиастматичного збору «*Астматол*». Олійний екстракт із листя (олія блекоти), лінімент «*Капсин*» застосовують при невралгіях, ревматизмі.

У народній медицині рослину використовують при дизентерії, кашлі, хронічному бронхіті, бронхіальній астмі, спазмах шлунка і кишечника, істерії, безсонні, при клімактеричних розладах.

Застереження. Слід дотримуватися обережності при заготівлі сировини, не торкатися руками очей і губ.

Протипоказання. Протипоказано вживати препарати при вагітності.

Бобівник трилистий – *Menyanthes trifoliata* L.

Родина бобівникових – *Menyanthaceae*

Вахта трехлистная



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина, з довгим повзучим кореневищем, яке в кінці підіймається. Листки почергові, трійчасті, черешок листка завдовжки до 30 см. Окремі листочки короткочерешкові, еліптичні або видовжені, оберненояйцевидні, завдовжки 5-8 і завширшки 3-5 см, цілокраї або злегка з нерівним краєм. Квітконос без листків, заввишки 15-35 см. Квітки зібрані в компактне гроно. П'ять чашолистків зрослися

до середини. Віночок блідо-рожевого кольору, лійкоподібний. Плід - округла яйцевидна коробочка, що розкривається у вигляді двох стулок, завдовжки 7-8 см.

Поширення. Росте на сирих заболочених місцях, торф'яних болотах, по берегах річок та озер на всій території України.

Сировина. Листя.

Хімічний склад. Листя містить іридоїди та секоіридоїди - логанін (до 10%), сверозид, фоліаментин, ментіафолін; вуглеводи і споріднені з ними сполуки (фруктоза, глюкоза, сахароза, меніантін, меліантін), флавоноїди (рутин, гіперозид, трифолін), алкалоїди (генціанін, генціанідин, генціатібетін), стероїди (спінастерін, стігмастен-7-ол), дубильні речовини, аскорбінову кислоту, холін.

Застосування. Препарати: «*Бальзам Біттнера*»; «*Тривалумен*» - капсули, для лікування безсоння внаслідок нервової та розумової перевтоми; НЦД з тахікардією, кардіалгією та артеріальною гіпертензією; зниженого апетиту; «*Панкрен*» - фітоконцентрат для лікування ферментативної недостатності підшлункової залози, ферментопатії, хронічного панкреатиту.

У вигляді настою (1:10) використовується для збудження апетиту, підвищення секреції травних залоз, поліпшення перистальтики шлунка і кишечника, стимулювання виділення жовчі, при весняній астенії, як проносний, сечогінний, протизапальний, седативний, загальнозміцнюючий, протисудомний засіб. Листя входять до складу проносного, жовчогінного, діуретичного та заспокійливого зборів, до складу гіркої настоянки. За даними Е. А. Ладиніної і Р. С. Морозової (1990), бобівник - один із кращих засобів при лікуванні хронічних гастритів зі зниженою секреторною функцією. Сприяючи виділенню жовчі, він корисний при шлункових і кишкових захворюваннях з недостатнім жовчовиділенням (М. Палов, 1998).

У народній медицині бобівник застосовують як засіб, що заспокоює нервову систему, при порушенні серцевого ритму, гемороїдальних кровотечах, анемії, запаленні суглобів у вигляді зборів. Завдяки значному вмісту йоду вживають як противосклеротичний засіб; покращує загальний стан організму; показаний при гіпотензії, для активації обміну речовин, при виснаженні після важких захворювань, тахікардії, набряках, ревматизмі. Як гіркота і діуретичний засіб бобівник включений до Британської трав'яної фармакопеї і офіційний в

багатьох країнах Європи (Г. П. Яковлев, К. Ф. Блінова, 1999).

Листя бобівника - складова частина фітокомпозицій з коренями валеріани, що використовується при НЦД гіперкінетичного, гіпокінетичного і кардіального типів, зміни функцій серця на тлі неврозів, гіпертензії, в реабілітації після ускладнень гіпертонічної хвороби, при ішемічній хворобі серця, в постінфарктний період, при тахікардії, екстрасистолії.

Брусниця – *Vaccinium vitis-idaea* L.

Родина вересових – *Ericaceae*

Брусника обыкновенная



Життєва форма. Багаторічний вічнозелений напівкущ висотою 8-25 см. Гілки округлі, з опушенням. Листки залишаються на зиму; шкірясті, короткочерешкові, із загнутими до низу краями, зверху темно-зелені, зісподу світло-зелені з темними залозками, оберненояцевидні або еліптичні. Квітки в пониклих верхівкових китицях, на коротких квітконіжках, невеликі з білими або рожевими віночками, дзвоникуваті, 4-зубчасті. Плоди червоні, кулясті, блискучі ягоди, з су-

хими чашолистками на верхівці, дозрівають у серпні.

Поширення. Росте у хвойних і змішаних лісах, між чагарниками, зрідка на болотах, на вересових лісових галявинах в Карпатах, Розточчі-Опіллі, на Поліссі.

Сировина. Листки, пагони, плоди.

Хімічний склад. Основні діючі речовини листя і пагонів - фенологлікозиди (арбутин, метиларбутин, пірозид), при розщепленні яких у лужному середовищі утворюється антисептична речовина – гідрохінон; флавоноїди (кемпферол, кверцетин і їхні глікозиди - гіперозид, авікулярин, кверцитрин, ізокверцитрин, рутин), катехіни, дубильні речовини, фенілпропаноїди (кавова, ферулова, хлорогенова, ізохлорогенова, неоохлорогенова кислоти), тритерпеноїди (урсолова кислота), вітамін С.

У плодах виявлені вуглеводи (фруктоза, глюкоза, сахароза, пектин), органічні кислоти (лимонна, яблучна, бензойна, хінна, винна, саліцилова), вітаміни С, РР, ефірна олія, до складу якої входять аліфатичні спирти, альдегіди, терпеноїди - мірцен, лімонен, α - і β -пінен, камфен, камфора, ліналоол, борнеол; ароматичні сполуки - бензол, карвакрол, тимол, фенол, *n*-цимол), антоціани (ціанідін та його глікозиди), макро- і мікроелементи: Mn, Cu, Cr, Se, K.

Застосування. Препарати: збір «*Бруснівер*» - застосовують як протимікробний, протизапальний, діуретичний засіб у комплексній терапії гострих і

хронічних захворювань в урології (цистит, уретрит, простатит), гінекології (вагініт, вульвіт неспецифічної етіології), проктології (проктит, запалення гемороїдальних вузлів, анальні тріщини, коліт); «Брусниця» - таблетки, виявляють дезінфікуючу та сечогінну дію, покращують стан при цілому ряді ниркових патологій; пригнічують патогенні бактерії при інфекціях сечовивідних шляхів. Дія: сечогінна, в'язуча, антисептична, вітамінна; застосовується при шлунково-кишкових захворюваннях, сечокам'яній хворобі, хворобах печінки, нічному нетриманні сечі, подагрі, ревматизмі, гарячкових станах, туберкульозі легень, кровохаркання, цинзі.

Відвар листя володіє дезінфікуючими, солерозчинними та діуретичними властивостями з найбільшою ефективністю при лужній реакції сечі; застосовується при хворобах нирок і сечовивідних шляхах. Листя брусниці - компонент фітокомпозицій з коренями валеріани, які застосовуються при НЦД гіпертонічного типу, гіпертензії, атеросклерозі, стенокардії, хронічної серцевої недостатності, пороках серця, ревматизмі, тромбофлебіті.

Застереження. Не рекомендують препарати при підвищеній кислотності шлунка і низкому тиску крові.

Болиголов плямистий – *Conium maculatum* L.

Родина селерових – *Ariaceae*

Болиголов п'ятнистий



Життєва форма. Дворічна трав'яниста рослина, гола, стебло тонкоборозенчасте, часто сизе з червоно-фіолетовими плямами, особливо в нижній частині, порожнисте. Рослина має характерний «мишачий» запах. Листки черешкові, в обрисі трикутні, тричі перисторозсічені з перисто-надрізнаними довгастими частками. Квітки дрібні, білі, в зонтиках. Зонтики з 12-20 променями, зібрані в щитковидно-волотисте суцвіття. Плід – двосім'янка. Цвіте в травні – вересні.

Поширення. Росте по всій території України як бур'ян.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава й насіння містить алкалоїди: коніїн, метилконіїн, коніцеїн, конгідрин і псевдоконгідрин; листя містять

алкалоїди: коніїн, метилконіїн, коніцеїн, конгідрин, псевдоконгідрин, ефірну олію (0,08%), кавову кислоту; квітки – алкалоїди, кверцетин і кемпферол.

Застосування. Препарати: «Болиголов настойка» - містить у складі алкалоїди, які в малих дозах діють як знеболювальний, заспокійливий, протизапальний, імуностимулювальний засіб; надає профілактичний і лікувальний ефект

при доброякісних і злроякісних пухлинах (рак шлунка, молочних залоз, простати). Використовують для лікування ущільнень лімфовузлів в області шиї, грудей, привушних; щитоподібної залози та яєчників.

У народній медицині вживають як протисудомний, кровоспинний і болектамувальний засіб, для лікування раку молочної залози й фіброміоми матки, для регуляції менструального циклу, при недокрів'ї, сильних болях у шлунку і кишечнику, судомистому кашлі, при запорах, затримці сечі, полюціях.

У гомеопатії болиголов використовують як засіб, що сприяє розсмоктуванню доброякісних пухлин.

Застереження. Рослина отруйна! Заготівля, переробка, зберігання і застосування потребують виконання застережливих заходів. При перших ознаках отруєння (почервоніння обличчя, запаморочення, розширення зіниць, зниження потовиділення, прискорення пульсу) треба негайно викликати лікаря, а потерпілому надати першу допомогу.

Бузина чорна – *Sambucus nigra* L.

Родина бузинових – *Sambucaceae*

Бузина черная

Родова назва «Sambuc» походить від давньогрецького слова, що означає «червона фарба»; на Сході, де в стародавні часи із деревини бузини виготовляли музичні інструменти – самбуки. Пліній у своїх працях згадував флейти, вирізані з бузини чорної, на яких грали пастухи. Відомий вірменський лікар і вчений XV ст. Амірдовлат Амасіаці писав, що «корінь бузини чорної, настояний на вині допоможе при водянці та укусах тварин. Відвар бузини пофарбує волосся в чорний колір».



Життєва форма. Кущі або невеликі дерева, гіллясті, висотою 3-6 м. Пагони сіро-зелені, з жовтуватими сочевичками та білою серцевиною. Листки супротивні, непарноперистоскладні, черешкові, з 5-7 видовжено-яйцевидними гостропилчастими листочками, з характерним неприємним запахом. Суцвіття – щиткоподібна волоть, з п'ятьма бічними осями, поникає після цвітіння. Квітки дрібні, жовтувато-білі, двостатеві. Плоди – чорно-фіолетові ягодоподібні кістянки (піренарії),

блискучі, округлі, їстівні. Цвіте в травні-червні.

Поширення. Трапляється в лісах, по чагарниках, на лісових галявинах по всій Україні, частіше росте здичавіло.

Сировина. Суцвіття, кора, квітки, листя, плоди та корені.

Хімічний склад. Корені містять сапоніни, дубильні й гіркі речовини. Ко-

ра містить фітостерини, цукри, ефірну олію, органічні кислоти, холін, пектинові й дубильні речовини.

Квітки містять ефірну олію, глікозиди самбунігрин, рутин, слиз, дубильні речовини, органічні кислоти (кавова, яблучна, оцтова, валеріанова), фітостерин; листя – самбунігрин, алкалоїд сангвінарин та коніїн, ефірну олію, смоли, вітамін С, каротин; суцвіття - макроелементи (міліграм/г): К - 41,60, Са - 8,00, Mg - 4,60, Fe - 0,20; мікроелементи (мкг/г): Mn - 53,40, Cu - 9,20, Zn - 36,20, Со - 0,88, Мо - 0,88, Cr - 0,24, Al - 63,36, Se - 0,22, Ni - 0,96, Sr - 2,64, Pb - 0,96, В - 102,80, І - 0,15.

Плоди містять цукри, органічні кислоти (валеріанова, винна, оцтова, лимонна), каротин, аскорбінову кислоту, самбуцин, рутин, дубильні речовини, хризантемін, тирозин, сліди ефірної олії.

У насінні бузини міститься жирна олія (28%), компонентами якої є ліноленова (більше 36%), лінолева (до 39%), олеїнова (біля 14%), пальмітинова, стеаринова, каприлова та лауринова кислоти.

Застосування. Сировина бузини проявляє потогінні, протизапальні, сечогінні, м'які відхаркувальні властивості. Препарати: «*Кардіофіт*» - настоянка, «*Седафлукс*» - чай, збір лікувально-профілактичний № 2, «*АТМА*» (таблетки, краплі, сироп) - для лікування хронічного та астматичного бронхіту, «*Синупрет*» - таблетки для лікування гострих та хронічних захворювань дихальних шляхів з гіперпродукцією в'язкого мокротиння; запалень придаткових пазух носа; гострих і хронічних бронхолегеневих захворювань.

У народній медицині квітки використовуються як додатковий засіб для зниження надмірної маси тіла, рекомендують при грипозних станах для посилення потовиділення та як вітамінний засіб. Зовнішньо застосовується для лікування ларингіту, фарингіту, стоматиту.

У лікуванні раку різної локалізації значне місце належить бузині чорній. Використовують усі частини рослини: квітки, листки, ягоди, кору, корені. Бузина цінна, як кровоочистний засіб.

Подрібнити 8 листочків бузини, залити 1 склянкою окропу, прокип'ятити 10 хв, процідити, вживати холодним по 1/2 склянки натщесерце 1 раз на день протягом 3 тижнів, потім зробити перерву і знову повторити курс лікування.

2 ст. л. ягід залити 1 склянкою окропу, настояти 4 години, процідити, вживати по 1 ст. л. 3 рази на день за годину до їжі, запиваючи водою. Курс лікування 3 місяці.

2 ст. л. ягід бузини залити 2 склянками води, прокип'ятити 1 годину на повільному вогні, процідити, вживати по 1 ст. л. 3 рази на день за годину до їжі протягом 3 тижнів.

Ягоди бузини засипати у 500,0 пляшку, залити 50% спиртом, настояти у темному місці 21 день, процідити. Вживати по 8 крапель 3 рази на день за годину до їжі протягом 3 тижнів.

Рецепт болгарського травника Димкова. В емальований посуд насипають шар ягід, зібраних у вересні, товщиною в 1-2 пальці, потім такий же шар цукру, потім шар ягід і так доверху, зберігають у прохолодному місці, з появою соку

(цукор розчиняється), проціджують. Після їжі випивають 1 ст. л. сиропу ягід бузи. Вживають сироп 3 рази на день протягом 1,5 місяця. Для лікування необхідно 2 л сиропу.

Буркун лікарський – *Melilotus officinalis* (L.) Pall.

Родина бобових – *Fabaceae*

Донник лекарственный



Життєва форма. Дворічна трав'яниста рослина, стебло прямостояче, розгалужене, голе, 30-100 см заввишки, листочки нижніх листків оберненояйцевидні, з клиновидною основою, інші – довгасто-ланцетні, дрібнозубчасті. Квітки двостатеві, зигоморфні, дрібні, жовті. Зав'язь і біб голі, боби поперечно-сітчасто-зморшкуваті. Цвіте в червні – серпні.

Поширення. Ростає по всій території України на схилах балок, біля доріг та канав.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава буркуну містить кумарини, ефірну олію, похідні пурину, ліпоїди, білки, органічні кислоти, слиз, азотисті сполуки, флавоноїди, аскорбінову кислоту, цукри; макроелементи (міліграм/г): К - 24,10, Са - 18,20, Mg - 3,00, Fe - 0,50; мікроелементи

(КНМ): Mn - 0,12, Cu - 0,40, Zn - 0,35, Co - 0,08, Mo - 11,20, Cr - 0,04, Al - 0,12, Ba - 0,23, Se - 18,60, Ni - 0,19, Sr - 1,12, Pb - 0,09. В - 65,20 мкг/г.

Застосування. Препарати: «*Арнізин*» - крем-бальзам, рекомендується використовувати як лікувально-профілактичний засіб для зовнішнього застосування при артритах, артрозах, остеохондрозах, радикулітах, болях у суглобах різної етіології; «*Флора*» - еліксир, використовують при невротичних і неврозоподібних станах, що супроводжуються почуттям страху, напруги, тривоги, легких формах порушення сну, головного болю, сексопатологічних синдромах, клімактеричних розладах.

У складі комбінованої терапії призначають при виразковій хворобі шлунка і дванадцятипалої кишки, дерматозах, що супроводжуються сверблячкою. Проявляє заспокійливу дію на ЦНС, активізуючи лімбічну систему мозку; підвищує тонус венозних судин, позбавляє від набряків і захищає судини, регулює роботу печінки і лімфатичних судин, перешкоджає згортанню крові; рекомендують при геморої, тяжкості в ногах, варикозному розширенні вен, набряках, лікуванні порушень травлення та сечогінний засіб. Настій трави використовують як відхаркувальний, антикоагулюючий засіб при стенокардії й тромбозі коронарних судин. Сировина входить до складу фітозборів.

У народній медицині застосовується трава при тромбофлебітах, застійних

явищах у легенях, при головному болю.

Валеріана лікарська – *Valeriana officinalis* L. s.p.

Родина валеріанових – *Valerianaceae*

Валериана лекарственная



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина з підземними пагонами біля 1 мм товщиною і до 10 см довжиною, кореневище вертикальне, коротке, товсте, усереднені пухке або порожнисте, з цілісними або перерваними перетинками. Додаткові корені численні, шнуровидні, буруваті, гладенькі, довжиною 5-20 см. При висиханні набуває сильного, своєрідного «валеріанового запаху» і солодкувато-гіркуватого смаку. Прикореневі листки непарноперисто-розсічені, черешок довгий жолобчастий з піхвою. Стебло пряmostояче, циліндричне, борозенчасте, порожнисте, голе або опушене, у верхній частині розгалужене, 40-200 см заввишки. Листки супротивні, непарноперисторозсічені, з ланцетовидними сегментами, нижні черешкові, стеблові – сидячі, з 6-8 (11)

парами сегментів. Край сегментів пилчастий, рідше – цілісний. Квітки двостатеві, неправильні, з двома приквітниками, дрібні, білі або ясно-рожеві, зібрані в щитковидне суцвіття, плід – довгаста, плоска, світло-бура сім'янка з перистим чубком. Цвіте в червні – липні.

Поширення. На степових схилах, на луках і різнотравних степах по всій Україні.

Сировина. Корені.

Хімічний склад. Корені містять біля 400 сполук первинного обміну: вуглеводи (моносахариди, дисахариди, полісахариди); амінокислоти: моноамінокарбонів, діамінокарбонів та гетероциклічні; ферменти, ліпіди, вітаміни (аскорбінова кислота, каротиноїди, токоферолі); органічні кислоти (мурашина, оцтова, пропіонова, яблучна, ізовалеріанова); сполуки вторинного обміну: ефірна олія (69 компонентів), іридоїди (валепотріати). У групі валепотріатів, які не містять вуглеводні сполуки (валтрат, ізовалтрат, 5-6-дигідровалтрат, ізовалерооксигідрокси-гідровалтрат) та глікозид валерозидат, які зумовлюють заспокійливий ефект валеріани; макроелементи (мг/г): К - 1,560, Са - 1,200, S - 0,537, Р - 0,608, Cl - 0,739; мікроелементи (КНМ): Mn - 143,00, Cu - 3,00, Zn - 55,60, Со - 0,116, Cr - 1,40, V - 0,514, Se - 0,302, Ni - 0,923, Sb - 0,714, Sr - 30,80, Pb - 1,80, I - 0,264, Br - 12,10, Ва - 112,0, Fe - 439,00, Cd - 0,830, La - 4,94, Мо - 4,90, Ru - 23,80, Zr - 4,11, Ti - 21,30, As - 0,776.

Застосування. Основні активні компоненти:

- валеріанова і ізовалеріанова кислоти – зумовлюють седативну, спазмолітичну, протисудомну дію;
- алкалоїди (валерин, хатинін, актинідин), глікозиди валерид, валерозид – володіють гіпотензивною, болетамувальною дією;
- валепотріати проявляють седативний і транквілізуючий ефект;
- сапоніни зумовлюють кардіопротекторну дію;
- сесквітерпени (валереналь, валеренон), органічні кислоти – стимулюють функцію травлення;
- дубильні речовини – проявляють в'язучі властивості.

Основна дія:

- *седативна* - валепотріати знижують рефлекторне збудження в центральних відділах нервової системи, посилюють гальмівні процеси в нейронах головного мозку, що робить її ефективною при безсонні, епілепсії та інших нервових хворобах, а також при алергії в якості заспокійливого засобу;
- *гіпотензивна* - алкалоїди і глікозиди сприяють покращенню роботи нервово-м'язового апарату серця, розширяють коронарні судини, знижують артеріальний тиск крові, при хронічному порушенні коронарного кровообігу, для профілактики ранніх стадій стенокардії і гіпертензії;
- *спазмолітична, болетамувальна* - валеріанова і ізовалеріанова кислоти знімають спазми гладенької мускулатури, болі у серці, у ШКТ;
- *транквілізуюча* - валепотріати сприяють усуненню почуття страху, тривоги, допомагають при безсонні, є класичними гіпнотичними фітотранквілізаторами, проявляючими подібно самим поширеним по частоті застосування препаратам похідним бенздіазепіну транквілізуючі властивості, що виражається переважно в анксиолітичному, антифобічному, протисудомному, антиагресивному, антидепресивному, антистресовому ефектах. Валеріана прискорює процес засипання, поглиблює сон, пролонгує на 30-50% дію снодійних, потенціює вплив седативних, протисудомних та інших засобів;
- *кардіопротекторна* - сапоніни нормалізують провідникову активність серцевих м'язів, відновлюють ритми скорочення серця;
- *стимулююча функцію травлення* - подразнююча дія терпеноїдів; сесквітерпеноїди посилюють секреторну активність ШКТ, нормалізуючи апетит і перистальтику кишечника; органічні кислоти сприяють створенню певного складу мікрофлори, гальмують розвиток гнилістних процесів у товстому кишечнику, стимулюють соковиділення в ШКТ; активізують перистальтику кишечника;
- *в'язуча* - дубильні речовини осаджують білки, утворюють захисну плівку (хронічна діарея, стоматити);
- *жовчогінна* (іридоїди, можливо алкалоїди) - рослину відносять до гідрохолеретиків, при цьому об'єм жовчі збільшується за рахунок рідкої фракції, на синтез жовчних кислот впливає незначною мірою.

Препарати: настій, «Валеріани екстракт рідкий», «Валеріани екстракт» - таблетки, «Валеріана Форте» - таблетки, «Валеріка» - таблетки, «Валеріани настоянка», «Валевігран» - капсули, «Кардіофіт» - настоянка, «Валокормід» - краплі, «Кардіовален» - краплі, «Персен» - таблетки, «Персен Форте» - капсу-

ли, «Пасит» - розчин, «Ново-Пасит» - розчин та таблетки, «Седафітон» - таблетки, «Седафітон Форте» - капсули, «Седавіт» - таблетки, «Седарістон» - краплі, капсули, «Седавіол, екстракт заспокійливий» - розчин, «Седасен Форте» - капсули, «Тривалумен» - капсули, «Трикарділ» - краплі, «Дорміплант» - таблетки, «Доппельгерц - Енерготонік» - краплі, «Просталад» - настоянка, «Простапол» - рідкий екстракт, «Фітулвент» - настоянка, «Краплі шлункові», «Краплі зубні», «Збір заспокійливий № 2» (седативний), «Збір лікувально-профілактичний № 1», «Збір лікувально-профілактичний № 5», «Седафлюкс»-чай, «Збір шлунковий № 3», «Гастровіол» - екстракт шлунковий для нормалізації функції шлунка і кишечника; «Санасон» - таблетки; «Гербіон (заспокійливі краплі)».

У неврології та кардіології застосовують при кардіоневрозах, легких формах неврастенії та психостенії, безсонні, артеріальних гіпертензіях, головному болю, як у чистому вигляді (при відсутності ідіосинкразії), так і у зборах. Спостерігається синергізм дії з кардіотонічними глікозидами та деякими гіпотензивними засобами (глід, кропива собача) - у разі їх комплексного використання можна взаємно зменшувати дози. При тиреотоксикозах слід вживати свіжий сік. При епілепсії валеріана може бути допоміжним засобом (А. Я. Кобзар, 2007).

Особливості психофармакологічного спектру дії валеріани остаточно не з'ясовані. Для валеріани характерна двофазність дії, у малих дозах вона надає місцеву стимулюючу дію на ЦНС, підвищуючи працездатність і збільшуючи концентрацію уваги, пам'яті; у великих дозах під її впливом відбувається пригнічення ЦНС, знижується рефлекторне збудження в центральних відділах з одночасним посиленням гальмівних процесів у нейронах кортикальних і субкортикальних структур головного мозку.

У народній медицині валеріану використовують при епілепсії, істерії, іпохондрії, нервовому збудженні, мігрені, при болях у ділянці серця, як вітрогінний, протиглистний засіб.

Застереження. Рослина ефективна при холециститах, ангіохолітах, холангітах, але її не слід використовувати при гепатитах і панкреатитах - надто часто спричиняє загострення.

Широко відома заспокійлива дія рослини, але мало відомий її збуджуючий вплив, який частіше виявляється при індивідуальній надчутливості або передозуванні, тому, кінцевий ефект іноді може бути несподіваним. У разі надмірно тривалого вживання або за умов використання надмірних доз виявляється побічна дія валеріани.

При порушеннях функції печінки й травного каналу важливо не допускати передозування: призначення мають бути нетривалими (до 2 тижнів) і в помірних дозах. У разі передозування можна спровокувати симуляцію печінкової кольки або ентероколіту – ці симптоми зумовлені спастичними ефектами. Після відміни валеріани ці явища минають самі собою досить швидко, однак продовження «лікування» у цих випадках може призвести до серйозних уражень різних ланок травного каналу: надмірне подразнення впродовж тривалого часу викликає зміни в іннервації та подальші негативні наслідки.

У гастроентерології прямими протипоказаннями є наявність в анамнезі печінкової кольки, ентероколіту (особливо спастичного); в урології - гломерулонефриту, нефриту, рідше інших запальних процесів у нирках (індивідуально). Протипоказання в неврології досить індивідуальні: за правильно підбраної дози можна повністю уникнути ускладнень з боку нервової системи, відрегулювати її збудження.

У дитячому й похилому віці надмірно тривале вживання препаратів валеріани може спричинити виражене збудження, безсоння, аж до істеричних нападів.

Васильки справжні – *Ocimum basilicum* L.

Родина ясноткових – *Lamiaceae*

Базилік обыкновенный



Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина, стебло пряме, галузисте, чотиригранне, заввишки 30-80 см, густо вкрите листям. Листки прості, черешкові, навхрест-супротивні, без прилистків, продовгасто-яйцевидної форми, зверху загострені довжиною 2-3 см, із зубчастими краями. Стебла, листки і генеративні органи вкриті волосками і характерними ефіроолійними залозками. Квітки розташовані на кінцях стебла у вигляді китиць

по 6-10 суцвіть, білі або рожеві, зрідка фіолетові. Цвіте в червні-липні. Плоди сухі при досяганні розпадаються на чотири темно-бурі горішки (ценобії) довжиною 1,2-1,5 мм, захищені чашечкою.

Поширення. Походять васильки з Південної Азії. На Україні культивуються як ефіроолійна рослина.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава містить ефірну олію, до складу якої входять евгенол, метилхавікол, цинеол, ліналоол, камфора, оцимен; листя - 1,6-6%, суцвіття - 1,5-3,5%, стебла до 0,3%; до 6% дубильних речовин, глікозиди, сапоніни, каротин, фітонциди, вітаміни С, В₂, РР, флавоноїд – рутин; макро- та мікроелементи.

Застосування. Препарати васильків справжніх мають протисудомні, болетамувальні, бактерицидні та спазмолітичні властивості; використовують як тонізуючий засіб при астенії, ослабленні функції дихання, пригніченому стані ЦНС, порушенні кровообігу, сировина входить до складу фітозборів. Народна медицина рекомендує при епілепсії, блюванні, головному болю, при шлункових і кишкових кольках, запаленні сечового міхура та нирок, для поліпшення травлення. Як зовнішній засіб використовують у дерматології.

Вільха сіра – *Alnus incana* L.

Родина березових – *Betulaceae*

Ольха серая



Життєва форма. Однодомне дерево 5-15 м заввишки із гладенькою світло-сірою корою. Корені поверхневі, з червоно-коричневими азотфіксуючими бульбочками. Листки почергові, яйцевидні або широкоеліптичні, на верхівці загострені, по краю подвійно-гостропилчасті. Молоді листки густо опушені. Тичинкові сережки зібрані по 3-5, маточкові - по 8-10. Супліддя шишковидні, до 20 мм завдовжки, до 13 мм діаметром, темно-бурі або темно-коричневі, звисають по декілька штук; під осінь дерев'яніють і зимують на дереві. На твердій осі супліддя розташовані численні віялоподібні лусочки з потовщеним,

злегка лопатевим зовнішнім краєм. У пазухах лусочок знаходяться однонасінні двокрилі сплюснуті горішки, які досягають у жовтні, обсіпаються навесні.

Поширення. Зростає на Закарпатті, в Карпатах, на Прикарпатті, Поліссі та зрідка в Правобережному Лісостепу на заболочених узліссях, болотах, біля берегів річок.

Сировина. Супліддя. Кора. Листя.

Хімічний склад. Кора, листя містить елагову і галову кислоти, дубильні речовини, листя - вітаміни РР, С; супліддя - жирну олію, смоляні і жирні кислоти, флавоноїди, кумарини.

Застосування. Препарати: «Альтан» - таблетки в комплексному лікуванні: гастриту - незалежно від характеру порушень кислотоутворюючої функції залоз шлунка; хронічного гастродуоденіту, виразки шлунка і дванадцятипалої кишки, коліту і ентероколіту; *екстракт, настій, настоянку суплідь* - при шлунково-кишкових захворюваннях, застуді, ревматоїдному поліартриті, подагрі, маткових і гемороїдальних кровотечах. *Супліддя* входять до складу *шлункових зборів, потогінного чаю, комбінованих препаратів.*

Супліддя і кора володіють в'яжучою, протизапальною, дезінфікуючою, потогінною дією, зменшують бродильно-гнилісні процеси в кишечнику, нормалізують випорожнення, усувають тенезми.

У народній медицині використовують *настоянку* і *водні витяжки з кори та листя* при злоякісних пухлинах, ентеритах, колітах, кровотечах у кишечнику, проносах. *Порошок, відвар з коренів і кори* застосовують при пухлинах. *Настій листя* використовують для лікування раку грудей, матки, дванадцятипалої і прямої кишок.

Вовчуг польовий – *Ononis arvensis* L.

Родина бобових – *Fabaceae*

Стальник пашенный



Життєва форма. Багаторічна, трав'яниста рослина, з багатоголовим кореневищем і галузистим стрижневим коренем. Стебла висхідні, галузисті, залозисто-опушені, 30-80 см заввишки, з листками, що складаються з одного або з трьох пилчасто-зубчастих листочків та прирослих до черешка прилистків. Квітки двостатеві, неправильні, розміщені по дві в пазухах листків, утворюють на верхівках гілок густі колосовидні суцвіття. Плід монокарпний - біб нерозкривний, яйцевидний, коротший за чашечку, насінина одна або 2-4. Цвіте в червні – серпні.

Поширення. На луках і по схилах по всій території України.

Сировина. Корені.

Хімічний склад. У коренях виявлено дубильні речовини, ізофлавоноїди, тритерпенові сапоніни, тритерпеновий спирт оноцерин, смоли, лимонну кислоту, ефірну олію, глікозиди ізофлавонової природи (ононін, оногенін, онозид, формонетин), смоли, крохмаль; макроелементи (міліграм/г: К - 3,20, Са - 3,40, Mg - 4,20, Fe - 0,40; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,14, Cu - 0,26, Zn - 0,16, Mo - 0,69, Cr - 0,02, Al - 0,39, V - 0,35, Se - 14,20, Ni - 0,62, Sr - 0,19, Pb - 0,08, I - 0,15, B - 0,90 мкг/г.

Застосування. Препарати: «Флаванобол» - використовують для стимуляції залоз внутрішньої секреції; «Вовчуга настойка» - як проносний засіб для нормалізації випорожнення кишечника та послаблення болю при геморої, тріщинах заднього проходу, хронічних запорах. «Гербіон (краплі для нирок і сечового міхура)» - при запальних захворюваннях нирок і сечового міхура (легкі форми нефриту і циститів); важких формах захворювань у поєднанні з іншими лікарськими засобами.

Вважається, що сечогінна дія вовчуга польового, що полегшує виведення хлористих сполук і Натрію, пов'язана з наявністю ефірної олії, ізофлавоноїдів і α -оноцерину. Перорально корені вовчуга використовують при затримці сечі, нефриті, циститах, для профілактики каменеутворення в нирках; при геморої, хронічних запорах, тріщинах заднього проходу, маткових кровотечах; при ревматизмі і подагрі вовчуг використовують у поєднанні з ялівцем, березою.

Препарати вовчуга польового виявляють протизапальні, кровоспинні, послаблюючі, сечогінні, гіпотензивні і кардіотонічні властивості, зменшують проникність і ламкість капілярів, знижують перистальтику кишечника; усувають запальні явища і біль, рекомендовані при фурункульозі, хворобах шкіри.

**Гадючник звичайний – *Filipendula vulgaris* Moench,
син. *F. hexapetala* Gilib.
Родина розових – *Rosaceae*
Лабазник шестилепестковий**



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина з підземним кореневищем. Стебло прямостояче, нерозгалужене, 30-80 см заввишки. Листки переривчасто-перисторозсічені або надрізані, з великими прилистниками, які зрослися з черешками. Квітки двостатеві, дрібні, правильні, 6-пелюсткові, білі іноді рожеві, зібрані щитковидно-волотисті суцвіття. Плід монокарпний – листянка. Цвіте в червні – липні.

Поширення. На степових схилах, лісових галявинах, по чагарниках по всій території України.

Сировина. Кореневища з коренями.

Хімічний склад. Усі частини рослини містять дубильні речовини (14-36%), глікозид гаультерин; трава – аскорбінову кислоту, ефірну олію, флавонову сполуку гіперон; підземні органи - прості феноли (метилсаліцилат і його біозид гаультерин); насіння – жирну олію (26%), до складу якої входить ліноленова (до 50%), ліолева (більше 25%), олеїнова (близько 15%), пальмітинова (7%), стеаринова (3%) кислоти.

Застосування. Препарати гадючника мають потогінні, дезінфікуючі, в'яжучі, кровоспинні властивості. Сировина входить до складу *мікстури Здренко*, яку вживають при папіломатозі сечового міхура, анацидному гастриті, виразці шлунка та геморої. У вигляді відварів або настоїв використовують при запаленнях слизових оболонок ШКТ, сечовивідних шляхів і нирок, при нефролітіазі, ревматизмі, епілепсії, подагрі, серцевій недостатності, геморої, маткових кровотечах, захворюваннях шкіри. Флавоноїди рослини зумовлюють спазмолітичну активність, у поєднанні з циклічними гетерозидами сприяють відходженню жовчі. Флавоноїди і, особливо, калієві солі забезпечують сечогінну дію, таніни - дубильні властивості і здатність покращувати загоєння ран.

У народній медицині застосовують для лікування грипозних станів, лихоманки; полегшення головного і зубного болю; ефективний при слабких суглобових ревматичних болях, при подагрі. Рекомендують для посилення сечовиділення при ожирінні, сприяє загоєнню ран.

**Гарбуз звичайний – *Cucurbita pepo* L.
Родина гарбузових – *Cucurbitaceae*
Тыква обыкновенная**



Життєва форма. Однорічна, однодомна, сланка, шипувато-щетириста трав'яниста рослина. Стебло 3-10 м завдовжки, ребристо-борозенчасте, порожнисте, лазяче. Пазушні пагони перетворюються на розгалужені вусики. Листки великі, серцевидні, шорсткоопушені із 5-7 гострими лопатями, черешок видовжений. Квітки одностатеві, по 1-2 в пазухах листків, великі, тичинкові з 5-лопатевою ча-

шечкою з шиловидними лопатями. Віночок п'ятироздільний, тичинок 5, вони зросли пиляками. Маточкові квітки з п'ятилопатевою чашечкою і лійковидно-дзвоникovidним віночком. Плід - гарбузина велика, куляста або видовжена, багатонасінна. Екзокарпій більш - менш твердий, щільний, іноді здерев'янілий, до складу м'ясистих мезо- і ендокарпу входять розрослі соковиті плаценти. Насіння біле з жовтуватим або сіруватим відтінком, зрідка зеленкувато-сіре або жовте, еліптичне, пласке.

Поширення. Вирощують як харчову та кормову культуру по всій території України.

Сировина. У науковій медицині - насіння, у народній - м'якуш плоду і плодоніжки.

Хімічний склад. Плоди містять цукри (глюкоза, сахароза, фруктоза), органічні кислоти, каротин (до 6 мг %), аскорбінову кислоту (8-20 мг%), фолієву, пантотенову та ніотинову кислоти, вітаміни B₂, B₆, B₁₂, мікроелементи: К - (170 мг%), Fe - (100 мг%), Cu - (180 мг%), F - (86 мг%), Zn - (240 мг%), Ca, P. До складу насіння входять жирна олія (20%), фітостерин, кукурбітол, вітаміни групи B, аскорбінова кислота; макроелементи (міліграм/г): К - 10,20, Ca - 0,40, Mg - 5,80, Fe - 0,07; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,11, Cu - 0,61, Zn - 0,85, Mo - 0,60, Cr - 0,02, Se - 38,90, Ni - 0,24, Pb - 0,02, I - 0,07, B - 0,60 мкг/г.

Застосування. Препарати гарбуза: «Олія насіння гарбуза» - для профілактики і комплексного лікування простатиту, аденоми передміхурової залози; захворювання нирок, сечового міхура і уретри; «Олія насіння гарбуза капсули» - для профілактики атеросклерозу; як джерело поліненасичених омега-6 жирних кислот, Цинку; «Олія насіння гарбуза фітосвічки» - для комплексного лікування простатиту, що супроводжується порушенням сечовивипускання; доброякісної судинної гіперплазії передміхурової залози I-II стадії; циститу, уретриту; геморою; хронічного запору, проктиту; «Копривіт» - капсули, для лікування порушень сечовивипускання і статевої функції, внаслідок аденоми і запальних захворювань передміхурової залози, після операцій на передміхуровій залозі; «Мастофорт (таблетки)» - для профілактики простатиту і аденоми простати у чоловіків; «Печінка Плюс» (фітобальзам) - для комплексного лікування захворювань печінки і жовчовивідних шляхів; дискінезії жовчовивідних шляхів за гіпомоторним типом; хронічної інтоксикації; захворювань селезінки; профілактики

пухлинних процесів; алергічних захворювань; захворювань шкіри; «*Проставіт (капсули)*» - для лікування і профілактики захворювань сечового міхура, передміхурової залози; «*Ультравіт простаплюс*» - капсули, для лікування та нормалізації функціонування передміхурової залози, структури сполучної тканини, зниження запалення; «*Свічки з олією насіння гарбуза*» - для лікування геморою; хронічних закрепів; проктитів; сигмоїдитів; простатитів; циститів; уретритів; «*Простонор*» - розчин, для лікування бактеріальної інфекції простати і сечостатевої системи; поліпшення відтоку сечі з сечового міхура; нейтралізації розростання тканини передміхурової залози (стероли пригнічують фіксацію на клітинах передміхурової залози речовини, яка викликає її переродження); нормалізації тонуусу гладеньких м'язів стінок сечового міхура.

Народна медицина використовує насіння гарбуза в поєднанні з іншими лікарськими рослинами при захворюваннях нирок і сечовивідних шляхів. Гарбуз рекомендують як пом'якшувальний, легкий послаблюючий і глистогінний засіб. М'якуш гарбуза використовують як сечогінний, послаблюючий та жовчогінний засіб, показане вживання при хворобах серця, хронічних запорах, подагрі, хронічних формах пієлонефриту і холециститу, при хронічних колітах і ентероколітах.

Відвар гарбузових черешків проявляє діуретичну властивість, застосовується при ниркових та серцевих захворюваннях, при гіпертонічній хворобі, порушенні обміну речовин. Відваром гарбузових квіток лікують гнійні рани.

Гарбузова олія відновлює функцію клітинних мембран, виявляє виражену антиоксидантну та гепатопротекторну дію, нормалізує біохімічний склад жовчі, безпосередньо діє на структуру епітеліальних тканин; зменшує набряк і покращує мікроциркуляцію на стадії трофічних розладів і епітелізації, проявляє протекторну дію на грануляцію, стимулює трофічні та обмінні процеси в тканинах, виявляє бактеріостатичну дію, виявляє репаративний ефект при пародонтитах і гінгівітах. Місцеве лікування гарбузовою олією проктологічних хворих в значній мірі зменшувало біль, печіню, свербіж, почуття напруги в області післяопераційної рани.

Гінкго дволопатеве – *Ginkgo biloba* L.

Родина гінкгових – *Ginkgoaceae*

Гинкго двулопастное

Гінкго білоба - одна з найдавніших рослин на Землі. Перші згадки про лікувальну дію листя гінкго білоба містяться в стародавніх рецептах традиційної китайської медицини, опублікованих за 2800 років до нашої ери. Гінкго є реліктовим деревом, яке було широко поширене на землі 100 мільйонів років тому, в зв'язку з чим його іноді називають «жива копалина». У Китаї, Японії, Кореї гінкго вважається символом стійкості та довголіття. Деревя гінкго ростуть навіть в епіцентрі ядерного вибуху у Хіросімі, вижили в екстремальних умовах планетарних катаклізмів.

Життєва форма. Листопадне дерево до 25 м заввишки. Живе до 1000 ро-



ків. Листки довгочерешкові, шкірясті, віялоподібні, з дихотомічним жилкуванням, однією або кількома більш-менш глибокими виїмками по верхньому краю. Чоловічі квітки зібрані в сережковидні суцвіття, з чисельними тичинками; жіночі – на довгих ніжках, розгалужених на кінці на дві або більше гілочок, які закінчуються насінним зачатком. Насіння кістянковидне, схоже на жовту сливу, їстівне, але соковитий шар має неприємний запах і смак прогірклої олії.

Поширення. Гінкго вирощують для потреб фармацевтичної промисловості, особливо у Франції (район Бордо) і США (Південна Кароліна).

Сировина. Листки, насіння.

Хімічний склад. Сировина містить дитерпеноїди (білобаліди і гінгколіди А, В, С) амінокислоти (аспарагін, маргенін, гінгетін), флавоноїди: кемпферол, кверцетин, лютеолін; проціанідіни; фітостерини.

Застосування. *Основні активні компоненти:*

- *дитерпеноїди* - зміцнюють судинну стінку, поліпшують роботу мозку і плинність крові, збільшуючи мозковий кровотік, мають протизапальні та спазмолітичні властивості;
- *амінокислоти* - покращують мозкову діяльність;
- *флавоноїди* - мають сечогінну, капілярозміцнюючу дію;
- *фітостерини* - перешкоджають утворенню холестеринових бляшок у судинах.

Основна дія:

• *нормалізує* роботу мозку - флавоноїди і дитерпеноїди захищають структурну і функціональну цілісність клітинних мембран, покращують засвоєння глюкози і кисню, стимулюють синтез АТФ, підвищують ефективність дії нейромедіаторів; збільшують мозковий кровотік в артеріальному, капілярному і венозному руслі, завдяки чому з'являється ясність мислення, поліпшується пам'ять, підвищується концентрація уваги, зменшуються симптоми депресії;

• *покращує* мозковий і периферичний кровообіг - гінгколіди і білобаліди зменшують агрегацію тромбоцитів і зміцнюють мембрану еритроцитів, сприяючи зниженню в'язкості крові, а також тромбоутворення в мікроциркуляторному руслі, що приводить до поліпшення циркуляції крові і збільшення кровотоку в дрібних і великих судинах;

• *антигіпоксична* - гінгколіди і білобаліди збільшують споживання кисню і глюкози мозком;

• *антиоксидантна* - флавоноїди блокують і знешкоджують вільні радикали, які впливають на судини головного мозку, попереджають пошкодження фосфоліпідної мембрани клітин мозку, перешкоджають тромбоутворенню;

• *зміцнює* судинну стінку;

- дитерпеноїди *підвищують* тонус, міцність і еластичність стінок кровоносних судин, запобігаючи їх ламкості;
- флавоноїди *зменшують* проникність судинної стінки;
- *спазмолітична* - гінгколіди стимулюють у судинах синтез простагліцину, який викликає розширення судин, перешкоджає їх спазму, знімає головний біль, відновлює кровообіг у головному мозку;
- *протизапальна* - дитерпеноїди пригнічують запальні реакції шляхом інгібування фактора активації тромбоцитів, запобігаючи їх агрегації;
- *сечогінна* - виводить зайву рідину з організму, нормалізує артеріальний тиск при гіпертензії, знімає набряки з тканин головного мозку, а також периферичних тканин;
- *протівосклеротична* - фітостерини знижують рівень холестерину в крові, зменшуючи його всмоктування в кишечнику;
- флавоноїди *відіграють* роль «пастки» для вільних радикалів;
- *вазопротекторна* - підвищує тонус і опір дрібних кровоносних судин, зменшує проникність і збільшує резистентність капілярів; покращує капілярний кровообіг, попереджаючи наслідки недостатності кровообігу в мозку, порушення кровообігу в тканинах ока, порушення серцевого кровотоку, усуває наслідки судинних порушень, покращує кровопостачання кінцівок.

Препарати: «Діонорм» - таблетки, «Гілоба» - капсули, «Гінгіум» - таблетки, «Гінкго білоба» - таблетки, «Білоба», «Білоба Форте», «Білоба Інтекс» - таблетки для лікування порушень кровообігу в кінцівках і судинах головного мозку; запаморочення, головні болі; порушення сну, безсоння; зниження пам'яті, швидка стомлюваність; дискомфортні відчуття при пересуванні; відчуття поколювання в кінцівках; синдром Рейно; «Гінкго білоба - женьшень» - таблетки, «Гінкго білоба і женьшень екстракт» - ампули, «Гінкгогінк» - розчин, «Гінкор-Форте» - капсули, «Гінкор» - капсули, «Гінкор прокто» - супозиторії, «Гінкофар» - капсули, «Гінкофар Форте» - капсули, «Танакан» - таблетки, «Мемоплант» - таблетки (порушення мозкового і периферичного кровообігу), «Ginkgo biloba» - капсули (вікові порушення, зміни слухових і зорових функцій, гострі і хронічні порушення мозкового кровообігу), «Гінкго смарт - 24» - капсули (стимулятор пам'яті і процесів мислення, уповільнює процес старіння).

Гіркокаштан звичайний – *Aesculus hippocastanum* L.

Родина гіркокаштанових – *Hippocastanaceae*

Каштан конский обыкновенный

Життєва форма. Дерево висотою до 30 м, з несправжньо-дихотомічним галузненням. Листки супротивні, пальчасто-складні, довго черешкові з 5-7 сидячими листочками, довгасто-обернено-яйцевидні, зубчасто-пилчасті, при основі і по жилках іржаво опушені. Для листя характерне явище анізофілії (листочки зменшуються від середнього до бічних). Квітки неправильні, білі, з червоними плямочками, зібрані в прямостоячий, пірамідальний тирс, складений завійками; тичинки з великими яскравими пиляками, які видаються з віночка, зігнуті та спря-



мовані донизу. Плід - куляста, діаметром до 6 см, з коротким носиком на верхівці, з м'ясистим оплоднем, вкритим великими гачкуватими шипами, коробочка. Насіннина одна, округла або приплюснена, темно-коричнева, блискуча, з округлою, сірувато-жовтою, матовою плямою. Плід розтріскується 3 стулками. Цвіте в травні.

Поширення. Розводять у парках та садах по всій Україні. Походить з Греції.

Сировина. Кора молодих гілок, листя, квітки, плоди та насіння.

Хімічний склад. Насіння містить кумарини (ескулін, фраксин), флавоноїди (кверцетин, кемпферол), жирну олію (5-7%), білки (10%), крохмаль (до 50%), дубильні речовини (1%), тритерпеновий сапонін есцин (10%); макроелементи (мг/г): К - 12,00, Са - 0,50, Mg - 0,90, Fe - 0,01; мікроелементи (КВН): Mn - 0,02, Cu - 0,12, Zn - 0,08, Cr - 0,002, Ва - 0,74, Se - 7,50, Ni - 0,02, Рb - 0,02, I - 0,09, В - 2,00 мкг/грам. Кора містить ескулін, ескулозид, фраксин, есцин, цукри, тіамін, дубильні речовини, аскорбінову кислоту, філохінон. Листя містить глікозиди (кемпферол, кверцетин, кверцитрин, ізокверцитрин, рутин, спіреозид, астрагалін), каротиноїди (лютеїн і віолаксантин), пектинові речовини. Квітки містять флавоноїди (похідні кверцетину і кемпферолу).

Застосування. Препарати: «Антиварикоз» - таблетки; «Вариксінал» - таблетки, гель; «Венал» - розчин, капсули, драже, гель; «Венен гель Др. Тайсс»; «Венітан Н» - крем; «Ескузан» - краплі та таблетки; «Есфлазид» - таблетки та супозиторії; «Веногал» - крем; «Венозний гель Др. Тайсс»; «Ескозульф» - мазь; «Ескувазин» - краплі, супозиторії, мазь; «Проктоседіл М» - мазь; «Венітан» - крем; «Рутес» - супозиторії; «Ессавен» - гель; «Есгефол» - гель; «Анавенол» - драже; «Аесцин» (син. «Есцин») - таблетки, гель; «Ескувіт» - краплі, таблетки; «Ескулюс композитум» - краплі; «Репарил-Гель Н»; «Гемороль» - супозиторії; «Гербіон Ескулус» - гель; «Гірудовен Др. Біокон» - гель; «Кардіофіт» - настоянка; «Цикловен» (драже, розчин, гель) - використовують для зменшення в'язкості крові, зниження артеріального тиску, зменшення проникності капілярів, підвищення тонуусу венозних судин, покращення кровообігу у периферійних судинах при венозному застої і розширенні вен нижніх кінцівок. Препарати гіркокаштана виявляють венотонізуючу та капіляррозміцнювальну дію, використовують при венозному застої, варикозному розширенні вен, варикозних виразках гомілки, тромбофлебітах, для запобігання тромбів при пологах і після операцій із лікування геморою, венозній і капілярній недостатності.

Застереження. При внутрішньому застосуванні гіркокаштан звичайний може бути отруйним, не рекомендують вживати маленьким дітям, вагітним жінкам (викликає нудоту і порушення травлення). Лікування завжди має бути ко-

роткочасним. При зовнішньому застосуванні можливі алергічні реакції.

Гірчак перцевий – *Polygonum hydropiper* L.

Родина гречкових – *Polygonaceae*

Горец перечний



Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина, пагони висхідні, галузисті, лежача частина вкорінюється, вузли потовщені, червонуваті, 20-70 см заввишки, під осінь червоніє. Листки почергові, короткочерешкові, видовжено-ланцетні, гострі або тупуваті, з хвилястими цілісними краями, до обох країв звужені; по краю жорсткі від пучків волосків. На листовій пластинці просвічуються округлі залозки. Стебла і листки мають гостро-пекучий смак. Діагностичною ознакою рослини є наявність розтрубів: циліндричні, плівчасті, червонуваті, без лопатей і помітного опушення, по краю – з короткими війками або без них. Квітки двостатеві, дрібні, по 2-3 в пучках, зібрані в суцвіття довгі, переривчасті. Оцвітина рясно вкрита крапчастими залозками, білувато-зелена, чотири-, п'ятироздільна. Плід – псевдомонокарпний горішок. Цвіте з липня до жовтня.

тими залозками, білувато-зелена, чотири-, п'ятироздільна. Плід – псевдомонокарпний горішок. Цвіте з липня до жовтня.

Поширення. Росте по берегах річок, канавах, на луках по всій території України, крім Криму.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава містить глікозид полігопіперин, флавоноїди (гіперозид, ізорамнетин, кверцетин, кемпферол, рамнетин, рутин), аскорбінову кислоту (200 мг%), вітаміни К, Е, каротин, сітостерин, органічні кислоти (мурашина, яблучна, оцтова, валеріанова і галова), дубильні й смолисті речовини, ефірну олію, макро- і мікроелементи (Fe, Mn, Mg, Ti, Ag).

Застосування. Препарати гірчака мають знеболюючу, кровоспинну, протизапальну, заспокійливу, антисептичну дію. *Рідкий екстракт, настій, настоянку, порошок, свіжий сік* трави використовують при гемороїдальних, маткових, шлункових кровотечах, гіпотонії матки, недостатності діяльності серця; як в'яжучий і дезінфікуючий засіб при проносах та ентероколітах. Зовнішньо - для місцевих ванн при геморої, для лікування ран, екземи, виразок тощо. Трава входить до складу *протигемороїдальних зборів*.

У народній медицині відвар, свіжу траву і сік використовують для лікування лишайів та висипів на шкірі, соком полощуть горло при ангіні й ларингіті.

Застереження. Препарати протипоказані при нирковій недостатності.

Гірчак почечуйний – *Polygonum persicaria* L.

Родина гречкових – *Polygonaceae*

Горец почечуйний



Життєва форма. Однорічна, трав'яниста рослина, стебло в нижній частині підведене або пряме від основи, гіллясте, рідше – просте, 30-100 см заввишки. Листки широколанцетні, загострені, з верхнього боку – з темно-коричневою плямою. Розтруби вкриті щетинками, щільно обхоплюють стебло, по краю – з довгими рясними війками. Квітки в густих колосовидних суцвіттях, здебільшого рожеві, рідше – білі. Плід – горішок.

Поширення. По берегах водойм, на вологих луках по всій території України.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава містить флавоноїди (авікулярин, гіперозид, кверцетин

та ін.), антраглікозиди, вітаміни (рутин, аскорбінова кислота), дубильні речовини, органічні кислоти, сітостерин, флобафени, ефірну олію, цукри; макроелементи (мг/г): К - 33,10, Са - 15,00, Mg - 8,30, Fe - 0,15; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,15, Cu - 1,04, Zn - 1,51, Co - 0,04, Cr - 0,03, Al - 0,06, Ba - 0,12, V - 0,05, Se - 3,75, Ni - 0,23, Sr - 0,43, Pb - 0,04, B - 32,41 мкг/г.

Застосування. Препарати рослини виявляють послаблюючу, сечогінну, протизапальну, болетамувальну, судинозвужувальну дію. Вживають при запорах, гемороїдальних і маткових кровотечах, гіпотонії матки, надмірних місячних, недостатності діяльності серця, як в'яжучий і дезінфікуючий засіб. Трава входить до складу *проти гемороїдальних зборів*. У народній медицині відвар і свіжий сік - для лікування ран, виразок, лишайів та висипів на шкірі, полоскання горла при ангіні й ларингіті. Свіжу потовчену траву прикладають до потилиці при головному болю.

Гірчиця сарептська – *Brassica juncea* (L.) Czern., син. *Sinapis juncea* L.

Родина капустяних – *Brassicaceae*

Горчица сарептская

Життєва форма. Однорічник висотою 30-60 см із твердим опушенням. Прикореневі листки черешкові, нерівномірно глибоко-перистороздільні на зарубчасто-зубчасті долі. Стеблові листки черешкові, перистороздільні або розсічені. Квітки жовті, зібрані у суцвіття китиці. Стручки валькуваті, довжиною 2-4 см, на тонких плодоніжках, відхилених від стебла на 45°. Носик стручка довгий, сплюснуто-мечовидний, стулки жорстко-волосисті, горбочкуваті, із трьома-п'ять-



ма виступаючими жилками. Насінини майже кулясті, жовтуваті. Цвіте в червні – серпні.

Поширення. Росте як бур'ян на полях і городах по всій території України, вирощують як олійну рослину.

Сировина. Листя, насіння.

Хімічний склад. Сировина містить білки, слиз, жирну олію, тіоглікозид синігрин, який під впливом ферменту мирозину розкладається на калію сульфат, глюкозу й гірчичну ефірну олію; вітаміни: С, Е, каротин; флавоноїди (3,7-диглюкозиди та 3-софорозидо-7-глюкозиди кверцетину, ізорамнетину), глюкозинолати (синальбін, глюконастурціїн) та продукти їхнього розкладу (бензилізотіоціанат, бутилізотіоціанат, *n*-гідрок-

сибензилтіоціанат, 2-фенілетілізотіоціанат, 3-метилтіоалкілізотіоціанат, 4-метилтіобутил-ізотіоціанат, 4-пентенілізотіоціанат). У насінні є жирна олія (28-32,7%), до складу якої входить ерукова (51%), олеїнова (16%), ліноленова (10%), лінолева (7%), ейкозенова (6%), пальмітинова (2%), стеаринова (0,9%), бегенова (0,6%) кислоти; стероїди: β -сітостерин, кампестерин, 2-4-метиленхолестерин, брасікастерин, холестерин; сапоніни (6,47%).

Застосування. Гірчицю вживають як прянощі, використовують у харчовій і консервній промисловості. З насіння одержують харчову і технічну гірчичну олію, а зі шроту - гірчичне борошно, *гірчичники*, *гірчичні пакети*, *спиртовий розчин ефірної олії*, які подразнюють шкіру, посилюють кровообіг, відволікають при невралгіях, ревматизмі, радикуліті, простудних захворюваннях, переохолодженні, бронхітах, плевритах, бронхопневмоніях. При гіпертонічних кризах, загрозах інсульту, стенокардії гірчичники прикладають на груди, потилицю, литкові м'язи, на ділянку серця.

Застереження. Протипоказано вживати насіння гірчиці при запаленні нирок і туберкульозі легень.

Гісоп лікарський – *Hyssopus officinalis* L.

Родина ясноткових – *Lamiaceae*

Иссоп обыкновенный

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина, напівкущ. Стебла чотиригранні, підведені, дрібно опушені, 20-50 см заввишки. Листки з малопомітною зісподу середньою жилкою і плоскими незагорнутими краями вузьколінійні, або довголанцетні, цілокраї 1,5 до 8 мм завширшки, крапчасто-залозисті, до основи клиновидно звужені, без помітного черешка. Квітки неправильні, двостатеві, яскраво-сині іноді з фіолетовим відтінком; суцвіття однобічне, стиснуте, переривчастокосовидне. Плід - ценобій, складається з 4 горішків. Цвіте з червня по серпень.



Поширення. В Україні культивують у садах, на городах як ефіроолійну рослину. Зустрічається в здицвілому стані.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава містить ефірну олію (0,6-1%), до складу якої входять: 1-пінокамфон, α -пінен, β -пінен, лімонен, камфен, цинеол, ізіпінокамфон, пінокамфеолацетат і сесквітерпени (елемол, гермакрен-*D*-11-ол), флавоноїди (0,9%), тритерпенові кислоти

(урсолова, олеанолова), дубильні й гіркі речовини, смоли, камедь і барвники.

Застосування. Препарати: «Лінкас ЛОР» - пастилки, «Лінкас» - сироп для лікування запальних захворювань дихальних шляхів: гострий, хронічний фарингіт, трахіїт, бронхіт; «Остеоартізі макс» - таблетки для лікування остеоартрозу великих суглобів; варикозного розширення вен, остехондрозу; патологій опорно-рухового апарату, що супроводжуються варикозним розширенням вен нижніх кінцівок, венозною недостатністю, супутніх порушень мозкового кровообігу; запальних процесів у хрящах, уповільнення їх руйнування і відновлення; збільшення рухливості суглобів, тонуусу вен і кровотоку, «Пектосол» - розчин для лікування бронхітів, різних захворювань легень, що супроводжуються утрудненим відходженням мокротиння, кашлем, катаральній ангіні.

У вигляді *настою* або *настоянки* вживають як відхаркувальний засіб при хронічних катарах верхніх дихальних шляхів, при бронхіальній астмі; поганому травленні, хронічних колітах, метеоризмі й запорах; як глистогінний засіб; при анемії, неврозах, стенокардії, ревматизмі та гіпергідрозі. Рослина має антисептичні й спазмолітичні властивості.

Місцево - при запаленні очей, при стоматитах, охриплості голосу, захворюваннях глотки, для лікування забитих місць, синців, ран та екзем.

Глід криваво-червоний – *Crataegus sanguinea* Pall.

Родина розових – *Rosaceae*

Боярышник кроваво-красный

Життєва форма. Дерево або кущ. Колючки на гілках товсті, прямі 2,5 см завдовжки. Листки в обрисі оберненояйцевидні до широко-ромбічних, з клиновидною основою, 2-12 см завдовжки, 2-8 см завширшки, 3-7 лопатеві або великозубчасті, з пилчастими лопатями, зверху темно-зелені, зісподу світліші. Квітки двостатеві, правильні, 5-пелюсткові, блідо-пурпурові, в густих щиткоподібних суцвіттях. Плоди кістянковидні яблука, кулясті, криваво-червоні, з борошністим м'якушем і 3-4 кісточками. Цвіте з травня по червень.

Поширення. На території України вирощують як декоративну рослину.

Сировина. Квітки і плоди.



Хімічний склад. Квітки містять флавоноїди (гіперозид, кверцитрин, пінатифідин, кверцетин, вітексин, ацетилвітексин, сапонаретин, орієнтин, гоморієнтин, рамнозиди вітексину), аміни (холін, ацетилхолін, триметиламін), фенолокислоти (кавова, хлорогенова). Запах квіток зумовлює ефірна олія.

У плодах багато органічних кислот, цукрів, пектинових речовин, фенольних сполук, кумаринів, каротиноїдів, стеринів, тритерпенових кислот, мінеральних солей, вітамінів (С, К).

Застосування. Препарати: «*Біовіталь*», «*Геровіталь*» - мають гіпотензивні та седативні властивості; «*Вітокан*» - таблетки, настоянка, для комплексної терапії фіброзно-кистозної мастопатії; «*Кратал*» - таблетки, «*Кратал для дітей*» - таблетки для лікування у педіатричній практиці пацієнтів з вегетативними розладами; «*Фітулвент*» - проявляє репаративну, жовчогінну, антисептичну, седативну дію; «*Гербіон серцеві краплі*» - при кардіоневрозах (НЦД), початкових стадій серцевої недостатності, вікових змінах міокарда, початковій стадії артеріальної гіпертензії; «*Доппельгерц енерготонік*», «*Доппельгерц меліса*» - для зміцнення серця і нервової системи; «*Кліманін*» - настоянка, при клімактеричному синдромі легкого та середнього ступеня вираженості; «*Кордевіт*» - розчин для лікування ішемічної хвороби серця; квітки - компонент комбінованої гіпотензивної і седативної настоянки «*Кардіофіт*»; рідкий екстракт плодів входить до складу препарату «*Кратезид*»; «*Персен кардіо*» - капсули для лікування тимчасових легких форм психічної напруги, занепокоєння і збудження; «*Седавіт*» - таблетки для зняття постійного психологічного напруження; «*Седофітон*» - таблетки, «*Седофітон Форте*» - капсули для лікування невротичних розладів легкого ступеня; «*Трикарділ*» - краплі для лікування функціональних розладів серцево-судинної системи; «*Ультравіт (часник, глід, омела)*» - капсули, для регулювання діяльності серця і судин; поліпшення кровопостачання головного мозку і серцевого м'яза; «*Фемінал*» - розчин для лікування безпліддя, яке викликане порушенням гормонального балансу жінки; «*Фітосед*» - настоянка, капсули для лікування неврозів різного генезу; «*Щизарен*» - розчин для лікування тиреоїдитів.

Показаний кардіотонічний ефект рослини при серцево-судинних захворюваннях. Діючи на калієвий насос серцевого м'яза, глід укріплює серце, регулює ритм серцевих скорочень, підсилює кровопостачання серця. Завдяки розслабляючій дії на гладеньку мускулатуру знижує артеріальний тиск; розширює судини, зменшує опір стінок капілярів, заспокоює центральну нервову систему та зменшує серцебиття. Рекомендується при лікуванні хвороб, пов'язаних із збудженням серця (пароксизмальна тахікардія, екстрасистолія) у дорослих людей зі здоровим серцем. При органічних хворобах серця глід може викорис-

товуватися лише як доповнення до основного лікування; при доброякісній коронарній недостатності або при ослабленні серцевої діяльності в похилому віці. Застосовують (часто у поєднанні з валеріаною) для симптоматичного лікування легких порушень сну у дорослих та дітей.

Застереження. Препарати квіток малоефективні при декомпенсації серця, великі дози препаратів викликають зайву сонливість, сповільнюють пульс.

Протипоказання. Схильність до гіпотензії, гіпотонічна хвороба, астеничний синдром.

Горицвіт весняний – *Adonis vernalis* L.

Родина жовтецевих – *Ranunculaceae*

Горицвіт весняний



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина з перисто- або пальчаторозсіченими листками і поодинокими квітками на верхівці стебла та гілок; стебла численні, голі, прості або розгалужені, 5-20 см заввишки. Низові листки бурі, лусковидні; середні – сидячі, тричіперисторозсічені, з вузьколінійними частками. Квітки правильні, пелюстки яскраво-жовті, видовженояйцевидні, в кількості 12-20. Плід багатогорішок. Цвіте з квітня по травень.

Поширення. У лісостепових і степових районах, Криму; зрідка трапляється на степових схилах у Розточчі-Опіллі і на півдні Полісся, занесений до Червоної книги України.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава містить більше 20 серцевих глікозидів (адонітоксин, адонітоксол, цимарин, К-строфантозид, К-строфантин-β, ацетиладонітоксин), флавоноїди (адоніверніт, вітексин, гомоадоніверніт), фітостерин, спирт адоніт; макроелементи (мг/г): К - 40,90, Са - 8,40, Mg - 2,90, Fe - 0,20; мікроелементи (мкг/г): Mn - 24,50, Cu - 22,40; Zn - 65,40, Mo - 0,48, Cr - 0,72, Al - 98,72, Ba - 41,76, Se - 0,17, Ni - 9,68, Sr - 2,64, Cd - 3,52, Pb - 2,00, B - 49,80, I - 0,43.

Застосування. Препарати: «*Кардіофіт*» - настоянка для лікування НЦД; неврозів серця; пароксизмальної суправентрикулярної тахікардії; комплексного лікування ішемічної хвороби серця (стенокардія напруги I-II класу); гіпертонічної хвороби (I-II стадії); функціональних серцево-судинних розладів; проявляє кардіотонічну; антиаритмічну; м'яку гіпотензивну, седативну дію.

Рослина має кардіотонічну дію: посилює систолу, подовжує діастолу, сповільнює серцевий ритм. При тривалому вживанні спостерігаються кумулятивні властивості, але виражені слабше, ніж у наперстянки. Порівняно з групою стро-

фанту дія настає повільніше, але триває довше. Цінною особливістю є синергізм діуретичної дії цимарину та флавоноїдів. Знижує внутрішньосерцеву провідність, забезпечуючи седативний ефект при кардіоневрозах, дещо знижує загальну провідність.

Настій із трави використовував В. М. Бехтерев (1898) при нервово-психічних захворюваннях, збудженні центральної нервової системи, алкогольних психозах, епілепсії, зокрема в поєднанні з валеріаною.

Показниками для застосування препаратів горицвіту є відносно легкі форми хронічної недостатності кровообігу, а також ВСД, функціональні неврози серця (С. Я. Соколов, 2000).

Траву горицвіту в суміші з коренями валеріани та іншою лікарською сировиною застосовують при НЦД кардіального типу, змінах функцій серця на тлі неврозу, артеріальній гіпертензії, атеросклерозі, кардіосклерозі, ішемічній хворобі серця, стенокардії, тахікардії, хронічній серцевій недостатності, серцевій недостатності на тлі вад серця, легеневого серця, міокардиті, ревматизмі.

У гомеопатії використовують свіжу рослину при серцевій недостатності (аритмія, серцебиття, набряки, альбумінурія).

Протипоказання. Гастрити, ентероколіти, виразкова хвороба шлунка та дванадцятипалої кишки (протипоказання не абсолютні), враховуючи кумулятивні властивості рослини, рекомендують вживати за призначенням лікаря протягом 3-4 тижнів. При виготовленні водних витяжок у домашніх умовах неможливо проконтролювати біологічну активність, краще користуватися готовими лікарськими препаратами.

Горіх грецький – *Juglans regia* L.

Родина горіхових – *Juglandaceae*

Орех грецкий



Життєва форма. Однодомне дерево заввишки 10-35 м, із розлогою кроною, товстим гіллястим стовбуром, вкритим темно-сірою корою. Листки почергові, великі, непарно-перисті, з трьома-п'ятьма парами видовжено-яйцевидних, загострених, зверху голих, зісподу по кутках жилок волосистих листочків. Квітки одностатеві; тичинкові – у пониклих рожево-зелених сережках, маточкові – верхівкові, одиначні або зібрані по 2-3. Плід зеленуватий, опушений або голий – несправжня кістянка (горіх). Цвіте з квітня по травень.

Плід зеленуватий, опушений або голий – несправжня кістянка (горіх). Цвіте з квітня по травень.

Поширення. Розводять як плодове дерево. Походить з Балкан, Малої та Середньої Азії.

Сировина. Листя, відокремлені зелені оплодні, зелені, нестигли плоди.

Хімічний склад. Листя і оплодні містять 5-окси-1,4-нафтохінон (барвна речовина юглон), дубильні речовини (до 12%), флавоноїди (кемпферол, кверцетин, югланін, авікулярин, гіперозид, ціанідин), алкалоїди, стерини, вітаміни В₁, Е, С, каротин, ефірну олію, кавову кислоту, мікроелементи.

Ядра горіхів (насіння) містять 52-78% жирної олії - лінолева (45-55%), олеїнова (16-32%), α -лінолева (8-10%), γ -ліноленова (5-7%) кислоти, невелику кількість пальмітинової, стеаринової і міристинової кислот; фракцію фітостеринів – сума β -сітостерину (85%), σ -5-авенастеролу (7,3%), кампестеролу (4,6%), холестерину (1,1%); сфінголіпіди (2,3%), фосфоліпіди (0,8%). Із фосфоліпідів виявлені фосфатиди летаноламін (48,5%) і фосфатидилінозитол; 9-20% білка, 13-20% вуглеводів, дубильні, ароматичні речовини, вітаміни, сполуки Fe, Co, I.

Застосування. Антибактеріальна активність юглону була підтверджена науковими дослідженнями: юглон володіє протипухлинною активністю, надає седативну дію, подовжує сон, не впливаючи на нервову систему.

Препарати: «*Аніфарм ніжний*» (засіб для носа) - профілактичний засіб при респіраторних інфекціях під час епідемій; при переохолодженні і нежиті; для поліпшення функцій верхніх дихальних шляхів при алергічних проявах; «*Антиварикоз*» - бальзам для профілактики порушень і зміцнення судинної стінки; зниження запалення судинної стінки і оточуючих тканин; «*Мастофорт*» - таблетки для профілактики простатиту і аденоми простати; «*Нефрофіт*» - фітокомплекс для лікування захворювань сечовивідних шляхів; має виражену антисептичну, протизапальну, беззаспокійливу і діуретичну дію; «*Тонзилгон Н*» - розчин, драже для лікування гострих, хронічних захворювань верхніх дихальних шляхів; «*Фунгістон*» - розчин для профілактики і лікування грибкових захворювань шкіри, нігтів і волосся; «*Бальзам «Грааль»*» - розчин для комплексного лікування залізодефіцитної анемії, вторинної лейкопенії; «*Імунрет*» (таблетки, розчин) - для лікування і профілактики гострих і хронічних захворювань дихальних шляхів.

Листя грецького горіха традиційно застосовується для лікування діареї, кишкового дисбактеріозу. Рекомендуються для поліпшення венозного кровообігу і руху лімфи. Зовнішньо застосовуються для лікування шкірних захворювань - вугрів, екземи, шкірних інфекцій і виразок, а також для регулювання надмірного потовиділення.

Як дієтичний продукт горіхи вживають при гіпо- й авітамінозах, дефіциті солей Fe, Co, після виснажливих захворювань. Настоянка лакун ефективна при дифузному зобі й легкій формі тиреотоксикозу.

Застереження. Слід пам'ятати, що вживати горіхи в їжу протипоказано при хворобах кишечника; препарати з листя і оплоднів підвищують згортання крові.

Горобина звичайна – *Sorbus aucuparia* L.

Родина розових – *Rosaceae*

Рябина обыкновенная



Життєва форма. Дерево або кущ з симподіальним галуженням, заввишки 3-20 м. Молоді пагони густо опушені, старі вкриті сірою, гладенькою корою. Листки почергові, непарно-перистоскладні, із 9-15 довгастих або довгасто-ланцетних, пилчастих, зверху – матово-зелених, зісподу – сизих листочків. Квітки дрібні, двостатеві, правильні, 5-пелюсткові, білі або жовтуваті, зі специфічним запахом, зібрані в пониклі, густі щитковидні суцвіття. Плоди – ягодоподібні яблука, кулясті, яскраво-червоні або жовтогарячо-червоні, із засохлими чашолистками на верхівці, з гіркувато-терпким смаком. Цвіте в травні.

Поширення. У лісах, по чагарниках, на схилах балок, вапняках, високих піскових і кам'янистих берегах по всій території України. Вирощують як декоративну рослину.

Сировина. Плоди.

Хімічний склад. Плоди містять цукри, органічні кислоти, пектинові, дубильні речовини, каротини, сорбіт, вітаміни С, В₂, В₉, В₁₂, Р, К, Е, флавоноїди, фенольні сполуки (катехіни, антоціани, флавоноли), фолієву кислоту, органічні кислоти (яблучна, винна, янтарна, щавлева, сорбінова, парасорбінова), цукри, макроелементи (міліграм/г): К - 16,50, Са - 2,20, Mg - 1,00, Fe - 0,04; мікроелементи (мкг/г): Mn - 81,70, Cu - 4,96, Zn - 8,64, Co - 0,08, Mo - 0,16, Cr - 0,16, Al - 26,96, Ba - 18,32, V - 0,80, Se - 0,14, Sr - 4,40, Pb - 1,04, B - 4,80, Ni - 1,04.

Листки містять вітамін С, каротиноїди, фенольні сполуки; квітки – кверцетин-3-глюкозид, кверцетин-3-софорозид. Насіння містить жирну олію (26%), в якій домінує лінолева (до 70%), олеїнова (21%) та в незначних кількостях пальмітинова (7%), стеаринова (1%) кислоти, токофероли, каротиноїди.

Застосування. Препарати: плоди горобини - компонент препарату «*Тіреофіт МАП*» - розчин для поліпшення функцій і нормалізації роботи щитоподібної залози; «*Горобина лісова*» - розчин, антиоксидантний препарат.

Плоди - полівітамінний засіб при гіпо- та авітамінозі. Проявляють сечогінну, жовчогінну, в'язучу, послаблюючу, кровоспинну дію. Свіжі плоди та сік використовують для профілактики Р-вітамінної недостатності, ожирінні, атеросклерозі, гіпертензії, нирковокам'яній хворобі, дизентерії, геморої. Висушені плоди входять до складу вітамінних, антисклеротичних, сечо- і жовчогінних зборів, гемостатичних та адаптогенних сумішей. Настоянку, настій, відвар, сік плодів вживають при розладах травлення, атонії кишок, гепатиті, гепатохолециститі, при каменях у нирках і сечовому міхурі, при дизентерії, геморої, маткових кровотечах. Із плодів отримують яблучну кислоту, ліпофільні комплекси сорбілін і сорбіол, на основі якого виготовляють супозиторії з сорбітолом.

Застереження. Плоди протипоказані при підвищеному згортанні крові.

Гречка звичайна – *Fagopyrum sagittatum* Gilib.

Родина гречкових – *Polygonaceae*

Гречиха посевная



Життєва форма. Трав'яниста рослина з голим розгалуженим червонуватим стеблом висотою 30-70 см. Листки почергові стріловидні, або трикутно-серцевидні, злегка м'ясисті. Квітки рожеві, диморфні: одні з довгими стовпчиками та короткими тичинками, інші - з короткими стовпчиками та довгими тичинками (явище гетеростилії). Оцвітина п'ятироздільна, віночковидна, тичинок вісім, стовпчиків три. Суцвіття - щитковидна волоть. Плід псевдомонокарпний - тригранний горішок.

Поширення. Вирощують як круп'яну культуру на території України.

Сировина. Трава, насіння, квітки та верхівки пагонів.

Хімічний склад. Трава містять дубильні речовини, рутин (біля 2,5%) та інші флавоноїди. Насіння гречки містить до 20% амінокислот (лізин і триптофан та ін.) і білків, крохмаль (до 80%), цукор (0,3-0,5%), органічні кислоти (яблучна, лимонна та ін.), вітаміни (тіамін, рибофлавін, РР і Р), макро- і мікроелементи (Fe, Ca, P, Cu, Zn, B, I, Ni, Co).

Застосування. З трави гречки отримують препарати «Рутин», «Аскорутин», «Урутин», «Рутамін», «Настоянка листків та квіток гречки звичайної», які виявляють Р-вітамінну активність - підтримують еластичність, функціональні властивості судин, попереджають атеросклероз, використовують при захворюваннях, що супроводжуються порушеннями проникності судин. Настій квіток та збори, до складу яких входять квітки гречки, проявляють відхаркувальні властивості. З насіння виробляють крупи - цінний дієтичний продукт, показаний при недокрив'ї, захворюваннях ШКТ і нирок, розладах нервової системи, цукровому діабеті.

У народній медицині настоєм квіток лікують бронхіт, чай із квіток і листків гречки рекомендують як профілактичний засіб при атеросклерозі, особливо при його поєднанні з підвищеним артеріальним тиском.

Грицики звичайні – *Capsella bursa pastoris* (L.) Medik.

Родина капустяних – *Brassicaceae*

Пастушья сумка

Життєва форма. Одно-дворічна трав'яниста, розсіяноопушена простими, розгалуженими, розпростертими волосками рослина. Стебло прямостояче, просте або розгалужене, 10-50 см заввишки. Листки прикореневої розетки зимуючі, черешкові, перистороздільні, з гострими, трикутними, цілокраїми або зубчато-



виймчастими долями; стеблові листки почергові; сидячі, цілокраї, біля основи стріловидні і стеблообгортні. Квітки двостатеві, правильні, дрібні, 4-пелюсткові, білі, у верхівкових щитовидних китицях. Плід – стручечок, обернено-трикутно-серцевидний. Цвіте з квітня по вересень.

Поширення. Бур'ян на полях, біля шляхів по всій території України.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава містить флавоноїди (рутин, діосмин, лютеолін-7-рутинозид, лютеолін-7-глюкозид), дубильні речовини, аміни (холін, ацетилхолін, тирамін), сапоніни, ор-

ганічні кислоти (фумарова, лимонна, яблучна, винна), вітаміни С, К, ефірну олію, амінокислоти (аланін, аргінін, аспарагінова кислота, валін, гістидин, гліцин, глютамінова кислота, лізин, метіонін, лейцин, ізолейцин, серін, тірозин, треонін, фенілаланін, цистеїн); макроелементи (мг/г): К – 34,10, Са – 16,90, Mg – 2,50, Fe – 0,30; мікроелементи (КНМ): Mn – 0,09, Cu – 0,74, Zn – 0,69, Mo – 5,60, Cr – 0,04, Al – 0,09, Ba – 0,37, V – 0,03, Se – 5,00, Ni – 0,21, Sr – 0,32, Pb – 0,03, I – 0,05, Br – 8,10, B – 38,40 мкг/г. Насіння містить глюकोзинолат (алілглюкозинолат), жирну олію (30,7-38,1%), до складу якої входить ліноленова (31,80-48,53%), лінолева (17,18-22,70%), ейкозенова (1,21-10,70%), ейкозанова (3,40-10,03%), пальмітинова (5,34-6,90%), стеаринова (3,46-4%), ейкозадієнова (1,02-2,20%) та інші жирні кислоти.

Застосування. Препарати: «Менодора» - краплі для лікування дисменореї, аменореї, гіпо- та гіперменореї; «Фемінал» - розчин для лікування безпліддя, яке викликане порушенням гормонального балансу жінки. Настій трави, рідкий екстракт, сік застосовуються при післяпологових, легеневих, шлунково-кишкових і ниркових кровотечах, сильних місячних, високому артеріальному тиску. Трава входить до складу *кровоспинних, жовчогінних, гіпотензивних* зборів.

Трава грициків звичайних є ефективним кровоспинним засобом, володіє здатністю стимулювати мускулатуру матки. Трава грициків звичайних рекомендується при геморої, а також при ациклічних маткових кровотечах. Завдяки здатності стимулювати м'язи матки трава ефективна при дисменореї. Спиртову настоянку застосовують при циститі і каменях у сечовивідних шляхах, при носових кровотечах. Салати з молодого листя включають до лікувально-профілактичного харчування.

**Деревій майже звичайний –
Achillea submillefolium Klok. et Krytzka.**

Родина айстрових – Asteraceae

Тисячелистник обыкновенный

Назва роду походить від грецького *Achilleios* («Ахіллесів»): за переказами, герой Троянської війни Ахілл лікував рани своїх бойових друзів травною рослиною («солдатська трава»).



Життєва форма. Багаторічна, трав'яниста, розсіяно-опушена рослина висотою до 60 см. Кореневище тонке, повзуче, галузисте. Вегетативні пагони вкорочені, генеративні – галузисті, злегка борозенчасті біля основи здерев'янілі. Листки ланцетні, двічі-тричі-перисторозсічені, з чисельними віддалено розміщеними сегментами: прикореневі черешкові, стеблові - сидячі, видовжені. Квітки зібрані в кошики, які утворюють щиткоподібне суцвіття; крайові квітки несправжньооязичкові, маточкові, білі або рожеві; серединні – двостатеві, трубчасті. Плід – сім'янка без чубка. Цвіте з червня по вересень.

Поширення. На луках, по узліссях, галлявинах, біля доріг по всій території Лісової,

Степової, Лісостепової зонах України.

Сировина. Трава, суцвіття.

Хімічний склад. У траві та суцвіттях містяться спирти, смоли, гіркоти (сесквітерпенові лактони матрицин, мілефолід, матрикарин, балханолід та ін.), дубильні речовини, ефірна олія (0.85%, до її складу входять проазулен (25-30%), *l*-камфора, цинеол (8-10%), складні ефіри, камфора, β -пінен, *l*-лімонен, туйон, каріофілен), алкалоїди, органічні кислоти (саліцилова, оцтова, мурашина та ізовалеріанова кислоти), флавоноїди (кверцетин, лютеолін та інші), кумарини, інулін, метилбетаїн (0,05%), аспаргін, каротин, холін, вітаміни С, К.

У суцвіттях містяться: макроелементи (мг/г): К - 30,70, Са - 10,90, Mg - 2,60, Fe - 0,20; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,07, Cu - 0,68, Zn - 0,14, Mo - 5,60, Cr - 0,02, Al - 0,03, Se - 0,80, Ni - 0,22, Sr - 0,04, Pb - 0,03. В - 39,60 мкг/г.

У надземній частині містяться: макроелементи (мг/г): К - 35,90, Са - 11,80, Mg - 2,60, Fe - 0,20; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,09, Cu - 0,74, Zn - 0,68, Co - 0,13, Mo - 3,20, Cr - 0,02, Al - 0,04, V - 0,02, Se - 6,25, Ni - 0,20, Sr - 0,13, Pb - 0,03, I - 0,05, В - 44,40 мкг/г.

У насінні деревію міститься до 21% жирної олії.

Застосування. Препарати: «*Антиварикоз*» - бальзам для профілактики порушень і зміцнення судинної стінки; «*Вундехід*» - мазь для лікування ран, запалень, інфікованих, післяопераційних, уражень шкіри, викликаних опроміненням, травматичних ушкоджень м'яких тканин, виразок, термічних опіків, пролежнів; «*Гастровіол*» - екстракт шлунковий для нормалізації функції шлунка і кишечника; «*Гепалів*» - таблетки з гепатопротекторною, ліпотропною дією; «*Доппельгерц енерготонік*», «*Доппельгерц меліса*» - настоянка для зміцнення серця і нервової системи; поліпшення кровообігу; збереження працездатності і концен-

трації уваги; запобігання авітамінозів; поліпшення загального стану після перенесених захворювань у період одужання; «*Імупрет*» - таблетки, розчин для лікування і профілактики гострих і хронічних захворювань дихальних шляхів; «*Менодора*» - краплі для лікування дисменореї, аменореї, гіпо- та гіперменореї; «*Нефрофіт*» - настоянка, фітокомплекс для лікування хвороб сечовидільної системи; «*Панкрен*» - розчин для лікування ферментативної недостатності підшлункової залози; «*Тонзилгон Н*» - розчин, драже для лікування гострих, хронічних захворювань верхніх дихальних шляхів; «*Тусивіол*» (екстракт) - для нормалізації функції легеневої системи; «*Фітон*» - бальзам для комплексної терапії захворювань травного тракту; «*Холафлукс*» - порошок для лікування хронічних холециститів; холангітів; порушень жовчовиділення після холецистектомії.

Дуб звичайний – *Quercus robur* L.

Родина букових – *Fagaceae*

Дуб обыкновенный



Життєва форма. Однодомне дерево до 50 м заввишки. Наростає симподіально, молоді гілки зеленувато-бурі або червонуваті, голі або ледве опушені. Листки почергові, видовжено-оберненойцевидні, перистолопатеві, в нижній третині звужені, при основі обрубані або ледве серцевидні, черешок не перевищує половини основи листка. Розпускаються листки під час цвітіння у квітні (дуб ранній), які опадають на зиму, або розквітають у

травні та залишаються зимувати у сухому вигляді (дуб пізній). Листки знизу опушені. Довгі пазушні сережкоподібні тирси складаються з дрібних чоловічих квіток. Жіночі квітки розташовані по 2-5 у пазухах верхніх листків, оточені ширококелиховидною обгорткою з листкоподібних виростів, які утворюють блюдцеподібну пліску на плодах. Плід – жолудь, бурувато-коричневий, з по-вздовжними смугами, пліскою біля основи і шипиком на верхівці. Цвіте з квітня по травень.

Поширення. Утворює чисті насадження або з іншими видами росте на всій території України.

Сировина. Кора, жолуді і гали, які утворюються на листках.

Хімічний склад. Кора містить галотаніни (10-20%) переважно (катехінові таніни, галова та елагова кислоти), кверцетин, флобафен, смоли, пектинові речовини, цукри, білки, слиз, крохмаль; макроелементи (міліграм/г): К - 1,40, Са - 23,00, Mg - 0,60, Fe - 0,20; мікроелементи (мкг/г): Mn - 142,60, Cu - 12,30, Zn - 10,20, Cr - 0,80, Al - 116,08, Ba - 537,12, V - 0,08, Se - 0,04, Ni - 1,84, Sr - 212,00, Pb - 3,04, B - 74,80. Жолуді містять біля 40% крохмалю, жирну і ефірну олії, цук-

ри, білки, дубильні речовини тощо. Гали містять танін.

Застосування. Препарати: «Тонзилгон Н» - драже та краплі, «Поліфітол-І» - настоянка, «Фітулвент» - настоянка, «Стоматофіт», «Стоматофіт А» - розчини для ротової порожнини, Бальзам «Грааль» - бальзам, використовують в медицині як протизапальний, в'яжучий, засіб при запаленнях слизової оболонки рота, глотки, гортані, при гінгівіті, стоматиті, пародонтозі; «Фелісил» - супозиторії, які володіють імуномодулюючими, протизапальними, місцево бактерицидними, знеболюючими, жарознижувальними властивостями; «Урогінекорін» - свічки, які проявляють місцеву бактерицидну; протизапальну; спазмолітичну; антисептичну; кровоспинну дію; «Фаурін» - бальзам для очей, профілактичний засіб для слизової оболонки очей.

Зовнішньо кора застосовується у вигляді ванн - від пітливості ніг, при шкірних запаленнях і як доповнення при лікуванні анальних тріщин; компресів для лікування обморожень, шкірних тріщин, мокнучої екземи і для зупинки невеликих кровотеч; полоскань - при легких запаленнях ясен і слизової оболонки порожнини рота.

Відвар кори використовують при гастриті, шлункових кровотечах, проносі, ентериті, виразковій хворобі шлунка, туберкульозі, хворобах печінки і селезінки, при рахіті, випадінні прямої кишки, при отруєнні. Жолуді вживають при катарах кишківника, проносах.

Дягель лікарський (дудник звичайний) – *Archangelica officinalis* Hoffm. (*Angelica archangelica* L.)

Родина селерових – *Apiaceae*

Дягиль лекарственный



Життєва форма. Дворічна або багаторічна трав'яниста рослина висотою 1,5-2,5 м. Кореневище вертикальне коротке, товсте, з додатковими коренями. Стебло прямостояче, товсте, внутрішньо порожнисте, борозенчасте, розгалужене, внизу червонувате, догори з синюватим нальотом. Листки великі, прикореневі, почергові, двічі-або тричіперисті; стеблові - короткочерешкові, значно менших розмірів. Квітки дрібні, зеленувато-білі або жовтуватозелені, зібрані в кулясті складні зонтики. Плоди – широкоеліптичні

двомерикарпії. Цвіте в липні-серпні.

Поширення. Зустрічається по вологих луках, чагарниках, лісах, по берегах річок і ставків по всій території України, крім Криму. Культивується в Німеччині, Угорщині, Франції, Польщі, США.

Сировина. Кореневища з коренями.

Хімічний склад. Сировина містить ефірну олію, у складі якої переважають α -пінен, борнеол, β -феландрен, лімонен, мірцен, β -пінен, сабінен, камфен, кумарини (умбеліферон, архіцин, ксантотоксин, імператорін, ангеліцин, остхол, умбеліпренін), стерини (β -сітостерин і його похідні), фталіди (лігустилід), фенілпропаноїди (кавова, хлорогенова кислоти), органічні кислоти (ангелікова, валеріанова, винна, оцтова, лимонна, щавлева, яблучна), дубильні й гіркі речовини.

Застосування. У Китаї дягель лікарський називають "жіночим женьшенем", "жіночою рослиною" і "королевою китайських трав", бо він сприяє відновленню гормонального балансу, що особливо важливо в пубертатному і клімактеричному періодах; проявляє кардіопротекторний ефект; нормалізує стан крові, запобігаючи утворенню судинних тромбів, завдяки біоактивним полісахаридам перешкоджає розвитку виразкової хвороби шлунка і дванадцятипалої кишки і захищає печінку від надмірного впливу токсинів.

Основні активні компоненти:

- фітоестрогени - підтримують репродуктивну систему жіночого організму і ліквідують порушення гормонального фону; запобігають розвитку раку молочної залози;
- природні кумарини - обумовлюють здатність розріджувати кров і активувати кровообіг, покращуючи мікроциркуляцію в тканинах і запобігаючи застої крові, в тому числі і в органах малого таза;
- компоненти ефірної олії: α -пінен, сабінен, камфен, мірцен, лігустилід - володіють протизапальними, судино-розширювальними властивостями;
- ферулова кислота - виявляє антитромботичну і антиоксидантну дію; використовується як профілактичний засіб при захворюваннях серця і судин, у тому числі судин головного мозку;
- полісахариди - підсилюють захисний бар'єр слизової оболонки шлунка; зменшують прогресування виразкової хвороби; захищають печінку від пухлинних процесів;
- вітамін B₁₂ і Fe - покращують склад крові за рахунок активації синтезу червоних кров'яних клітин еритроцитів; покращують їх енергетичний обмін.

Основна дія:

- *естрогеноподібна* - нормалізує стан репродуктивної системи при таких порушеннях як ановуляторний цикл, аменорея, дисменорея, передменструальний синдром;
- *кардіопротекторна* - захищає міокардіоцити при ішемії і запобігає розвитку дисфункції міокарда;
- *протизапальна і антибактеріальна* - при запальних процесах сечостатевої, травної систем; пригнічує ріст шкідливих мікроорганізмів і сприяє відновленню нормальної кишкової мікрофлори;
- *знеболювальна і антиспазматична* - впливає на гладеньку мускулатуру матки, полегшуючи протікання хворобливих менструацій;
- *протианемічна* - поліпшує показники крові, стимулює утворення еритроцитів; знижує рівень холестерину;
- *антиоксидантна* - захищає слизові травного тракту від впливу вільних ради-

калів, нейтралізує дію вільних радикалів; перешкоджає передчасному старінню;

- *поліпшує травлення* - має жовчогінну дію; усуває диспептичні явища, запобігає і прискорює загоєння слизової шлунка: дванадцятипалої кишки при виразковій хворобі;

- *антитромботична* - покращує кровообіг, у тому числі і мозковий; застосовується при тромбозах;

- *гепатопротекторна* - запобігає розвитку фіброзу печінки; підвищує детоксикаційну активність печінки, мінімізуючи негативний вплив токсинів;

- полісахариди дягелю мають *протипухлинну* активність відносно ракових клітин печінки.

Препарати: «*Бальзам Шведська гіркота*» - засіб для очищення крові та печінки, при болях в області шлунка; «*Доппельгерц енерготонік*», «*Доппельгерц меліса*» - краплі для зміцнення серця та нервової системи; «*Іброгаст*» - розчин для лікування порушень перестальтики органів ШКТ; «*Ревма крем, Др. Тайсс*» - засіб для лікування ревматизму, артриту, м'язового та суглобового болю.

Заспокійливий ефект екстракту з дягелю аналогічний екстракту з кореня валеріани. Кореневища з коренями рослини застосовують у народній медицині як загальнозміцнювальний засіб; тонізують серцево-судинну і центральну нервову системи, рекомендують при функціональних порушеннях серцево-судинної системи, атеросклерозі.

Можливе використання рослини як гіпотензивного засобу при лікуванні гіпертонічної хвороби на початкових стадіях (В. Петков, 1988).

Кореневища з коренями дягелю в суміші з коренями валеріани та іншими рослинами входять до складу фітозборів, які вживають при НЦД гіпотонічного типу, зміни функцій серця на тлі неврозів, у складі загальнозміцнюючих та оздоровлюючих фітокомпозицій, в реабілітаційний період після ускладнень гіпертонічної хвороби, попередженні виникнення факторів ризику розвитку гіпертонічної хвороби, в постінфарктний період, при екстрасистолії, ревматизмі.

Евкалипт кулястий – *Eucalyptus globulus* Labil.

Родина миртові – *Myrtaceae*

Эвкалипт шариковый

Життєва форма. Вічнозелене прямостовбурове дерево, яке швидко росте, досягає висоти 100 м і більше, живе понад 200 років. Кора стовбура щорічно відшаровується, звисаючи у вигляді смуг. Для рослини характерна гетерофілія, наявність у листках великих ефіроолійних вмістищ. Молоді листки супротивні, м'які, сизі, вкриті шаром воску, яйцевидні, з серцевидною стеблообгортною основою. Старі листки почергові, шкірясті, подовжені або вузьколанцетні, шаблеподібні, з коротким черешком, що орієнтує пластинку вертикально. Квітки поодинокі, пазушні, сидячі. Чашечка глечикоподібна, 4-зубчаста, зростається з віночком. Пелюстки віночка дерев'яніють, утворюючи каліптру, що відпадає при розпусканні квітки. Тичинки добре розвинені, яскраво забарвлені, розташовані пучками. Стовпчик маточки довгий, тонкий. Зав'язь двогнізда, напівнижня. Ко-



робочки кулясті, дерев'янисті, дозрівають протягом року і зберігаються на гілках 2-3 роки.

Сировина. Листя, ефірна олія.

Поширення. Дерево родом з Танзанії та Північної Австралії, формує світлі ліси. Промислові насадження знаходяться на узбережжі Середземного і Чорного морів, в Африці, Індії, Індонезії, Новій Зеландії і Південній Америці.

Хімічний склад. Листя містить дубильні речовини, елагову кислоту, хлорофіли, смоли, флавоноїди, віск, ефірну олію зі значним вмістом цинеолу.

Застосування. Препарати: для лікування захворювань верхніх дихальних шляхів: «Бромгексин», «Бронхікум» - інгалянт, «Бронхікум»; «Аджисепт із евкаліптом і ментолом», «Аджисепт із медом і лимоном» - пастилки; «Алтелекс» - краплі; «Ангінал спрей із шавлією», «Ангінал спрей із нагідками лікарськими»; «Ангіфлор нагідки, солодка, спрей» - проявляють антисептичну, протизапальну, спазмолітичну дію; «Бронхіал із ісландським мохом та вітаміном С» (розчин); «Бронхіал із мати-й-мачухою, подорожником та вітаміном С»; «Бронхосан»; «Вікс актив бальзам із ментолом і евкаліптом» - для комплексної терапії запальних захворювань дихальних шляхів; «Інгаліпт» для лікування інфекційно-запальних захворювань ЛОР-органів, слизової оболонки ротової порожнини; «Інсті (саше-пакет)», «Інсті нова (саше-пакет)» - застосовують для лікування симптомів гострих респіраторних інфекцій; «Кофол (мазь)»; «Льодяники евкаліпта з ментолом, Др. Тайсс»; «Ментоклар» - краплі; «Нарісан бальзам-спрей для носа»; «Неонокс Форте» - краплі для профілактики запалення навколоносових пазух; «Неонокс Форте з екстрактном цикламена» - краплі для профілактики респіраторних інфекцій під час епідемій; профілактики запалення навколоносових пазух; «Піносол» (краплі, спрей, мазь, крем) - при гострих і хронічних запаленнях слизової носа, носоглотки, трахеї, бронхів; простудних захворюваннях; «Пульмекс бебі» (мазь) - як відхаркувальний, антисептичний, протизапальний; допоміжний засіб при лікуванні інфекційно-запальних захворювань верхніх відділів дихальних шляхів, бронхіту; «Пульмекс» (капсули для інгаляцій, мазь) - як допоміжний засіб при лікуванні інфекційно-запальних захворювань верхніх відділів дихальних шляхів; «Ревма мазь інтенсив Др. Тайсс» - при ревматизмі, люмбаго, ішіалгії, міалгії, артралгії, невралгії, міозитах, ударах і розтягненнях, для лікувального і спортивного масажу; «Розтиран (мазь)» - для комплексної терапії гострих респіраторних захворювань, невралгії, міозиту, артриту, міалгії, ревматизму, ішіасу, «Септолете», «Септолете плюс», «Септолете плюс ментол» - при інфекційно-запальних захворюваннях порожнини рота і носоглотки; «Сироп від кашлю з подорожником і мати-й-мачухи» - відхаркувальна, антимікробна дія при

трахеїтах, бронхітах, бронхопневмонії, ларингітах; «Санорин аква nature спреї-назал» для лікування ринітів та гострих респіраторних захворювань, хворобливих станів, що супроводжуються підвищеною секрецією з носа; «Хлорофіліпт» (олійний 2%, спиртовий 1%) - олійний 2% розчин хлорофіліпту використовують при ерозії шийки матки; розчин спиртовий 1% - при опіках, трофічних виразках, розчин спиртовий хлорофіліпту 0,25% - при септичних станах, пневмонії, перитоніті, абсцесах легень; «Евкабал бальзам», «Евкабал бальзам С» - емульсія для комбінованої симптоматичної терапії інфекційно-запальних захворювань дихальних шляхів у дорослих і дітей; «Мартонік» - мазь для масажу при заняттях спортом; втомі, перенапруженні, болю в м'язах, люмбаго, невралгії.

У дерматології препарати евкаліпта кулястого застосовують внутрішньо при псоріазі, вульгарних вугрях, дерматиті, екземі, висипах на шкірі, зовнішньо - при демодикозі, себорей, вульгарних вугрях, псоріазі, вірусних захворюваннях шкіри, фурункулах, ерозіях, ранах, виразках.

Елеутерокок колючий – *Eleutherococcus senticosus* (Rupr. et Maxim.) Maxim.

Родина аралієвих – *Araliaceae*

Елеутерококк колючий, свободноягодник колючий



Життєва форма. Високий (2-2,5 м) гіллястий кущ. Коренева система розгалужена, до 30 м завдовжки. Кора кореневищ гладенька або видовжено-зморшкувата, щільно прилягає до деревини. Поверхня коренів зі світлими поперечними виступами, злам довговолокнутий, із дірчастою серцевиною, світло-жовтий або кремовий. Пагони прямі, вкриті чисельними тонкими шипами. Листки довгочерешкові, п'ятипальчатороздільні; листочки еліптичні, з клиноподібною основою, по краю дрібнопилчасті. Цвіте в липні-серпні. Квітки дрібні, на тонких квітконіжках, зібрані в майже кулясті зонтичні суцвіття;

тичинкові й двостатеві квітки блідо-фіолетові, маточкові – жовтуваті. Плід – чорна куляста кістянка.

Поширення. Мішані ліси Далекого Сходу. В Україні вирощується в ботанічних садах.

Сировина. Корені.

Хімічний склад. Корені містять ефірну олію, смоли, камедь, вітаміни А, В, С, Е, D, вісім елеутерозидів (А, В, В₁, С, D, Е, F, G), які належать до різних груп БАР – тритерпенових сапонінів, кумаринів, лігнанів. Основним лігнаном є сирінгорезинол.

Застосування. Препарати: «Імуно-тон» - сироп для профілактики в осінньо-зимовий період застудних і вірусних захворювань; «Міотрон» - розчин, застосовується для підвищення пружності і тону м'язів обличчя, шиї, живота та інших частин тіла; «Поліном» - розчин (поліартрити; остеохондроз; міозити; розсіяний склероз; фібрози і цирози внутрішніх органів); «Предзарен» - фітоконцентрат для лікування та профілактики гострих і хронічних простатитів; аденоми простати.

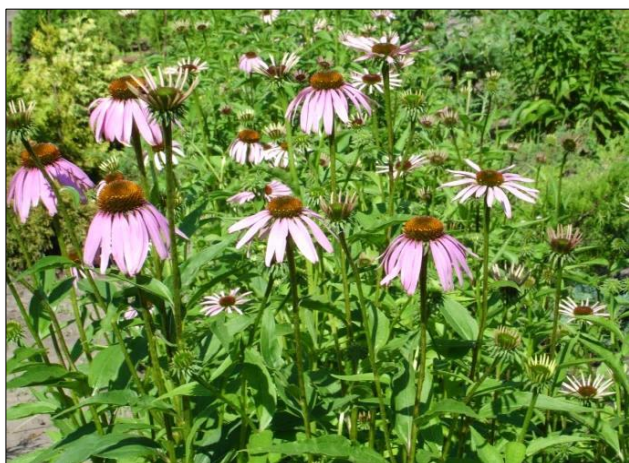
Застосовують у комплексному лікуванні при багатьох шкірних захворюваннях: екземі, нейродерміті (підгострі, хронічні стадії), фурункульозі, псоріазі, вульгарних вуграх, міхурних дерматозах, склеродермії, червоному вовчаку, дерматомиозиті, васкулітах, червоному плоскому лишайі, облісінні, вітиліго, хейлітах.

Застереження. Елеутерокок абсолютно не токсичний, проте при передозуванні може виникнути безсоння, роздратування, відчуття тривоги, туга; не застосовується при гіпертензії.

Ехінацея пурпурова – *Echinacea purpurea* (L.) Moench

Родина айстрових – Asteraceae

Эхинацея пурпурная



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина, висотою 50-150 см. Корінь стрижневий, із численними бічними м'ясистими коренями. Стебло прямостояче, слабкогалузисте. Листки прості, шорсткі, овально- або лінійно-ланцетні, по краю зарубчастозубчасті, нижні з них на довгих черешках, верхні – сидячі, цілокраї. Кошики великі, до 10 см у діаметрі. Крайові квітки суцвіття несправжньоаязичкові, неплідні, пурпурові, різних від-

тінків, темно-червоні або жовті; серединні квітки трубчасті, двостатеві. Плід – чотиригранна сім'янка, з коротким чубком. Цвіте з серпня по жовтень.

Поширення. Розводять в Україні як декоративну рослину. Походить з Америки.

Сировина. Корені, суцвіття, трава.

Хімічний склад. В усіх органах рослини містяться вітаміни А, С, Е, полісахариди (інулін, гетероксилани, арабіноксилани, арабінолрамно-галактани, фруктани), фенілпропаноїди (цикорієва, хлорогенова, глюкуронова, кавава, ферулова, кумарова кислоти, ехінакозид), алкіламіди (полієнові або поліацетиленові сполуки з ізобутиламідним залишком), флавоноїди (кемпферол, кверцетин та їхні глікозиди), ефірна олія (до 0,6%), основними компонентами якої є борнеол, борнілацетат, карвакрол, каріофілен, каріофіленоксид та інші; бетаїн, стерини, фітостерини, дубильні речовини, сапоніни, смоли, вищі ненасичені жирні

кислоти (лінолева, пальмітинова кислота, церотинова), ферменти, макро- (K, Ca) та мікроелементи (Se, Co, Mo, Ag, Zn, Mn).

Корені рослини містять глікозид ехінакозид, інουλін та інші полісахариди, бетаїн, фітостерини, смоли, ефірну олію, сполуки K, Cu, Mg, Fe, S, Al.

Застосування. Основні активні компоненти:

- глікозид (ехінакозид), полісахариди, вітаміни A, C, E – стимулюють імунну систему організму;
- фітостероли, жирні кислоти (лінолева, церотинова) – мають протизапальну дію;
- флавоноїди – знижують алергічні прояви;
- ефірна олія (карвакрол) – має бактерицидну, противірусну дію;
- глюкуронова кислота – сприяє детоксикації організму;
- глікозид (ехінацин) – підвищує адаптаційні можливості організму;
- бетаїн, фітостерини – покращують обмін холестерину в печінці, сприяють зниженню онкологічних процесів;
- сполуки K, Cu, Mg, Fe, S – забезпечують організм необхідними мікроелементами;
- інουλін, пальмітинова кислота – нормалізують мікрофлору кишечника.

Основна дія:

- *імуномодуюча* - ехінацея здатна на 20-40% збільшити ефективність традиційних методів лікування інфекційних захворювань;
- глікозид ехінакозид та полісахариди підсилюють неспецифічну імунну систему, підвищуючи опірність організму інфекційним і вірусним захворюванням, прискорюють процес одужання;
- вітамін C активує синтез інтерферонів;
- *протизапальна* - найбільш ефективно ехінацея впливає в перші 10 днів захворювання; стероли, будучи попередниками гормонів, що мають протизапальну дію, збільшують їх кількість;
- компоненти ехінацеї підсилюють фагоцитоз, а також міграцію лейкоцитів у вогнище гострого або хронічного запалення, в першу чергу, дихальних та сечовивідних шляхів;
- лінолева кислота - матеріал, з якого організм синтезує простагландини, що відіграють роль регуляторів захисних реакцій;
- *протимікробна, противірусна* - карвакрол у складі ефірної олії пригнічує ріст багатьох бактерій, грибків, вірусів;
- *бактерицидна* - ехінацея є потужним природним антибіотиком; підвищує активність білих кров'яних тілець, завдяки чому вдається запобігти початку захворювання або зменшити симптоми застуди;
- *детоксикаційна* - глюкуронова кислота зв'язує, інактивує утворення в організмі токсичних речовин;
- *адаптаційна* - ехінацин, володіючи кортизоноподібною активністю, прискорює одужання та загоєння ран;
- Mg сприяє нормалізації нервово-м'язового збудження, попереджаючи нервові перевантаження, регулює судинний тонус;

- К забезпечує нормальну роботу серця;
- Си прискорює одужання після перенесених вірусних та інфекційних захворювань;
- Fe у складі ферменту мієлопероксидази бере участь у процесах фагоцитозу та лізису мікроорганізмів, у підтримці імунітету;
- S має здатність захищати організм від впливу радіації, забруднень навколишнього середовища, уповільнює процеси старіння організму;
- поліпшує роботу печінки;
- завдяки бетаїну поліпшується засвоєння білків і підвищується утворення холіну - речовини, що підвищує діяльність клітин печінки;
- фітостерини - затримують всмоктування холестерину в кишечнику, знижуючи його рівень у крові, запобігаючи жировій інфільтрації печінки, перешкоджаючи утворенню холестеринових каменів у жовчному міхурі.

Препарати: «Ангіфлор (спрей), нагідки, солодка» - для пом'якшення запальних процесів горла, верхніх дихальних шляхів, ясен; «Вітастім» - настоянка для підвищення опірності організму до дії несприятливих факторів навколишнього середовища; «Вітокан» - таблетки, настоянка, проявляють імуностимулюючу; протизапальну; радіопротекторну; дезінтоксикаційну дію; «Ехінацея Фаркос» – матрична настоянка ехінацеї, «Ехінал» – настоянка, «Ехінасаль» – сироп, «Іммунал» – таблетки та краплі, «Імуногран-Здоров'я» – гранули, «Імуновіт С» - таблетки, «Імуно-тон» розчин, використовують для профілактики в осінньо-зимовий період застудних захворювань і вірусних інфекцій (включаючи грип); «Екстракт ехінацеї Др. Тайсс» – таблетки, «Краплі ехінацеї Др. Тайсс» – краплі, «Ехінацея» – екстракт рідкий, «Ехінацея Форте Др. Тайсс» – краплі, «Ехінацея-Ратіофарм» – таблетки, «Гербіон Ехінацея» – таблетки, «Ехінацин Мадаус Капсети» – пастилки, «Ехінацин Мадаус Мазь» – мазь, «Ехінацин Мадаус рідина» – розчин для внутрішнього застосування; «Льодяники з екстрактом ехінацеї Др. Тайсс» – для профілактики ГРВІ та ГРЗ; лікування простудних захворювань і грипу; інфекційно-запальних захворювань носоглотки, ротової порожнини; «Стімунея» – настоянка, «Просталад» – водно-спиртовий екстракт для лікування і профілактики доброякісної гіперплазії передміхурової залози; «Простанорм» - таблетки, виявляють імуностимулювальну, антиоксидантну, мембраностабілізуючу, антисептичну дію та стимулюють ЦНС; «Поліноорм» - розчин для лікування поліартритів, остеохондрозу, міозиту; «Проставіт» - капсули для лікування запальних захворювань передміхурової залози; «Урофлукс» (порошок) - для лікування пієліту, циститу, уретриту.

Женьшень – *Panax ginseng* С. А. Мей

Родина аралієвих – *Araliaceae*

Женьшень

Назва «женьшень» походить від латинізованого слова «*panacea*» – засіб від усіх хвороб або «*Panax*» – за ім'ям Панацеї, доньки бога-лікаря Асклепія.



Життєва форма. Багаторічна, трав'яниста рослина, заввишки 30-70 см. Корінь стрижневий, довжиною до 20-25 і діаметром 2-2,5 см, з двома-шістьма розгалуженнями, жовтуватий або білуватий, циліндрично-довгастий, соковитий, формою іноді нагадує фігуру людини. У верхній частині кореня є невеличке поперечно-зморшкувате утворення («шийка»), на верхівці якого щорічно закладається одна, рідше – дві-три зимуючі бруньки.

Шийка з кільчастими рубцями від стебел, які щорічно відмирають. На верхівці кореневище розширене («голівка») та має бруньку. Головний стрижневий корінь товстий (до 3,5 см у діаметрі), веретеноподібної форми, поздовжньотріщинуватий, з кільчастими поперечними потовщеннями у верхній частині. Ззовні колір кореня жовтувато-білий на зламі білий. Стебло пряме, тонке, з декількома листками на верхівці. Листки довгочерешкові, пальчастоп'ятискладні, на черешках еліптичні, гострокінцеві, з клиноподібною основою. Стебла та черешки листків мають фіолетово-червоний відтінок. Квітки малопомітні, п'ятичленні, віночок білий або зеленкуватий, п'ятипелюстковий. Плід – яскраво-червона, злегка сплюснута м'ясиста кістянка з двома-трьома кісточками.

Поширення. Зустрічається рідко поодиноці або невеликими групами по три – п'ять рослин у Приморському та на півдні Хабаровського краю, у Китаї, Кореї, Маньчжурії, тільки в глухих гірських кедрових лісах, куди проникає розсіяне сонячне світло і вологий ґрунт; не любить яскравого сонця. Культивується в Україні.

Сировина. Корені.

Хімічний склад. Сировина містить специфічні оліго- та полісахариди, ацетиленові сполуки; ефірну олію (0,05%), вітаміни (С, В, фолієва та ніотинова кислоти), амінокислоти, макроелементи (Mg, Mn, Cu, I, Ag, P), мікроелементи; містить речовини, аналогічні гормонам, які проявляють одночасно заспокійливий та стимулюючий вплив на ЦНС; складну суміш більш як 20 сапонінів (панаксозиди, або гінсенозиди), основу яких складають специфічні тетрациклічні сапоніни дамаранового типу, агліконами яких є панаксادیол (3,12-діол) та панаксатріол (3,6,12-тріол); пентациклічні сапоніни (олеанолова кислота). Глікозиди містять від 3 до 6 цукрових залишків.

Застосування. Препарати: «Гінрозин» - капсули, «Вітофорс» - розчин, «Геріавіт Фарматон» - капсули, «Геріатрік Фарматон» - капсули, «Герімакс» - таблетки, «Вітофорс» - бальзам, «Вітофорс» - настоянка «Бальзам «Грааль», «Гінкго білоба женьшень» - капсули, «Гінкго білоба женьшень» - ампули; «Йохімбекс-гармонія» - капсули, ефективні при фізичній та розумовій втомі, зниженій працездатності, підвищеній потребі у вітамінах, при діабеті, хронічному гіпо- та гіперанацидному гастриті, гіпотонії, ослабленій статевій функції, залі-

зодефіцитній анемії, нейроциркуляторній дистонії за гіпотонічним і гіпертонічним типом; підвищують загальну опірність організму до несприятливого впливу зовнішнього середовища та захворювань.

Живокіст лікарський – *Symphytum officinale* L.

Родина шорстколистих – *Boraginaceae*

Окопник лекарственный

Назва роду живокіст – «Symphytum» – походить від грецького «symphain», що означає «зростатися», бо рослина має дивовижну властивість швидко і ефективно загоювати рани, виразки, переломи, кісткові ушкодження, тріщини, синці. У народі його називають живокостом, або костоломом.



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста, шорсткощетиниста рослина, з коротким кореневищем та грубим м'ясистим розгалуженим чорнобурим коренем. Стебло пряmostояче, 50-100 см заввишки, розгалужене, знизу гранчасте, вгорі – крилате від збіжного листя. Листки почергові, на нижній поверхні вкриті сіткою жилок, нижні стеблові листки – з черешками, яйцевидно-ланцетні або видовжено-ланцетні; верхні стеблові листки – сидячі, ланцетні, гострі. Квітки двостатеві, правильні, зібрані завійками на верхівці стебла та бічних пагонах, віночок фіалковий або брудно-пурпуровий, рідко – білий, трубчасто-дзвоникovidний. Плід – ценобій, сухий, розпадається на 4 горішка. Цвіте з червня до вересня.

Плід – ценобій, сухий, розпадається на 4 горішка. Цвіте з червня до вересня.

Поширення. На вологих луках по всій території України.

Сировина. Корені.

Хімічний склад. Корені живокосту лікарського містять моно- і поліфенольні сполуки (літоспермова кислота), фенолкарбонові кислоти: оксикорична, хлорогенова, неохлаорогенова, кавова і розмаринова; до 29% полісахаридів, велику частину яких складає слиз; 0,2-0,8% алкалоїдів піролізидинової групи (вірідіфлорин, асперулін, сімфітин, ехінатин, лазіокарпін, циноглосин), алкалоїд консолідин, вітамін В₁₂, дигалову кислоту, дубильні речовини, аспарагін (1-3%), холін, цукри, ефірну олію, алантоїн (0,6-3,75%). Вміст алантоїну в стеблах становить 0,5%. Встановлено, що алантоїн у рослинах родини шорстколистих утворюється в результаті розпаду рослинних гормонів (цитокенінів), які є пуриновими похідними.

Застосування. Препарати живокосту: «*Артосан-спорт*» - розчин для лікування розтягнень сухожилів і м'язів; болей у м'яких тканинах і суглобах у результаті запалень, забитих місць, фізичних навантажень; хронічних запальних процесів у суглобах і хребті, що супроводжуються болями, скутістю і набряка-

ми; «Живокіст мазь Др. Тайсс» - показання до застосування: травми, артралгія, люмбаго, радикуліт, остеохондроз, артрит; «Вовче тіло - живокіст (регенеруючий крем-бальзам)» - при порушеннях функцій опорно-рухового апарату, після побутових і спортивних травм.

У гомеопатії використовують свіжі корені при травмах кісток, гастриті, виразковій хворобі, геморої.

Застереження. Отруйність живокосту обумовлена наявністю алкалоїду консолідину, схожого за дією з отрутою кураре; використовувати препарати, виготовлені на основі живокосту необхідно як зовнішні засоби.

Звіробій звичайний – *Hypericum perforatum* L.

Родина звіробійних – *Hypericaceae*

Звербой продырявленный



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина 30-60 см заввишки. Кореневище галузи-сте, дерев'янисте, стебла прямостоячі, голі, у верхній частині розгалужені, бурувато-червонуваті; на поверхні стебла виділяються дві опуклі повздовжні лінії. Листки супротивні, сидячі, цілокраї, видовжено-овальні, тупі, з характерними вмістищами з темним секретом (просвітчасті крапчасті залозки). Квітки правильні, двостатеві, 5-пелюсткові, зібрані в щиткоподібну волоть або нещільну китицю; пелюстки золотисто-жовті видовжено-овальні, з чорними крапками. Плід – коробочка, тригранна червоно-коричнева, з сітчастою поверхнею, відкривається стулками. Цвіте з червня до вересня.

Поширення. Рослина трапляється на схилах, по чагарниках.

Сировина. Верхівки пагонів (суцвіття).

Хімічний склад. Сировина містить дубильні речовини (10-16%), флавоноїди (гіперозид, кверцитрин, рутин, кверцетин, ізокверцитрин, апігенін, мірицетин, лейкоантоціанідини, антоціаніни), фенолокислоти (кавова, хлорогенова), ксантони, сапоніни, конденсовані антраценпохідні (гіперіцин 0,1-0,4%, псевдогіперіцин, гіперин, франгулаемодин, похідні діантранолу), ефірну олію (0,2-0,3%), смолисті речовини (17%), каротин і аскорбінову кислоту, ксантони, макроелементи (мг/г): К - 16,80, Са - 7,30, Mg - 2,20, Fe - 0,11; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,25, Cu - 0,34, Zn - 0,71, Co - 0,21, Mo - 5,60, Cr - 0,01, Al - 0,02, Se - 5,00, Ni - 0,18, Sr - 0,18, Cd - 7,20, Pb - 0,08, В - 40,40 мкг/г. У насінні є жирна олія (24%), до її складу входять лінолева (більше 44%), ліноленова (до 35%), олеїнова (біля 10%), пальмітинова і стеаринова кислоти.

Застосування. Препарати: «Армон» – крем, рекомендують для лікування

опіків I – III ступеня, посттравматичних і хірургічних ран, профілактики та лікування радіаційних опіків; «*Арнізин крем-гель*» – для попередження виникнення набряків; нормалізації роботи вен; «*Новоіманін*» – спиртовий розчин для зовнішнього застосування, «*Геларіум Гіперікум*» – драже, капсули, таблетки, розчин для внутрішнього застосування, має анксиолітичну і антидепресивну дію; «*Деприм*» – таблетки, «*Деприм Форте*» – капсули, (невротичні депресії, безпричинне занепокоєння, тривожні стани, астенії); «*Нейроплант*» – таблетки як антидепресант, «*Гіперфлав*» – капсули, застосовують як флуоресцентний маркер для оцінки морфологічних змін слизової оболонки стравоходу, шлунка та прямої кишки, зумовлених процесами малігнізації; «*Фітолім*», «*Фітолім Форте*», «*Фітолім Форте Н*» – таблетки, капсули для комплексної терапії хронічних запальних захворювань сечових шляхів; «*Фітулвент*» – настоянка для лікування дискінезії жовчного міхура і жовчовивідних шляхів за гіпомоторним, гіпокінетичним типом; нормалізації секреторної функції залоз шлунка; «*Поліфітол-1*» – настоянка для лікування захворювань печінки та жовчовивідних шляхів; «*Ново-Пасит*» – розчин та таблетки, проявляє снодійні та седативні властивості; «*Седавіт*» – розчин для зняття постійного психологічного напруження; «*Просталад*» – настоянка для лікування і профілактики доброякісної гіперплазії передміхурової залози; «*Простанорм*» – розчин для лікування бактеріальної інфекції простати і сечостатевої системи; екстракт рідкий, «*Простанол*» – рідкий екстракт для терапії початкової стадії доброякісної гіперплазії передміхурової залози; «*Чернега*» – краплі для очей; «*Дикрасин-1*» – розчин для відновлення функціональної рухливості суглобів; «*Капситрин*» – розчин для зовнішнього застосування при радикулітах, невритах, міозитах, артритих; «*Бероз*» – для лікування хронічного холециститу; «*Бруснівер*» – збір, виявляє дезінфікуючу та сечогінну дію; «*Вітокан*» – таблетки, настоянка, проявляє імуностимулювальну, протизапальну, радіопротекторну, дезінтоксикаційну дію; «*Гастритол Др. Кляйн*» – для лікування та профілактика виразкових процесів шлунка і дванадцятипалої кишки; «*Гастровіол (екстракт шлунковий)*» – для нормалізації функції шлунка і кишечника; «*Гербогастрін (рідкий екстракт)*» – при порушенні процесів травлення, пов'язаних із запальними процесами в ШКТ; «*Грудний еліксир*» – при захворюванні дихальних шляхів; «*Доппельгерц енерготонік*», «*Доппельгерц меліса*» – краплі для зміцнення серця і нервової системи; «*Імуно-тон*» – розчин, «*Лізорм*» – краплі для профілактики в осінньо-зимовий період застудних захворювань та вірусних інфекцій; «*Норк*» – розчин для нормалізації кислотності шлункового соку; відновлення слизової оболонки шлунка при гіперацидному ерозивному гастриті і виразковій хворобі шлунка; «*Панкрен*» – розчин для лікування ферментативної недостатності підшлункової залози; «*Поліноорм*» – розчин для лікування поліартритів, остеохондрозу, міозиту; «*Ревмосан*» – розчин для лікування ревматизму, аутоімунних захворювань; «*Ренорм*» – розчин для лікування виразкової хвороби шлунка та дванадцятипалої кишки; «*Седавіол, екстракт заспокійливий*» – краплі; «*Седарістон*» – капсули, «*Седарістон*» – краплі, седативні засоби при невротичних синдромах; «*Трезвофіт*» – таблетки для усунення наслідків прийому надмірних доз алкоголю, лікарських інтокси-

кацій, харчових отруєнь; «Урохолум» – розчин для лікування гострих і хронічних захворювань нирок, сечового міхура і сечовивідних шляхів; «Фемінал» – розчин для лікування безпліддя, яке викликане порушенням гормонального балансу жінки; «Фітон» – бальзам для комплексної терапії захворювань травного тракту; «Холенорм» – розчин для лікування гіпертонічної хвороби; гострих і хронічних порушень мозкового кровообігу, облітеруючого ендартеріїту, ангіопатії.

Протидіабетичний збір «Арфазетин», «Урофлукс», збір лікувально-профілактичний № 2, збір лікувально-профілактичний № 3, «Седафлукс - чай» – мають гіпоглікемічну, протимікробну, бактерицидну, бактеріостатичну, проти-запальну, антидепресивну, кровоспинну, спазмолітичну, капіляррозміцнювальну, фотосенсibiliзуючу дію.

Традиційно звіробій рекомендували для місцевого застосування при шкірних захворюваннях для пом'якшення шкіри, ослаблення свербіння, при невеликих опіках або як знеболюючий засіб при захворюваннях ротової порожнини; при легких депресивних станах: нервовій перевтомі, що супроводжується втра-тою інтересу до життя, порушеннях сну.

Зовнішньо використовують звіробійну олію при опіках, виразках, ранах, гінгівітах.

Противоказання. Не рекомендується вживати препарати влітку, в соняч-ну погоду (блондини). У разі тривалого вживання внутрішньо можуть спосте-рігатися відхилення у функціонуванні кишківника, рідше – захворювання підшлунк-вої залози, печінки, 12-палої кишки.

Золотушник звичайний (золота різка) –

***Solidago virgaurea* L.**

Родина айстрових – *Asteraceae*

Золотарник обыкновенный



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Стебла прямос-тоячі або висхідні, переважно прості, 30-60 см заввишки. Прикореневі та нижні стеблові листки яйцевидні або еліптичні, тупі, по краю пилчасті, до основи звужені в крилаті черешки; серединні та верхні стеблові листки еліптичні або овальні, сидячі. Квітки в кошиках, які утворюють волотевидне або китицевидне суцвіття; зовнішні квітки в кошику язичкові, маточкові, жовті; серединні – трубчасто-лійковид-

ні, двостатеві, жовті. Плід – сім'янка. Цвіте в липні-вересні.

Поширення. Росте по чагарниках, кам'янистих відслоненнях по всій те-

риторії України.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава містить сапоніни, флавоноїди (астрагалін, кверцитрин, кемпферол, нікотифлорин, рутин, нарцисин, 3-*O*-(6-*O*-ацетил)-глюкопіранозиди кверцетину та ізорамнетину), сапоніни олеанолової кислоти, віргаурасапоніни, лейокарпозид, кумарини (скополетин, умбеліферон), слиз, гіркі й дубильні речовини, смолу, ефірну олію, каротин, нікотинову й аскорбінову кислоти.

Застосування. Препарати: «*Марелін*» - таблетки, надають спазмолітичну, діуретичну та протизапальну дію; «*Фітолізін*» - паста, проявляє сечогінну, протизапальну, знеболюючу, бактеріостатичну дію; «*Простанорм*» - таблетки, покращують мікроциркуляцію тканин передміхурової залози; «*Уронефрон*» (гель, краплі, сироп) - для комплексної терапії інфекційно-запальних захворювань сечовивідної системи; «*Урофлюкс*» - для лікування пієліту, циститу, уретриту.

Основна дія:

- в'язуча, протидіарейна (таніни);
- протизапальна, знеболювальна, сечогінна (лейокарпозид);
- зменшення проникності кровоносних судин, підвищення їхньої резистентності, покращення венозного кровообігу (флавоноїди);
- фунгіцидна дія (віргаурасапоніни).

Золотушник (золота різка) використовують в урології, здобув визнання як «ідеальна рослина» для лікування інфекцій сечовивідних шляхів, володіє сечогінними, протизапальними, антисептичними, імуностимулюючими властивостями. Діє як місцево (на стінки сечовивідних шляхів), так і на весь організм завдяки своєму впливу на гіпофіз, регулюючи роботу надниркових залоз.

Препарати мають вітамінні, сечогінні, жовчогінні, в'язучі, антибактеріальні та протизапальні властивості, запобігають надмірній ламкості капілярів, їх використовують при пієліті, ниркових каменях, піску, піелонефриті подагри й поліартриті, при розладах сечовиділення у людей похилого віку, жовчокам'яній хворобі, жовтяниці та хронічних запаленнях нирок та сечового міхура, набряках, діареї, гематурії, бронхіальній астмі й туберкульозі легень. Використовують у поєднанні з іншими лікарськими рослинами, які мають сечогінні та дезінфікуючі властивості.

При зовнішньому застосуванні екстракти з квітучих верхівок сприяють рубцюванню ран і виразок. У гомеопатії використовують свіжі квітучі верхівки золотушника звичайного при альбумінурії, фосфатурії, слизу в сечі, а також при хворобах шкіри.

Імбир лікарський – *Zingiber officinale* Rosc.

Родина імбирних – *Zingiberaceae*

Имбирь лекарственный

Життєва форма. Трав'яниста багаторічна рослина висотою до 1,5 м, з розгалуженим кореневищем і тонкими коренями. Листки лінійно-ланцетні, почергові, блідо-зелені. Квіткові пагони коротші, ніж листкові, несуть кілька квіток,



розташованих між зеленувато-жовтих приквітників. Квітка з трубчатою чашечкою, жовто-гарячим віночком, який складається з трубки, розділеної на 3 лінійні видовжені частини, зав'язь тригнізда. Плід – коробочка.

Поширення. Рослина походить із Південно-Східної Азії, культивується у тропічних областях Африки, Китаю, Індії, Ямайки.

Сировина. Кореневища.

Хімічний склад. Кореневища містять 1-4% ефірної олії, основними складовими, якої є сесквітерпенові вуглеводні: зингіберен, куркумін, сесквіфеландрен, бісаболен; монотерпенові альдегіди, спирти. Гінгероли та їхні дегідровані продукти - шагаоли - зумовлюють гострий смак.

Застосування. Препарати: «Доктор Кашель» (таблетки, сироп) - для симптоматичного лікування кашлю різної етіології; «Травісил» - сироп для лікування кашлю при різних інфекційних захворюваннях дихальних шляхів; «Доктор Мом» (льодяники, сироп) - для симптоматичного лікування кашлю різного генезу з важко відокремлюємим мокротинням; «Антифронт» - капсули, «Кофол» (льодяники, сироп) - для комплексної терапії запальних захворювань верхніх дихальних шляхів різної етіології; «Вівабон» - сироп, підвищує опір до стресу, сприяє швидкому відновленню організму після хвороби; «Ектіс» - таблетки для комплексного лікування диспепсії; «Ліпомін» - таблетки, «Остеоартізі-актив» - таблетки для лікування остеоартрозу; остеоартриту, ревматизму; «Мараславін» - розчин для лікування пародонтозу, «Ліпнорм» - таблетки, «Вітрум Б'юті Еліт» - таблетки, як лікувально-профілактичні засоби для зміцнення імунної системи; «Зінаксин» - капсули для лікування артрозу, артриту, остеохондрозу, болю і скутості у суглобах; «Бальзам «Бітнер» - загальнозміцнювальний засіб; «Бронхомед», «Бронхомед юніор» - сироп для лікування захворювань дихальних шляхів; «Трипсидан» (капсули, сироп) - для лікування неврозів, астеничного синдрому.

Для профілактики нудоти та блювання, пов'язаних з морською хворобою, блювоти під час вагітності; для лікування диспепсії, метеоризму, діареї, судом. Порошок імбиру використовують для лікування грипу та застуди, протизапальний засіб, при лікуванні головного болю, мігрені, стимулювання апетиту. Рослину рекомендують для лікування гастритів, а також при недостатньому функціонуванні жовчного міхура та підшлункової залози.

Калина звичайна – *Viburnum opulus* L.

Родина калинових – *Viburnaceae*

Калина обыкновенная

Життєва форма. Кущ або невелике (2-4 м заввишки) дерево. Молоді па-



гони вкриті зеленкувато-сірою або жовто-бурою, голою, гладенькою, місцями з великими сочевичками корою. Листки супротивні, широкояйцевидні, три-п'ятилопатові, великозубчасті, зі споду – бархатистоопушені; прилистки нитковидні. Квітки правильні, білі, зібрані в зонтикоподібну волоть, віночок п'ятироздільний, тичинок п'ять, стовпчик короткий із трироздільною приймочкою. Крайові квітки значно більші від внутрішніх, неплідні. Плід – червона куляста кістянка. Плоди – кулясті, сплюснуті з обох боків, блискучі кістянки діаметром 8-12 мм із малопомітним залишком стовпчика і чашолистків; у м'якоті плода знаходиться одна плоска серцеподібна округла кісточка; колір плодів жовтогарячо-червоний або темно-червоний.

Цвіте з травня по червень. Плоди досягають у серпні-вересні.

Поширення. У лісах, між чагарниками по всій території України.

Сировина. Кора, плоди і квітки.

Хімічний склад. Кора калини містить іридоїди (опулуіридоїди), вітаміни К та С, каротиноїди, флавоноїди (вібурнін), фенолокислоти (хлорогенова, неохлаорогенова, кавова), фенологлікозиди (арбутин, саліцин) дубильні речовини, ефірну олію, спирт вібурніт, фітостерини, α -амірин, β -амірин, 6% смоли, до складу якої входять кислоти: оцтова, пальмітинова, мурашина, валеріанова, ізо-валеріанова, олеїнова, лінолева, капронова, каприлова і церотинова кислоти.

У плодах є флавоноїди (астрагалін, кверцетин, кемпферол, пеонозид), біфлавоноїд аментофлавонон, дубильні, пектинові речовини, вітамін С, каротин, органічні кислоти, цукри, барвні речовини, макроелементи (міліграм/г): К - 12,00, Са - 2,70, Mg - 1,20, Fe - 0,04; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,03, Cu - 0,40, Zn - 0,47, Cr - 0,12, Al - 0,01, Se - 9,75, Ni - 0,23, Sr - 0,33, Pb - 0,08, I - 0,09, B - 3,20 мкг/г.

Із насіння калини отримують жирну олію (до 21%), до складу якої входять лінолева (53-61%), олеїнова (36-42%), пальмітинова (2-3%), α -ліноленова (1-3%) кислоти, стерини (β -сітостерин – 93,6%, стігмастерин – 5,3% і холестерин – 1,1%), тритерпеноїди (олеанолева та урсолова кислоти), тритерпенові спирти та їхні похідні серед яких домінують α -амірин (35,6%), β -амірин (12,3%).

Із ліпофільного комплексу плодів та насіння калини вилучено 10 каротиноїдів, серед яких ідентифіковані β -каротин, його *цис*-ізомери, γ -каротин, лікопін.

У квітках виявлені органічні кислоти, флавоноїди, вітамін С та ефірна олія.

Застосування. Препарати: «*Вітокан*» (таблетки, настоянка) - сприяє нормалізації функції ендокринної системи і підвищенню імунітету.

Препарати *кори* калини виявляють кровоспинну, сечогінну, в'язучу, седативну, гемостатичну, антисептичну, знеболюючу, тонізуючу дію; *плодів* – потогінну, послаблюючу, вітамінну, гіпотензивну, заспокійливу, протизапальну,

кровоочисну дію; *квіток* – спазмолітичну, сечогінну, в'язучу, тонізуючу дію; *насіння* – тонізуючу дію; спиртовий екстракт рідкий, відвар кори калини використовують при маткових, носових кровотечах, геморої, шлунково-кишкових захворюваннях, порушенні менструального циклу, при вагітності. Плоди – при нервовому збудженні, атеросклерозі, спазмах судин, авітамінозах. Відвар плодів вживають при виразковій хворобі шлунка та дванадцятипалої кишки, захворюваннях шкіри (фурункулах, карбункулах, екземі, виразках). Варені з медом плоди вживають при гострих респіраторних захворюваннях, кашлі, охриплості, ядусі, хворобах печінки, жовтяниці, діареї. Сік з плодів застосовується у дерматології та косметичі проти висипів та пігментних плям.

У народній медицині сік використовують для лікування гастриту, онкологічних захворювань. Настій квіток калини – при спазмах травного каналу, діареї, набряках. Напій з калинового насіння підвищує тонус кишок при атонії, хронічному спастичному коліті. Настоем суміші листків, плодів та квіток полощуть горло при ангіні.

У клінічних умовах виявлено, що олія калини при зовнішньому застосуванні прискорює процес заживлення ран. Супозиторії з олією калини успішно застосовують при хронічних запальних захворюваннях придатків матки, а також при дисфункції нижніх сечових шляхів.

Протипоказання. Для кори – вагітність, період менструації. Сік, настій плодів викликають блювання (передозування, наявність захворювань печінки та жовчних шляхів).

Кмин звичайний – *Carum carvi* L.

Родина селерових – *Ariaceae*

Тмин обыкновенный



Життєва форма. Одно-, дворічна трав'яниста, гола рослина, 30-80 см заввишки. Корінь веретеноподібний або циліндричний. Стебла прямостоячі, від середини розгалужені. Листки по чергові, двічі-тричі-перисторозсічені на яйцевидно-загострені, ланцетні, лінійні сегменти. Нижні листки з довгими, верхні – з короткими черешками, що переходять у піхву. Квітки двостатеві, білі або рожеві, дрібні, у складних зонтиках без обгортки і обгорточок, з 8-16 неодинаковими за довжиною, голими променями. Плоди схизокарпні – двомерикарпії, темно-бурі зі світлими, помірно виступаючими ребрами. Розпадаються на два серповидно вигнуті, продовгуваті, стислі з боків мерикарпії. Смак гіркувато-пекучий, запах різкий. Цвіте з червня по липень.

Поширення. Росте по всій території Украї-

ни на луках, узлісях, лісових галявинах.

Сировина. Плоди, ефірна олія.

Хімічний склад. Плоди кмину звичайного містять флавоноїди (кверцетин і кемпферол), жирну олію, дубильні речовини, 3-7% ефірної олії, до складу якої входять карвон, лімонен, карвакрол, дигідрокарвон, дигідрокарвеол та інші терпеноїди, макроелементи (міліграм/г): К - 16,20, Са -13,80, Mg - 4,00, Fe - 0,30; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,11, Cu - 0,45, Zn - 0,57, Мо - 0,50, Cr - 0,32, Al - 0,002, Ва - 0,09, V - 0,10, Se -11,30, Ni - 0,59, Sr - 0,20, Pb - 0,03, I - 0,09, В - 42,00 мкг/г.

Застосування. Препарати: «Гербіон» (шлункові краплі) - для лікування зниженого апетиту, здуття живота, порушення травлення; «Гербіон» (жовчогінні краплі) - для профілактики захворювань жовчовивідних шляхів; «Денураф-лукс» - для лікування гострих і хронічних закрепів; «Іберогаст» - розчин для лікування виразкової хвороби шлунка та дванадцятипалої кишки, розладів ШКТ; «Маголан» - капсули для поліпшення травлення при переїданні, метеоризмі, спастичних болях у животі.

Плоди входять до складу *вітрогінного, шлункового та заспокійливого зборів*, з них отримують *кминну олію та кминну воду*. Розчин кминної олії в соняшниковій олії (2:100) використовується проти шкірних паразитів, для розтирань при застуді; кминну воду дають дітям при кишкових кольках.

Плоди кмину стимулюють виділення шлункового соку, полегшують болі, пов'язані з порушенням травлення, проявляють вітрогінну дію, застосовують при аерофагії, здутті живота і кишкових спазмах, є антисептиком для кишечника.

У традиційній арабській медицині кмин використовують для боротьби з нетриманням сечі у дітей. В Європі сировина входить до складу зборів (суміш із рівних частин кмину, фенхелю, анісу), призначених для лікування функціональних порушень травлення, здуття живота, метеоризму, кишкових спазмів та кишкових інфекцій. Плоди, настій плодів використовують для поліпшення травлення, лактації у годувальниць, при запорах, метеоризмі, хронічних холециститах, спазмах кишечника, матки, сечоводу.

У гомеопатії використовують листя при катарах верхніх дихальних шляхів, які супроводжуються гнійними виділеннями.

Конюшина лучна, конюшина червона –

Trifolium pratense L.

Родина бобових – *Fabaceae*

Клевер луговой

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста розсіяноопушена рослина. Стебла численні, висхідні, дуговиднозігнуті, розгалужені, 20-60 см заввишки. Листки трійчасті; листочки широкояйцевидні або видовжені, цілокраї, часто з виїмкою на верхівці. Прилистки яйцевидні, плівчасті, на дві третини прирослі до черешка, різко звужені в тоненьке вістря. Квітки дрібні, неправильні, сидячі, рожеві, червоні або пурпурові, у головчастих суцвіттях на верхівках пагонів; ча-



щечка з 10 жилками, ззовні волохатоопушена. Плід – біб. Цвіте з травня по серпень.

Поширення. Конюшина лучна трапляється на узліссях, серед чагарників, на заплавах луках по всій території України.

Сировина. Суцвіття – головки.

Хімічний склад. Суцвіття конюшини лучної містять глікозиди трифолін та ізотрифолін, дубильні речовини, ефірну і жирну олію, саліцилову кислоту та інші органічні кислоти, каротин, вітаміни С, Е, В₁, В₂, К.

Застосування. Препарати: «*Ravicol*» - настоянка, знижує рівень загальних ліпідів крові, холестерину, тригліцеридів, β-ліпопротеїдів, покращує мозковий і коронарний кровотік; «*Ультравіт венен*» - капсули для зміцнення стінок кровоносних судин, зниження їх проникності і ламкості.

Конюшина лучна має відхаркувальну, сечогінну, потогінну, протизапальну та бактерицидну дію, застосовують як відхаркувальний засіб при запальних захворюваннях верхніх дихальних шляхів. Настоянку суцвіть вживають при атеросклерозі, який супроводиться головними болями і шумом у вухах, але з нормальним артеріальним тиском. Як сечогінний засіб рослину використовують при набряках серцевого і ниркового походження. Місцево, у вигляді припарок, настій або відвар суцвіть конюшини використовують при абсцесах, опіках і болях у суглобах. Свіже подрібнене листя прикладають до гнійних ран і виразок, свіжим соком рослини лікують алергічні ураження очей.

Коріандр посівний – *Coriandrum sativum* L.

Родина селерових – *Apiaceae*

Кориандр посевной



Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина, стебла голі, округлі, 20-60 см заввишки, з різким специфічним запахом і гострим смаком. Нижні листки черешкові, перисторозсічені, з округлими, надрізанопилчастими частинами; верхні – сидячі або коротчерешкові, двічі-перисторозсічені, з перисто-роздільними частками й лінійними часточками. Квітки двостатеві, дрібні, 5-пелюсткові, зібрані в складні три-, шестипроменеві зонтики, без обгорток. Пелюстки білі або червонуваті. Плоди – кулясті двомери-

карпії розміром від 2 до 6 мм, у залежності від сорту, із зубчастими залишками

чашечки; розпадаються на напівплодики при натискуванні. Колір дозрілих плодів жовто-бурий, запах нестиглих плодів неприємний «клоповий», стиглих - ароматний. Цвіте з червня по липень.

Поширення. В Україні вирощують як ефіроносну, лікарську, пряну рослину.

Сировина. Плоди.

Хімічний склад. Плоди містять жирну олію, цукри, білки, дубильні речовини, кумарини, флавоноїди, смоли, холін, тритерпеноїди, ефірну олію, у складі якої переважають ліналоол, гераніол та 5- і 8-метоксипсорален; макроелементи (міліграм/г): К - 23,10, Са - 12,50, Mg - 4,40, Fe - 0,03; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,10, Cu - 0,54, Zn - 0,54, Cr - 0,05, Al - 0,02, Ba - 0,27, Se - 6,90, Ni - 0,22, Sr - 0,14, Pb - 0,05, B - 57,20 мкг/г.

Трава містить вітамін С, каротиноїди, кумарини.

Застосування. Препарати: «Депурафлукс» - для лікування гострих і хронічних закрепів; «Інтеллан» (капсули, сироп) - при порушеннях мозкового кровообігу, астеничних станах, перенапруженні і втомі, підгострих депресивних станах; «Кармінативум бебінос» - краплі для лікування метеоризму у дітей; «Світанок» - розчин для лікування гепатитів; гепатозів; холециститів; холангітів; панкреатитів; дискінезій жовчних шляхів; настоянка входить до складу анксіолітичного засобу «Флора»; ефірна олія входить до складу протизапального, знеболюючого гелю «Еспол».

Ефірна олія володіє здатністю знімати спазми, регулює секрецію травних соків, сприяє відходженню кишкових газів. З олії отримують ліналоол, а з нього - *цитраль*, 1% розчин якого використовують як протизапальний, протимікробний засіб. Ефірну олію використовують для поліпшення смаку та запаху ліків, в ароматерапії, косметичі, парфумерії, харчовій промисловості.

Плоди проявляють антибактеріальну, протигрибкову активність, ефективні при порушеннях травлення, рекомендують для лікування діареї інфекційного походження, гастроентеритів, ентероколітів; та як додатковий засіб при спастичних болях у кишечнику.

Настій плодів стимулює секрецію залоз травного тракту, має спазмолітичні, антибактеріальні, антисептичні, болетамувальні, репаративні, протизапальні, протигемороїдальні, відхаркувальні, протисудомні властивості. Плоди входять до складу *апетитних, жовчогінних, протигемороїдальних, вітамінних* зборів; для збудження апетиту, покращення травлення та утворення жовчі, при гастритах, виразці шлунка та дванадцятипалої кишки, метеоризмі, геморої.

Побічна дія. Ефірна олія плодів, яка містить 5- та 8-метоксипсорален, а також інші сполуки з фотосенсибілізуючою дією, може призвести до алергічних реакцій.

Кріп запашний – *Anethum graveolens* L.

Родина селерових – *Apiaceae*

Укроп душистий



Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина, стебло голе, тонко борозенчасте, пряmostояче, круглясте, галузисте, висотою до 80 см. Листки почергові, яйцевидні, двічі-, тричіперистороздільні, з лінійними нитковидними кінцевими частками; нижні листки черешкові; верхні – сидячі, з білооблямованими піхвами і зменшеними пластинками. Квітки дрібні, двостатеві, жовті, у складних 20-50-променевих зонтиках без обгортки. Плоди – довжиною 3-5 мм, товщиною 2-3 мм, розпадаються на два напівплодики. Мерикарпії плоскі, яйцевидні, овально-видовжені, з

тонкими солом'яно-жовтими краями та 5 жовтувато-бурими реберцями, з яких 2 бічних ширші 3 середніх. Запах специфічний, смак солодкуватий, пряний. Цвіте з травня по серпень.

Поширення. Росте на городах як пряносмакова рослина, іноді він дичавіє і росте як бур'ян.

Сировина. Плоди, кропова олія, кропова вода, свіже листя.

Хімічний склад. Плоди кропу містять жирну та ефірну олії, флавоноїди, каротин; листя містить ефірну олію (карвон і міристицин), флавоноїди, каротини, аскорбінову, фолієву, ніотинову і пантотенову кислоти, макроелементи (мг/г): К - 17,90, Са - 19,50, Mg - 3,40, Fe - 0,20; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,14, Cu - 0,26, Zn - 0,31, Cr - 0,04, Al - 0,08, Ba - 0,06, Se - 30,00, Ni - 0,31, Sr - 0,28, Pb - 0,06, I - 0,09, Ag - 64,00, B - 40,40 мкг/г.

Застосування. Препарати: «*Нефрофіт*» - таблетки, для поліпшення функціонування нирок і сечостатевої системи; «*Кріп запашний 50,0*» - для лікування метеоризму, диспепсії, анорексії, спастичних станів ШКТ; «*Анетин*» - як спазмолітичний засіб. Плоди входять до складу *відхаркувальних, жовчогінних, вітрогінних, апетитних зборів.*

Свіже листя застосовують при анемії й серцевій астмі. Плоди та листя кропу корисні у похилому віці при прогресуванні атеросклеротичних процесів, підвищенні артеріального тиску, частому головному болю; розширюють судини та збуджують серцеву діяльність.

У народній медицині настій і порошок плодів використовують для лікування стенокардії, гіпертензії, хронічної серцевої недостатності, безсоння, алергічних дерматитів, геморою, порушень травлення; як відхаркувальний, спазмолітичний, гіпотензивний, апетитний, жовчогінний, сечогінний та вітрогінний засіб.

Кропива дводомна – *Urtica dioica* L.

Родина кропивових – *Urticaceae*

Крапива двудомная



Життєва форма. Дводомна багаторічна трав'яниста рослина, вкрита жалкими волосками. Кореневище повзуче, галузисте, у вузлах з пучками додаткових коренів. Стебло тупочотиригранне, пряMOSTOяче, 50-150 см заввишки, розгалужене. Листки навхрест-супротивні, яйцевидно-ланцетні або широко яйцевидні, черешкові, до 20 см завдовжки, до 9 см завширшки, загострені, зубчасто-пилчасті, із загорнутими до верхівки великими зубцями. Поверхня листків вкрита жорсткими волосками (емергенціями), яких особливо багато вздовж жилок; черешки завдовжки 7-8 см, округлі або напівокруглі у розрізі, з борозенкою на верхньому боці, вкриті волосками; колір листків темно-зелений, че-

решків – зелений. Запах слабкий. Смак гіркуватий. Квітки одностатеві, дрібні, жовто-зелені, у розгалужених сережкоподібних тирсах, трохи довші за черешки листків, у пазухах яких вони містяться; оцвітина чотирироздільна. Цвіте з червня по серпень. Плід – горішкоподібна сім'янка.

Поширення. Росте на зволжених місцях, серед чагарників, по засмічених місцях, уздовж доріг по всій території України.

Сировина. Листя, корені, насіння.

Хімічний склад. Листя містить глікозид уртицин, дубильні речовини, каротиноїди, хлорофіл (до 5%), органічні кислоти, макроелементи (мг/г): К - 34,20, Са - 37,40, Mg - 6,00, Fe - 0,3; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,31, Cu - 0,80, Zn - 0,50, Co - 0,13, Mo - 248,00, Cr - 0,06, Al - 0,11, Ba - 16,64, Se - 10,50, Ni - 0,12, Sr - 1,15, Pb - 0,06, B - 97,20 мкг/г; вітаміни С, В₂, В₃, К₁ (філохінон, який впливає на синтез протромбіну в печінці). У коренях є таніни, алкалоїд нікотин, вітамін С; у насінні – жирна олія (16-33%).

Застосування. Препарати: «Алохол» - таблетки, які використовують при захворюваннях печінки, «Фітон-СД» - бальзам для комплексної терапії захворювань травного тракту; «Анемін» - розчин для лікування анемії; «Арнізин» - крем-гель для попередження виникнення набряків; нормалізації роботи вен; «Вітастім» - розчин для підвищення опірності організму до дії несприятливих факторів навколишнього середовища; «Кардіофіт» - настоянка для лікування нейроциркуляторної дистонії; неврозів серця; «Клімапін» - настоянка для лікування клімактеричного синдрому; ВСД за гіпертонічним типом; «Компудорон» (настоянка, мазь) - для лікування опіків; гострих променевих уражень шкіри; «Копривіт» - капсули для лікування порушень сечовипускання та статевої фун-

кції; «Лізорм» - краплі для лікування аутоімунного тиреоїдиту, склеродермії, розсіяного склерозу; «Менодора» - краплі для лікування дисменореї, аменореї, гіпо- та гіперменореї; «Поліном» - розчин для лікування поліартритів, остеохондрозу, міозиту; «Правенор Форте» - капсули для лікування хронічного простатиту різного генезу; «Предзарен» - фітоконцентрат для лікування та профілактики гострих і хронічних простатитів; «Проставен уртіка ліквід» (розчин, таблетки) - для лікування дизурії при доброякісній гіперплазії передміхурової залози I–II ступеня; «Проставіт» - капсули для лікування запальних захворювань передміхурової залози; «Простагут», «Простагут Форте» (розчин, капсули) - для лікування функціональних порушень сечовипускання, пов'язаних із доброякісною гіперплазією передміхурової залози та простатитом; «Вовче тіло - живокіст» (регенеруючий крем-бальзам) - для лікування порушень функцій опорно-рухового апарату; «Ультравіт простаплюс» - капсули для нормалізації функціонування передміхурової залози; «Уритрон» - капсули для лікування неінфекційного хронічного простатиту; «Фемінал» - розчин для лікування безпліддя, яке викликане порушенням гормонального балансу жінки; «Фітон» - бальзам для комплексної терапії захворювань ШКТ, що супроводжуються диспепсичними явищами; «Простатофіт» - застосовуються у разі доброякісної гіпертрофії передміхурової залози; лікувальний шампунь «Фітовал» - для зміцнення волосся.

Кропива дводомна має вітамінні, кровоспинні, ранозагоювальні, проти-запальні, сечо- і жовчогінні, гіпоглікемічні, метаболічні та загальнозміцнювальні властивості. Відвар, рідкий екстракт, сік збільшують кількість еритроцитів, нормалізують склад крові, зменшують кількість цукру в крові, усувають запальні процеси, підвищують регенерацію слизових оболонок ШКТ, звужують судини, сприяють нормалізації менструального циклу. Листя входить до складу вітамінних, шлункових, жовчогінних, проносних зборів та фітозборів, які використовуються при дефіциті вітамінів А та В₂.

Корені впливають на процеси запалення, стимулюють утворення лімфоцитів, гальмують поділ клітин у тканинах передміхурової залози, рекомендують як доповнення при лікуванні порушень сечовипускання, пов'язаних із захворюваннями передміхурової залози.

Молоді пагони та листя використовують в їжу як вітамінний засіб. При м'язовому та суглобовому ревматизмі кропивою нажалюють болючі місця.

Протипоказання. Препарати кропиви рекомендують вживати у дозах нижчих за загальноприйняті, обмежувати термін вживання (вплив на агрегацію тромбоцитів, стимуляція росту пухлин).

Крушина ламка, крушина вільховидна –
***Frangula alnus* Mill., син. *Rhamnus frangula* L.**

Родина жостерових – *Rhamnaceae*

Крушина ольховидная

Життєва форма. Розгалужений кущ або невелике, 3–3,5 м заввишки, де-



рево. Кора у верхній частині стовбура і на молодих гілках гладенька, червонобура, вкрита ланцетними білими сочевичками. Листки почергові, еліптичні або яйцевидні, коротко-черешкові, цілокраї, з 6-8 паралельними бічними жилками. Квітки дрібні, двостатеві, правильні. 5-пелюсткові, зібрані пучками по 2-6 у пазухах листків; пелюстки всередині білі, ззовні зеленуваті. Плід - куляста, спочатку червона,

потім чорна ценокарпна кістянка (піренарій). Цвіте з травня по червень.

Поширення. Крушина ламка росте майже по всій території України.

Сировина. Кора.

Хімічний склад. Кора крушини містить похідні антрацену, які в процесі сушіння і тривалого зберігання окиснюються до біологічно активних форм; геніни, вільні антраноли, тритерпенові глікозиди, органічні кислоти, дубильні та смолисті речовини.

Застосування. Препарати: *відвар, сухий та рідкий екстракти кори, сироп*; сумарний препарат антрахінонових похідних «Рамніл», який використовується при атонії кишечника, хронічних запорах; кора входить до складу протизапальних препаратів «Вікаір» та «Вікалін»; «Депурефлюкс» - для лікування гострих і хронічних закріпів; *шлункових та проносних, протигемороїдальних зборів, чаїв* проти ожиріння; «Алак» - драже для лікування атонічних та спастичних запорів; «Холагол» - розчин для лікування жовчнокам'яної хвороби; хронічного холециститу та холангіту у фазі ремісії.

У дозах, що рекомендуються, крушина - послаблювальний засіб, дія якого пов'язана з впливом на абсорбцію води і електролітів та стимуляцією кишечника.

Сировину крушини рекомендують як симптоматичний засіб при запорах, виявляє проносну, протизапальну дію.

У народній медицині кора використовується при водянці, геморої, подагрі, захворюваннях печінки та гарячці; порошок плодів - при анемії, водянці й надмірних місячних, відвар плодів - для компресів і промивань при висипах на шкірі, гнійниках, струпах, фурункулах.

Застереження. Крушина – типовий приклад лікарської рослини, яку слід застосовувати з обережністю; це відноситься до свіжої кори, бо вона містить отруйні речовини, що викликають блювання і болі. Вони руйнуються при зберіганні кори не менше, ніж 1 рік, або при сушінні при температурі 100 °С протягом декількох годин. Необхідно обмежувати тривалість лікування (не більше 8-10 днів), уникати поєднання крушини з іншими послаблюючими засобами, оскільки це може викликати подразнення кишечника, посилення запорів і ослаблення перистальтики кишечника. Слід суворо дотримуватися рекомендованих доз. Наслідки їх перевищення можуть бути важкими (запаморочення, конвульсії). Крушина протипоказана вагітним і пацієнтам молодше 15 років.

Плоди рослини отруйні, для дітей смертельна доза становить 10-12 пло-

дів. Симптоми – нудота, блювання, болі в шлунку, подразнення слизової оболонки, часто з кривавими виділеннями, диспепсія, шкіряні висипи. При тяжких випадках отруєння виникає стан колапсу (при отруєнні дітей плодами крушини).

Кукурудза звичайна – *Zea mays* L.

Родина мятликових – *Poaceae*

Кукуруза обыкновенная



Життєва форма. Однорічна, однодомна, трав'яниста рослина. Стебло пряме, заввишки від 50 см до 3 м з добре виявленими вузлами й заповненими пухкою паренхімною тканиною міжвузлями. Листки почергові, широколанцетні, із хвилястим краєм. Квітки одностатеві, зібрані в окремі суцвіття; тичинкові – в розлогій волоті на верхівці стебла, маточкові – в пазухах нижніх листків, у початках, охоплених листковидною обгорткою; квітки мають численні довгі нитковидні шовковисті стовпчики з короткою роздвоєною приймочкою на верхівці.

Стовпчики скривлені, плоскі, завширшки 0,1-0,15 мм, завдовжки 0,5-20 см; приймочки короткі, завдовжки 0,4-3 мм; колір-світло-жовтий, брунатний, брунатно-червоний. Плід – зернівка. Цвіте з липня по вересень.

Поширення. Культивують як важливу зернову культуру по всій території України.

Сировина. Стовпчики з приймочками кукурудзи.

Хімічний склад. Стовпчики з приймочками містять флавоноїди, каротиноїди, алкалоїди (до 0,5%), сапоніни (до 3,18%), дубильні речовини, гіркі глікозиди (до 1,5%), ефірну (0,12%) і жирну (2,5%) олію, лінолеву та ліноленову кислоти, стерини (стігмастерол, сітостерол), смоли, камеді, вітамін К, D, E, тіамін, рибофлавін, піридоксин, аскорбінову і пантотенову кислоти, спирт інозит, біотин, макроелементи (мг/г): К - 33,20, Са - 2,90, Mg - 2,30, Fe - 0,20; мікроелементи (мкг/г): Mn - 15,00, Cu - 10,30, Zn - 69,70, Co - 0,16, Cr - 0,72, Al - 174,56, Ba - 3,44, Se-0,15, Ni - 0,96, Pb - 4,00, B - 5,60, I - 0,07.

У зародках зернової кукурудзи виявлені білкові речовини (13-18%), фітин (5%), токоферолі, жирна олія (49-75%), до складу якої входять тригліцериди олеїнової (близько 45%), лінолевої (біля 48%) кислот, насичених (до 11%) кислот, серед яких пальмітинова, стеаринова, арахінова, капронова, каприлова, капронова.

Застосування. Препарати: *настій, відвар, рідкий екстракт, «Поліфітол-1»* - настоянка для лікування захворювань печінки та жовчовивідних шляхів; *збір «Гепатофітол»* - для лікування холециститу, хронічного гепатиту; *«Баль-*

зам вітофорс» - загальнозміцнювальний засіб при інфекційних захворюваннях, покращує травлення; «Вітофорс» - розчин, має заспокійливу, сечогіну дія, знімає втому, розширює судини великого кола кровообігу, зменшує артеріальний тиск при дистонії; «Мазь живокосту з вітаміном Е, Др. Тайсс» - для комплексної терапії радикуліту, ішіасу, міозиту; «Норк» - розчин для нормалізації кислотності шлункового соку, відновлення слизової оболонки шлунка при гіперацидному ерозивному гастриті і виразковій хворобі шлунка; «Світанок» - розчин для лікування гепатитів, гепатозів, холециститів, холангітів, панкреатитів, дискінезій жовчних шляхів, цирозу печінки; «Урохолум» - розчин для лікування гострих та хронічних захворювань нирок, сечового міхура і сечовивідних шляхів; «Холенорм» - розчин для лікування гіпертонічної хвороби, порушень мозкового кровообігу, облітеруючого ендартеріїту, ангіопатії; «Щизарен» - розчин для профілактики захворювань щитоподібної залози.

Сировина входить до складу жовчогінних і сечогінних чаїв. Відвар, екстракт кукурудзяних приймочок рідкий використовують при жовчно- та нирковокам'яній хворобах, гепатитах, холециститах, холангітах, геморагічних діатезах, маткових кровотечах, ожирінні, циститах та набряках, пов'язаних з порушенням серцевої діяльності. Кукурудзяна олія використовується для профілактики й лікування атеросклерозу, гіпертензії. Відварена в початках і здобрена вершковим маслом кукурудза корисна при запорах, хворобах печінки, подагрі, нефриті та при захворюваннях серцево-судинної системи. Приймочки кукурудзи використовуються як сечогінний засіб, володіють протизапальними властивостями, рекомендуються для внутрішнього застосування при захворюваннях сечової системи: циститах, запаленнях сечових шляхів, набряках ниркового походження, нирковокам'яній хворобі, подагрі.

Кульбаба лікарська – *Taraxacum officinale* Wigg.

Родина айстрових – *Asteraceae*

Одуванчик лекарственный



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Підземний орган - каудекс і м'ясистий головний корінь. Корені веретеноподібні прості або малогіллясті, поздовжньоозморшкуваті, іноді спіральньо-перекручені, щільні. На зламі в центрі кореня видно жовту серцевину, оточену широкою сірувато-білою корою. Колір коренів ззовні світло- або темно-бурий. Стебло з прикореневою розеткою листків, листки перисторозсічені, пластинка із

зубчастими краями і великою верхівковою часткою (струговидні). Квіткові стрілки безлисті, порожнисті, пухнасто-опушені з поодинокими кошиками. Всі квіт-

ки язичкові, яскраво-жовті, двостатеві. Через усі органи тягнуться членисті молочники з анастомозами. Плоди – сім'янки з пухнастою летючкою. Цвіте з травня до осені.

Поширення. На луках, на полях серед кущів, як бур'ян по всій території України.

Сировина. Листя, корені, суцвіття.

Хімічний склад. Корені кульбаби лікарської містять сесквітерпенові лактони (евдесманоліди – тетрагідрорідентин В, глікозид тараксаколід; гермакраноліди – глікозиди тараксинової та 11,13-дигідротараксинової кислот), тритерпеноїди: α -амірин, тараксастерол, псевдотараксастерол та їх октани, сапонін тараксакозид; інулін (понад 40%), флавоноїди, фенолокислоти, каучук (до 3%), жирну олію, слиз, макроелементи (міліграм/г): К - 12,90, Са - 6,40, Mg - 1,40, Fe - 0,90; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,14, Cu - 0,61, Zn - 0,74, Co - 0,11, Mo - 0,60, Cr - 0,35, Al - 0,65, Ba - 0,12, V - 0,34, Se - 1,50, Ni - 0,39, Sr - 0,45, Pb - 0,01, I - 0,06, Br - 0,90, B - 39,20 мкг/г.

У суцвіттях і листях є каротиноїди (тараксантин, флавоксантин), тритерпенові спирти (арнідіол і фарадіол), флавоноїди, аскорбінова кислота (до 50мг%), рибофлавін та сполуки Са, Fe, Р.

Застосування. Препарати: *густий екстракт*, «Галстена» - краплі та таблетки, мають жовчогінну, спазмолітичну, протизапальну дію, попереджають утворення каменів жовчного міхура; «Поліфітол-1» - настоянка для лікування захворювань печінки та жовчовивідних шляхів; «Фітон СД» - бальзам, для комплексної терапії захворювань травного тракту; «Тонзилгон Н» (драже, краплі) - для лікування гострих та хронічних захворюваннях верхніх дихальних шляхів; збір «Гепатофітол» - застосовують як засіб, що підвищує апетит, посилює секрецію травних залоз; «Силімарин» - капсули для лікування гепатиту в різних формах; «Мастофіт» - таблетки для профілактики простатиту і аденоми; «Ультравіт шланк (стрункий)» - таблетки для нормалізації обміну речовин; «Щизарен» - розчин для профілактики захворювань щитоподібної залози.

Завдяки високому вмісту К кульбаба не викликає, як інші діуретики, дефіциту цього елемента, корені кульбаби в досліджах *in vitro* показало здатність знижувати рівень цукру в крові, що має перспективу використовувати рослину при лікуванні діабету.

Корені входять до складу *апетитних, жовчо- і сечогінних, протигеморoidalних, протидіабетичних* зборів, використовуються для одержання інуліну. У дерматології й косметичі відвар та настій коренів – при дерматиті, вугрях, ластовинні, фурункулах та медикаментозному дерматиті.

Молоде листя у вигляді салатів – для поліпшення апетиту, при анемії, загальній слабкості, набряках, кровотечах, як відхаркувальний, жовчогінний та кровоочисний засіб.

У народній медицині – як заспокійливий, снодійний, лактогінний засіб; при нирково- та жовчнокам'яній хворобах, жовтяниці, водянці, запорах, геморої, глистах, запаленні лімфатичних вузлів, при хворобах легень, селезінки.

Куркума жовтокорінцева – *Curcuma xanthorrhiza* Roxb.
Родина імбирних – *Zingiberaceae*
Куркума желтокорешковая



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина з складною кореневою системою: бульбовидне, майже кругле кореневище до 4 см у діаметрі, жовтувато-сіре, з кільцевими рубцями від листків, утворює з верхівкової бруньки надземну частину рослини. Декілька бічних бруньок розвиваються в підземні, відносно короткі (близько 3-10 см довжиною і 0,5-1 см у діаметрі) циліндричні пагони, один із них подовжується і утворює з верхівкової бруньки нове бульбовидне кореневище, яке розвивається в подальшому за такою ж схе-

мою; від бульбовидного кореневища відходять багаточисельні тонкі корені, деякі з них на кінці здуваються в невеликі бульбочки, не жовтого кольору. Кореневища куркуми ззовні жовтувато-сірі, на зламі золотисто-жовті. Надземна частина складається з декількох продовгуватих, на довгих піхвових черешках, прикореневих листків довжиною до 1 м. На квітконосі (біля 30 см) густо розміщені зелені, зверху - світлі прилистки, в пазухах яких у середній частині квітконосу розвиваються квітки. Квітки трубчасті з трилопатеvim, злегка неправильним відгином, жовті, губа широка, жовта.

Поширення. Куркуму вирощують у тропічній Азії, Африці, на Антільських островах.

Сировина. Кореневище.

Хімічний склад. Містить куркуміноїди, зокрема куркумін, ефірну олію (2-7%), антиоксиданти, пігменти (куркумін, деметоксикуркумін, бідеметоксикуркумін).

Застосування. Препарати: «*Бальзам Біттнера*» - як загальнозміцнювальний засіб, що підвищує неспецифічну резистентність організму; «*Бронхомед юніор*» - розчин для лікування захворювань органів дихання; «*Гепатофальк планта*» - капсули для лікування токсичних уражень печінки, гепатиту різної етіології; «*Доктор МОМ*» - сироп для симптоматичного лікування кашлю різного генезу з важко відокремлюємим мокротинням; «*Кофол*» (льодяники, сироп) - для комплексної терапії запальних захворювань верхніх дихальних шляхів різної етіології; «*Тайський бальзам із куркумою*» - для лікування ревматичних болей, артритів, артрозів, подагри; «*Сироп від кашлю Доктор Кашель*» - для симптоматичного лікування кашлю різної етіології; засіб «*Суприма бронхо*» застосовують для симптоматичної терапії запальних захворювань дихальних шляхів; «*Травісил*» - таблетки для розсмоктування від кашлю; «*Травісил*» - трав'яний сироп від кашлю; «*Холагоум*» - капсули для лікування хронічних захворювань та запалень жовчного міхура та жовчовивідних шляхів; «*Холагол*» - ро-

зчин для лікування жовчокам'яної хвороби; хронічного холециститу та холангіту в фазі ремісії; «Холафлукс» - порошок для лікування хронічних холециститів, холангітів; «Холівер» - таблетки для лікування порушень функцій гепатобілярної системи; «Шведський гіркий бальзам» - для нормалізації функцій ШКТ.

**Лаванда колоскова – *Lavandula angustifolia* Mill.,
син.: *L. spicata* L., *L. vera* L., *L. officinalis* L.
Родина ясноткових – *Lamiaceae*
Лаванда колосковая**



Життєва форма. Вічнозелена сіривато-сірко-опушена рослина. Півкущик із численними розгалуженими стеблами, 20-60 см заввишки. Листки супротивні, сидячі, лінійні або лінійно-ланцетні, із загорнутими донизу краями. Квітки неправильні, двогубі, зібрані в 6-10-квіткові кільця, що утворюють верхівкові переривчасті колосовидні суцвіття; віночок голубий або фіолетовий, рідше - білий або рожевий. Плід складається з чотирьох горішків

(ценобій). Цвіте з липня по серпень.

Поширення. У Криму її культивують як ефіроолійну рослину.

Сировина. Квітки, трава, лавандова олія.

Хімічний склад. Усі частини рослини містять ефірну олію: стебла – (0,19%); листя – (0,37%); суцвіття – (0,8-1,2%), до складу якої входять ліналоол і його складні ефіри з різними кислотами, гераніол, нерол, цитраль, 1,8-цинеол, борнеол, камфора, мірцен, оцимен та інші компоненти; кумарини (герніарин), урсолова кислота, дубильні речовини, антоціани.

Застосування. Препарати: *настій*, «Лівіан» - аерозоль для лікування опіків та ран; «Алталекс» - краплі для лікування інфекцій дихальних шляхів; «Кармоліс» (краплі, льодяники) - мають противірусні, протизапальні, імуномодуючі, відхаркувальні, седативні властивості; «Ненокс Форте» - краплі для профілактики респіраторних інфекцій під час епідемій; «Нервофлукс» - капсули для лікування безсоння, нервового збудження; «Фунгістон» - розчин для профілактики та лікування грибкових захворювань шкіри.

Лаванду рекомендують при нервовій напруженості та легких порушеннях сну, для покращення апетиту, при кишкових спазмах нервового походження. Спиртова настоянка ефективна при шкірних інфекціях, укусах комах. У бальнеотерапії лаванду застосовують для лікування порушень кровообігу та при нейровегетативній дистонії. Лавандову олію, яка має антисептичні властивості, використовують для лікування гнійних ран, для покращення запаху лікарських форм для зовнішнього вживання; входить до складу ароматерапевтичних сумішей для

підвищення працездатності, заспокійливих чаїв, косметичних сумішей. Розведenu спиртом лавандову олію – *лавандовий спирт* – використовують при ревматичних, невралгічних болях.

Настій квіток використовують при безсонні, мігрени, неврастенії. Квітки й траву лаванди використовують у народній медицині як заспокійливий і спазмолітичний засіб при нервовому серцебитті, болях у ділянці ШКТ; як діуретичний засіб.

Ламінарія цукриста – *Laminaria saccharina* (L.). Lam., ламінарія японська – *Laminaria japonica* Aresch.

Родина ламінарієвих – *Laminariaceae*

Ламинария сахаристая, ламинария японская

Морська капуста (ламінарія) широко використовується в Японії як продукт харчування. У китайській медицині ламінарію використовували здавна як засіб для лікування багатьох хвороб. Відомо, що китайський імператор у XIII столітті, знаючи про цілющі властивості морської капусти та піклуючись про здоров'я своїх підданих, видав указ, за яким кожний житель зобов'язаний вживати ламінарію, щоб зміцнити своє здоров'я. За рахунок імператорської казни ламінарію доставляли у віддалені куточки країни.



Життєва форма. Багаторічна водорість завдовжки 2-12 м і завширшки 10-35 см. Слані дворічні, складаються з ременеподібних соковитих, загострених пластин (таломи); краї суцільні, хвилясті, від зеленкувато-сірого до зеленкувато-чорного кольору. Біля основи утворюється багаторічне циліндричне стебло або стовбурець, від якого відходять ризоїди, які прикріплюють водорості до субстрату. Рослина спороносна, спорангії дозрівають у вересні-жовтні.

Поширення. Зустрічається вздовж узбережжя Японського, Охотського, Білого, Баренцевого морів, навколо островів Тихого океану, утворюючи густі зарості завширшки до 10 км на глибині 4-10 м.

Сировина. Слань.

Хімічний склад. Містить органічні Вг та І (не менше 0,1%), полісахариди, основним є альгінова кислота; маніт, азотисті сполуки, вітаміни В₁, В₂, В₁₂, С, каротиноїди, пантотенову, фолієву кислоти, амінокислоти (глутамінова, аспарагінова кислоти, аланін та ін.).

Застосування. Препарати: «*Мастофорт*» - таблетки для профілактики простатиту та аденоми; «*Тіреофіт*» - капсули, розчин для поліпшення функцій і нормалізації роботи щитоподібної залози. Сировина входить до складу *проти-*

пухлинних зборів (рак шкіри). Використовується як додатковий метод для лікування онкохворих після проведення комбінованого лікування, операції, курсу променевої терапії.

Засоби на основі морської капусти мають високу ефективність для профілактики та лікування захворювань щитоподібної залози. Екстракт ламінарії забезпечує імуностимулюючий і протизапальний ефект, сприяє процесам відновлення тканин.

Лимонник китайський –
***Schizandra chinensis* (Turcz.) Baili.**
Родина лимонникових – *Schizandraceae*
Лимонник китайский



Життєва форма. Одно- або дводомна дерев'яниста листопадна, зі специфічним запахом ліана, довжиною від 4 до 15 м. Листки почергові, обернено-яйцеподібні або загострено-еліптичні, цілокраї або слабкозубрені, з червоними черешками. Квітки одно-, рідко – двостатеві, білі або рожево-білі, запашні, з воскоподібними членами оцвітини, розташовані по 3-5 у пазухах листків. Плід – соковита багатolistянка, яка складається з чисельних червоних ягодоподібних одно- або двонасінних

плодиків. Насіння неправильної форми, завдовжки 3-5 мм, із глянцевою оболонкою бурого кольору. Цвіте з травня по червень, плоди досягають у вересні.

Поширення. Росте на Далекому Сході, у Приморському та Хабаровському краях, на Сахаліні, у змішаних лісах. В Україні вирощують на присадибних ділянках.

Сировина. Плоди.

Хімічний склад. Плоди містять лігнани (4-5%), до 20% органічних кислот (лимонна, яблучна, винна та інші), флавоноїди, антрахінони, сапоніни, вітамін С (до 500 мг%), ефірну олію, дезоксисхізандрин, схізандрол, γ-схізандрин.

Дослідженням сировини на початку 60-х років ХХ сторіччя займався Д. А. Баландін, який виділив схізандрин і встановив його структуру.

У насінні міститься ефірна (2%) та жирна (до 33%) олії.

Застосування. Препарати: «Лимонника насіння настоянка» - розчин; «Теравіт тонік» (таблетки) - виявляють тонізуючу та психостимулюючу дію; «Кармоліс» (краплі, льодяники) - мають протівірусні, протизапальні, імуномодулюючі властивості. Лимонник проявляє адаптогенну та тонізуючу дію: допомагає підвищити стійкість організму до різних навантажень, одночасно покращує регулювання фізіологічних процесів, показаний при хронічній втомі та деп-

ресії. Використання сировини є ефективним проти вірусу гепатиту і бактеріальних захворювань легень; є потужним антиоксидантом, підтримує імунну систему, розширює кровоносні судини та активізує кровообіг; нормалізує артеріальний тиск і рівень цукру в крові, покращує травлення, роботу легень і нирок, поліпшує зір.

У дерматології застосовують при захворюваннях шкіри (алергодерматози, васкуліти, псоріаз, червоний плоский лишай, міхурні, вірусні дерматози, вітиліго, облісіння), а також як засіб для омолодження шкіри.

Липа серцелиста – *Tilia cordata* Mill.

Родина липових – *Tiliaceae*

Липа сердцелистная



Життєва форма. Дерево з чорною, глибоко тріщинуватою корою стовбура і гіллястою кроною, до 25 м заввишки. Листки почергові, черешкові, серцеподібні, з видовженозагостреною верхівкою, темно-зелені голі, пилчасті, у кутах жилок із пучками рудих волосків, прилистки рано опадають. Квітки двостатеві, правильні, жовто-білі, зібрані у 3-15 квіткові щитковидні дихазії зі світло-жовтим, крилоподібним, півчастим приквітником (брактея), що зростається до середини

з віссю суцвіття. Приквіткові листки видовжено-ланцетоподібної форми з пригупленою верхівкою, завдовжки близько 6 см, із цілісним краєм, світло-зеленого кольору. Плоди – горішки яйцевидно-кулясті, невиразногранчасті, опушені. Цвіте з червня по липень.

Поширення. Росте в лісах, чагарниках по всій території України.

Сировина. Суцвіття з брактеями, бруньки, плоди.

Хімічний склад. Суцвіття липи містять полісахариди (7-10%), ефірну олію (0,05%), до складу якої входять фарнезол, 2-фенілетанол, монотерпеноїди; флавоноїдні сполуки (1%), які представлені флавонами, флаванонами, флавонолами. Із флавонів ідентифікований акацетин-7-глюкозид (тіліанін), із флавонолів – похідні кемпферолу (тілірозид, астрагалін, кемпферитин), кверцетину (гіперозид, ізокверцитрин), гербацетин, із флаванонів – похідні гесперитину; кумарин фраксин, самбунігрин, сапоніни, дубильні речовини, слиз, уронові кислоти, каротин, аскорбінова кислота, цукри; макроелементи (мг/г): К - 23,60, Са - 16,90, Mg - 3,00, Fe - 0,20; мікроелементи (мкг/г): Mn - 207,00, Cu - 8,63, Zn - 29,00, Со - 0,48, Мо - 0,64, Cr - 0,56, Al - 115,40, Se - 0,13, Ni - 2,16, Sr - 25,50, Pb - 2,96, В - 59,60, I - 0,06.

Застосування. Препарати: *настій*, «Липовий цвіт» - фіточай, «Фітон СД» -

бальзам для комплексної терапії захворювань травного тракту; «Чернега» - очні краплі; «Урофлюкс» (порошок) - для лікування пієліту, циститу, уретриту; «Ан-гіфлор - нагідки, солодка» - спрей для пом'якшення запальних процесів горла, верхніх дихальних шляхів, ясен; «Антиварикоз» - бальзам для зниження запалення судинної стінки; «Артостан-спорт» - для лікування розтягувань сухожилля і м'язів; «Клімасед» - розчин, для комплексної терапії клімактеричного синдрому; «Льодяники зі смаком липи та лимону + вітамін С Др. Тайсс» - при простудних захворюваннях; «Норк» - засіб для нормалізації нормалізації кислотності шлункового соку; «Тіреофіт МАП» - розчин для поліпшення функцій і нормалізації роботи щитоподібної залози.

Для препаратів із липового цвіту характерна обволікаюча, протизапальна, пото-, сечо- і жовчогінна, кровоспинна, заспокійлива дія.

Настій із липового цвіту, бруньок, плодів використовують при гарячкових, простудних захворюваннях (грип, катар бронхів), запаленні нирок та сечового міхура, болях у шлунку, кишкових кольках, підвищеному нервовому збудженні, головному болю, істерії, епілепсії. Зовнішньо настій липового цвіту використовують при запаленнях слизової оболонки рота, при опіках, виразках, запаленнях, ревматичних та подагричних болях у суглобах. Липовий цвіт входить до складу вітамінних, потогінних зборів для полоскання горла, лікування хвороб шлунка, печінки, кишок, нирок, сечового міхура, жіночих статевих органів тощо. При нервових захворюваннях рекомендують ванни з липового цвіту.

Препарати з липової заболони очищають організм, стимулюють секрецію та виведення жовчі, застосовують при печінковій недостатності травлення, каменях у жовчному міхурі та здутті живота.

Народна медицина рекомендує липовий цвіт при подагрі, неврозі, діабеті, головному болю, істерії та епілепсії, а також при болях у шлунку й кишкових кольках, при кашлі.

Лопух справжній – *Arctium lappa* L.

Родина айстрових – *Asteraceae*

Лопух большой



Життєва форма. Дворічна трав'яниста рослина. Корені розгалужені, м'ясисті, веретеноподібні, ззовні сірувато-бурі, всередині – блідо-сірі, завдовжки до 60 см. Стебло пряMOSTOяче, 75-150 см заввишки, бороздчасте, розчепірено-галузисте, павутинистоопушене. Листки почергові, черешкові, яйцеподібно-серцевидні, загострені, знизу тонко-сіроповстисті; прикореневі листки до 50 см завдовжки, верхні значно менші. Квітки двостатеві, трубчасті, пурпурові, в кулястих вели-

ких (3-4 см у діаметрі) кошиках, що утворюють китице- або щиткоподібне суцвіття. Обгортка кошиків черепичаста, листочки зелені, голі, гострі, гачкувато загнуті на верхівці, чіпкі. Плід – сім'янка, з твердим, легко опадаючим чубком. Цвіте з липня до середини вересня.

Поширення. Переважно як бур'ян, зустрічається у садах, на городах, коло доріг, по берегах річок, струмків, у лісах по всій території України.

Сировина. Корені, листя.

Хімічний склад. Корені лопуха містять інουλін, дубильні, гіркі речовини, слиз, флавоноїди, глікозид арктиїн, стерини, ефірну та жирну олії, органічні кислоти; листя містить флавоноїди, антоціани, ефірну олію, дубильні речовини, слизи, аскорбінову кислоту та інші кислоти; зрілі плоди містять глікозид арктиїн, сесквітерпенові лактони та жирну олію.

Застосування. Препарати: «*Армон*» - крем для лікування опіків I–III ступеня, викликаних різними етіологічними факторами; «*Ренорм*» - розчин для лікування виразкової хвороби шлунка та дванадцятипалої кишки; гастритів; дуоденітів; ентеритів; колітів; дисбактеріозів; «*Фунгістоп*» - розчин для профілактики та лікування грибкових захворювань шкіри; «*Реп'яхова олія*» - використовують для зміцнення та стимулювання росту волосся, лікування облисіння, плішивості, висівковидного лишая, себореї; корені входять до складу *вітамінних* та *потогінних* зборів.

Листя лопуха проявляє жовчогінну, сечогінну, антибактеріальну дію, використовують як додатковий засіб при лікуванні свербіння, тріщин шкіри, подряпин, при укусах комах. Потовчене свіже листя прикладають до ран, пухлин та подагричних вузлів. Свіжим соком із листя лікують рак шкіри. Настій листя використовують для компресів при екземі, лишаях, виразках та гнійних ранах.

Корені лопуха рекомендуються при лікуванні дерматозів, пов'язаних із посиленою продукцією сальних залоз (вугрі, фурункули), а також при панариціях; володіють сечогінними і послаблюючими властивостями, полегшують виведення продуктів обміну; проявляють сечо-, жовчо- та потогінну, дезінфікуючу, метаболічну, протизапальну, діуретичну дію, стимулюють утворення протектичних ферментів, поліпшують інсуліноутворюючу функцію підшлункової залози, збільшують кількість глікогену в печінці, активно впливають на обмін речовин. Водні витяжки із коренів використовують при подагрі, ревматизмі, діабеті, нирково- і жовчнокам'яній хворобах, гастритах, виразковій хворобі шлунка, запорах, геморої, набряках, при захворюваннях шкіри.

Льон звичайний – *Linum usitatissimum* L.

Родина льонових – *Linaceae*

Лен обыкновенный

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина з стрижневою кореневою системою, голим тонким циліндричним стеблом, розгалуженим від основи або у верхній частині, заввишки 0,6-1,2 м. Листки вузьколанцетні або лінійні, почергові, негусто розміщені на стеблі, замість прилистків – залозки. Квітки дво-



статеві, правильні, п'ятипелюсткові, небесно-сині або блакитні зібрані на верхівці стебла в розлогі, щитковидні монохазії. Плід – яйцевидна або куляста коробочка з численним дрібним блискучим насінням. Насіння плескає, яйцеподібної форми, загострене з одного кінця і округле з іншого, нерівнобоке, завдовжки до 6 і завтовшки до 3 мм. Поверхня гладенька, від світло-жовтого до брунатного кольору, зі світло-жовтим насінневим рубчиком.

Поширення. Культивують як прядильну і олійну рослину.

Сировина. Насіння, трава, льняна олія.

Хімічний склад. Насіння містить вуглеводи, протеїни (20-25%), висихаючу жирну олію (30-48 %), до складу якої входять жирні кислоти: ліноленова 35-40% (омега-3), лінолева 25-35% (омега-6), олеїнова 15-20%, пальмітинова та стеаринова, фермент лінамаразин, ціаноглікозид лінамарин, слиз до 12%, ензим лінамараза; макроелементи (міліграм/г): К - 12,10, Са - 2,00, Mg - 4,00, Fe - 0,09; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,09, Cu - 0,34, Zn - 0,47, Cr - 0,04, Al - 0,18, Se - 19,30, Ni - 0,18, Pb - 0,10, I - 0,24, B - 2,30 мкг/г.

Застосування. Препарати: «*Льон насіння*» - проявляє обволікаючу, проти-запальну, проносну дію; «*Лінетол*» - для лікування атеросклерозу, променевих уражень шкіри, хімічних та термічних опіків шкіри; «*Вінізоль*» - аерозольний препарат із протизапальною дією; «*Мастофорт*» - таблетки для профілактики простатиту і аденоми; «*Лінетол*» - складова препаратів «*Вінізоль*», «*Левовіні-золь*», «*Лівіан*», які використовуються при термічних і променевих ураженнях шкіри.

Насіння льону має проносну, секретолітичну, пом'якшувальну, обволікаючу й протизапальну дію; рекомендується при хронічних запорах, дисфункції товстої кишки, пов'язаних із зловживанням послаблюючими; завдяки дії на рецептори естрогену проявляють терапевтичний ефект при лікуванні раку молочної залози і товстої кишки; використовується при запаленнях слизової оболонки шлунка і кишечника при дивертикуліті. У вигляді муки насіння використовується при лікуванні запалень шкіри.

Льняна олія проявляє антисклеротичну, протизапальну, ранозагоювальну, проносну, метаболічну дію; впливає на рівень холестерину і тригліцеридів, зменшує небезпеку виникнення тромбів; попереджає розвиток раку прямої кишки і молочних залоз, а також раку інших локалізацій; позитивно впливає на стан шкіри і волосся, сприяє загоєнню пошкоджених тканин. Льняну олію вживають внутрішньо при атеросклерозі, спастичних запорах, дизентерії, геморої, нирко- і жовчнокам'яній хворобах, у разі порушення жирового обміну, для загоєння ран і опіків; 1-2 столових ложки льняної олії забезпечують добову потребу в ненасичених жирних кислотах.

Слиз насіння використовують при запаленні дихальних шляхів, травного каналу і органів сечовиділення, при харчовому отруєнні та запорах; у вигляді компресів при трофічних виразках, опіках, для полегшення запалень суглобів, при хворобливих дерматозах, свербінні шкіри, забитті, геморої, фурункульозі, вуграх, висипах.

Застереження. Тривале вживання льняного насіння викликає диспептичні явища. Препарат «Лінетол» протипоказаний при гострих порушеннях роботи кишечника, холециститі, гепатиті.

Любисток лікарський – *Levisticum officinale* Koch.

Родина селерових – *Ariaceae*

Любисток лекарственный



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина заввишки 1-2 м, з товстим кореневищем завдовжки до 5 см, розгалуженими великими, м'ясистими коренями завдовжки до 40 см і завширшки близько 3 см. Стебло прямостояче, у верхній частині галузисте, округле бороздчасте, дудчасте, із сизуватим нальотом. Листки піхвові: нижні довгочерешкові, двічі-, тричі-перисторозсічені, з великими оберненояйцевидними або округло-ромбічними, на верхівці надрізано-зубчастими сегментами. Квітки двостатеві, дрібні, правильні, світло-жовті, п'ятипелюсткові, зібрані у верхівкові складні зонтики, з багатолістими обгортками. Плід – жовто-бурий вислоплідник. Цвіте з червня по липень.

Квітки двостатеві, дрібні, правильні, світло-жовті, п'ятипелюсткові, зібрані у верхівкові складні зонтики, з багатолістими обгортками. Плід – жовто-бурий вислоплідник. Цвіте з червня по липень.

Поширення. Розводять на Україні в садах як декоративну, ефірноолійну і пряну рослину.

Сировина. Корені, трава, плоди.

Хімічний склад. Сировина містить ефірну олію. Її головними компонентами є фталіди (70%), серед яких ідентифіковані лігустилід, 3-бутилфталід, кнідієвий лактон, седанолід; α - і β -пінен, α - і β -феландрен. Корені містять крохмаль, яблучну та ангелікову кислоти, фурукумарини, смоли, камеді, дубильні речовини, мінеральні солі. Листки накопичують аскорбінову кислоту.

Застосування. Препарати: «Канефрон» (драже, краплі), «Канефрон Н» (таблетки), «Тринефрон» (краплі, капсули) - для лікування гострих та хронічних інфекційних захворювань нирок та сечового міхура; «Фітолізін» - паста, що проявляє сечогінну, протизапальну, болезаспокійливу, бактеріостатичну дію, при запаленні сечовивідних шляхів, нирок, сечового міхура; «Уронефрон» (гель, краплі, сироп) - для комплексної терапії інфекційно-запальних захворювань сечовидної системи; корені входять до складу *сечогінних зборів*.

Любисток лікарський застосовується при нервових захворюваннях, хронічних бронхітах, запаленні легень, млявій перистальтиці кишок, як заспокійливий, відхаркувальний, сечогінний, болетамувальний засіб; тонізуюче впливає на серцеві м'язи та зумовлює збільшення кровонаповнення органів малого тазу.

Малина звичайна – *Rubus idaeus* L.

Родина розових – *Rosaceae*

Малина обыкновенная



Життєва форма. Напівкущ із дворічними надземними пагонами. Пагони першого року життя – вегетативні, трав'янисті, прямостоячі, з гострими голчастими, червоно-коричневими шипами і волосками. На другий рік пагони дерев'яніють та утворюють вкорочені квітконосні пагони. Листки почергові, складні, непарноперисті, з 3-5 листочками, по краю нерівнопилчасті, зверху темно-зелені, зісподу білоповстисті. Квітки двостатеві, п'ятипелюсткові білі зібрані в китицеподібні суцвіття. Чашолистки довші від пелюсток від плодів відігнуті донизу. Плід – складна, червона або жовта соковита багатокістянка, округлої або конусовидної форми, складається з великої кількості (30-60) окремих

кістянок, що зрослися. Цвіте з травня по вересень. Плоди досягають у липні.

Поширення. Дикоросла малина росте в усіх лісових районах і в північній частині Лісостепу.

Сировина. Плоди без квітколожа, квітки, листя, корені.

Хімічний склад. Плоди малини містять цукри, пектинові, дубильні речовини, клітковину, органічні кислоти (біля 2%), каротин, вітаміни С, В₁, В₂, РР, ефірну олію, флавоноїди: кверцетин, гіперозид, ізокверцитрин, астрагалін, кемпферол, рамнозид (1,4%), тритерпени, кумарини, фітостерини, солі К, Fe, Cu, Mn, Co, Zn. У квітках і листях є органічні кислоти, цукри, вітамін С, флавоноїди, дубильні та інші речовини, макроелементи (мг/г): К - 19,30, Ca - 10,00, Mg - 3,40, Fe - 0,20; мікроелементи (мкг/г): Mn - 340,00, Cu - 7,80, Zn - 28,90, Co - 0,10, Mo - 1,00, Cr - 0,40, Al - 67,60, Se - 0,20, Ni - 1,44, Sr - 8,48, Pb - 1,10, B - 77,20.

Застосування. Препарат: «Малина з вітаміном С - Вертекс» - чай, що має потогінну, протизапальну, антибактеріальну, вітамінну, в'язучу, апетитну, седативну, гіпотензивну, антитоксичну, кровоспинну, кровоочисну, регенеруючу, адаптогенну, антисклеротичну, метаболічну, тонізуючу дію.

Плоди і листя входять до складу вітамінних, шлункових, відхаркувальних зборів, використовуються при застуді, катаральній ангіні, для полоскання при ларингіті, фарингіті, тонзиліті, катарі кишечника, для очищення шкіри, надання їй еластичності й пружності. Стиглі плоди, настій сушених плодів вживають

при застудах, грипі, гарячці, підвищеній температурі, мігрені, екземі. Малиновим сиропом коригують смак і запах ліків. Пагони малини заварюють як чай, п'ють при застуді, грипі. Корені містять речовини, що впливають на активність гонадотропних гормонів. Стиглі плоди мають високі харчові та дієтичні властивості, тонізують, посилюють апетит. Листя застосовуються як в'яжучі, протизапальні, антитоксичні, кровоспинні та кровоочисні засоби.

Марена красильна – *Rubia tinctorum* L.

Родина маренових – *Rubiaceae*

Марена красильная



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Кореневище довге, повзуче, галузисте, циліндричне, у вузлах потовщене, багатоголове, червонувато-брунатного кольору, розвиває декілька стебел. Стебла чотиригранні, лазячі або лежачі, 30-120 см завдовжки. По ребрах стебла вкриті колючками, на кінці донизу загнутими шипиками. Листки ланцетоподібні, по 4-6 в кільці, голі, завдовжки близько 10 см, завширшки до 3 см, без черешка, по краю і середній жилці з гачкоподібними шипиками. Квітки двостатеві, дрібні, в пазушних і верхівкових півзонтиках, віночок зеленкувато-жовтий. Плоди кулясті, чорні соковиті, ягодоподібні. Цвіте з червня по липень.

Поширення. Вирощують на Півдні України як лікарську рослину.

Сировина. Кореневище з коренями.

Хімічний склад. Сировина містить похідні антрахінону, полісахариди, цукри, пектинові речовини, гідроксиметилантрохінони: алізарин, руберитринову кислоту, рубіадин та його біозид рубіадинпримверозид, луцидин та його біозид луцидинпримверозид, пурпурин-3-карбонову кислоту, ксантопурпурин, 1-гідрокси-2-метилантрахінон, органічні кислоти (лимонна, яблучна, винна та ін.), цукри (до 15%), пектинові речовини, жирні кислоти, полісахариди, макроелементи (мг/г): К - 28,80, Са - 19,30, Mg - 1,90, Fe - 2,50; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,43, Cu - 1,71, Zn - 1,43, Co - 0,04, Cr - 0,65, Al - 0,50, Ba - 2,01, V - 0,46, Se - 0,50, Ni - 0,63, Sr - 0,60, Pb - 0,13, I - 0,09, B - 43,60 мкг/г.

Застосування. Препарати: *екстракт сухий*; «Цистенал» - розчин-краплі; «Марелін» (таблетки) - комбінований препарат, що виявляє спазмолітичну, діуретичну та протизапальну дію; «Фітоуроліт» - настоянка, яка проявляє спазмолітичну, діуретичну, антисептичну дію.

Відвар, настій, порошок з коренів сприяють розчиненню і швидкому виведенню з організму фосфатів, оксалатів і уратів; показані при жовтяниці, запорах, піелонефриті, циститі, поліартриті, подагрі, рахіті, кістковому туберкульозу.

зі, карієсі.

У народній медицині настій кореневищ використовують при запаленні селезінки, як сечогінний і проносний засіб.

Застереження. Препарати марени красильної протипоказані при гострому і хронічному гломерулонефриті, нирковокам'яній хворобі з порушенням функції нирок та при виразковій хворобі шлунка.

Материнка звичайна – *Origanum vulgare* L.

Родина ясноткових – *Lamiaceae*

Душица обыкновенная



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Стебло прямо-стояче, чотиригранне, розгалужене, 30-90 см заввишки, шорсткоопушене, нерідко пурпурово забарвлене. Листки черешкові, супротивні, довгасто-яйцеподібні, цілокраї або віддалено-дрібнозубчасті, тупі або загострені; зверху - зелені, зісподу - блідо-зелені. Квітки двостатеві, дрібні, розміщені поодиноці в пазухах верхівкових листків, утворюють щитковидно-волотисте суцвіття; віночок двогубий, лілово-рожевий, рідше – білуватий. Передні тичинки ви-

суваються з віночка, задні – коротші за них. Плід складається з 4 однонасінних горішковидних часток. Цвіте з червня по вересень.

Поширення. Материнка звичайна росте на узліссях, по галявинах, серед чагарників, на степових і кам'янистих схилах по всій території України.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава містить ефірну олію до 1,2%, до складу якої входять тимол, ліналоол, терпеніол, камфора, ліналілацетат, α -пінен, камфен, сабінен, гераніол, карвакрол, сесквітерпени; флавоноїди (апигенін, лютеолін, діосметин та їхні глікозиди), антоціани, дубильні речовини, кумарини, фенілпропаноїди, вуглеводи (стахіоза), тритерпеноїди (урсолова кислота), флавоноїди (апигенін, глікозиди лютеоліну), дубильні речовини, вітамін С, монотерпенові спирти, геранілацетат, макроелементи (міліграм/г): К - 19,80, Са - 12,40, Mg - 2,10, Fe - 0,63; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,12, Cu - 0,49, Zn - 0,34, Со - 0,26, Мо - 4,80, Cr - 0,07, Al - 0,39, V - 0,16, Se - 44,90, Ni - 0,18, Sr - 0,30, Pb - 0,11, В - 13,20 мкг/г.

Основні активні компоненти:

- ефірна олія (тимол, цимол, сексвітерпени, терпінен, геранілацетат) - надає протівірусну, протизапальну, антимікробну, відхаркувальну дію;
- дубильні речовини, фенольні сполуки - виявляють спазмолітичну, протизапальну дію;

- флавоноїди (апігенін) - діють заспокійливо на нервову систему;
- вітамін С - стимулює імунну систему.

Основна дія:

- відхаркувальна;
- терпінен сприяє розрідженню і збільшенню виділення мокротиння;
- тимол, геранілацетат сприяють посиленню секреції бронхіальних залоз, виведенню мокротиння;
- противірусна, антимікробна - тимол, геранілацетат, діють згубно на патогенні мікроорганізми, що викликають захворювання верхніх дихальних шляхів;
- протизапальна - компоненти ефірної олії і феноли, шляхом потогінного ефекту, сприяють зниженню запальних процесів;
- спазмолітична - флавоноїди, дубильні речовини, фенольні сполуки, впливаючи на гладеньку мускулатуру дихальних шляхів, здатні усувати спазми, розслабляти гладеньку мускулатуру бронхів; розріджують і полегшують виведення мокротиння;
- заспокійлива - апігенін розслабляє гладеньку мускулатуру дихальних шляхів і внутрішніх органів, діє заспокійливо на нервову систему;
- імуностимулююча - вітамін С виступає в ролі антиоксиданта, підвищує загальний імунітет, сприяючи виробленню інтерферону.

Препарати материнки: «*Ангінал спрей із нагідками лікарськими*»; «*Бронхін*» - розчин; «*Бронховітол*» - розчин; «*Бронхосан*» - краплі для лікування запальних захворювань верхніх і нижніх дихальних шляхів; «*Клімасед*» - розчин, «*Клімапін*» - настоянка для комплексної терапії клімактеричного синдрому; «*Печінка плюс*» - фітобальзам для лікування захворювань печінки та жовчовивідних шляхів; «*Ревмосан*» - розчин для лікування ревматизму та аутоімунних захворювань; «*Седовіол екстракт заспокійливий*» - розчин, седативний засіб при невротичних синдромах; «*Фемінал*» - розчин для лікування безпліддя, яке викликане порушенням гормонального балансу жінки; «*Щизарен*» - розчин для профілактики захворювань щитоподібної залози; «*Уролесан*» (краплі, капсули, сироп) - для лікування гострих і хронічних інфекцій сечовивідних шляхів та нирок; «*Фітон СД*» - бальзам для комплексної терапії захворювань травного тракту; «*Дикрасин-1*» - розчин застосовують для відновлення функціональної рухливості суглобів; *грудний збір № 1*. Фітопрепарати мають заспокійливу, спазмолітичну, антимікробну, протизапальну, болетамувальну, відхаркувальну, апетитну, жовчо-, сечо-, глисто- і потогінну дію та стимулюють секрецію залоз, тонізують мускулатуру матки.

Гомеопатичний засіб «*Origanum vulgare*» показаний при ВСД.

Трава материнки входить до складу фітозборів, які застосовують при НЦД гіперкінетичного, гіпокінетичного і кардіального типів, зміні функцій серця на тлі неврозів, у складі загальнозміцнюючих і тонізуючих зборів, при гіпертонічній хворобі, в реабілітації після її ускладнень, у фітобальнеології, при атеросклерозі, кардіосклерозі, ішемічній хворобі серця, стенокардії, аритміях, пороках серця, ревматизмі, хорей.

Застереження. Протипоказано вживати настій трави при вагітності та під-

вищеньї секреції жовчі. Під час менструації настої можуть спровокувати кровотечу: вживання засобу припиняють днів за 3-4 до початку менструації і відновлюють через 2-3 дні після її закінчення.

Меліса лікарська – *Melissa officinalis* L.

Родина ясноткових – *Lamiaceae*

Мелисса лекарственная



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина з дуже розгалуженим чотиригранним стеблом, 30-120 см заввишки, м'яко-залозисто опушена з лимонним запахом. Листки навхрест-супротивні, черешкові, яйцевидні з пилчастим краєм, темно-зелені й голі зверху, світло-зелені та опушені зісподу, на верхівці загострені. Квітки двостатеві, дрібні, у верхіткових колосовидних китицях. Віночок двогубий, спочатку жовтий, потім стає білим або блідо-ліловим, чашечка трубчасто-дзвоникоподібна. Плід - ценобій, сухий, розпадається на 4 однонасінні горішки. Цвіте з червня по серпень.

Поширення. Ростає в середземноморських країнах, в Україні культивується.

Сировина. Трава, листя, ефірна олія.

Хімічний склад. Листя містить до 1% ефірної олії, до складу якої входить цитраль, ліналоол, гераніол, цитронелол, мірцен, альдегіди; до 5% дубильних речовин, флавоноїди, органічні кислоти, вітамін С, гіркоти, слиз, янтарну, кавову, хлорогенову, олеанолову та урсолову кислоти, цукри, макроелементи (міліграм/г): К - 31,20, Са - 13,80, Mg - 5,40, Fe - 0,10; мікроелементи (мкг/г): Mn - 24,80, Cu - 8,88, Zn - 46,80, Mo - 0,24, Cr - 0,24, Al - 105,68, Ba - 45,04, V - 0,16, Se - 0,15, Ni - 0,88, Sr - 22,20, Pb - 1,76, B - 59,60, I - 0,05.

Основні активні компоненти:

- ефірна олія (цитраль, гераніол, мірцеїн) - надає заспокійливу, спазмолітичну, протівірусну, антитоксичну, сечогінну дію;
- дубильні речовини - знімають симптоми запалення;
- органічні кислоти (кавова, олеанолова, урсолова), гіркоти - стимулюють травлення;
- вітамін С, каротин, макро- і мікроелементи - сприяють нормалізації обміну речовин.

Основна дія:

- сечогінна - мірцеїн сприяє виведенню зайвої рідини з організму, усуває набряки;
- антитоксична - ефірна олія сприяє стимуляції лімфообігу, виведенню токсичних речовин.

нів через органи сечовиділення;

- спазмолітична - компоненти ефірної олії знімають спазми гладеньких м'язових волокон сечовивідної системи, усуваючи біль при циститах;
- противірусна - ефірна олія, дубильні речовини згубно діють на патогенні віруси і мікроорганізми, що викликають захворювання органів сечової системи;
- протизапальна - дубильні речовини, усувають симптоми запального процесу і набряку органів сечовиділення;
- покращує серцеву діяльність - компоненти меліси сприяють зникненню ядухи, припинення нападів тахікардії, уражень ритму серцевих скорочень і зниження артеріального тиску, за рахунок сечогінного ефекту;
- заспокійлива;
- стимуляція травлення - гіркоти і органічні кислоти викликають слиновиділення, виділення шлункового соку, збуджують апетит, усувають метеоризм.

Препарати: *настій*, «*Доппельгерц Віталотонік*» - розчин, «*Доппельгерц Меліса*» - краплі для комплексної терапії при функціональних серцево-судинних розладах і порушеннях; «*Кармоліс*» (краплі, льодяники) - мають противірусні, протизапальні, імуномодулюючі, відхаркувальні, седативні властивості; «*Алта-лекс*» - краплі для лікування інфекцій дихальних шляхів; «*Ново-Пасит*» (розчин та таблетки) - для лікування невротеній та невротичних реакцій; «*Персен*» - таблетки, «*Персен Форте*» - капсули для лікування неврозів, що супроводжуються психоемоційним збудженням; «*Седасен Форте*», «*Релаксил*» - капсули для лікування легких форм неврозу та неврастеній; «*Гербіон (заспокійливі краплі)*» - для лікування безсоння, психоемоційного збудження; «*Дорміплант*» - капсули, проявляють седативний ефект; «*Трав'яний бальзам Др. Тайсс*» - для лікування порушень серцевої діяльності та кровообігу на нервовому ґрунті; «*Тропонорм*» - фітоконцентрат для лікування ВСД; «*Нічний сон*» - капсули для лікування функціональних розладів сну; «*Іберогаст*» - розчин для лікування виразкової хвороби шлунка та дванадцятипалої кишки; «*Клімасед*» - розчин для комплексної терапії клімактеричного синдрому; «*Клостерффрау мелісана (елексир)*» - для лікування психовегетативних нервових розладів; «*Маголан*» - капсули для поліпшення травлення при переїданні, метеоризмі.

Настій, екстракти з листя тонізують серце, органи травлення, використовуються при нервовому збудженні, безсонні, ВСД, аритмії серця. Ефірна олія меліси діє на серцево-судинну, травну, нервову системи.

Морква дика – *Daucus carota* L.

Родина селерових – *Ariaceae*

Морковь дикая

Життєва форма. Дворічна трав'яниста жорстковолосиста рослина. Стебло пряmostояче, гранчасто-борозенчасте, угорі розгалужене, 20-80 см заввишки. Листки двічі - тричі перисторозсічені, з довгастими або лінійними надрізанно-зубчастими частками. Квітки правильні, дрібні, 5-пелюсткові, білі, зібрані у складні великі зонтики, біля основи яких є обгортка, яка утворена перистороз-



дільними листочками; центральна квіт-ка зонтика часто неплідна, темно-чер-вона, на довгій квітконіжці. Плід – двосім'янка. Цвіте з червня по липень.

Поширення. Морква дика росте на полях, на відкритих місцях по всій території України.

Сировина. Плоди.

Хімічний склад. Плоди моркви дикої містить ефірну олію (1,6%), алкалоїди (1,4%), дубильні речовини (0,2%), органічні кислоти, цукри та

понад 20 мікроелементів.

Застосування. Препарат «Уролесан» (капсули, краплі, сироп) застосовують для лікування гострих і хронічних інфекцій сечовивідних шляхів та нирок; хронічного холециститу, ниркових і печінкових кольок.

Плоди моркви дикої використовують як сечогінні, холеретичні, спазмолі-тичні, протизапальні та антимікробні засоби.

У народній медицині порошок з плодів моркви вживають як вітрогінний, проносний і глистогінний засіб та при нетравленні шлунка; при нирковокам'я-ній хворобі вживають настій плодів.

М'ята перцева – *Mentha piperita* L.

Родина ясноткових – *Lamiaceae*

Мята перечная



Життєва форма. Багаторічна трав'я-ниста опушена рослина. Стебло чотири-гранне, підведене, галузисте, часто черво-нувате, 30-55 см заввишки. Листки нав-хрест-супротивні, короткочерешкові, яйце-видно-довгасті або ланцетні, загострені, нерівно-гостропилчасті, зісподу по жилках коротковолосисті. Запах сильний, аромат-ний, смак пекучий. Квітки дрібні, майже стерильні, утворюють густе, колосовидне суцвіття; чашечка правильна, п'ятизубча-та; віночок майже правильний, червоно-фіолетовий, з білуватою трубочкою й роже-вим відгином. Плід складається з 4 одно-насінних горішковидних часток. Цвіте з червня по липень.

Поширення. М'яту перцеву культи-вують як ефірнооліїну рослину, в дикому стані вона не росте.

Сировина. Трава, листя, м'ятна ефірна олія.

Хімічний склад. Листя м'яти містить до (2,75%) ефірної олії, до складу якої входить ментол (50-80%), пінен, ментон, піперитон, жасмин, лімонен, феландрен, цинеол, пулегон, флавоноїди, бетаїн, каротин, дубильні речовини, урсолова та олеонолова та інші кислоти, флавоноїди, каротиноїди, геспередин, макроелементи (міліграм/г): К - 25,20, Са - 20,30, Mg - 6,70, Fe - 0,30; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,23, Cu - 0,68, Zn - 1,11, Со - 0,01, Мо - 256,00, Cr - 0,09, Al - 0,08, Ва - 0,69, Se - 3,00, Ni - 0,16, Sr - 1,28, Pb - 0,08, В - 75,20 мкг/г.

Застосування. *Основні активні компоненти:*

- ефірна олія (ментол, ментон, метилацетат, лімонен, цинеол), тритерпеноїди (урсолова, олеанолова кислоти) - надає болезаспокійливу, коронарнорозширювальну, антисептичну, заспокійливу дію;
- каротин - захищає і сприяє регенерації слизових оболонок і епітелію;
- флавоноїди (геспередин) - зміцнюють судинну стінку, є антисептиком;
- азотовмісні сполуки (бетаїн) - покращують роботу печінки, виявляють антиатеросклеротичну дію;
- макро- і мікроелементи - забезпечують дотацію життєво-важливих речовин.

Основна дія:

- заспокійлива - розширюючи судини, ментол, у комбінації з іншими компонентами ефірної олії, діє заспокійливо на емоційну сферу, полегшує засинання;
- стимулююча травлення - м'ятна олія підсилює перистальтику кишечника, рухову діяльність шлунка, секрецію травних залоз, сприяючи більш швидкому перетравлюванню їжі та випорожненню кишечника;
- захисна, регенеруюча - каротин має захисну дію на слизові оболонки і епітеліальні клітини шлунково-кишкового тракту;
- поліпшує роботу печінки - завдяки бетаїну поліпшується засвоєння білків, підвищується утворення холіну - речовини, що підвищує діяльність клітин печінки;
- жовчогінна - м'ятна олія, знімаючи спазми з жовчовивідних шляхів, сприяє кращому відтоку жовчі;
- антисептична - компоненти ефірної олії, флавоноїди, тритерпени сприятливо діють на очищувальну функцію печінки, мають виражені антисептичні властивості;
- болезаспокійлива - ментол при попаданні на слизову оболонку ШКТ збуджує холодкові рецептори, викликає відчуття холоду: поверхневі кровоносні судини при цьому звужуються, а судини внутрішніх органів розширюються, при цьому спостерігається місцева анестезуюча дія на органи травлення;
- коронаророзширювальна, гіпотензивна;
- ментол рефлекторно розширює коронарні судини, знімаючи біль у серці, а також знижуючи артеріальний тиск;
- урсолова, олеанолова кислоти розширюють венозні судини серця, живлять серцевий м'яз;
- капіляррозміцнювальна - геспередин володіє Р-вітамінною активністю, зміцнюючи стінки капілярів;

- поліпшує склад крові - геспередин позитивно впливає на склад крові;
- антиатеросклеротична - бетаїн, що перетворюється в організмі на холін, знижує рівень холестерину в крові, регулює ліпідний обмін в організмі.

Препарати: «*Аджісепт класичний*» (пастилки) - для лікування простудних захворювань; «*Амол*» - розчин для лікування загальної астенії, порушення кровообігу; «*Алталекс*» - краплі для лікування інфекцій дихальних шляхів; «*Ангінал спрей із шавлією*», «*Ангінал спрей із нагідок лікарських*» - для лікування ЛОР-захворювань; «*Ангісепт, Др.Тайсс*» - таблетки для лікування інфекційно-запальних захворювань порожнини рота; «*Бромгексин 8*» - краплі, «*Бронхіал із ісланським мохом та вітаміном С*» - сироп, «*Бронхіал з мати-й-мачухою, подорожником та вітаміном С*», «*Бронхомед юніор*» - сироп, «*Бронхосан*» - краплі для лікування захворювань дихальних шляхів; «*Бронхоспрей*» - для лікування запальних захворювань ротової порожнини; «*Вітастім*» - розчин для підвищення опірності організму до дії несприятливих факторів навколишнього середовища; «*Валокардин*» - краплі для лікування спазмів коронарних судин, тахікардії, безсоння; «*Гастровіол*» (екстракт шлунковий) - настоянка для нормалізації функцій шлунка та кишечника; «*Геделікс*» (сироп, краплі) - для лікування запальних процесів органів дихання; «*Гербіон (жовчогінні краплі)*» для лікування розладів травлення; «*Гербогастрин (рідкий екстракт)*» - для лікування хвороб ШКТ; «*Депурафлюкс*» - порошки для лікування гострих та хронічних закрепів; «*Шлункові краплі*» - настоянка для лікування хвороб ШКТ; «*Зубні краплі*» - настоянка для лікування зубного болю; «*Іберогаст*» - розчин для лікування порушень перистальтики органів ШКТ; «*Інгаліпт*» - аерозоль для лікування інфекційно-запальних захворювань ЛОР-органів; «*Каліфіг*» - сироп для лікування атонічних закрепів; «*Кардіофіт*» - настоянка для лікування НЦД; «*Кордевіт*» - фітоконцентрат для лікування ішемічної хвороби серця; «*Корвалдін*» - розчин для лікування порушень серцевого ритму, невротичних станів; «*Корвалол*» - розчин для лікування спазмів коронарних судин; «*Льодяники «С» аніс + фенхель + вітамін С Др. Тайсс*» - дезінфікуючий засіб порожнини рота; «*Льодяники евкаліпт із ментолом Др. Тайсс*» - проявляє бактерицидну дію, помякшує кашель; «*Ментоклар гель*» - для лікування нежитю, ларингіту, трахеїту, бронхіту; «*Ментоклар (краплі для інгаляцій)*» - для лікування хронічного запалення бронхів; «*Нарисан*» (бальзам-спрей) - для лікування гострих захворювань верхніх дихальних шляхів; «*Неонокс із екстрактом цикламена та м'ятою*» - краплі для профілактики гострих ринітів, комплексної терапії запальних захворювань ЛОР-органів; «*Нефрофіт*» - таблетки для профілактики та комплексної терапії запальних захворювань нирок та сечовивідних шляхів; «*Персен*» - таблетки, «*Персен Форте*» - капсули для лікування неврозів, що супроводжуються психоемоційним збудженням; «*Піносол*» (краплі, спрей) - для лікування гострих та хронічних запалень носа, носоглотки, трахеї, бронхів; «*Проспан*» (таблетки, розчин, сироп) - для лікування захворювань дихальної системи запальної етіології; «*Релаксил*» - капсули для лікування легких форм неврозів та неврастенії; «*Седавіол (екстракт заспокійливий)*» - седативний засіб при невротичних синдромах; «*Севавіт*» - таблетки для зняття постійного психологічного напруження;

«Седасен» - капсули, при легких формах неврастенії та неврозу; «Септолете», «Септолете плюс», «Септолете плюс ментол» - таблетки для лікування інфекційно-запальних захворювань порожнини рота та носоглотки; «Сироп від кашлю *Lipin - Доктор Кашель*» - для симптоматичного лікування кашлю різної етіології; «Сироп від кашлю з подорожником і мати-й-мачухи» - для лікування трахеїту, бронхіту, бронхопневмонії, ларингіту; «Сироп Кука» - для симптоматичної терапії кашлю різної етіології; «Стоптусин» (розчин, сироп) - для лікування інфекційно-запальних захворювань дихальної системи; «Тайський бальзам із куркумою» - для лікування м'язових, ревматичних болей, артритів; «Трезвафіт» - таблетки для лікування лікарських інтоксикацій, харчових отруєнь, захворювань печінки та нирок; «Тривалумен» - капсули для лікування НЦД; «Уролесан» (краплі, капсули, сироп) - при гострих та хронічних інфекціях сечовивідних шляхів; «Уронефрон» (гель, краплі, сироп) - для комплексної терапії інфекційно-запальних захворювань сечовивідної системи; «Урохолум» - розчин для лікування гострих та хронічних захворювань нирок та сечового міхура; «Фітолізин» - для лікування інфекцій сечовивідних шляхів; «Фітон» - бальзам для комплексної терапії захворювань травного тракту; «Флорисед здоров'я», «Флорисед здоров'я Форте» (сироп, капсули) - для лікування легких форм неврастенії та неврозів; «Холагогум» - капсули для лікування хронічних захворювань та запалень жовчного міхура; «Холенорм» - розчин сприяє розсмоктуванню атеросклеротичних бляшок, зменшує стеноз аорти та атерокальциноз.

Ментол як основний компонент ефірної олії м'яти, використовують в якості рефлекторного судинорозширювального засобу при стенокардії та хворобах, пов'язаних зі спазмами судин головного мозку, знімає набряклість слизових оболонок носа, подразнює нервові закінчення виявляє, знеболюючи та антисептичну дію. Ефірну олію і ментол використовують самостійно або у складі комплексних препаратів: «Пектусин», «Валідол», «Оліметин», «Краплі Зеленіна», «Корвалол», «М'ятні таблетки», «Уролесан», «Піносол»; ментол входить до складу препаратів: «Алором», «Бом-бенге», «Броментол», «Валокормід», «Гевкамен», «Каметон», «Камфомен», «Меновазин».

Листки м'яти входять до складу вітрогінних, заспокійливих, жовчогінних та шлункових зборів.

Нагідки лікарські – *Calendula officinalis* L.

Родина айстрових – *Asteraceae*

Календула лекарственная

Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина зі своєрідним запахом. Стебло прямостояче, округле, розгалужене, 30-60 см заввишки, опушене короткими залозистими волосками. Листки почергові; нижні – видовжено-оберненойцеподібні, черешкові, верхні – ланцетоподібні, сидячі. Квітки біло-жовті до жовтогарячих, зібрані у верхівкові кошики діаметром до 5 см. Обгортка сірувато-зелена, одно-, дворядна; листочки лінійні, загострені, густо опушені. Крайові квітки несправжньоязичкові, маточкові, розташовані в 2-3 ряди. Маточка із зіг-



нутою нижньою одногніздою зав'яззю, тонким стовпчиком та дволопатевою приймочкою. Серединні квітки трубчасті, з п'ятизубчастим віночком. Колір крайових квіток червонувато-жовтогарячий, яскраво – або блідо-жовтий; серединних – жовтогарячий, або жовтий. Плід – сім'янка, кільце - чи дуговидна, з вузьким носиком, шипувата на випуклій стороні. Цвіте з червня по жовтень.

Поширення. Нагідки лікарські культивують як лікарську рослину, вирощують у садах по всій території України як декоративну рослину.

Сировина. Суцвіття.

Хімічний склад. Суцвіття містять каротиноїди, вітамін С, флавоноїди (нарцисин, ізорамнетин – триглюкозид, рамнетин, ізокверцитрин), інулін, гіркоту календен, ефірну олію, слиз, дубильні та смолисті речовини, сапоніни, тритерпенові сапоніни (календулозиди А і В), тритерпеноїди α - і β -амірин, таракастерол, арнідіол, фарадіол, олеанолову кислоту, фенолокислоти, стерини, алкалоїди, макроелементи (мг/г): К - 29,80, Са - 11,40, Mg - 2,50, Fe - 0,15; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,20, Cu - 0,86, Zn - 1,31, Co - 0,03, Mo - 1,47, Cr - 0,09, Al - 0,05, Se - 4,20, Ni - 0,25, Sr - 0,10, Pb - 0,03, I - 0,05, B - 48,40 мкг/г.

Застосування. Препарати: «*Ангіфлор (спрей) нагідки + солодка*» - засіб для профілактичного догляду за порожниною рота; «*Ангінал спрей із нагідками*» - для лікування ангін, фарингіту, ларингіту, бронхіту, стоматиту, гінгівіту; «*Антиварикоз-Біола*» - для лікування хронічної венозної недостатності; «*Алором*» - лінімент, засіб для профілактики пролежнів; «*Армон*» - крем для лікування опіків I–III ступеня; «*Аркален*» - мазь для лікування трофічних захворювань кінцівок; «*Арнізин*» - крем-гель, противиразковий, антибактеріальний, протизапальний засіб; «*Венен гель Др. Тайсс*» - засіб для лікування набряків травматичного характеру; «*Вітокан*» (таблетки, настоянка) - для комплексної терапії фіброзно-кистозної мастопатії; «*Календула*» - мазь для лікування опіків, порізів; «*Календодерм*» - крем для загоєння ран, володіє протизапальною та антисептичною дією; «*Кордевіт*» - настоянка для лікування ішемічної хвороби серця; «*Калефлон*» - таблетки, як протизапальний засіб при виразці шлунка та дванадцятипалої кишки; «*Каферид*» - таблетки для лікування анемії; «*Лютетін комплекс*» (таблетки, капсули) - для профілактики захворювань очей; «*Мазь нагідок Др. Тайсс*» - для лікування опіків, порізів, гнійних ран; «*Неонокс Форте*» - краплі для профілактики респіраторних інфекцій під час епідемій; «*Печінка плюс (фітобальзам)*» - засіб при захворюваннях печінки та жовчовивідних шляхів; «*Пілекс*» (мазь, таблетки) - антигемороїдальний засіб; «*Поліном*» - розчин для лікування поліартритів, остеохондрозу, міозитів; «*Простонор*» - розчин для лікування бактеріальних інфекцій простати та сечостатевої системи; «*Просталад*» - настоянка для лікування та профілактики доброякісної гіперплазії перед-

міхурової залози; «Ренорм» - розчин для лікування виразкової хвороби шлунка та дванадцятипалої кишки; «Ротокан» - розчин, застосовується у стоматології, дерматології, гінекології; «Світанок» - розчин для лікування гепатитів, гепатозів, холециститів; «Фітон СД» - бальзам для комплексної терапії захворювань травного тракту; «Флора» - елексір для комбінованої терапії виразкової хвороби шлунка та дванадцятипалої кишки; «Щизарен» - розчин для профілактики захворювань щитоподібної залози; збір «Гепатофіт», збір «Елекасол», збір лікувально-профілактичний № 2, збір лікувально-профілактичний № 3, збір лікувально-профілактичний № 4 - мають протизапальні, бактерицидні, ранозагоювальні, спазмолітичні, гіпотензивні, кардіотонічні, гемостатичні, жовчогінні й седативні властивості, підвищують метаболічну функцію печінки.

Настоянка – для полоскання горла при ангінах, тонзилітах, стоматитах; мазь, настій кошків на рослинній олії – при герпесі, тріщинах у куточках рота, вугрях, при порізах, гнійних виразках, опіках.

Нагідки лікарські володіють антисептичними властивостями, згубно діють на стафілококи, трихомонади. Календулозиди знижують концентрацію холестерину в крові, флавоноїди виявляють жовчогінну активність.

Завдяки антисептичним, протизапальним властивостям та здатності викликати рубцювання рекомендуються для лікуванні уражень шкіри та ротової порожнини; тріщин шкіри, невеликих ранок, сонячних опіків, укусів комах. Сировина входить до складу препаратів для догляду за шкірою, косметичних засобів та вітамінних зборів.

Наперстянка великоквіткова – *Digitalis grandiflora* L.

Родина ранникових – *Scrophulariaceae*

Наперстянка крупноцветковая



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина, стебло пряме, просте, 40-100 см заввишки. Листки почергові, великі (5-20 см завдовжки і 2-5 см завширшки), видовженоеліптичні або яйцевидно-ланцетовидні, дрібнопилчастозубчасті, з обох сторін зелені; прикореневі – при основі звужені в короткий черешок; стеблові – напівстеблообгортні, сидячі, по головній жилці залозисто-пухнасті. Квітки двостатеві, трохи неправильні, горизонтально

відхилені або пониклі, зібрані в довгу, однобоку, малоквіткову, нещільну китицю. Чашечка майже в 4 рази менша за віночок, залозисто-пухната. Віночок наперстковидно-дзвоникуватий, коротко-двогубий, 3-4 см завдовжки, блідожовтий, у середині – з буруватими жилками та червонуватими плямами, ззовні залозисто-пухнастий. Плід – двогнізда коробочка, яйцевидна, опушена. Цвіте з

червня по серпень.

Поширення. Ростає на Поліссі, в північній частині Лісостепу та в Карпатах.

Сировина. Листя.

Хімічний склад. Сировина містить понад 50 кардіотонічних глікозидів: пурпуреаглікозиди А, В і глюкогіталоксин, які в процесі сушіння і зберігання під дією ферментів перетворюються на дигітоксин і гітоксин, стероїдні сапоніни (дигітонін, тігонін, гітонін), флавоноїди (лютеолін, апігенін), холін, органічні кислоти (оксибензойна, ванілінова, кофейна, ферулова, *n*-кумарова).

Застосування. Препарати: «Дигітоксин», «Гітоксин», «Кордигіт» проявляють кардіотонічну, діуретичну, протиаритмічну, цитостатичну, тонотропну дію, застосовують при серцевій недостатності, порушеннях кровообігу, набряках, для підвищення тону і збудження міокарда.

Застереження. Препарати наперстянки мають властивість кумулюватися, слід чергувати їх з препаратами інших рослин, які не виявляють кумулятивних властивостей; вживати їх можна тільки за призначенням лікаря.

Наперстянка пурпурова – *Digitalis purpurea* L.

Родина ранникових – *Scrophulariaceae*

Наперстянка пурпурная



Життєва форма. Дворічна трав'яниста рослина. Стебло пряме, малорозгалужене, рідше просте, сіроповстисте, 50-150 см заввишки. Прикореневі листки видовжено-яйцеподібні або яйцевидно-ланцетні, на довгих крилатих черешках, зморшкуваті, з обох боків вкриті м'якими волосками, зібрані в розетку; нижні стеблові листки - черешкові, верхні - сидячі. Квітки на коротких квітніжках, пазушні, пониклі, двостатеві, неправильні. Віночок двогубий, дзвоникувато-наперстковидний, ззовні пурпуровий, рідше -

рожевий або білий, на внутрішній поверхні має темно-червоні плями з білою облямівкою. Чашечка з одним недорозвиненим чашолистком. Суцвіття - одностороння, багатоквіткова, рясна китиця. Плід - яйцевидна, гола, двогнізда коробочка з носиком. Цвіте з червня по липень.

Поширення. На всій території України вирощують як лікарську рослину.

Сировина. Листя.

Хімічний склад. Листя наперстянки пурпурової містить більш як 50 кардіотонічних глікозидів: пурпуреаглікозиди А, В і глюкогіталоксин, які в процесі сушіння і зберігання під дією ферментів перетворюються відповідно на дигітоксин і гітоксин; стероїдні сапоніни (дигітонін, тігонін, гітонін), флавоноїди (лю-

теолін, апігенін), холін, органічні кислоти (оксибензойна, ванілінова, кофейна, ферулова, *n*-кумарова), макроелементи (міліграм/г): К - 29,60, Са - 20,60, Mg - 2,80, Fe - 1,40; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,24, Со - 0,18, Cu - 0,62, Zn - 1,41, Мо - 8,53, Cr - 0,43, Al - 0,82, Ва - 1,27, V - 0,59, Se - 1,70, Ni - 0,26, Sr - 0,38, Cd - 16,60, Pb - 0,13, Ag - 8,00, В - 51,60 мкг/г.

Застосування. Препарати: «Дигітоксин», «Гітоксин», «Кордигіт» проявляють кардіотонічну, діуретичну, протиаритмічну, цитостатичну та тонотропну дію при серцевій недостатності, порушеннях кровообігу, набряках; для підвищення тонуусу і збудження міокарда.

Застереження. Препарати наперстянки мають властивість кумулюватися, їх слід чергувати з препаратами інших рослин, які не виявляють кумулятивних властивостей; вживати їх можна тільки за призначенням лікаря.

Наперстянка шерстиста – *Digitalis lanata* Ehrh.

Родина ранникових – *Scrophulariaceae*

Наперстянка шерстистая



Життєва форма. Багаторічна (в культурі - дворічна) трав'яниста рослина з невеликими кореневищами та стрижневими коренями. Стебло прямостояче, малорозгалужене, 60-150 см заввишки. Прикореневі й нижні стеблові листки 6-12 (20) см завдовжки і 1,5-3,5 см завширшки, видовжено-яйцевидні, вкриті, як і верхні стеблові листки, залозистими волосками, цілокраї, рідше по краю трохи хвилясті або рідкозубчасті; верхні стеблові листки ланцетоподібні, з гострою верхівкою, жилкування дугонервове. Суцвіття - довге, густе, різнобічне гроно. Суцвіття, приквітники та частки чашечки білоповстистоопушені. Віночок буро-жовтий з ліловими жилками, завдовжки 20-30 мм, кулястоздутий. Плід - двогнізда коробочка. Цвіте з липня по серпень.

Поширення. На території України вирощують як лікарську рослину.

Сировина. Листя.

Хімічний склад. Листя наперстянки шерстистої містить близько 30 серцевих глікозидів, серед яких головними є ланатозиди А, В, С, D, Е; стероїдні сапоніни дигітонін, тігонін; флавоноїди (лютеолін, skutелярін), макроелементи (мг/г): К - 30,80, Са - 19,90, Mg - 3,20, Fe - 0,40; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,26, Cu - 0,30, Zn - 0,96, Со - 0,07, Мо - 4,53, Cr - 0,03, Al - 0,20, Ва - 1,15, V - 0,04, Se - 10,30, Ni - 0,07, Sr - 1,00, Cd - 2,80, Pb - 0,09. В - 56,80 мкг/г.

Застосування. Препарати: «Дигоксин», «Целанід», «Ізоланід», «Ланікор», «Ланатозид», «Ланатозид С». За фізіологічною дією глікозиди наперстянки шерстистої близькі до глікозидів наперстянки пурпурової; головна відмінність

полягає в дещо швидшому всмоктуванні, меншому кумулятивному ефекті, виразнішій діуретичній дії. Препарати призначають для зняття нападу пароксизмальної тахікардії й при тяжких формах порушення кровообігу, хронічній недостатності кровообігу 1, 2 і 3-го ступеня, що супроводиться тахікардією.

Застереження. Препарати наперстянки мають властивість кумулюватися, слід чергувати їх з препаратами інших рослин, які не виявляють кумулятивних властивостей; вживати їх можна тільки за призначенням лікаря.

Обліпіха крушиновидна – *Hippophae rhamnoides* L.

Родина маслинкових – *Elaeagnaceae*

Облепиха крушиновидная



Життєва форма. Двodomний кущ або невелике (4-6 м заввишки) дерево, з колючими гілками, вкритими сірою корою. Листки почергові, вузькі, лінійні або лінійно-ланцетні, майже сидячі, зверху темно-зелені, зісподу - сріблясті. Квітки одностатеві, буруваті, з дволопатевою чашечкою з простою оцвітиною, в коротких пазушних китицях. Плід – овальна або майже куляста соковита несправжня кістянка жовтого, жовтогарячого або жовтогарячо-червоного кольору, солонкувато-кислого смаку. Цвіте з квітня по травень. Плоди досягають у вересні-жовтні.

Поширення. На території України обліпіху крушиновидну вирощують як декоративну і плодову рослину, в дикому стані

росте в дельті річки Дунай.

Сировина. Плоди, кора, обліпіхова олія та листя.

Хімічний склад. М'якуш плодів обліпіхи містить жирну олію (від 1,7 до 10%), до складу якої входять гліцериди лінолевої, олеїнової, пальмітинової, пальмітоолеїнової, стеаринової й інших жирних кислот; флавоноїди: лейкоантоціани, катехіни, флавоноли (ізoramнетин, кверцетин, кемпферол) і флавоноли; каротиноїди (0,31-20 мг%), у складі яких є α -, β -, γ -каротини, лікопін, зеаксантин; токоферолі; філохінон (0,8-1,5 мг%); фосфоліпіди; бетаїн; аскорбінову кислоту; ніотинову кислоту; інозит; фолієву кислоту; тритерпенові кислоти (урсолова і олеанолова); кумарини та органічні кислоти (яблучна, винна, щавлева, бурштинова), дубильні речовини, моно- і дисахариди. У листках є кумарини, тритерпенові кислоти (урсолова і олеанолова), вітаміни С, В₁, В₂, В₆, ніотинова кислота, інозит, фолієва кислота, макроелементи (міліграм/г): К - 20,20, Са - 0,90, Mg - 0,40, Fe - 0,04; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,05, Cu - 0,26, Zn - 1,67, Cr - 0,09, Al - 0,01, Se - 0,50, Ni - 0,25, Pb - 0,01, I - 0,06, B - 2,00 мкг/г.

У плодах обліпіхи накопичується жирної олії дещо менше (до 8%), ніж у

насінні (12,5%). За жирнокислотним складом олії з м'якоті та насіння відрізняються. У першій домінують пальмітинова та пальмітолеїнова (більше 60%), а в другій – лінолева і ліноленова (близко 60%) кислоти. Вміст пальмітолеїнової кислоти в олії з м'якоті складає майже (53%), а з насіння – лише (5,9%). В обліпиховій олії найбільш активна неомилювана частина, виявлені токофероли, каротиноїди, стерини (β -сітостерин, стігмастанол, кампестерол, циклоартенол, еритродіол та ін.), фосфоліпіди до 1% (кефалін і лецитин).

Застосування. Препарати обліпихи мають протизапальні, бактерицидні, епітелізуючі, гранулюючі, знеболювальні, антисклеротичні та метаболічні властивості; кора – радіопротекторні, протипухлинні; плоди – вітамінні, радіопротекторні, бактерицидні, протизапальні, антисклеротичні, загальнозміцнювальні, противиразкові властивості, у зв'язку з чим її використовують для лікування променевих уражень шкіри, опіків, відморожень, пролежнів, туберкульозу шкіри, екземи, лишайів, трофічних виразок, носоглотки, ротової порожнини. Плоди, сік свіжих плодів вживають при гіпо- та авітамінозах, виразкових ураженнях шкіри; в лікувально-дієтичному харчуванні та як джерело каротиноїдів, вітамінів, жирної олії.

Обліпихова олія використовується при виразковій хворобі шлунка та дванадцятипалої кишки, патологічних змінах печінки, порушеннях ліпідного обміну, лікуванні опіків, пролежнів, екземи, дерматозів, променевих ушкоджень стравоходу, шкіри, ротової порожнини, при ерозії шийки матки, геморої, проктиті.

Спиртовий екстракт кори затримує патологічний ріст тканин.

Сік обліпихи – природне джерело вітамінів, у першу чергу вітаміну С, який відіграє важливу роль у стійкості організму до інфекцій, синтезі колагену, в засвоєнні Феруму в кишечнику. Вітамін С, як і вітамін Е, каротин, флавоноїди, є природними антиоксидантами, що захищають організм від вільних радикалів. При місцевому застосуванні обліпихова олія може регулювати обмінні процеси, які проходять у шкірі та в слизових оболонках.

Препарати: «Обліпихова олія», «Обліпихові супозиторії» – для комплексної терапії захворювань у гінекології, проктології, при виразковій хворобі шлунка, дванадцятипалої кишки; «Олазоль» – аерозоль, «Гіпозоль» – аерозоль, «Облекол» (плівки стерильні) – для загоювання ран різного походження; «Армон» – крем, що рекомендують для лікування опіків I – III ступеня; «Поліном» – розчин для лікування поліартритів, остеохондрозів, міозитів; «Ренорм» – розчин для лікування виразкової хвороби шлунка та дванадцятипалої кишки; «Міотрон» – фітоконцентрат для підвищення пружності і тонуусу м'язів обличчя, ший, живота.

Застереження Плоди обліпихи не слід вживати у разі появи реакцій гіперчутливості: висипання, свербіж, запалення порожнини рота та шкіри.

Взаємодія з лікарськими засобами. Антикоагулянти та антиагрегати (ацетилсаліцилова кислота, диклофенак, ібупрофен, напроксен, далтепарин, еноксапарин, гепарин, варфарин) взаємодіють з препаратами обліпихи, викликаючи появу синців, кровотеч.

Оман високий – *Inula helenium* L.

Родина айстрових – *Asteraceae*

Девясил высокий



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина з товстим, м'ясистим кореневищем, численними довгими коренями. Стебла міцні, прямі, рубчасті, 1-2 м заввишки, у верхній частині розгалужені, внизу розсіяно-, вгорі - густожорстко-волосисті. Листки почергові, цілісні, нерівномірнорозчленовані, великі (до 50 см, завдовжки і 18-25 см завширшки), зверху жорстково-волосисті, знизу - сіроповстисті; приземні - черешкові, еліптично-видовжені; стеблові - сидячі, видовженояйцевидні,

загострені, з серцевидною, напівстеблообгортною основою. Квітки жовті, зібрані у великі (6-8 см у діаметрі) кошики, що утворюють на верхівці стебла щитковидне суцвіття; крайові несправжньоязичкові квітки, з вузьколійним тризубчастим язичком; серединні - двостатеві, трубчасті. Плід - сім'янка. Цвіте з червня по серпень.

Поширення. Оман високий росте майже по всій території України.

Сировина. Кореневища, корені.

Хімічний склад. Кореневище і корені омани високого містять інулін (до 44%) та інші полісахариди (псевдоінулін, інуленін), смоли, камедь, сліди алкалоїдів, сапоніни, органічні кислоти й ефірну олію (до 4,3%), до складу якої входять біциклічні сесквітерпенові лактони (алантолактон, ізоалантолактон, дигідроалантолактон), алантол, проазулен і α -токоферол.

Застосування. Оман містить алантолактон із домішкою ізоалантолактону, що зумовлює його виражену антивірусну і протигрибкову активність; рекомендується для пом'якшення кашлю при запаленнях дихальних шляхів: показаний при лікуванні бронхітів і астми, застосовують при захворюваннях травного шляху і жовчних протоків. У фітотерапії використовують як дренажний засіб, зокрема сечогінний при серцевих набряках.

Застосування галенових препаратів омани має добрий терапевтичний ефект при гострих і хронічних захворюваннях дихальних шляхів, грипі, хворобах ШКТ, печінки і нирок, глистній інвазії та гіпоменструальному синдромі.

Препарати: «Бальзам Бітнера» - загальнозміцнювальний засіб, підвищує неспецифічну резистентність організму; «Алантон» - таблетки для лікування виразки шлунка та дванадцятипалої кишки; «Фітон СД» - бальзам для комплексної терапії захворювань травного тракту; «Сироп від кашлю "Доктор Кашель"» - симптоматичне лікування кашлю різної етіології; «Пектосол» - мікстура від кашлю; «Поліном» - розчин для лікування поліартритів, остеохондрозів, міозитів; «Ренорм» - розчин для лікування виразкової хвороби шлунка та два-

надцятипалої кишки; «Трав'янистий бальзам Др. Тайсса» - розчин для лікування порушень серцевої діяльності та кровообігу на нервовому ґрунті, безсоння, запаморочення; «Чернега» - краплі для покращення зору.

Широко використовують препарати оману високого у народній медицині: при гіпертензії, бронхіальній астмі, туберкульозі легень, жовтяниці, водянці, нирковокам'яній хворобі, легких формах цукрового діабету, ревматизмі, радикуліті, золотусі, простатиті й маткових кровотечах.

Первоцвіт весняний, первоцвіт лікарський, примула – *Primula veris* L.

Родина первоцвітих – *Primulaceae*

Первоцвет весенний



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина з коротким темно-бурим кореневищем, завдовжки 6-8 см, із соковитими шнуроподібними коренями. Квіткова стрілка пряма, безлиста, 5-20 см заввишки. Листки зібрані в прикореневу розетку, яйцеподібні або яйцеподібновидовжені, хвилясто-зубчасто-виїмчасті, зморщені, зісподу вкриті сіруватим пушком, звужені в крилаті черешки. Квітки правильні, двостатеві, зібрані на верхівці стебла в зонтикоподібне суцвіття з 5-13 квітками, пониклими в один бік; чашечка трубчаста, п'ятигранна; віночок лійкуватий, з коротким п'ятилопатеvim відгином, яскраво-жовтий, усередині з жовтогарячими цятками при основі часток відгину. Плід - яйцеподібна коробочка такої самої довжини, як і чашечка. Цвіте з середини квітня до червня.

Поширення. Первоцвіт весняний росте в лісових і лісостепових районах, лісових галявинах, на узліссях, серед чагарників.

Сировина. Кореневище з коренями, квітки і листя.

Хімічний склад. Корені первоцвіту містять до 10% тритерпенових сапонінів, агліконами яких є примулагеніни А, D і SD, глікозиди (примулаверин, примверин), ефірну олію (0,08%) і каротин. У листках є сапоніни (до 2%), флавоноїди, каротин (до 3 мг%) макро- і мікроелементи; квітках – сапоніни, флавоноїди й ефірна олія. Всі частини рослини містять значну кількість аскорбінової кислоти (до 6%).

Застосування. Препарати: «Бронхікум (сироп від кашлю)», «Бронхікум (еліксир)», «Бронхіпрет (сироп, таблетки)» - засоби для лікування загальних захворювань дихальних шляхів; «Бронхіпрет ТП» - таблетки, як відхаркувальний засіб при гострих та хронічних запальних захворюваннях дихальних шляхів; «Синупрет» - капсули для лікування гострих та хронічних захворювань дихаль-

них шляхів із гіперпродукцією в'язкого мокротиння.

Входить до складу *протипухлинних* зборів. Використовують як відхаркувальний засіб при захворюваннях легень і дихальних шляхів. Галенові препарати первоцвіту посилюють секрецію слизової оболонки бронхів і верхніх дихальних шляхів, підвищують активність війкового епітелію, виявляють слабку спазмолітичну дію. Відвар коренів рекомендують при катарах верхніх дихальних шляхів, хронічних трахеїтах і бронхітах, бронхопневмоніях; як болетамувальний (при ревматизмі) та сечогінний засіб (при хворобах нирок і сечового міхура). Настій листя вживають для профілактики та лікування гіпо- та авітамінозів.

Перець стручковий однорічний – *Capsicum annuum* L.

Родина пасльонових – *Solanaceae*

Красный перец однолетний

Восени 1532 року конкістадори вишикували свої війська на правому березі ріки Оріноко й спостерігали за поведінкою супротивника – індіанців. Іспанці були впевнені, що легко переможуть «червоношкірих дикунів». Проти вогнепальної зброї та металних снарядів завойовників індіанці виставили дерев'яні списи та луки зі стрілами. Але перед атакою вони чомусь утворили півколо. Попереду їхніх лав йшли юнаки, тримаючи в руках залізні листи з жевріючими головешками. Вітер доносив до іспанців запашний димок. Зненацька юнаки вихопили зі своїх торб, прив'язаних на стегнах, якийсь порошок та жменями почали додавати його до жару. «Викликають на поміч духів!» – посміхалися іспанські вояки. Та не встигли вони оговтатись, як на них війнуло ядучим димом, а потім суцільна хмара заступила шлях білою пеленою. Добре навчені воїни з переляку падали на землю, кидали зброю і, рятуючись від смерті, хапалися руками за обличчя, затуляли долонями носи й очі. «Хмара смерті, хмара смерті!» – вигукували завойовники і кидалися навітки від задушливого диму... А насправді це був порошок, виготовлений із незнайомого на той час іспанцям стручкового перцю.

Перець-стручок завіз до Європи з Гаїті Христофор Колумб. Але батьківщиною гірких плодів ботаніки називають країни Близького Сходу та Середньої Азії.

Життєва форма. Трав'яниста рослина з прямостоячим, розгалуженим, знизу здерев'янілим стеблом. Листки почергові, черешкові, цілокраї, ланцетні, яйцевидно-ланцетні, яйцевидні або видовжено-яйцевидні, 2-14 см завдовжки, загострені, при основі клиновидні. Квітки правильні, двостатеві, одиничні або по 2-3 в розвилках стебла; віночок колесовидний, до середини п'ятироздільний, білий або жовтуватий, рідко – червонуватий або фіолетовий. Плід – повисла суха ягода, яскраво-червоного, рідше – зеленого або жовтуватого кольору, конусовидний, злегка сплюснутий, трохи зігнутий з п'ятизубчастою чашечкою, що переходить у плодоніжку, всередині порожнистий, з численним насінням. Цвіте з червня по серпень, плодоносить у серпні-вересні.

Поширення. Походить з Центральної Америки. Культивують в Україні.



Сировина. Плоди.

Хімічний склад. Плоди перцю містять алкалоїди капсаїцин, нордигідрокапсаїцин, гомодигідрокапсаїцин, аскорбінову кислоту, каротиноїди, вітаміни Р, В₁, В₂, фолієву, ніотинову кислоти; солі Калію, Натрію, Кальцію, Феруму, Алюмінію та Фосфору.

Застосування. Препарати: *настоянка*, «Вовче тіло-Живокіст» – регенеруючий крем-бальзам при порушеннях функцій опорно-рухового апарату; «Еспол» – мазь, «Ефкамон» – мазь, «Перцево-камфорний лінімент» – розчин, «Капсин» – олія, «Ка-

пситрин» (розчин) – виявляють відволікаючу, знеболювальну, зігріваючу, розсмоктуючу і протизапальну дію; «Лінкас» (сіроп, пастилки), «Тонзипрет» (таблетки, краплі) – для лікування гострих і хронічних захворювань дихальних шляхів.

Зовнішньо у вигляді розтирання *настоянку* використовують при ревматичному, м'язовому болю, радикуліті, невралгії. Входить до складу препаратів: «Мазь від обморожень», «Капситрин», «Лінімент перцево-аміачний», «Лінімент перцево-камфорний», «Пластир перцевий» – як відволікаючий, болетамувальний засіб при радикулітах, невралгіях, міозитах, люмбаго; «Капсин» – для розтирання при суглобовому та м'язовому ревматизмі, артритях.

Перець вживають як вітамінний засіб.

Перстач прямостоячий, калган –

***Potentilla erecta* (L.) Rausch., син.: *P. tormentilla* Neck.,**

***Tormentilla erecta* L.**

Родина розових – Rosacea

Лапчатка прямостоячая

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина з товстим циліндричним шишкоподібним дерев'янистим кореневищем. Стебла висхідні або прямостоячі, вилчасто розгалужені, 10-40 см заввишки, з рідкими притисненими волосками. Листки стиснуто-опушені, з обох боків зелені (зісподу трохи світліші); прикореневі листки черешкові, складаються з трьох, рідше - з п'яти круглясто-оберненояйцевидних, спереду надрізано-зарубчастих листочків; стеблові - сидячі, з великими зеленими клиновидно-оберненояйцевидними, 3-7-надрізними прилисточками і з 3 видовжено-клиновидними, надрізано-пилчастими листочками. Квітки правильні, двостатеві, 4-пелюсткові, одиничні, на довгих квітконіжках, що виходять з пазух верхніх листків: пелюстки оберненояйцевидні, золотисто-жовті. Плід збірний багатогорішок. Цвіте з червня по вересень.

Поширення. Перстач прямостоячий росте по вологих луках, по краях бо-



літ на Поліссі, в Карпатах, у північній частині Лісостепу.

Сировина. Кореневища.

Хімічний склад. Сировина містить дубильні речовини (до 31%), флорафени, кристалічний ефір торментол, тритерпенові сапоніни (похідні α -амірину і торментолу), хінну та елагову кислоти, крохмаль, віск, смолисті речовини, сліди ефірної олії та мінеральні речовини (6%).

Застосування. Препарати: «Бальзам Біттнера» - загальнозміцнювальний засіб; «Бальзам шведська гіркота» -

розчин для лікування порушень функцій шлунка та дванадцятипалої кишки; «Вундехід» - настоянка для лікування запалених, інфікованих ран; травматичних ушкоджень м'яких тканин; «Гастритол Др. Кляйн» - краплі для лікування та профілактики диспептичних явищ; «Холафлукс» - порошки для лікування хронічних холециститів, дискінезій жовчних шляхів.

Перстач прямостоячий використовують як в'язучий, протизапальний і кровоспинний засіб при запальних захворюваннях травного каналу (ентерит, ентероколіт, диспепсія); при лікуванні проносів дизентерійного характеру і проносів; при шлункових і кишкових кровотечах, гіперменореї, маткових кровотечах, пов'язаних із запальними захворюваннями жіночих статевих органів.

У народній медицині відвар кореневищ перстачу вживають внутрішньо при ахілії шлунка, гастриті, виразці шлунка, при захворюваннях печінки, жовтяниці різного походження, ревматизмі та подагрі. Використовують як зовнішній засіб для лікування кровоточивих ран, виразок, опіків, різних висипів на тілі, мокнучих екзем, геморою, кольпіту і вульвовагініту різної етіології та для лікування ерозії шийки матки, для полоскання ротової порожнини і горла при афтозі, стоматиті, гінгівіті та ангіні.

Мазь зі свіжих кореневищ застосовують для лікування тріщин шкіри ніг, рук.

Підбіл звичайний, мати-й-мачуха – *Tussilago farfara* L.

Родина айстрових – *Asteraceae*

Мать-и-мачеха

Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина з довгим галузистим повзучим кореневищем. Рано навесні з кореневищ виростають квіткові стебла 10-25 см заввишки, з яйцеподібно-ланцетними, гострими, здебільшого пурпурно-фіалковими, лускуватими листками. Прикореневі листки, які розвиваються після цвітіння, великі, довгочерешкові, серцеподібні, шкірясті по краю виїмчасті, рідко - дрібнозубчасті, зверху темно-зелені, блискучі, зісподу білі, повстисто-



опушені. Квітки золотисто-жовті, численні, в одиничних пониклих кошиках, крайові – несправжньоаязичкові, маточкові, плідні, розміщені в кілька рядів, решта – трубчасті, тичинкові, на верхівці п'ятизубчасті, безплідні. Плід - циліндрична сім'янка з чубком. Цвіте з березня по квітень.

Поширення. Підбіл звичайний росте по всій території України на глинистому ґрунті на схилах.

Сировина. Листя, квітки.

Хімічний склад. Листки підбілу

містять слиз, камедь, інулін, гіркі, смолисті та дубильні речовини, флавоноїди, сапоніни, вітаміни С, К, каротиноїди, токоферолі, фітостеролі, стерини, терпени, ефірну олію, органічні кислоти, сліди алкалоїдів, макроелементи (мг/г): К - 37,70, Са - 10,90, Mg - 4,30, Fe - 0,20; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,14, Cu - 0,78, Zn - 0,60, Co - 0,27, Mo - 0,40, Cr - 0,03, Al - 0,07, Ba - 0,05, V - 0,02, Se - 25,00, Ni - 0,21, Sr - 0,01, Pb - 0,24; Ag - 8,00, I - 0,09, Br - 107,10. В - 40,00 мкг/г.

Застосування. Препарати: *настій*, «*Бронхіал із мати-й-мачухою, подорожником та вітаміном С*» - сироп, для лікування запалення верхніх дихальних шляхів; *збір лікувально-профілактичний № 2, грудний збір № 1, грудний збір № 2* - використовують як відхаркувальний, пом'якшувальний, протизапальний, легкий потогінний, жовчогінний ранозагоювальний, апетитний, слабкий спазмолітичний засіб.

У квітках мати-й-мачухи містяться флавоноїди, що володіють спазмолітичними властивостями. У поєднанні з фітостеролами флавоноїди є протизапальними засобами. Слизові речовини дозволяють використовувати квітки як пом'якшувальний та відхаркувальний засіб. Таніни забезпечують антисептичні властивості. У науковій медицині настій листя підбілу звичайного призначають при ларингітах, трахеїтах, хронічних бронхітах, бронхопневмонії, бронхіальній астмі.

У народній медицині настій листя вживають при гарячці, катарах шлунка, при запальних процесах у нирках, водянці, загальній слабкості організму та як гіркоту для збудження апетиту й поліпшення травлення при хронічних ентероколітах. Сік вважається добрим жовчогінним та потогінним засобом; рекомендують вживати при туберкульозі легень, скрофульозі.

Зовнішньо підбіл використовують як протизапальний, ранозагоювальний засіб. Розім'яте свіже листя прикладають до наривів, інфікованих ран, виразок та фурункулів. Настоем листя полощуть горло при ангіні, обмивають виразки, рани. Настоем із суміші листя підбілу та кропиви дводомної миють голову при випадінні волосся та при лупі й свербінні шкіри. Сировина входить до складу *вітамінних зборів*.

Застереження. Унаслідок сильної потогінної дії вживають з обережністю

при серцевих захворюваннях.

Подорожник великий – *Plantago major* L.

Родина подорожникових – *Plantaginaceae*

Подорожник большой



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина з вкороченим кореневищем і численними додатковими нитковидними коренями. Листки широкояйцевидні або еліптичні, голі з 3-7 дуговидними жилками, крилатими черешками та невеликими піхвами, зібрані у прикореневу розетку. Квітконосні стрілки завдовжки до 40 см, борозенчасті, закінчуються густим, видовженим, колосовидним суцвіттям. Квітки дрібні, непоказні, світло-бурі. Плід – двогніздна еліптична коробочка

з дрібним темно-брунатним насінням. Цвіте з червня по жовтень. Плоди досягають з липня.

Поширення. Рослина-космополіт, росте біля доріг і на вологих трав'янистих місцях по всій території України.

Сировина. Трава, листя.

Хімічний склад. Сировина містять полісахариди (20%), представлені пектиновими речовинами та нейтральними гліконами, манніт, сорбіт, алантоїн, іридоїди (аукубін та каталпол), стероїди, флавоноїди (похідні лютеоліну, кверцетину, апігеніну), дубильні й пектинові речовини, оксикоричні кислоти (хлорогенова і неохлорогенова), вітаміни С, К, каротин, холін, сапоніни та сліди алкалоїдів, макроелементи (міліграм/г): К - 44,60, Са - 39,30, Mg - 3,60, Fe - 0,70; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,25, Cu - 0,92, Zn - 0,70, Co - 0,25, Mo - 2,67, Cr - 0,12, Al - 0,34, Ba - 22,05, V - 0,13, Se - 0,70, Ni - 0,17, Sr - 1,82, Pb - 0,13, B - 45,60 мкг/г.

У насінні є значна кількість слизу, жирна олія, аукубін, олеанолова кислота, стероїдні сапоніни та вуглеводи.

Застосування. Препарати: *настій, настоянка, сік подорожника*; «Ангіолак» - гранули, для лікування закрепів; «Бронхіал із мати-й-мачухою, подорожником та вітаміном С» - сироп для лікування запалення верхніх дихальних шляхів; «Гербіон (сироп подорожника)» - для лікування та профілактики респіраторних захворювань; «Неонокс Форте» - краплі для профілактики респіраторних інфекцій; «Печінка плюс» - фітобальзам для лікування захворювань печінки та жовчновивідних шляхів; «Плантаглюцид» - гранули для лікування гіпоацидного гастриту; «Поліноорм» - розчин для лікування поліартриту, остеохондрозу, міозиту; «Сироп від кашлю з подорожником Др. Тайсс» - для лікуван-

ня гострого та хронічного бронхіту; «*Стоптусин фіто*» - сироп для комплексної терапії гострих та хронічних запальних захворювань дихальних шляхів; «*Мукофальк апельсин*» - гранули для лікування хронічних запорів; «*Тусивіол (екстракт легеневої)*» - розчин для нормалізації функцій легеневої системи; «*Урогінекорін*» - свічки; «*Фітон СД*» - бальзам для комплексної терапії захворювань травного тракту; «*Ехінасал*» - сироп для комплексного лікування запальних захворювань верхніх дихальних шляхів; *грудний збір № 2, збір лікувально-профілактичний № 1, збір лікувально-профілактичний № 2, збір лікувально-профілактичний № 4* - виявляють антисептичну, бактеріостатичну, протизапальну, ранозагоювальну, регенеруючу, спазмолітичну, знеболюючу, відхаркувальну, обволікаючу, послаблюючу, кровоспинну, заспокійливу, секреторну, гіпотензивну, антисклеротичну та протиалергічну дію.

Настій, настоянку та сік подорожника застосовують при бронхітах, коклюші, астмі, туберкульозі легень, плевриті, шлунково-кишкових хворобах, запаленні сечового міхура, енурезі, геморої, кровохарканні, малярії, для промивання гнійних ран, лікування виразок, флегмон, фурункулів, свищів.

Насіння подорожника великого має обволікаючі, пом'якшувальні й проти-запальні властивості.

У народній медицині настій листя подорожника вживають як «кровоочисний» засіб, при цинзі, гарячці й атеросклерозі, у випадку печії, при запаленні сечового міхура, нічному нетриманні сечі, набряках, при раку шлунка і легень, злоякісних виразках шкіри. Свіже листя прикладають до фурункулів, ран, виразок, опіків, порізів і наривів.

Застереження. Препарати не слідт вживати у разі підвищення кислотності шлункового соку.

Полин гіркий – *Artemisia absinthium* L.

Родина айстрових – *Asteraceae*

Полынь горькая



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста сріблясто-сіра, шовковиста завдяки опушенню Т-подібними волосками, рослина, з ароматним запахом та гірким смаком. Стебла прямостоячі, 50-125 см заввишки, слабкосріблясті, у верхній частині розгалужені, зісподу – білоповстисті; нижні листки – довгочерешкові, трикутно-сердцевидні, тричіперисторозсічені; серединні – сидячі; двічіперистороздільні; верхні – сидячі, перистороздільні з еліптично-

ланцетними частками. Квітки жовті, дрібні, крайові вузькотрубчасті, жіночі, серединні – широкотрубчасті, двостатеві, зібрані в неоднорідне суцвіття – волоть

кошиків. Кошики кулясті, поникі маленькі, обгортка черепичаста. Плід – сімянка, без чубка. Цвіте з липня по вересень.

Поширення. Полин гіркий росте по всій території України на пустирищах, біля доріг та поблизу жител.

Сировина. Листя без черешків та верхівкові пагони.

Хімічний склад. Сировина містить ефірну олію (2%), до складу якої входять цинеол, сесквітерпенові спирти (абсинтин, анабсинтин та артабсинтин), туйон, сесквітерпенові лактони (тауремізін), алкалоїди, каротин, аскорбінову кислоту, вітаміни групи В, макроелементи (міліграм/г): К - 35,10, Са - 10,20, Mg - 2,00, Fe - 0,20; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,14, Cu - 0,48, Zn - 0,62, Со - 0,12, Мо - 4,00, Сг - 0,02, Al - 0,07, Se - 5,90, Ni - 0,34, Sr - 0,13, Pb - 0,06, Br - 98,70, В - 88,80 мкг/г.

Застосування. Препарати: *настоянка полину, настоянка гірка, «Гастро-віол (екстракт шлунковий)»* - для нормалізації шлунка і кишечника; *«Поліфітол-1»* - настоянка, *«Краплі шлункові»* - краплі, мають апетитну, заспокійливу (в помірних дозах), збуджуючу (у великих дозах), антисептичну, протизапальну, противиразкову, знеболюючу, загально зміцнювальну, глистогінну, дезодоруючу дію; *«Седавіол екстракт заспокійливий»* - седативний засіб при невротичних синдромах; *«Тропонорм»* - фітоконцентрат для лікування ВСД; *«Шведська гіркота»* - бальзам для нормалізації функції ШКТ.

Настій, настоянка, густий екстракт збуджують апетит, стимулюють діяльність залоз травного тракту, підвищують секрецію жовчі, панкреатичного та шлункового соку, ефективні при анемії, запаленнях нирок, сечового міхура, водянці, геморої, аскаридозі.

Для лікування алкоголізму застосовують настій із суміші трави полину гіркого і чебрецю плазкого. При зовнішньому застосуванні препарати полину діють знеболююче, антисептично, протизапально. Розведену кип'яченою водою у співвідношенні 1:10 настоянку використовують для компресів і примочок при забиттях, ранах. Свіже потовчене листя застосовують при крововиливах на тілі внаслідок травм, при вивихах і розтягнуті сухожилля.

Застереження. Надмірне і тривале вживання препаратів може спричинити отруєння. Протипоказано вживати вагітним.

Ревінь тангутський – *Rheum palmatum* L.

Родина гречкових – *Polygonaceae*

Ревень тангутский

У Китаї існують письменні згадки про ревінь 2700 років до Різдва Христового. Одна з найдавніших згадок про ревінь походить з часів Марка Аврелія, коли після поїздки посланців до Китаю був привезений ревінь. Згадки про ревінь є у севільського єпископа Ісидора близько 600 року. Згадано ревінь у «*Hortus sanitatis*», виданому в Майнці 1485 р.

Життєва форма. Багаторічна, трав'яниста рослина з кореневищем великих розмірів, коротким, широким, з декількома великими соковитими, цилінд-



ричними або конусоподібними коренями. Навесні від кореневища відростає декілька листків на черешках; пластинка листка п'яти-семилопатева, з глибокими надрізами. Стебла високі (2-3 м), товсті, порожнисті, мало розгалужені, з невеликою кількістю дрібних листків та великими волотями малопомітних дрібних квіток, що виходять з пазух листків. Плоди – крилаті горішки.

Поширення. Культивують як

лікарську рослину.

Сировина. Кореневище з коренями.

Хімічний склад. Сировина містить понад 5% антраглікозидів. Гідроксиметилантрахінони знаходяться в глікозидній формі та у вільному стані, представлені хризофанолом, реїном та їхніми глікозидами. Вільні та зв'язані гідроксиметилантрахінони зустрічаються в окисненій та відновленій формах у вигляді мономерів, димерів; гідролізовані дубильні речовини (12%), смоли, полісахариди.

Застосування. Препарати: «Порошок ревеню», «Таблетки ревеню», «Екстракт ревеню сухий»; «Бальзам Шведська гіркота» - загальнозміцнювальний засіб; «Нова фігура Др. Тайсс» - капсули для зменшення жирових відкладень; «Пералвекс» (розчин, гель) - для лікування інфекційно-запальних захворювань порожнини рота.

Головними діючими речовинами рослини є антраглікозиди й дубильні речовини. Антраглікозиди, розщеплюючись у товстому кишечнику, утворюють реїн, реум-емодин та хризофанову кислоту, які подразнюють нервові закінчення кишкової стінки, викликають проносну дію. Дубильні речовини виявляють в'язучу й протизапальну дію. Фармакологічна дія ревеню залежить від дози: у великих дозах він діє як послаблюючий засіб (ефект настає через 8-10 годин), при малих дозах спостерігається в'язучий ефект. Послаблююча та в'язуча дії залежать також від того, який розчинник використовується при виготовленні препаратів: у водних препаратів переважає послаблююча дія (антраглікозиди добре розчинні у воді), у спиртових – в'язуча дія (таноглікозиди краще розчиняються у спирті). Галенові препарати ревеню мають жовчогінні властивості. Рекомендують ревінь переважно хворим похилого віку та дітям як послаблювальний засіб при атонії кишечника, метеоризмі, при хронічних запорах. Дозу добирають індивідуально. У невеликих дозах (0,05-0,2) ревінь застосовують при диспепсії та катарі шлунка з недостатньою кислотністю.

Взаємодія з лікарськими засобами. Одночасне вживання протягом однієї години антацидів та ревеню може знижувати ефективність останнього. Ревінь може зменшити запалення ясен при використанні хлоргексидину. Не рекомендується вживання ревеню з серцевими глікозидами через виведення Калію, що

викликає негативний вплив на серце.

Застереження. Вживання препаратів ревеню протипоказане при гострому апендициті, холециститі, подагрі, катарах сечового міхура й оксалурії, гострому перитоніті, непрохідності кишок, кровотечах із ШКТ та при вагітності. Надмірне вживання кореневищ ревеню може викликати біль у животі, втрату електролітів (особливо K^+), гіперальдостеронізм, м'язову слабкість, нудоту, блювоту. Сеча забарвлюється в яскраво-жовтий або червоний колір.

Розторопша плямиста – *Silybum marianum* (L.) Gaertn.

Родина айстрових – Asteraceae

Расторопша пятнистая



Життєва форма. Одно- або дворічна колюча трав'яниста рослина 60-150 см заввишки. Стебло пряме, гіллясте, голе. Листки почергові, великі, від перистолопатових до розсічених, з жовтуватими колючками по краю і по жилкам знизу. Пластинка зелена з білими плямами, блискуча. Суцвіття – кулеподібні кошики, верхівкові, великі. Листочки обгортки зелені, жорсткі, відігнуті; по краях колючі. Квітки трубчасті, рожеві або пурпурові. Плід – сім'янка з чубчиком. Цвіте з липня по серпень.

Поширення. Походить з Південної Європи та Азії, але тепер розповсюджена по всьому світу. Зустрічається як бур'ян у південних районах України. Рослину культивують.

Сировина. Плоди.

Хімічний склад. Плоди розторопші містять флаволігнани (силібін, силідіанін, силікрин, що складають основу «Силімарину», ізосилібін, силідіанін, ізосилікрин, силімонін, силандрин), флавоноли (кверцетин і таксифолін), біогенні аміни (тирамін, гістамін), стерини, смоли, жирну олію (до 32%), до складу якої входять лінолева (61-62%), олеїнова (21-22%), стеаринова (3,5-4%), арахінова (біля 2%), пальмітинова (близько 9%) та бегенова (1-1,5%) кислоти.

Застосування. Препарати: «*Антиварикоз*» (бальзам, таблетки) - для лікування хронічної венозної недостатності; «*Легалон (Карсил)*» - таблетки, «*Печінка плюс*» - фітобальзам, «*Гепабене*» - капсули для профілактики та лікування захворювань жовчовивідних шляхів; «*Гепатофальк планта*» - капсули для лікування токсичних уражень печінки; «*Іберогаст*» - розчин для лікування порушень перистальтики ШКТ; «*Силімарин*» - капсули для лікування вірусного та хронічного гепатиту в різних формах; «*Силімарол*» - таблетки для комплексної терапії хронічної запальної патології уражень печінки; «*Силімарин*» - повністю пригнічує або послаблює дію речовин, індукуючих некроз або цироз печінки, здійснює детоксикацію печінки завдяки своїм антиоксидантним властивостям

та здатності викликати регенерацію; «Спиртова настоянка розторопші» - сприяє виведенню жовчі, заспокоює спазми. Настій рекомендується при легких порушеннях травлення та при функціональних порушеннях печінки. Розторопша використовується як додатковий засіб при лікуванні хронічних гепатитів, цирозу. Її часто застосовують разом із чистотилом, артишоком та іншими рослинами.

Жирна олія розторопші виявляє протизапальну, епітелізуючу, ранозагоювальну, противиразкову дію, є ефективним гепатопротектором, запобігає всмоктуванню токсичних речовин, які надходять до організму з водою та їжею, проявляє антиоксидантні властивості, ефективна при лікуванні ран, опіків, у тому числі сонячних, опрілості шкіри.

У гомеопатії насіння розторопші використовують при захворюваннях печінки і травних органів, а також при геморої, випадінні прямої кишки, аменореї, варикозному розширенні вен.

Застереження. Розторопша може знизити рівень цукру в крові. Рекомендують використовувати з обережністю пацієнтам із цукровим діабетом або гіпоглікемією, що вживають препарати, фітозбори або БАДи, які впливають на рівень цукру в крові.

Взаємодія з лікарськими засобами. БАР розторопші можуть впливати на процеси метаболізму в організмі певних лікарських засобів, що перебігають з використанням ферментної системи цитохрому Р-450 у печінці.

Рутка лікарська – *Fumaria officinalis* L.

Родина руткових – *Fumariaceae*

Дымянка лекарственная



Життєва форма. Однорічна трав'яниста, гола, сизувато-зелена рослина. Стебло висхідне або прямостояче, гранчасто-борозенчасте, розгалужене, 20-30 см заввишки. Листки почергові, черешкові, двічіперисторозсічені на вузькі довгасто-лінійні частки. Квітки двостатеві, неправильні, 7-9 мм завдовжки, в пазушних китицях, віночок з чотирьох пурпурових неоднакових пелюсток, із яких верхня має при основі коротку шпору. Плід – приплюснутокулястий горішок. Цвіте з квітня до вересня.

Поширення. Рутка лікарська росте по всій території України як бур'ян на полях та городах, на засмічених місцях.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Сировина містить 30 алкалоїдів (0,2-1,6%): протопін, сангвінарин, криптокавін, ауретензин, *d,l*-тетрагідрокоптисин, криптокарпін; дубильні речовини (2,9%), смоли (4,7%), фумарову кислоту, γ -аміномасляну кислоту, вітаміни С і К.

Застосування. Препарати: «Гепабене» - капсули, для профілактики та лікування захворювань жовчовивідних шляхів; «Лів 52» - таблетки для лікування порушень функції печінки при вірусному та токсичному гепатиті. Застосовують при функціональних порушеннях з боку ШКТ і жовчного міхура (камені, диспепсія, дискінезія і нудота), при порушеннях серцевого ритму, підвищеному артеріальному тиску, астмі, при жовчокам'яній хворобі та інших захворюваннях печінки й жовчного міхура, при гіпоацидних гастритах, спастичних колітах, геморої, різних хронічних шкірних захворюваннях.

У народній медицині рекомендують для лікування псоріазу, екземи, лишайів (свіжий сік).

Собача кропива звичайна –

***Leonurus cardiaca* L.**

Родина ясноткових – *Lamiaceae*

Пустырник сердечный



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Стебло прямостояче, 50-100 см заввишки, галузисте, чотиригранне, голе або опушене волосками по ребрах. Листки навхрест-супротивні, черешкові, зверху темно-зелені, зісподу світло-зелені; нижні – округлі або яйцеподібні, з серцевинною основою, п'ятилопатеві, серединні – видовжено-еліптичні або ланцетні, трироздільні або трилопатеві, з широкими довгастими зубчастими частками; верхівкові – трилопатеві або цілісні, з двома боковими, вперед спрямованими зубцями. Квітки неправильні, сидячі, в густих багатоквіткових кільцях на верхівках пагонів: віночок двогубий, ясно-рожевий, 8,5-9,5 мм завдовжки. Плід складається з 4 однонасінних горішкоподібних часток. Цвіте з червня по серпень.

Поширення. Собача кропива звичайна росте розсіяно в Лісостепу, Степу на засмічених місцях, лісових галявинах.

Сировина. Верхівки квітучих пагонів.

Хімічний склад. Сировина містить флавоноїди (квінквелозид, рутин, кверцитрин, космосіїн, ізокверцитрин, гіперозид та інші), алкалоїди, сапоніни, гіркоти, каротин, іридоїди типу аукубіну (гарпагід, алгол, аюгозид), дитерпени (марубін), тритерпеноїди, дубильні речовини (близько 5%), ефірну олію, органічні кислоти (яблучна, винна, лимонна, ванілінова, *n*-кумарова), вітаміни А, Е, С, макроелементи (міліграм/г): К - 37,70, Са - 17,80, Mg - 4,20, Fe - 0,30; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,24, Cu - 0,56, Zn - 0,38, Mo - 4,80, Cr - 0,06, Ва - 0,07, V - 0,21, Se - 7,70, Ni - 21,60, Sr - 0,68, Pb - 0,08, В - 93,60 мкг/г.

Застосування. Препарати: *настій*, *настоянка*, «*Кардіофіт*» - настоянка; «*Біовіталь*» (драже, розчин) - загальнозміцнювальний засіб при захворюваннях серцево-судинної системи та ЦНС; «*Геровітал*» - настоянка, для лікування серцево-судинної системи; «*Клімапін*» - настоянка, для комплексної терапії клімактеричного синдрому; «*Кратал*» - таблетки, для зниження артеріального тиску, «*Кратал для дітей*» - таблетки, для терапії вегетативних розладів у педіатричній практиці; *збір заспокійливий № 2* (седативний), «*Седафлос*» - чай. Фітопрепарати мають седативну, спазмолітичну, нейролептичну, гіпотензивну, діуретичну, протизапальну, антибактеріальну, ранозагоювальну дію; уповільнюють серцевий ритм, збільшують силу серцевих скорочень, регулюють менструальний цикл та функції травного апарату.

Препарати собачої кропиви звичайної близькі до препаратів валеріани лікарської. Настій та настоянка трави застосовуються при серцево-судинних невробазах, нервовому збудженні, безсонні, гіпертензії, кардіосклерозі, стенокардії, тахікардії, міокардиті; при кишкових захворюваннях (спазм м'язів шлунка, хронічні запалення товстої кишки).

Сировина входить до складу *седативних зборів*.

Зовнішньо – для загоювання ран, зняття запалень.

У гомеопатії використовують свіжу траву при серцевій та нервовій слабкості, клімаксі, метеоризмі.

Солодка гола – *Glycyrrhiza glabra* L.

Родина бобових – *Fabaceae*

Солодка голая



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина заввишки 50-100 см. Кореневище коротке, товсте, багатоголове, з глибоко проникаючими коренями, мережею вертикальних і горизонтальних стolonів. Листки почергові, непарно-перистоскладні, з 5 або 7 парами яйцевидних, залозисто-волосистих листочків. Квітки блідо-фіолетові, чашечка трубчаста. Боби нерозкривні, прямі, плоскі, шкірясті, голі або опушені. Цвіте з червня по липень.

Поширення. Солодка гола росте по солончакуватих місцях на півдні Степу та в Криму.

Сировина. Корені.

Хімічний склад. Корені містять крохмаль, сліди ефірної олії, ліпіди, ураленову, гліциризинову, гліциретинову кислоти; флавоноїди, які представлені флаванонами, основний з яких ліквіритигенін та його глікозиди (ліквіритин, неоліквіритин, уралозид); основним халконом є ізоліквіри-

тигенін та його глікозиди: ізоліквіритин та лікуразид; тритерпенові сапоніни (гліциризин), стерини, кумарини, вітамін С, аспарагін, пектинові речовини, макроелементи (міліграм/г): К - 14,50, Са - 11,50, Mg - 2,40, Fe - 0,70; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,15, Cu - 0,31, Zn - 0,33, Cr - 0,07, Al - 0,53; Ва - 0,42, V - 0,28, Se - 12,14, Ni - 0,63, Sr - 1,01, Pb - 0,03, В - 54,80 мкг/г.

Застосування. Препарати: *порошок, сухий екстракт* - вживають як відхаркувальний засіб; «*Ангіфлор-спрей нагідки + солодка*» - для профілактичного догляду за порожниною рота; «*Антиварикоз*» (таблетки) - як допоміжний засіб для профілактики та лікування варикозного розширення вен; «*Артостан-спорт*» - розчин, для лікування хронічних запалень у суглобах та хребті; «*Бальзам Бітнера*» - загальнозміцнювальний засіб; «*Бонджигар*» (сироп, капсули) - для профілактики та комплексної терапії захворювань печінки; «*Бронхікум (чай)*», «*Бронхомед*» (льодяники), «*Бронхомед юніор*» - для лікування захворювань дихальних шляхів, що супроводжуються кашлем; «*Вітокан*» (таблетки, настоянка) - для нормалізації функції ендокринної системи та підвищення імунітету; «*Гамма*» - сироп, для лікування гострих респіраторних захворювань; «*Гастритол Др. Кляйн*» - краплі, для лікування та профілактики функціональних диспептичних явищ; «*Гербогастрин*» - рідкий екстракт, застосовується при порушеннях процесів травлення; «*Гліцирам*» - таблетки, які використовують для лікування бронхіальної астми та ниркової недостатності; «*Гліциренол*» - для лікування трихомонадного кольпіту; «*Гліцестрон*» - естрогенний препарат; «*Грудний еліксир*» - розчин, для лікування захворювань дихальних шляхів; «*Рослинні пастилки від кашлю Доктор МОМ*» - сироп, для лікування захворювань верхніх дихальних шляхів, що супроводжуються кашлем; «*Іберогаст*» - розчин, для лікування порушень перистальтики органів ШКТ; «*Інсті (саше-пакет)*», «*Інсті нова (саше-пакет)*» - для лікування симптомів ГРЗ; «*Кардіофіт*» - настоянка, для лікування НЦД; «*Кофол*» (льодяники, сироп) - для лікування всіх видів кашлю; «*Ліквіритон*», «*Флакарбін*» - таблетки, які застосовують при виразковій хворобі шлунка і дванадцятипалої кишки; «*Лінкас ЛОР*» (пастилки), «*Лінкас*» (сироп), «*Лінкас плюс*» - для лікування запальних захворювань дихальних шляхів; «*Нервофлукс*» - капсули, для лікування нервового збудження, безсоння; «*Норк*» - фітоконцентрат для нормалізації шлункового соку; «*Доктор Кашель*» - сироп від кашлю; «*Сироп Кука*» - для симптоматичної терапії кашлю різної етіології; «*Супріма бронхо*» - розчин, для лікування запальних захворювань дихальних шляхів; «*Суха мікстура від кашлю для дітей*» - для лікування інфекційно-запальних захворювань дихальних шляхів; «*Травісил*» (таблетки, сироп) - для лікування кашлю; «*Урофлукс*» - порошок, для лікування пієліту, циститу, уретриту; «*Фітон СД*» - бальзам, для комплексної терапії захворювань травного тракту; «*Фітонсол*» - таблетки, загальнозміцнювальний засіб; «*Флора*» - еліксир, для лікування невротичних та неврозоподібних станів; «*Флорісед-Здоров'я*» (сироп, капсули), «*Флорісед-Здоров'я Форте*» (капсули) - для лікування легких форм неврастенії та неврозів; «*Бронхофіт*» (збір), збір «*Елекасол*», збір *заспокійливий № 2* (седативний), *грудний збір № 2* - мають відхаркувальну, спазмолітичну, антимікробну, протизапальну, противиразкову, протиа-

лергійну, естрогенну, пом'якшувальну, седативну, знеболювальну, вітрогінну, антикоагулянтну, протисудомну дію та стимулюють кровообіг.

Завдяки високому вмісту гліциризину та гліциретинової кислот солодка застосовується при лікуванні виразки шлунка та запалень, діє як відхаркувальний засіб від кашлю, стимулює імунний захист; володіє невисокою естрогенною активністю, завдяки наявності флавоноїдів, захищає клітини печінки та нейтралізує вільні радикали, має спазмолітичну дію.

Солодка збільшує тривалість дії гормонів кортизону та кортизолу, також діє на альдостерон – гормон, який сприяє утриманню води та Na^+ , перешкоджає фіксації K^+ ; у великих дозах вона токсична, особливо у випадках серцевої та печінкової недостатності.

Препарати на основі флавоноїдів солодки застосовуються при гастритах, колітах, виразковій хворобі шлунка та дванадцятипалої кишки.

Препарати на основі тритерпенових сапонінів регулюють водно-сольовий обмін, активізують кортикоїдні гормони, використовуються для лікування бронхіальної астми та недостатності надниркових залоз.

Сосна звичайна – *Pinus sylvestris* L.

Родина соснових – *Pinaceae*

Сосна обыкновенная



Життєва форма. Високе (25-50 м) однодомне, з конусовидною або пірамідальною кроною та моноподіальним галузненням дерево. Листки лінійно-голчасті, 4,5-7 см завдовжки, темно-зелені, зверху випуклі, знизу жолобчасті, загострені, розміщені на вкорочених пагонах по два. Чоловічі шишечки сіро-жовті, рідше червонуваті, яйцевидні, 3-7 мм завдовжки, зібрані колосовидно при основі молодих видовжених пагонів. Жіночі шишечки червонуваті, одиничні або їх по 2-3,

розташовані у верхній частині пагонів; нестиглі шишки зелені, конічні, стиглі – сірувато-бурі, матові, яйцевидно-видовжені, 3-7 см завдовжки, обвислі; луски здерев'янілі, лопатчасті, з майже ромбічним потовщенням (щитком) і бугорчастим сосочком на його верхівці. Запилюється в травні.

Поширення. Сосна звичайна росте на Поліссі, в північній частині Лісостепу на піщаних ґрунтах.

Сировина. Бруньки, хвоя.

Хімічний склад. Хвоя та бруньки сосни містять смолу (7-12%), каротин, аскорбінову кислоту (до 0,2%), дубильні речовини, до 1% ефірної олії, до складу якої входять пінен (до 40%), лімонен (до 40%), борнілацетат (до 10%), бор-

неол, кадинен та інші терпени, макроелементи (міліграм/г): К - 4,40, Са - 2,90, Mg - 1,20, Fe - 0,04; мікроелементи (мкг/г): Mn - 88,00, Cu - 6,08, Zn - 21,10, Cr - 0,24, Al - 39,44, Se - 0,20, Ni - 11,20, Pb - 0,64, B - 25,20, I - 0,15.

Живиця (терпентин) становить собою розчин смоли (каніфолі) в ефірній олії (скипидарі). З очищеної живиці виготовляють скипидар, каніфоль, дьоготь. Очищений скипидар містить пінен (до 75%), камфен, дипентен, лімонен, цимол, кадинен, терпінеол та інші терпени. Каніфоль містить (до 95%) смоляних кислот, до 12% насичених і ненасичених жирних кислот. У дьогті містяться різні феноли.

Застосування. Препарати: «Доктор МОМ (мазь)», «Піносол» (краплі назальні, крем, мазь для носа), «Алталекс» (краплі) - для лікування інфекцій дихальних шляхів; «Арнізин» (крем, гель) - для нормалізації роботи суглобів, вен, шкіри; «Бронхікум (інгалят)» - для лікування простудних захворювань; «Мазь живокосту Др. Тайсс» - при болях у суглобах і м'язах, для лікування грижі міжхребцевого диску; «Мазь живокосту з вітаміном С Др. Тайсс» - для комплексної терапії радикуліту, ішіасу, міозиту; «Нарісан» - бальзам-спрей для носа, для лікування гострих запальних захворювань верхніх дихальних шляхів; «Неонокс Форте» - краплі, для профілактики респіраторних інфекцій під час епідемій; «Нефрофітам - амінофіт» - таблетки, для профілактики та лікування запальних захворювань нирок, сечовивідних шляхів; «Піновіт» (аерозоль назальний, краплі назальні), «Піні плюс» (сироп), «Піносол» (краплі, спрей), «Піносол» (мазь, крем) - для лікування нежиті, гострих та хронічних захворювань дихальних шляхів; «Поліноорм» - розчин, для лікування поліартритів, остеохондрозу, міозиту, розсіяного склерозу; «Ревма мазь інтенсив Др. Тайсс» - для лікування ревматизму, люмбаго, невралгії, міозиту; «Уронефрон» (гель, краплі, сироп) - для комплексної терапії інфекційних запальних захворювань сечовивідної системи; «Фітолізін» - паста, сечогінної, протизапальної, бактеростатичної дії; «Фітоносол Форте (аніс + м'ята)» - для лікування гострих та хронічних захворювань носових пазух; «Евкаліптовий бальзам від застуди Др. Тайсс» - бальзам для зовнішнього застосування. Хвоя сосни може бути використана як протискорбутний засіб.

Група американських медиків проводить дослідження ефективності стародавнього індійського лікарського засобу на основі соснової кори для лікування псоріазу, так як кора може відновлювати нормальну активність генів, які, ймовірно, зумовлюють деякі дерматози, у тому числі, псоріаз.

Галенові препарати з бруньок сосни мають вітамінні, відхаркувальні, муколітичні, дезінфікуючі, сечогінні та жовчогінні властивості. Відвар бруньок використовують при запаленнях верхніх дихальних шляхів, бронхітах, хронічному запаленні легень, ревматизмі, подагрі, нирковокам'яній хворобі, водянці, запаленні жовчного міхура та як «кровоочисний» засіб.

Соснові бруньки входять до складу *грудного збору* та використовуються для ванн. Сосновий «мед» із свіжих бруньок вживають від кашлю і як джерело вітаміну С.

Софора японська, японська акація – *Sophora japonica* L., *Styphnolobium japonicum* (L.) Schott

Родина бобових – *Fabaceae*

Софора японская



Життєва форма. Листопадне, до 30 м заввишки, дерево. Листки почергові, непарноперисті, з 3-8 парами листочків, на коротких черешках; листочки видовженояйцеподібні, зверху темно-зелені, блискучі, зісподу – сизуваті. Пуп'янки видовжено яйцеподібної форми, завдовжки від 3 до 7 мм, завширшки від 1,5 до 3 мм. Чашечка дзвоникоподібна з 5 короткими тупими або злегка загостреними зубчиками, жовтувато-зеленого кольору. Кві-

тки двостатеві, неправильні, у верхівкових китицях, зібрані у великі волоті; віночок метеликового типу, світло-жовтий. Плід – біб, на плодоніжці, нерозкривний, чоткоподібний, між насінинами з перетяжками, заповненими жовтувато-зеленим клейким соком. Насіння темно-брунатне або майже чорне. Цвіте з липня по серпень. Плоди дозрівають у жовтні, залишаються на дереві протягом зими.

Поширення. Софора японська походить з Китаю та Японії. Культивують як декоративну, фітомеліоративну рослину.

Сировина. Пуп'янки, плоди.

Хімічний склад. У пуп'янках та молодих плодах софори міститься до 20% рутину, макроелементи (міліграм/г): К - 21,90, Са - 5,50, Mg - 1,80, Fe - 0,10; мікроелементи (мкг/г): Mn - 14,80, Cu - 13,00, Zn - 20,50, Mo - 0,80, Cr - 0,48, Al - 51,14, Se - 0,18, Ni - 3,12, Sr - 3,04, Pb - 0,96, B - 34,40, I - 0,10.

У плодах міститься кемпферол-3-софорозид, кверцетин-3-рутинозид, геністеїн-4-софорабіозид та інші флавоноїди, макроелементи (міліграм/г): К - 17,30, Са - 2,20, Mg - 1,20, Fe - 0,05; мікроелементи (мкг/г): Mn - 11,20, Cu - 13,00, Zn - 25,80, Co - 3,84, Mo - 0,72, Cr - 0,40, Al - 15,92, Se - 0,12, Ni - 1,76, Pb - 1,44, B - 9,20, I - 0,15.

Застосування. Препарати: «Аніфарм елітний» (олійний екстракт) - профілактичний засіб для лікування респіраторних інфекцій; «Кверцетин» (таблетки, гранули), «Рутин» (капсули, таблетки), «Аскорутин» (таблетки), «Софори японської настоянка» (настоянка плодів) - для профілактики та лікування гіпотавітамінозу Р, при захворюваннях, що супроводжуються підвищеною проникністю судин; «Вундехіл» - мазь, для лікування термічних опіків, травматичних ушкоджень м'яких тканин.

Основною діючою речовиною препаратів із софори є рутин. Для промислового виробництва рутину використовують пуп'янки софори, який має здатність (особливо в поєднанні з аскорбіновою кислотою) ущільнювати стінки судин, зменшувати їхню ламкість, застосовують для профілактики й лікування гі-

по- і авітамінозу Р, при захворюваннях, що супроводжуються підвищеною проникністю судин, для профілактики уражень капілярів при застосуванні антикоагулянтів, саліцилатів. Настоянка плодів софори є антисептичним засобом.

У народній медицині настоянку з плодів або пуп'янків використовують при внутрішніх кровотечах різного походження, при стенокардії, атеросклерозі, цукровому діабеті, гіпертонічній хворобі, ревматизмі, геморагічному діатезі, капіляротоксикозі, сепсисі, тромбофлебіті, при захворюваннях шлунка та дванадцятипалої кишки, виразковому коліті, хворобах печінки. Як зовнішній засіб настоянку застосовують при опіках, відмороженнях, туберкульозі шкіри, травматичних ураженнях, фурункулах, карбункулах, гаймориті, парапроктиті, маститі, трофічних виразках та псоріазі.

Застереження. Пацієнтам з порушеннями згортання крові та тим, що вживають антикоагулянти, препарати софори необхідно застосовувати з обережністю, контролювати протромбіновий індекс.

Спориш звичайний, гусятник – *Polygonum aviculare* L.

Родина гречкових – *Polygonaceae*

Горец птичий

У східно-слов'янській міфології спориш – символ родючості. Білоруси представляли його у вигляді білого кучерявого хлопчини, який ходить по полю.



Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина з лежачим, розгалуженим стеблом, 10-25 см завдовжки. Листки очергові, еліптичні або видовженоланцетні, цілокраї, з коротким черешком та сріблясто-білими плівчастими розтрубами. Квітки дрібні, правильні, двостатеві, по 2-5 у пазухах листків, з простою, глибоко надрізаною оцвітиною, білого або рожевого кольору. Плід – горішок, чорного кольору.

Цвіте з липня до пізньої осені.

Поширення. Спориш звичайний росте по всій території України.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава споришу звичайного містить дубильні речовини (0,19%), лігнановий глікозид авікулін, флавоноїди (авікулярин, ізорамнетин, кверцетин, кемпферол, гіперозид, катехіни, лютеолін, мірицетин), ефірну олію (сліди), кумарини (скополетин, умбеліферон), сапоніни, легкий алкалоїд, аскорбінову кислоту (120 мг%), слиз, каротин, пектин, сполуки кремнієвої кислоти, органічні кислоти, полісахаридний комплекс, сліди антраглікозидів типу емодину, фенолокислоти (кавова, *n*-кумарова, хлорогенова, галова); макроелементи (мг/г): К – 36,90, Са – 11,50, Mg – 4,20, Fe – 0,30; мікроелементи (мкг/г): Mn – 299,00, Cu – 14,40, Zn – 136,00, Co – 1,68, Mo – 2,08, Cr – 0,48, Al – 293,60, Ba – 34,48, Se –

0,16, Ni – 1,76, Sr – 1,12, Pb – 3,20, B – 32,00, I – 0,10, Br – 102,90.

Застосування. Препарати: «Анемін» - фітоконцентрат, для лікування анемії; «Вітокан» (таблетки, настоянка) - засіб для нормалізації функції ендокринної системи та підвищення імунітету; «Лізорм» - краплі, для лікування аутоімунного тиреоїдиту; «Нефропатін» - фітоконцентрат, що покращує видалення азотвмісних речовин із організму та концентраційну здатність нирок; «Уронефрон» (гель, краплі, сироп), «Нефрофіт» (таблетки, сироп) - для профілактики та комплексної терапії запальних захворювань нирок і сечовивідних шляхів; «Урохолум» - розчин, для лікування гострих та хронічних захворювань нирок; «Фітолізін» - паста сечогінної, протизапальної, бактеростатичної дії; «Фітолім», «Фітолім Форте», «Фітолім Форте Н» - таблетки, капсули для лікування і профілактики сечокам'яної хвороби. Препарати зі споришу впливають на роботу нирок, сечовивідних шляхів, зменшують проникність стінок судин, перешкоджають утворенню сечових каменів та піску, підвищують діурез, виводять із сечею надлишок іонів Na^+ та Cl^- , збільшуючи фільтрацію в ниркових клубочках та зменшуючи зворотну резорбцію в ниркових каналцях, поглиблюють дихання, знижують артеріальний тиск, виявляють антитоксичну дію.

Завдяки дубильним речовинам, які мають антимікробні, протизапальні та в'язучі властивості, галенові препарати споришу позитивно впливають на функціонування ШКТ.

Настій трави споришу використовують при гастроентеритах, проносі різної етіології, при підвищеній проникності стінок судин, функціональній недостатності печінки, як вітамінний та тонізуючий засіб; при захворюваннях, пов'язаних із затримкою в організмі токсичних продуктів обміну, на початкових стадіях нирковокам'яної хвороби, в післяопераційному періоді після видалення сечових каменів, при деяких шкірних захворюваннях (вугри, фурункули, деякі дерматити).

У народній медицині, спориш використовують при захворюваннях дихальних шляхів, при набряках різного походження, малярії, як загальнозміцнювальний і тонізуючий засіб при нервовому виснаженні, загальній слабкості після тяжких хвороб та слабкості в похилому віці.

Протипоказання. Вагітність (стимулює скорочувальну активність та тонус міометрію – утеротонічна дія), гострі запальні процеси у нирках та сечовому міхурі.

Спориння пурпурова – *Claviceps purpurea* Tulasne

Родина споринневих – *Clavicipitaceae*

Клас сумчасті гриби – *Ascomycetes*

Спорынья, маточные рожки

Життєва форма. Спориння пурпурова паразитує на багатьох видах злаків як культурних, так і дикорослих, особливо часто зустрічається на житі, уражає пшеницю, особливо тверду, ячмінь, пирій. Цикл розвитку включає три стадії: склероціальну, сумчасту та конідіальну. Сировина складається з цілих, видовже-



них, дещо викривлених, тригранних склероціїв (ріжків), які з обох кінців звужені, завдовжки 3-4 см, схожі на зерна. Зовні склероції чорно-фіолетові, матові, іноді з білуватим нальотом, що легко стирається, майже завжди з поздовжніми борозенками, по краю білі, жовтувато-білі або блідо-фіолетові з вузькою чорно-фіолетовою облямівкою, неприємного смаку, зі слабким грибним запахом.

Поширення. Паразитує на злаках. З промисловою метою культивується в Іспанії, Угорщині та Швейцарії.

Сировина. Склероції (маткові ріжки).

Хімічний склад. Алкалоїди містяться тільки в склероціях гриба в кількості 0,01-0,2%. Але відомі раси, в яких накопичується понад 1% алкалоїдів. Спостерігається велика різноманітність співвідношень головних груп алкалоїдів. На це впливає як вид рослини-господаря, так і район культивування. Класичні алкалоїди споринні – похідні лізергінової та ізолізергінової кислот (ерголінові алкалоїди). Відомо більш як 20 алкалоїдів першої групи, 18 з них є діастереоізомерами дев'яти сполук. У сумі алкалоїдів ерготанінового штаму кількість ерготаніну становить близько 70%, так само у ерготоксिनному штамі 70% усієї суми алкалоїдів належить ерготоксину. Алкалоїди групи клавіну містяться в значно меншій кількості й накопичуються в споринні, яка паразитує на дикорослих злаках.

Сировина містить прості аміни: гістамін, тирамін, ацетилхолін, амінокислоти, імідазольні алкалоїди, жирну олію (30-35%), ергостерол (близько 0,1%), фунгістерол, молочний цукор, похідні ксантону (ергохризин, ергофлавін, секалонові кислоти А і В), макроелементи (мг/г): К - 15,00, Са - 0,40, Mg - 2,10, Fe - 0,10; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,17, Cu - 0,69, Zn - 1,29, Co - 0,04, Mo - 2,20, Cr - 0,02, Al - 0,05, V - 0,01, Se - 1,10, Ni - 0,03, Pb - 0,01, I - 0,09, B - 3,60 мкг/г. Фіолетове забарвлення склероціїв є наслідком поєднання антоціанових пігментів, так званих ергохромів, із жовтими пігментами.

Застосування. Препарати: рідкий та густий екстракти споринні «*Ерготал*» (суміш фосфатів алкалоїдів ерготоксिनного штаму), «*Ергометрину малеат*», «*Ерготаміну гідротартрат*» застосовуються у монотерапії, входять до складу комбінованих препаратів в акушерсько-гінекологічній практиці як утеротонічні засоби (переважно похідні ергометрину). Ерготамін використовується як адренолітичний засіб у неврології. Одержані напівсинтетичні похідні відрізняються малою токсичністю і сильнішою адренолітичною дією, їх застосовують при спазмах судин та гіпертензії (дигідроерготамін та дигідроерготоксин).

Ергокриптин використовується для виробництва напівсинтетичного препарату «*Парлодел*» (бромкриптин), що пригнічує секрецію пролактину та застосовується при пухлинах молочних залоз.

У гомеопатії використовуються висушені склероції при порушенні центрального та периферичного кровообігу, парестезіях, глибокому порушенні кровообігу в артеріях, атеросклерозі мозкових судин, катаракті, облітеруючому ендартеріїті, гангрені.

Суниці лісові – *Fragaria vesca* L.

Родина розових – *Rosaceae*

Земляника лесная



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина з коротким горизонтальним або косим кореневищем, довгими повзучими пагонами, що укорінюються у вузлах (вуса). Стебла прямостоячі або висхідні, 5-20 см заввишки, мало перевищують прикореневі листки, вкриті знизу відстовбурченими, вгорі – притиснутими волосками. Листки трійчасті, прикореневі – на довгих, відхиленоволосистих черешках; листочки сидячі, майже овально-ромбічні, середній листочок яйцеподібний або ромбічний, бічні – косояйцеподібні, з великими трикутними або майже округлими зубцями, що закінчуються короткими червонуватими вістрячками; зісподу листочків різко виділяються жовтуваті центральна та бічна жилка першого порядку. Зверху листочки темно-зелені, розсіяно притиснутоволосисті, знизу світло-зелені, густо вкриті притиснутими шовковистими волосками, завдовжки 1,5-6,0 завширшки 1,6-4 см. Квітки правильні, двостатеві, на тонких довгих, притиснутоволосистих квітконіжках, у щиткоподібному небагатоквітковому суцвітті; пелюстки білі, яйцеподібні або округлі, з коротеньким нігтикком.

Плоди (фрага) ягодоподібні, пониклі, конічні, яйцевидні або кулясті, яскраво-червоні, до основи вкриті сім'янками. Цвіте з травня по червень, плоди досягають у червні-липні.

Поширення. Суниці лісові ростуть у хвойних і мішаних лісах, на узліссях, серед чагарників, у лісових районах і північній та середній частинах Лісостепу.

Сировина. Свіжі й висушені плоди, листя, кореневища з коренями.

Хімічний склад. Сировина містить цукри, пектинові речовини, клітковину, органічні кислоти, каротин, вітаміни С, вітамін В, флавоноїди, дубильні речовини. Свіжі плоди суниці містять каротин (0,5%), вітамін С (до 50 мг%), вітаміни групи В, флавоноїди (галактозид пеларгонідину, ціанідиновий глікозид), яблучну й саліцилову кислоти, дубильні (до 0,4%) і пектинові (до 1,5%) речовини, вуглеводи (до 9,5%), ароматичні сполуки.

У листках містяться: макроелементи (мг/г): К - 21,90, Са - 14,70, Mg - 4,50, Fe - 0,60; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,22, Cu - 0,84, Zn - 0,90, Co - 0,22, Mo -

1,28, Cr - 0,30, Al - 0,29, Ba - 0,81, V - 0,09, Se - 11,00, Ni - 0,18, Sr - 0,73, Pb - 0,25, I - 0,09, Br - 78,30, B - 143,20 мкг/г.

Застосування. Препарати: «*Антиварикоз*» - таблетки, які мають венотонізуючу, сечогінну, антигіпоксичну, полівітаміну дію; «*Вітокан*» (таблетки, настоянка) - проявляють імуностимулюючу, протизапальну, радіопротекторну дію; «*Лізорм*» - краплі, для лікування аутоімунного тиреоїдиту; «*Нефронамін*» - фітоконцентрат, для лікування видалення азотовмісних речовин з організму; «*Полі-норм*» - розчин, для лікування поліартриту, остеохондрозу, міозиту; «*Тиреофіт МАП*» - розчин, для поліпшення функції та нормалізації роботи щитоподібної залози.

Галенові препарати з листків суниць розширюють периферійні судини, знижують артеріальний тиск, уповільнюють ритм, посилюють амплітуду серцевих скорочень, підвищують тонус і посилюють скорочення матки, сприяють виведенню солей з організму, мають сечогінні, жовчогінні, потогінні, протизапальні та гіпоглікемічні властивості.

Плоди суниці тамують спрагу, збуджують апетит, покращують травлення, виявляють сечогінну й жовчогінну дію, мають антимікробні, протизапальні й потогінні властивості, діють як гіпоглікемічний і антитиреоїдний засіб, особливо свіжі. Позитивний терапевтичний ефект спостерігається при гіпертонічній хворобі, атеросклерозі, гастриті, виразковій хворобі шлунка і дванадцятипалої кишки, коліті, атонічному запорі, захворюваннях селезінки, подагрі, цукровому діабеті та гіпохромній анемії, при авітамінозі С та інших авітамінозах, ниркових і печінкових каменях, подагрі, цукровому діабеті, гіпохромній анемії, гастриті, коліті та простудних захворюваннях. При жовчнокам'яній і нирковокам'яній хворобах та подагрі ефективнішим вважається прийом соку плодів по 4-6 ст. л. натщесерце.

Настій листя вживають при гіпертензії, атеросклерозі, для покращення роботи серця, неврастенії, безсонні і бронхіальній астмі, при каменях у печінці й нирках, висипах шкірі, цукровому діабеті, подагрі та інших проявах порушеного сольового обміну в організмі, у випадку простудних захворювань, що перебігають з високою температурою і кашлем, гепатиті, виразковій хворобі шлунка і дванадцятипалої кишки, гастритах, атонічних запорах, діареї, хворобах селезінки, авітамінозах, анемії. Плоди та листки суниці використовують в дерматології та косметичі.

Застереження. Вживання суниць протипоказане при тривалих печінкових кольках, гастритах з підвищеною кислотністю шлункового соку.

Фенхель звичайний – *Foeniculum vulgare* Mill.

Родина селерових – *Ariaceae*

Фенхель обыкновенный

Життєва форма. Дворічна гола сиза рослина, стебло прямостояче, 100-200 см заввишки, круглясте, тонкоробристе, дуже галузисте. Листки в обрисі яйцевидно-трикутні, 3-4-перисторозсічені, нижні – черешкові, верхні – з розшире-



ними піхвами та довгими нитковидними частками. Квітки двостатеві, правильні, 5-пелюсткові, зібрані в складні зонтики. Плід – двомерикарпій. Цвіте з липня по серпень.

Поширення. Фенхель звичайний культивують як пряносмакову, ефірноолійну, лікарську рослину по всій території України.

Сировина. Плоди, ефірна олія.

Хімічний склад. Плоди містять ефірну олію, до складу якої входять:

фенхон, анетол, метилхавікол, α -пінен, α -феландрен, анісовий альдегід, анісова кислота; органічні кислоти, пектинові речовини, флавоноїди (кверцетин, кверцетин-3-арабінозид, ізорамнетин), умбеліферон, кумарин, каротиноїди, аскорбінову кислоту, вітаміни E, K, групи B, рутин, цукри, жирну олію, макроелементи (міліграм/г): K - 17,90, Ca - 19,50, Mg - 3,40, Fe - 0,20; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,14, Cu - 0,26, Zn - 0,31, Cr - 0,04, Al - 0,08, Ba - 0,06, Se - 30,00, Ni - 0,31, Sr - 0,28, Pb - 0,06, I - 0,09, Ag - 64,00, B - 40,40 мкг/г.

Застосування. Препарати: *мікстура протиастматична за прописом Траскова*, «Солутан» (краплі) - для лікування бронхіальної астми; «Алталекс» - краплі, для лікування інфекційних захворювань дихальних шляхів; «Бронхікум (чай)», «Бронхіфлюкс» - для лікування захворювань верхніх та нижніх дихальних шляхів із утрудненим відділенням мокротиння; «Депурафлюкс» - порошок, для лікування гострих та хронічних закрепів; «Інсті» (саше-пакети), «Інсті Нова» (саше-пакети) - для лікування симптомів ГРЗ; «Кропова вода», «Кармінативум Бебінос» - краплі, для лікування метеоризму у дітей; «Льодяники з анісом, фенхелем + вітамін С, Др. Тайсс» - як дезінфікуючий засіб; «Плантекс» (саше-пакети) - для корекції порушень травлення у дітей; «Проспан» - розчин, для лікування гострих та хронічних бронхітів; «Стоптусин» (розчин, сироп) - для лікування інфекційно-запальних захворювань дихальної системи; «Трипсида» (капсули, сироп) - для лікування неврозів, що супроводжуються підвищеним роздратуванням; «Тропонорм» - фітоконцентрат, для лікування ВСД; «Фітон СД» - бальзам, для комплексної терапії захворювань ШКТ; «Флорадікс Флоравіталь» - розчин, для лікування залізодефіцитної анемії; «Холенорм» - фітоконцентрат, для лікування гіпертонічної хвороби, гострих та хронічних порушень мозкового кровообігу.

Плоди входять до складу *вітрогінного, проносного, заспокійливого та вітамінного* зборів. Свіжа трава фенхелю вживається в їжу як вітамінний засіб.

Фіалка триколірна – *Viola tricolor* L.

Родина фіалкових – *Violaceae*

Фиалка трехцветная



Життєва форма. Однорічна або дворічна рослина, стебло прямостояче або частіше підведене, 10-40 см заввишки. Листки прості, почергові, по краю зубчасті, з перисто-роздільними прилистками, нижні листки широко-яйцевидні, яйцевидно-трикутні або видовжено-яйцевидні і довгастояйцевидноланцетні з клиновидною основою і коротким черешком, верхні – видовженоланцетні, майже сидячі.

Квітки двостатеві, пазушні, неправильні, на довгих квітоніжках, із різнокольоровим п'ятипелюстковим віночком, верхні пелюстки темно-синьо-фіолетові, бічні – світліші, нижня пелюстка при основі завжди жовта. Плід – коробочка. Цвіте з червня до серпня.

Поширення. Фіалка триколірна росте по всій території України на сухих луках і узліссях, серед чагарників.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава фіалки триколірної містить флавоноїди: рутин, віолантин, вітексин, ізовітексин, орієнтин, ізоорієнтин, віценін, ізокверцитрин, лейкоантоціанідин, віоланін, сапонаретин та антоціанові глікозиди. У квітках міститься віоланін, 3-глікозид дельфінідину, 3-глікозид пеонідину, каротиноїди, β -каротин, віолоксантин, зеаксантин, ауроксантин, флавоксантин, сапоніни, урсолова та саліцилова кислота, слиз, дубильні речовини, вітамін С, ефірна олія та інші сполуки; макроелементи (мг/г): К - 61,20, Са - 17,10, Mg - 4,60, Fe - 0,80; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,34, Cu - 0,54, Zn - 1,45, Co - 0,23, Mo - 2,21, Cr - 0,12, Al - 0,55, Ba - 0,91, Se - 8,00, Ni - 0,21, Sr - 0,42, Pb - 0,11, B - 99,60 мкг/г.

Застосування. Препарати: «*Арнізин (крем-гель)*» - має антибактеріальну, протизапальну, противиразкову дію; «*Бронхін*» - розчин, для лікування бронхіту, пневмонії, кашльового синдрому; «*Кофол*» (сіроп, льодяники, таблетки) - виявляють антисептичну, потогінну, загальнозміцнюючу дію; «*Нефронатін*» - розчин, для нормалізації електролітного балансу крові; «*Панкрєн*» - розчин, для лікування ферментативної недостатності підшлункової залози; «*Предзарєн (фітоконцентрат)*» - для лікування та профілактики гострих та хронічних простатитів; «*Провєн*» - розчин, для лікування варикозного розширення вен; «*Лінкас*» (сіроп, пастилки), «*Бронхофіт*» (збір) - призначають при хронічних бронхітах і бронхопневмоніях, при ГРЗ, запальних захворюваннях ШКТ, нирок і сечового міхура, при нирковокам'яній хворобі, подагрі, поліартриті. Мають гіпосенсибілізуючі, дерматологічні, протизапальні, антимікробні, антисклеротичні, болезаспокійливі властивості, проявляють терапевтичний ефект при кропивниці, вугрях, фурункулах, авітамінозах із висипами на шкірі, псоріазі та екземі. В акушерській практиці настій трави фіалки сприяє скороченню матки в післяпологовий період.

Завдяки наявності саліцилової кислоти рослина володіє протизапальною

активністю, яка знаходить застосування в дерматології і ревматології; наявність слизу пом'якшує та заспокоює кашель. Сировина входить до складу зборів: *протиревматичних, протиподагричних, протисклеротичних*; діє як додатковий засіб для лікування екземи, імпетиго, вугрів і шкірного свербіння.

Зовнішньо її застосовують для лікування себореї, особливо себореї волосистої частини голови у дітей (легкий себорейний дерматит).

**Хамоміла лікарська, ромашка лікарська –
Chamomilla recutita (L.) Rauschert, *Matricaria recutita* L.,
Matricaria chamomilla L.**

Родина айстрових – *Asteraceae*

Хамомилла лекарственная



Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина. Стебло пряме, циліндричне, голе, розгалужене, 15-50 см заввишки. Листки почергові, голі, сидячі, двічі- або тричіперисторозсічені на тонкі, вузькі, нитковидні сегменти. Квітки дрібні, зібрані на кінцях стебла в напівкулясті або конічні кошики; квітколоже видовжено-конічне, голе, порожнисте; крайові квітки маточкові, язичкові, білі, серединні – двостатеві,

трубчасті, жовті, зверху п'ятилопатеві; обгортки черешицеподібні, багаторядні. Плід – сім'янка. Цвіте з травня до серпня.

Поширення. Хамоміла лікарська росте по всій території України як бур'ян на пустирях, уздовж доріг.

Сировина. Суцвіття, трава.

Хімічний склад. Суцвіття містять до 0,8% ефірної олії синього кольору, основними компонентами якої є – хамазулен, сесквітерпенові вуглеводні фарнезен, кадінен, сесквітерпеновий спирт бісаболол та його оксиди, лактони матрицин (прохамазулен), матрикарин, аліфатичний терпен мірцен; каприлову, ізовалеріанову кислоти; флавоноїди, кумаринові сполуки (умбеліферон та його метиловий естер герніарин), тритерпенові спирти, фітостерин, холін, аскорбінову кислоту, каротин, органічні кислоти, полісахариди; макроелементи (мг/г): К - 41,80, Са - 8,30, Mg - 3,10, Fe - 0,30; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,29, Cu - 0,78, Zn - 0,80, Co - 0,16, Cr - 0,09, Al - 0,27, Ba - 0,20, V - 0,08, Se - 7,20, Ni - 0,24, Sr - 0,12, Pb - 0,07, I - 0,07, B - 38,80 мкг/г.

Застосування. Препарати: «Алором» - лінімент, для лікування артритів, плекситів, радікулітів, профілактики пролежнів; «Ангінал» - спрей, для лікування ангіни, фарингіту, ларингіту, бронхіту, стоматиту, гінгівіту; «Аніфарм (засіб для носа)» - краплі, профілактичний засіб при респіраторних інфекціях під час епідемій; «Бероз» - настоянка для лікування хронічного холециститу, дискінезії

жовчного міхура; «*Бронхіал плюс для дітей з ісландським мохом, ромашкою, вітаміном С*» (сіроп), «*Бронхостоп*» (краплі) - для комплексної терапії захворювань верхніх дихальних шляхів; «*Гастроліт*» - порошок, для профілактики та корекції водно-електролітної недостатності зумовленою тривалою діареєю; «*Гербогастрин*» (рідкий екстракт), «*Гастровіол (екстракт шлунковий)*» - для нормалізації функцій шлунка та кишечника; «*Гербіон (шлункові краплі)*» - для лікування зниження апетиту, здуття живота, порушення травлення; «*Гербіон (жовчогінні краплі)*» - при розладах травлення, пов'язаних із порушенням жовчеутворення; «*Гемороль*» - супозиторії, комплексний препарат для лікування геморою; «*Дентинокс-гель Н*» - засіб для полегшення прорізування зубів; «*Стоматофіт*», «*Стоматофіт А*» - розчини, для комплексної терапії захворювань ротової порожнини; «*Іберогаст*» - розчин, для лікування порушень перистальтики органів ШКТ; «*Імупрет*» (таблетки, розчин) - для лікування та профілактики гострих і хронічних захворювань дихальних шляхів; «*Камагель*» - засіб, що має протизапальну, антисептичну, ранозагоювальну, знеболювальну дію; «*Камізан*» - гель, для лікування дерматитів; «*Камілодерм*» - гель, для лікування ушкоджень шкіри на тлі запального, алергічного, дистрофічного процесу; «*Камілофлан*» - таблетки; «*Камістад*» - гель, для лікування гінгівіту, стоматиту, хейліту; «*Нефрофіт*» - таблетки, «*Нефрофлор*» - таблетки, для лікування та профілактики захворювань нирок і сечовивідних шляхів різної етіології; «*Проста-тофіт*» - настоянка, для лікування запальних захворювань передміхурової залози; «*Рекутан*» - розчин, має протизапальний, ранозагоювальний ефект; «*Ромазулан*» - концентрат, для лікування гастритів, дуоденітів, виразкової хвороби шлунка та дванадцятипалої кишки; «*Ротокан*» - рідина, для лікування запальних захворювань слизової оболонки порожнини рота; «*Тонзилгон Н*» (драже, краплі) - для лікування гострих та хронічних захворювань верхніх дихальних шляхів; «*Тусивіол (екстракт легеневий)*» - засіб для нормалізації функцій легеневої системи; «*Фітулвент*» - фітобальзам, для лікування хронічних гастритів із нормальною та пониженою кислотністю шлункового соку; «*Фітоуроліт*» - настоянка, що має протизапальну, спазмолітичну, антисептичну та діуретичну дію; «*Фітон СД*» - бальзам, для комплексної терапії захворювань травного тракту; «*Шавлія Др. Тайсс*» - розчин, для лікування запалення ротової порожнини та глотки.

Збори: «*Елекасол*», лікувально-профілактичний № 1, лікувально-профілактичний № 3, лікувально-профілактичний № 4, протидіабетичний збір «*Арфазетин*» - мають антимікробну, антимікотичну, протизапальну, дезінфікуючу, вітрогінну, спазмолітичну, жовчогінну, апетитну, знеболюючу, епітелізуючу, протиалергічну та гіпоглікемічну дію.

Настій, настоянку, препарати застосовують при гастритах, колітах, підвищеній кислотності шлункового соку, виразці шлунка та дванадцятипалої кишки, виразковому запаленні кишечника, сечовивідних шляхів, печінки, жовчнокам'яній хворобі, болісних менструаціях, запальних захворюваннях жіночих статевих органів.

Зовнішньо – при запаленнях ротової порожнини, горла, вуха, для обми-

вання гнійних ран, виразок, для компресів, примочок при кон'юнктивіті, геморої, дерматиті, запаленні шкіри, фурункулах, трофічних виразках; як засіб, що зміцнює волосся. Гарячий настій суцвіть хамоміли на олії використовують для втирань при подагричних та ревматичних болях.

З квіток отримують ефірну олію, яку використовують у парфумерії, косметичі, ароматерапії, гомеопатії, ветеринарії.

Хвощ польовий – *Equisetum arvense* L.

Родина хвощових – *Equisetaceae*

Хвощ полевой



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина, висотою 15-40 см. Стебла двох типів: весняні - спороносні, літні - безплідні. Спороносні пагони рожево-бурі, соковиті, членисті, на верхівках яйцевидно-циліндричні колоски зі спорофілами, у спорангіях яких утворюються спори. Після висипання спор спороносні пагони відмирають, рослина розвиває яскраво-зелені кільчасторозгалужені безплідні стебла з 6-12 ребрами з чітко догори спрямованими, багатограними, здебільшого нерозгалуженими гілочками. Листки лусковидні, розміщені кільцями, зростаються у піхви; піхви листків на спороносних стеблах дзвоникovidно потовщені, з 8-12 чорно-бурими зубцями.

Спороносить у березні-квітні.

Поширення. Хвощ польовий росте по всій території України на луках, лісосіках.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава хвоща містить сапоніни, флавоноїди, кремнієву кислоту та її солі, алкалоїди, дубильні, гіркі, смолисті речовини, стероли, сітостерол, вітамін С, органічні кислоти, макроелементи (мг/г): К - 33,50, Са - 17,70, Mg - 2,70, Fe - 0,10; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,09, Cu - 0,15, Zn - 0,32, Mo - 15,20, Cr - 0,02, Al - 0,04, Se - 30,00, Ni - 0,06, Sr - 0,35, Pb - 0,003, I - 0,09, B - 2,00 мкг/г.

Застосування. Препарати: «Гербіон (краплі для нирок і сечового міхура)»; «Депурафлукс» - порошок, для лікування гострих та хронічних закрепів; «Імунрет» - таблетки, для лікування та профілактики гострих і хронічних захворювань дихальних шляхів; «Марелін» - таблетки, проявляють діуретичну, спазмолітичну, протизапальну дію; «Урофлукс» - порошок, «Уронефрон» (гель, краплі, сироп), «Нефрофіт» (сироп, таблетки), «Нефрофітам - Амінофіт» - таблетки, для профілактики та лікування запальних захворювань нирок, сечовивідних шляхів; «Нефропатін» - фітоконцентрат, що покращує видалення азотовмісних речовин із організму та концентраційну здатність нирок; «Санасон» - таблетки,

для лікування безсоння, викликаного тривогою, роздратуванням; «Тонзилгон Н» (драже та краплі) - для лікування гострих та хронічних захворювань верхніх дихальних шляхів; «Урохолум» - розчин, лікування гострих та хронічних захворювань нирок; «Фітолізін» - паста, сечогінної, протизапальної, бактеростатичної дії; «Фітолін», «Фітолін Форте», «Фітолін Форте Н» (таблетки, капсули) - для лікування і профілактики сечокам'яної хвороби; «Фітоуролін» - настоянка, що проявляє антисептичну, протизапальну, спазмолітичну, діуретичну дію; мікстура протиастматична за прописом Траскова; протидіабетичний збір «Арфазетин» - мають сечогінну, в'язучу, кровоспинну, ранозагоювальну, антисептичну, антигельмінтну, відхаркувальну, протизапальну та ремінералізуючу дію. Сировина входить до складу збору за прописом М. Н. Здренка.

Зовнішньо хвощ застосовують для прискорення рубцювання, зупинки кровотеч, для боротьби з целюлітом.

Застереження. Застосування потребує обережності у дозуванні. Тривале вживання викликає подразнення паренхіми нирок. Прийом препаратів проти-показаний при запаленні нирок.

Хміль звичайний – *Humulus lupulus* L.

Родина коноплевих – *Cannabaceae*

Хмель обыкновенный



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина; стебло витке, гранчасте, горбкувато-жорстке, довжиною 3-6 м. Листки довгочерешкові, при основі серцевидні, 3-5 лопатеві. Тичинкові суцвіття в листових пазухах, маточкові – у вигляді поодиноких або зібраних у китиці головок; маточкові квітки розташовані по чотири в пазухах покривних лусок, які розростаються при плодах, утворюють супліддя хмелю. Цвіте з червня до серпня.

Поширення. Хміль звичайний росте по всій території України на вологих місцях, серед чагарників.

Сировина. Супліддя, «лупулін» – жовтий порошок залозок, отриманий шляхом просіювання свіжовисушених суплідь.

Хімічний склад. Супліддя та лупулін містять ефірну олію жовтуваточервоного кольору, у складі є сесквітерпен гумулен, сесквітерпеновий спирт лупаренол, кетон лупарон, від 30% до 50% аліфатичних терпенів (мірцен, фарнезен та ін.), складні естери спирту мірценолу (30-40%), аліфатичні терпенові спирти гераніол та ліпалоол, лупанонфеноловий ефір, який при гідролізі дає ізовалеріанову кислоту; фенол, гіркоти, смоли (гумулон, лупулон, когумулон);

супліддя – дубильні та естрогенні речовини, віск, вітаміни групи В, С, Е, алкалоїдоподібні наркотичні речовини, холін, аспарагін, органічні кислоти (валеріанова, ізовалеріанова, β-амінобензойна), лейкоантоціанідіни та естрогеноподібні речовини, макроелементи (мг/г): К - 28,20, Са - 10,70, Mg - 3,40, Fe - 0,20; мікроелементи (мкг/г): Mn - 30,60, Cu - 4,64, Zn - 28,20, Mo - 0,16, Cr - 0,96, Al - 150,16, V - 0,56, Se - 0,09, Ni - 2,72, Sr - 1,36, Pb - 2,00, B - 34,00, I - 0,15.

Застосування. Препарати: *ефірна олія*, «Валокордин» - краплі, застосовуються при серцево-судинних неврозах, що супроводжуються брадикардією; «Гербіон (заспокійливі краплі)»; «Доппельгерц віталотонік» - розчин, який проявляє кардіотонічну, спазмолітичну, протизапальну, капіляррозміщуючу дію; «Клімапін» - настоянка, для лікування клімактеричного синдрому легкого та середнього ступеня вираженості; «Нефрофіт» (сіроп, таблетки) - для профілактики та комплексної терапії захворювань нирок і сечовивідних шляхів; «Нервофлукс» (капсули), «Ново-насит» (таблетки, розчин), «Нічний сон» (капсули) - для лікування функціональних розладів сну, неврозів; «Седавіт» - таблетки, для зняття постійного психічного напруження; «Уролесан» (капсули, сіроп), «Урохолум» - розчин, для лікування гострих та хронічних захворювань нирок; «Фітосед» (настоянка, капсули), «Флорісед-Здоров'я» (сіроп, капсули), «Флорісед-Здоров'я Форте» - капсули, для лікування легких форм неврастенії та неврозів; «Фунгістон» - розчин, для лікування грибкових захворювань шкіри.

Збори: *заспокійливий № 2* (седативний), *збір лікувально-профілактичний № 4*, *збір лікувально-профілактичний № 5* - мають заспокійливу, снодійну, спазмолітичну, знеболюючу, жовчо- і сечогінну, солуретичну, бактерицидну, фунгіцидну, естрогенну, регенеруючу дію.

Бактерицидну та бактеріостатичну дію пов'язують з наявністю гіркоти (гумулон і лупулон); комплексні сполуки володіють естрогеноподібною активністю. Сировину використовують при безсонні у поєднанні з іншими рослинами (валеріаною, собачою кропивою, пасифлорою).

Сухий екстракт, настоянка, настій суплідь, збори, чаї - вгамовують біль, допомагають при безсонні, неврозах, поліпшують діяльність ШКТ, серцево-судинної системи. Екстракт застосовують у дерматології та лікувальній косметичці.

У гомеопатії *Lupulinum* вживають як знеболювальний і заспокійливий засіб, а також при шлункових розладах нервового походження, діареї.

Цибуля городня – *Allium cepa* L.

Родина цибулевих – *Alliaceae*

Лук репчатий

Словом «*Allium*» римляни називали часник, а словом «сера» – звичайну цибулю. Про лікувальні властивості цибулі писав ще Теофраст у III ст. до Різдва Христового. Англійського короля Річарда I за жорстокість називали Річардом Левине Серце. За переказами він не знав поразок у битвах, а перемоги були пов'язані з амулетом, що висів у короля на шиї. Чудодійну силу мала рослина, яка оберігала короля від хвороб, захищала від ворожих чарів, відвертала замаху

на нього. Тоді обереги тримали на всі випадки життя: від зубного болю, поразок у бою, від небезпеки під час подорожі. Шматочки рослини зашивали в шкіряні кисети, торбинки, пояси. Особливо цінували як оберіг, ще за часів Стародавнього Єгипту й Риму, цибулю й часник. Римські легіонери запасали їх перед походом.

У Греції цибулі приписували незвичайні, майже містичні властивості. Уперше цибулю почали використовувати для лікування в Стародавньому Римі. В Україні цю городню рослину, разом з часником, вважали за харчовий вітамінний продукт та універсальний лікувальний засіб.



Життєва форма. Багаторічна, трав'яниста рослина. Стебло (квіткова стрілка) безлисте, пряме 30-80 см заввишки, трубчасте, за довжиною перевищує листя. Листки дворядні, трубчасті, гострі. Квітки двостатеві, правильні, зібрані в зонтикоподібне суцвіття; оцвітина проста, віночкоподібна, зеленувато-біла, з 6 довгастих листочків. Плід – коробочка. Цвіте з червня до середини серпня.

Поширення. Цибулю городню культивують як овочеву рослину.

Сировина. Свіжі цибулини, листя.

Хімічний склад. Містить ефірну

олію, яка складається із алілпропілдисульфіду та вищих сульфідів; полісахариди, жири, фітонцид алліцин, фітостерини, фермент алліназу, вітаміни В₁, В₂, С, каротиноїди, фітинову, тіоціанову, лимонну, яблучну кислоти, цукри (глюкоза, фруктоза, сахароза, мальтоза), флавоноїди, макроелементи (мг/г): К - 22,30, Са - 1,00, Mg - 1,20, Fe - 0,04; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,02, Cu - 0,35, Zn - 0,24, Cr - 0,01, Al - 0,02, Se - 5,00, Ni - 0,06, Pb - 0,01, B - 0,40 мкг/г.

Застосування. Препарати: «Уронефрон» (гель, краплі, сироп) - для комплексної терапії інфекційно-запальних захворювань сечовивідної системи; «Фітолізін» (паста) - проявляє сечогінну, протизапальну, бактеростатичну дію.

Цибуля городня проявляє вітамінну, бактерицидну, фітонцидну, апетитну, травну, глистогінну, протисклеротичну, гіпоглікемічну, холеретичну, ранозагоювальну дію. Свіжі цибулини, сік, настій застосовуються при авітамінозах, захворюваннях травного тракту, бронхів, легень, гіпертрофії простати, глистах, для профілактики та лікування атеросклерозу, гіпертонічної хвороби, цукрового діабету. Свіжий сік із медом - для лікування кашлю, бронхіту, коклюшу, грипу, ангіни. Спиртова витяжка з цибулі - при атонії кишечника, проносах, атеросклерозі. Зовнішньо сік зі свіжої цибулини застосовують при мікозах, лишаях, дерматитах, фурункулах, тріщинах куточків рота, гніздовій плішивості, випадінні волосся, для виведення ластовиння, мозолів, бородавок.

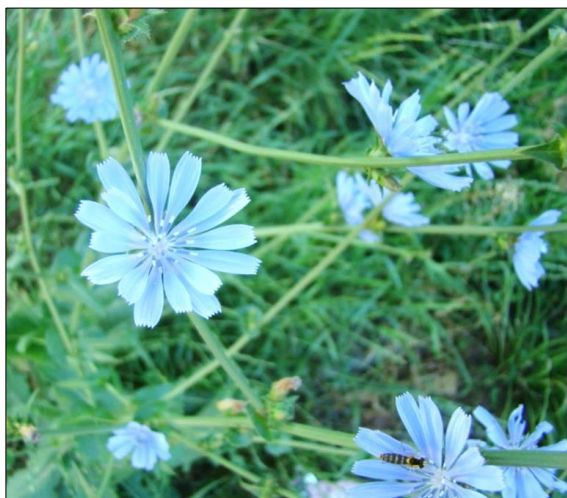
Застереження. Діючі речовини цибулі знижують фармакологічний ефект антацидів, можуть збільшити ризик кровотечі при одночасному прийомі з анти-

коагулянтами, нестероїдними протизапальними засобами та препаратами гінкго білоба. Цибулю слід використовувати з обережністю пацієнтами з дерматологічними захворюваннями та захворюваннями ШКТ (печія, диспепсія, підвищена кислотність шлункового соку, шлунково-стравохідний рефлюкс).

Цикорій дикий – *Cichorium intybus* L.

Родина айстрових – *Asteraceae*

Цикорий обыкновенный



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста розсіяно-волосиста рослина з молочним соком. Стебло пряmostояче, ребристе, 15-120 см заввишки. Прикореневі листки в розетці, струговидно-перистороздільні або лопатеві, біля основи звужені в черешок, стеблові листки почергові, ланцетні, гострозубчасті, стеблообгортні; верхні – цілокраї. Квітки двостатеві, в суцвіттях кошиках; віночок голубий, язичковий, з 5 зубчиками. Плід – сім'янка. Цвіте з липня до вересня.

Поширення. Цикорій дикий росте біля доріг, по канавах, як бур'ян на засмічених місцях по всій території України.

Сировина. Трава, суцвіття, корені.

Хімічний склад. Корені цикорію містять гіркий глікозид інтибін, цукри, холін. У траві є гіркі речовини, вітаміни С, групи В, кумариновий глікозид цикоріїн, тритерпени, лакуцин, лактукопикрин (сесквітерпенові лактони), кумариновий глікозид цикоріїн (у квітках).

Застосування. Препарати: «Бонджигар» (сіроп, капсули) - для профілактики і комплексної терапії захворювань печінки; «Вітастим» - настоянка, для підвищення опірності організму до дії несприятливих факторів навколишнього середовища; «Гастровітол» - бальзам, для лікування і профілактики захворювань органів травлення; «Гепалів» - таблетки, що проявляють гепатопротекторну, ліпотропну дію; «Інулін нутрімед» - капсули, для лікування атеросклерозу, профілактики цукрового діабету; «ЛІВ 52» - таблетки, для лікування порушень функції печінки при вірусному та хронічному гепатиті; «Світанок» - фітоконцентрат, для лікування гепатитів, гепатозів, холециститів, панкреатитів, цирозу печінки; збір лікувально-профілактичний № 1 - має метаболічну, вітамінну, антибактеріальну, в'язучу, жовчо- і сечогінну, протидіабетичну, антиаритмічну, заспокійливу дію.

Інулін сприяє створенню в кишечнику середовища, необхідного для розвитку корисної мікрофлори, попереджає розвиток патологічних станів, знижує рівень ліпідів у крові, покращує апетит, підсилює відділення жовчі завдяки сесквітерпеновим лактонам; очищає печінку та нирки. Ефективно діє при деяких видах

порушення травлення (здуття живота, відрижка, сповільнене травлення), використовується як додатковий засіб при лікуванні дерматозів, подагри.

Галенові препарати цикорію застосовують для збудження апетиту, при гастритах, ентеритах, колітах, холециститі, хворобах нирок; заспокійливо діють на ЦНС, збільшують амплітуду, сповільнюють ритм серця, виявляють тиреостатичну дію.

Цмин пісковий – *Helichrysum arenarium* (L.) Moench

Родина айстрових – *Asteraceae*

Цмин песчаный, бессмертник песчаный



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина, з білоповстистим опушенням. Стебла прямостоячі або висхідні, 10-50 см заввишки, в суцвітті розгалужені. Листки почергові, цілісні, цілокраї, нижні листки видовжено-оберненояйцевидні, поступово звужені в черешок, середні і верхні – сидячі, ланцетні. Квітки дрібні, різномірні, зібрані в кулясті кошики, утворюють щитковидне суцвіття; крайові квітки жіночі, трубчастонитковидні, серединні – двостатеві, трубчасті, з 5-зубчастим відгином. Обгортки кошиків черепичасті, сухі, лимонно-жовтого рідше жовто-гарячого кольору. Плід – сім'янка. Цвіте з червня до вересня.

Поширення. Цмин пісковий росте на пісках, переважно борових, на степових схилах, на відслоненнях по всій території України.

Сировина. Суцвіття.

Хімічний склад. Сировина містить стероїдні, фенольні, гіркі та смолисті сполуки, вітаміни С, ефірну олію, аренариновий комплекс, флавоноїдні глікозиди (кемпферол, саліпурпурозид, ізосаліпурпурозид), флавоноїди (нарингенін, апігенін), неідентифіковані барвні речовини фенольного характеру, аскорбінову кислоту, вітамін К, кумарин скополетин, смолисті й гіркі речовини. У листках містяться макроелементи (міліграм/г): К - 15,10, Са - 7,30, Mg - 1,10, Fe - 0,10; мікроелементи (мкг/г): Mn - 46,90, Cu - 14,40, Zn - 29,00, Co - 0,72, Mo - 0,40, Cr - 0,40, Al - 60,40, Ba - 8,08, Se - 0,40, Ni - 2,88, Sr - 2,32, Pb - 0,72, B - 67,60, I - 0,15.

Застосування. Препарати: *сухий екстракт*, «Лізорм» - краплі, для лікування аутоімунного тиреоїдиту; «Ревмосан» - фітоконцентрат, для лікування ревматизму, аутоімунних захворювань; «Холенорм» - розчин, для лікування гіпертонічної хвороби, гострих та хронічних порушень мозкового кровообігу; «Фламін» - таблетки, для лікування хронічного холециститу, гепатиту, дискінезій жовчовивідних шляхів; «Поліфітол-1» - настоянка, для комплексної терапії хро-

нічного холециститу, холангіту, дискінезії жовчних шляхів; «Світанок» - фітоконцентрат, для лікування гепатитів, гепатозів, холециститів, панкреатитів, цирозу печінки.

Збори: *жовчогінний № 2*, збір «Гепатофіт» - мають жовчо- і сечогінну, протизапальну, кровоспинну, гіпотонічну дію, застосовуються при захворюваннях печінки, жовчного міхура і жовчних протоків.

Входить до складу зборів, що використовуються при серцево-судинних захворюваннях. Рослина стимулює відділення жовчі, шлункового соку і секрету підшлункової залози, дія зумовлена наявністю кемпферолу і нарингеніну. Кверцетин підсилює детоксикаційну функцію печінки, може застосовуватися як спазмолітичний засіб при диспептичних явищах, таких як спазми жовчного міхура і кишечника.

Чага (березовий гриб), інонотус скошений, трутовик косотрубчастий – *Inonotus obliquus* (Ach. ex Pers.) Pil.

Родина гіменохетових – *Hymenochaetaceae*

Чага (березовый гриб)



Життєва форма. Плодове тіло безспорової, стерильної форми трутовика несправжнього, що розвивається в тріщинах кори берези, рідше вільхи, клена, горобини та в'яза. Має вигляд округлих чи овальних наростів довжиною 30-40 см. Поверхня темно-коричнева, дрібно-горбкувата, порепана. Маса гриба тверда, щільна, темно-коричнева, з тонкими жовтими прожилками. На розрізі складається з трьох шарів: зовнішнього - 1-2 см завтовшки, чорного твердого розтрісканого; середнього - щільного, різної товщини; внутрішнього - трухлявого жовтуватого, поширюється усередину дерева у вигляді гнилі деревини. Період росту гриба - 10-15 років, вага - до 5 кг. Заготівлю проводять тільки з берез від осені до весни.

Поширення. Березові ліси України.

Сировина. Висушені плодове тіла гриба.

Хімічний склад. Основними БАР чаги вважають водорозчинні хромогеми з комплексу активних альдегідів, поліфенолів, гідро-оксифенолкарбонових кислот та хінонів, поліфенолкарбонові хромогенні речовини, макро- і мікроелементи, птерини, полісахариди, стероли, лігнін, феноли.

Застосування. Препарати: «Артостан» - розчин, для лікування артритів, артрозів, остеохондрозу хребта; «Вітокан» (таблетки, настоянка) - засіб із імуностимулюючою, протизапальною, радіопротекторною дією; «Поліном» - розчин, для лікування поліартриту, остеохондрозу, міозиту, розсіяного склерозу.

Протипухлинну дію пов'язують із вмістом стеринів, які є похідними птеридину. Чагу використовують в основному як симптоматичний засіб при злоякісних пухлинах, особливо у випадках, коли не показані променева терапія і хірургічний вплив. Варто зазначити, що чага не є засобом, який позбавляє хворого від пухлин (!); відвари і настої чаги позитивно діють на важкохворих: у них покращується самопочуття, зменшується біль. Настій чаги не токсичний, але його обмежують при захворюваннях, що супроводжуються затримкою рідини в організмі.

Препарати на основі чаги нормалізують діяльність ШКТ.

Застереження. Березовий гриб не рекомендується вживати при хронічному коліті та хронічній дизентерії.

Часник городній – *Allium sativum* L.

Родина цибулевих – *Alliaceae*

Чеснок посевной

Перший запис про часник виявили при дослідженні піраміди Хеопса.

Часник – відома городня рослина, яку використовують як приправу. У природі існує у дикому стані (понад 250 видів), але вирощують лише декілька сортів.

Історія часнику, як і цибулі, настільки давня, що навіть важко відшукати її початки. Нині, у час вороття до всього натурального («органічного»), ця рослина переживає своє нове відкриття.

Люди здавна вважають, що часник «чистить артерії», лікує запалення легенів, допомагає проти згортання крові. Сучасні медичні дослідження не тільки підтверджують думки, що дійшли до нас з глибокої давнини, а й доповнюють існуючі дані про лікувальні можливості рослини. Справді, часник – цінний лікарський засіб, яким лікують майже всі хвороби.



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина. Цибулина яйцевидна, складається з численних білих сидячих цибулинок. Стебло (квіткова стрілка) безлисте, 25-100 см заввишки. Листки прикореневі, лінійні, плоскі, виходять з цибулини і обгортають своїми піхвами квіткове стебло приблизно до середини. Квітки двостатеві, правильні, зібрані в зонтиковидне суцвіття, оточене покривалом: оцвітина проста, віночковидна, з 6 білуватих або зеленувато-білих, іноді червонуватих, ланцетних листочків. Плоди і насіння не утворюються, розмножується вегетативно «зубками». Цвіте з червня до серпня.

Поширення. Часник городній культивують як овочеву рослину по всій

території України.

Сировина. Цибулини, листя.

Хімічний склад. У цибулинах часнику є глікозид оліїн та інші сірковмісні речовини, 0,4% ефірної олії (алліцин, ди-, три-, тетра- та полісульфіди алліцину), фітостерини, вітамін С (10 мг%), В₁ (0,08 мг%), В₂ (0,08 мг%), В₆ (0,6 мг%), нікотинова кислота (1,2 мг%), фітонцид алліцин, органічні кислоти, вуглеводи, полісахарид інулін, жирна олія, ферменти – пероксидаза, дезоксирибонуклеаза, тирозиназа, макро- і мікроелементи (I, K, Ca, Na, Mg, P, Fe, Mn, Zn, Cu, Se).

Застосування. Препарати: «Алохол» - таблетки, для лікування хронічних гепатитів, холангітів, холециститів; «Аніфарм (засіб для носа)» - краплі, як профілактичний засіб при респіраторних інфекціях; «Вітокан» (таблетки, настоянка) - проявляє імуностимулювальну, протизапальну, радіопротекторну дію; «Ультравіт» - капсули, для регуляції діяльності серця та судин.

Основні активні компоненти:

- вітаміни С, В₁, В₂, В₆, РР, В₁₅ - зміцнюють імунітет;
- фітонциди, ефірна олія - надають бактерицидну і противірусну дію;
- сірковмісні сполуки (алліцин, тіосульфінати) - покращують реологічні властивості крові;
- амінокислоти, білки, жири, вуглеводи, мікро- і макроелементи нормалізують обмін речовин;
- клітковина, інулін - позитивно впливають на кишечник;
- флавоноїди, фітостерини - нормалізують діяльність серцево-судинної системи.

Основна дія:

- імуностимулювальна - вітаміни С і групи В надають стимулюючу дію на імунну систему організму; органічний Ge утворює комплекси з біологічно активними групами, які надходять до організму людини з їжею, що сприяє більш повному засвоєнню і підвищенню імунного статусу організму;
- бактерицидна, противірусна - часник є природним антисептиком, запах і смак часнику обумовлені вмістом ефірної олії, до складу якої входить алліцин і сірковмісні речовини. Це властивість часнику посилюється наявністю фітонцидів;
- полівітамінна - при авітамінозі і в зимово-весняний сезон часник є додатковим джерелом вітамінів, мікроелементів, зміцнює імунітет;
- нормалізує обмінні процеси організму - має омолоджуючу дію, належить до рослинних «еліксирів молодості»;
- антигельмінтна - ефірна олія посилює перистальтику кишечника, фітонциди діють як антигельмінтний засіб;
- клітковина адсорбує на собі та виводить токсини, які утворюються в результаті обміну речовин і життєдіяльності паразитів;
- органічний Ge знижує токсичну дію лікарських препаратів;
- інулін сприяє зростанню корисної мікрофлори кишечника;
- ефірна олія, здатна очищати легені і бронхи від слизу, через пори шкіри сік часнику видаляє токсини з організму людини;
- стимулююча апетит - ефірна олія стимулює виділення шлункового соку і процес травлення, покращує перистальтику кишечника;

- зміцнює серцево-судинну систему - компоненти часнику активізують діяльність серцево-судинної системи;
- флавоноїди сприяють зменшенню концентрації холестерину в крові та його виведенню, гальмують вироблення тромбоксану В₂, сприяючи розширенню коронарних судин і зниженню артеріального тиску при стенокардії, гіпертонії, атеросклерозі;
- органічний Ge забезпечує перенесення кисню в тканинах організму, підтримує в нормі серцеві клапани, а також судини (тромбози);
- Se входить до складу білків міокарда, запобігає дистрофії серцевого м'яза;
- протитромбічна - сполуки, що містять Сульфур, сприяють зменшенню згортання крові, блокують циклооксигеназу тромбоцитів і зменшують продукцію тромбоксанів, наближаючись за своєю антитромбічною активністю до аспірину;
- протипухлинна - органічний Ge проявляє протипухлинну активність завдяки збільшенню індукування інтерферонів, що пригнічують ріст злоякісних клітин в організмі людини;
- бронхорозширювальна - флавоноїди гальмують вироблення тромбоксану В₂, сприяючи розширенню бронхів при спастичному кашлі, бронхіальній астмі;
- гіпоглікемічна - часник знижує цукор у крові та підсилює утворення глікогену в печінці.

Щодня необхідно з'їдати (разом із їжею) 2-3 зубчики часнику - це сприяє очищенню судин від атеросклеротичних відкладень, знижує артеріальний тиск, покращує апетит, травлення, сечовиділення, збуджує діяльність статевих залоз, надає антидіабетичну дію, підвищує стійкість до інфекційних захворювань.

При зовнішньому застосуванні рослини спостерігається протистоцидний, бактерицидний, кератолітичний і депігментуючий ефект.

Побічна дія. БАР часнику можуть збільшити ризик кровотечі при одночасному прийомі з антикоагулянтами, препаратами гінкго білоба. Часник знижує терапевтичний ефект саквінавіру, який використовується в лікуванні ВІЛ, та деяких інших противірусних препаратів; знижує рівень цукру в крові та збільшує виділення інсуліну. Свіжий часник при тривалому контакті зі шкірою може викликати опіки, особливо у дітей.

Протипоказання. Часник протипоказаний при захворюваннях нирок.

Чебрець плазкий – *Thymus serpyllum* L.

Родина ясноткових – *Lamiaceae*

Тимьян ползучий

Життєва форма. Низенький (до 15 см заввишки), з приємним запахом півкущик. Головне стебло тоненьке, повзуче, вкорінене, закінчується лежачим неплідним пагоном; квітконосні гілочки круглясті або невиразнотригранні, прямостоячі, або від основи підведені, більш-менш рівномірно опушені, під суцвіттям відлегловолосисті. Листя у чебрецю повзучого ширше, ніж у звичайного, плоске, незакручене по краях. Листки супротивні, короткочерешкові, еліптичні або видовжено-еліптичні, цілокраї, по краю при основі довго-війчасті, з мало-



помітними крапчастими залозками і випнутими зісподу жилками; верхівкові листки ромбічно-еліптичні. Квітки неправильні, зібрані в пазухах верхніх листків пучками, зближеними на кінцях гілочок у головчасте або довгасте, при основі іноді переривчасте суцвіття; віночок рожево-бузковий, двогубий, з плоскою, прямою вищербленою верхньою губою і глибокотрилопатевою нижньою. Плід складається з чотирьох однонасін-

них горішкоподібних часток. Цвіте в червні-липні.

Поширення. Чебрець плазкий росте на Поліссі у сухих хвойних і мішаних лісах, галявинах, серед чагарників, на схилах.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава чебрецю містить ефірну олію (0,1-1%), якісний склад якої може широко варіювати. До складу олії входять фенольні сполуки: тимол, карвакрол (30-80%), монотерпени (цинеол, ліналоол, α -пінен), моноциклічний сесквітерпен цингіберен. Окрім ефірної олії, у сировині містяться флавоноїди - аглікони та глікозиди, в тому числі флаволи (апігенін, діосметин, лютеолін і скутелярин), дубильні речовини (до 7%), оксикоричні та тритерпенові кислоти, гіркоти, камедь, мікроелементи.

Застосування. Препарати: «Алталекс» - краплі, для лікування інфекцій дихальних шляхів; «Бронхікум» (інгалят) - засіб для лікування простудних захворювань; «Бронхікум» (краплі) - для лікування гострого та хронічного бронхіту; «Бронхікум» (пастилки від кашлю) - комплексна терапія інфекційно-запальних захворювань верхніх дихальних шляхів; «Бронхікум» (сіроп від кашлю) - для лікування захворювань верхніх і нижніх дихальних шляхів; «Бронхікум» (еліксир) - для лікування гострих та хронічних захворювань верхніх і нижніх дихальних шляхів; «Бронхіпрет ТП» - таблетки, як відхаркувальний засіб при гострих та хронічних запальних захворюваннях дихальних шляхів; «Бронхоспрей» - для лікування запальних захворювань ротової порожнини; «Бронхостоп» - розчин, для лікування запальних захворювань верхніх дихальних шляхів; «Бронхостоп - пастилки від кашлю» - відхаркувальний засіб у дитячій терапії респіраторних захворювань; «Гербіон (сіроп первоцвіту)» - для лікування респіраторних захворювань, що супроводжуються подразненням слизової оболонки верхніх дихальних шляхів; «Кардіофіт» - настоянка, для лікування НЦД, неврозів, захворювань серця; «Ментоклар (краплі для інгаляцій)» - засіб для прискорення виділення бронхіального слизу при хронічному запаленні бронхів; «Піктолван фіто - ісландський мох (екстракт складний відхаркувальний)» - розчин, для комплексного лікування гострих респіраторних захворювань; «Пертусин» - розчин, володіє відхаркувальною та пом'якшувальною дією; «Піні плюс - сіроп» - для лікування кашлю при гострих та хронічних захворюваннях дихальних шляхів; «Предзарен» - фітоконцентрат, для лікування та профі-

лактики гострих і хронічних простатитів; «Санорин-аква Nature» (спрей назальний) - для лікування ринітів та інших респіраторних захворювань; «Стоптусин фіто» - сироп, для комплексної терапії гострих та хронічних запальних захворювань дихальних шляхів; «Тіреофіт МАП» - розчин, для поліпшення функції і нормалізації роботи щитоподібної залози; «Тусамаг (сироп і краплі від кашлю)» - для лікування захворювань верхніх відділів дихальних шляхів із порушеннями відходження мокротиння; «Тусивіол (екстракт легеневої)» - розчин, для нормалізації функції легеневої системи; «Фітулвент» - фітобальзам, для лікування хронічних гастритів з пониженою та підвищеною кислотністю шлункового соку; «Фунгістон» - розчин, для профілактики та лікування грибкових захворювань шкіри; «Евкабал» (краплі), «Евкабал» (сироп), «Евкабал Бальзам С» - засоби від кашлю, що сприяють відділенню мокротиння; «Кармоліс» - краплі, льодяники, для лікування захворювань дихальних шляхів (пневмонія, бронхіт, трахеїт, фарингіт, синусит); «Ехінасал» - сироп, комбінований засіб, що застосовується при кашлі та застудних захворюваннях; «Стоматофіт», «Стоматофіт А» - розчини, для ротової порожнини; «Бронхофіт» - збір, для лікування гострих респіраторних захворювань; «Ефкамон» (мазь) - лікування ГРЗ; «Ефкамон» (сироп) - лікування захворювань верхніх відділів дихальних шляхів із порушенням відходження мокротиння, бронхітів, трахеїтів, трахеобронхітів, коклюшу, захворювань верхніх дихальних шляхів, що супроводжуються непродуктивним кашлем.

Чебрець плазкий має спазмолітичні і антисептичні властивості, входить як відхаркувальний засіб до складу деяких сиропів від кашлю, є компонентом ранозагоювальних засобів.

Внутрішньо чебрець плазкий застосовується при здутті живота, сповільненому травленні, відрижці і метеоризмі, а також кашлі.

При зовнішньому застосуванні він ефективний при закладеному носі або нежиті, а також при ревматизмі і розтягуваннях.

Галенові препарати чебрецю плазкого виявляють відхаркувальну, антибактеріальну, спазмолітичну і знеболювальну дію, заспокійливо діють на центральну нервову систему, збуджують виділення шлункового соку. Використовують при ларингітах, трахеїтах, бронхітах, бронхопневмоніях, при шлунково-кишкових захворюваннях, що супроводжуються зниженням шлункової секреції, атонією або спазмами кишечника, метеоризмом.

У народній медицині чебрець плазкий є засобом для лікування коклюшу, туберкульозу легень, безсоння, ядухи, бронхіальної астми, виразкової хвороби шлунка і дванадцятипалої кишки, геморою, захворювання суглобів, паралічів, крижовопоперекової невралгії; застосовують у випадку інвазії стьожковими гельмінтами, при алкоголізмі та альгоменореї. Як зовнішній засіб чебрець використовують при запальних захворюваннях ротової порожнини і ротоглотки, викликаних гноєрідними бактеріями (полоскання); у разі нервових і шкірних захворювань, ревматизму (ванни); при запальних захворюваннях піхви, болях, особливо у жінок похилого віку (спринцювання).

Застереження. Препарати чебрецю протипоказані при вагітності, деком-

пенсації серцевої діяльності, хворобах печінки і нирок.

Череда трироздільна – *Bidens tripartita* L.

Родина айстрових – *Asteraceae*

Череда трехраздельная



Життєва форма. Однорічна трав'яниста рослина з прямостоячими галузистими стеблами 15-60 см заввишки і супротивними або лише у верхній частині стебла почерговими, цілісними, 3-5 пальчатороздільними або перистороздільними листками. Всі квітки у суцвітті кошику жовті, трубчасті, двостатеві, численні. Кошики до 20 (25) мм у діаметрі, поодинокі або складають китицевидне чи щитковидне суцвіття. Обгортка дворядна, її зовнішні листочки трав'янисті, зелені,

внутрішні – солом'яно-жовті. Плід – сім'янка, вгорі з 2-3 зазубреними щетинками. Цвіте в липні-вересні.

Поширення. Череда трироздільна росте по берегах озер, канав, на луках по всій території України.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава череди містить флавоноїди (лютеолін-*D*-глюкопіранозид, бутеїн, сульфуретин, *D*-глюкопіранозид бутеїну), конденсовані дубильні речовини (до 6,5%), червоний флобафен, каротин, кумарини (умбеліферон і скополетин), аскорбінову кислоту (60-70 мг%), ефірну олію, слиз, аміни, гіркоти, γ -лактони.

У надземній частині містяться: макроелементи (міліграм/г): К - 40,40, Са - 11,40, Mg - 3,50, Fe - 0,20; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,16, Cu - 0,45, Zn - 0,81, Co - 0,02, Cr - 0,02, Al - 0,14, V - 0,08, Se - 4,17, Ni - 0,08, Sr - 3,11, Pb - 0,03, B - 87,20 мкг/г.

Застосування. Препарати: «*Аніфарм ніжний (засіб для носа)*» - профілактичний засіб для лікування респіраторних інфекцій; «*Бруснівер*» (збір) - виявляє дезінфікуючу та сечогінну дію; «*Нефрофіт*» - таблетки, для профілактики і комплексної терапії запальних захворювань нирок та сечовивідних шляхів; «*Панкрен*» - розчин, для лікування ферментативної недостатності підшлункової залози; «*Поліном*» - розчин, для лікування поліартритів, остеохондрозу, міозиту, фіброзів та цирозів внутрішніх органів; «*Фітон СД*» - бальзам, для комплексної терапії захворювань травного тракту.

Настій трави виявляє потогінну, жовчогінну, сечогінну і бактерицидну дію, поліпшує травлення, нормалізує порушений обмін речовин. Внутрішньо настій череди вживають як засіб, що зменшує артеріальний тиск, виявляє седативну дію,

збільшує амплітуду серцевих скорочень, покращує обмін речовин, при діатезах, скрофульозі, нейродермітах, себорейних ураженнях шкіри голови, артритях, подагрі; як потогінний засіб – при простудних захворюваннях; як сечогінний засіб – при захворюваннях сечостатевої системи; як вітамінний засіб – при хворобах легень, виразкових процесах на шкірі та виразкових колітах.

Олійні екстракти трави череди мають протизапальні і ранозагоювальні властивості.

Чистотіл великий – *Chelidonium majus* L.

Родина макових – *Papaveraceae*

Чистотел большой

Chelidonium majus L. – чистотіл великий, бородавник, жовтомолочник, «ластовинне зілля». Родова назва *Chelidonium* – латинізоване грецьке слово, утворена від «*chelidon*» – «ластівка». Одні пояснюють назву тим, що рослина з'являється з прильотом ластівок і в'яне, коли ластівки відлітають; інші пов'язують з повір'ями, що ластівки соком рослини лікують своїх сліпих пташенят, про що розповідали Діоскорид та Пліній. У народній медицині рослину називають «бородавником», так як вона використовується для виведення бородавок.



Життєва форма. Багаторічна трав'яниста рослина, з жовтим соком. Стебло пряме, розгалужене, розсіяно-волосисте, 30-80 см заввишки. Листки перисто- і ліровидно-розсічені, сизуваті, з округло-яйцевидними або обернено-яйцевидно-довгастими нерівномірнозубчастими сегментами. Прикореневі листки довгочерешкові, з піхвою, верхні - почергові, сидячі. Квітки двостатеві, правильні, зібрані в 4-5-квіткові несправжні зонтиковидні суцвіття (плейохазії). Чашолистки дуже опуклі, швидко опадають. Пелюстки жовті, округлі, розташовані навхрест. Коробочка стручковидна довга, одно-

гнізда, відкривається в напрямку від основи до верхівки. Цвіте з другої половини квітня до вересня.

Поширення. Чистотіл звичайний росте по чагарниках, у садах як бур'ян на затінених місцях по всій території України.

Сировина. Трава, корені.

Хімічний склад. Трава чистотілу містить алкалоїди: протопін, хелідонін, хелеритрин, сангвінарин, дигідросангвінарин, дигідрохелеритрин, хелірубін, α -алокриптонін, алокриптонін, берберин, спартеїн, холін, гістамін, тирамін, метиламін; органічні кислоти, сапоніни, флавоноїди, дубильні речовини, ефірну олію, аскорбінову кислоту, каротиноїди, хелідонову кислоту.

Застосування. Препарати: «Ібірогаст» - розчин, для лікування порушень перистальтики органів ШКТ, «Лізорм» - краплі, для лікування аутоімунного тиреоїдиту; «Фемінал» - розчин, для лікування безпліддя, яке викликане порушенням гормонального балансу жінки; «Простатофіт» - настоянка, для лікування запальних захворювань передміхурової залози.

Використовують настій трави, сік свіжої трави, сік коренів. Соком припікають кондиломи, лікують папіломатоз, початкові форми червоної вовчанки. Препарати чистотілу пригнічують ріст злоякісних пухлин, виявляють фунгістатичну і бактеріостатичну дію на лейкобактерії туберкульозу; проявляють виражений терапевтичний ефект при гепатитах, холангітах, холециститах, жовчокам'яній хворобі; при лікуванні гастриту, подагри, ревматизму, геморою, шкірних захворювань (рак шкіри, хронічний ерітоматоз, гноячкове висипання при імпетиго, псоріаз звичайний, туберкульоз шкіри, бородавки, мозолі).

Застереження. Потрібна обережність при використанні. Передозування спричиняє нудоту, блювання, параліч дихального центру. Зовнішнє використання протипоказане хворим на бронхіальну астму, стенокардію, епілепсію, невралгію. Чистотіл протипоказаний пацієнтам з непрохідністю жовчних шляхів. Ураховуючи гепатотоксичність сировини чистотілу, слід уникати застосування доз вищих, ніж рекомендовані.

Чорниця звичайна – *Vaccinium myrtillus* L.

Родина вересових – *Ericaceae*

Черника обыкновенная



Життєва форма. Низенький листопадний напівкущ, висотою 15-60 см. Коренева система змішана. Стебла розгалужені, прямостоячі, реберчасті, біля основи сірі, у верхній частині зелені. Листки спіральсно розташовані, короткочерешкові, почергові, яйцевидні, еліптичні або яйцевидно-еліптичні, з дрібнопилчастим краєм, на верхівці загострені, зверху світло-зелені, зісподу блідіші, тонкі, гладенькі. Квітки поодинокі, пониклі в пазухах листків; віночок бубенчастий, 4-5-зубчастий, зеленувато-білий з рожевим відтінком. Плід - чорна ягода. Цвіте з травня по червень, плоди досягають у липні.

Поширення. Чорниця росте у хвойно-широколистяних лісах Полісся, в Карпатах, у західній частині Західного Лісостепу, зрідка у східній частині Лівобережного Лісостепу.

Сировина. Листя, пагони, плоди.

Хімічний склад. Пагони і листя містять фенологікозиди, дубильні речовини, флавоноїди, іридоїди, фенолкарбонові, оксикоричні кислоти, фенольну

сполуку міртиніл. Плоди багаті на цукри, каротиноїди, аскорбінову кислоту, дубильні речовини, оксикоричні і фенолкарбонові кислоти, рибофлавін, пектини, флавоноїди, сполуки Mn.

Застосування. Препарати: «*Варіксінал*» (таблетки, гель) - для лікування хронічної венозної недостатності; «*Vizivit*» - капсули, профілактичний засіб для підвищення гостроти зору; «*Донпельгерц венотонік*» - краплі, для комплексної терапії та профілактики варикозного розширення вен; «*Лютеїн комплекс*» (таблетки, капсули) - для лікування дистрофічних захворювань сітківки; «*Стрікс*», «*Стрікс Форте*», «*Стрікс КІДС*» - таблетки, для лікування міопатії; «*Оковіт - екстракт чорниці*» (капсули, таблетки) - засіб для зняття втоми очей при високих зорових навантаженнях; «*Остеоартізі-макс*» - таблетки, для лікування остеоартрозів великих суглобів, варикозного розширення вен; «*Тропонорм*» - фітоконцентрат, для лікування ВСД; листя входить до складу збору «*Бруснівер*», пагони є складовою протидіабетичного збору «*Арфазетин*».

Настій листя застосовують при сечо- і нирковокам'яній хворобі, пієліті, циститі, гастроентериті, запорах, метеоризмі, енурезі, набряках. Настій із листя чорниці має гіпоглікемічні властивості, використовується при легких формах цукрового діабету. Плоди рекомендовані при ревматизмі, подагрі, нирковокам'яній хворобі, авітамінозі, анемії, неврозах, туберкульозі легень, катарі шлунка; діють як ніжний в'язучий і дієтичний засіб при розладі функцій травного тракту, гострому ентероколіті, проносі.

Шавлія лікарська – *Salvia officinalis* L.

Родина ясноткових – *Lamiaceae*

Шалфей лекарственный



Життєва форма. Напівкущова багаторічна трав'яниста рослина. Стебла прямі, розгалужені, 20-70 см заввишки, стеблові листки супротивні, черешкові, шкірясті, яйцевидно-довгасті або видовжено-еліптичні, при основі округлі або неглибокосерцевидні, на верхівці тупі або загострені, по краю дрібнозубчасті, на поверхні тонкозморшкуваті, з обох боків сіруватощерстисті; нижні листки нерідко при основі з однією-двома невеличкими лопатями; приквітникові листки яйцевидно-ланцетні, сидячі, лілуватозабарвлені. Квітки двостатеві, неправильні; чашечка дзвоникovidна, віночок яскраво-ліловий, двогубий. Плід складається з чотирьох однонасінних горішкоподібних часток. Цвіте в червні-липні.

Поширення. Шавлію лікарську культивують як лікарську та ефіроолійну рослину. Походить з країн Середземномор'я.

Сировина. Листя.

Хімічний склад. Листя шавлії містить ефірну олію, до складу ефірної олії входять цинеол, туйон, пінен, сальвен, борнеол, камфора, сесквітерпен цедрен й інші терпеноїди; гіркі дитерпенові лактони (карназол, карназолова кислота, розманол, сагенон); флавоноїди – похідні апігеніну і лютеоліну; кумарин ескулетин, дубильні, смолисті і гіркі речовини, урсолову і олеанолову кислоти. макроелементи (мг/г): К - 22,90, Са - 40,90, Mg - 9,20, Fe - 0,80; мікроелементи (мкг/г): Mn - 99,20, Cu - 15,50, Zn - 97,40, Co - 0,80, Cr - 2,69, Al - 73,92, V - 1,25, Se - 0,18, Ni - 1,53, Sr - 89,70, Pb - 5,23, B - 78,00, Li - 0,15.

Застосування. Препарати: «*Алталекс*» - краплі, для лікування інфекцій дихальних шляхів; «*Аніфарм елітний*» - олійний екстракт, профілактичний засіб для лікування респіраторних інфекційних захворювань; «*Ангіфлор ромашка + шавлія*» - спрей, має антисептичну, спазмолітичну, протизапальну дію; «*Бронхоспрей*» - засіб для лікування запальних захворювань ротової порожнини; «*Гербогастрин*» - рідкий спиртовий екстракт, для лікування порушень процесу травлення; «*Доппельгерц енерготонік*» - краплі, для зміцнення серця та нервової системи; «*Клімасед*», «*Клімапін*» - настоянки, для лікування клімактеричного синдрому легкого та середнього ступеня вираженості; «*Кордевіт*» - розчин, для лікування ішемічної хвороби серця; «*Нефрофіт*» - настоянка, для лікування нефриту, циститу, сечокам'яної хвороби; «*Уронефрон*» (гель, краплі, сироп) - для комплексної терапії інфекційно-запальних захворювань сечовивідної системи; «*Фітолізін*» - паста, має сечогінну, протизапальну, болезаспокійливу, бактеріостатичну дію; «*Шавлія Др. Тайсс*» - розчин, для лікування запалення ротової порожнини та глотки; «*Простатофіт*» - настоянка, для лікування запальних захворювань передміхурової залози; «*Фітоносол Форте*» (спрей) - для лікування гострих та хронічних захворювань носових пазух; «*Ангінал*» - спрей, «*Сальвін*» - розчин, для зовнішнього застосування, «*Екстракт шавлії з вітаміном С Др. Тайсс*» - таблетки для смоктання, «*Шавлія*» - таблетки для смоктання, «*Бронхолітин*» - сироп, «*Гербогастрин*» - рідкий спиртовий екстракт, «*Фітолізін*» - паста, для приготування суспензії для внутрішнього вживання, «*Кармоліс*» - краплі, «*Стоматофіт*», «*Стоматофіт А*» - розчини для ротової порожнини, збори «*Бронхофіт*», «*Елекасол*» - мають бактерицидну, спазмолітичну, в'язучу, протизапальну, естрогенну, гіпоглікемічну, кровоспинну та капіляррозміцнювальну дію.

Основна фармакологічна дія:

- спазмолітична (флавоноїди);
- бактерицидна (компоненти ефірної олії);
- фунгіцидна (компоненти ефірної олії);
- антиоксидантна (флавоноїди, розмаринова кислота, дитерпени);
- естрогенна - шавлія володіє естрогенною активністю, яка відома вже давно, але й досі не отримала пояснення;
- в'язуча (дубильні речовини);
- протизапальна (дитерпени, дубильні речовини).

Шавлія рекомендується при порушеннях травлення (здуття живота, спо-

вільнене травлення, відрижка, метеоризм), при астенії після інфекційних захворювань, нічному потовиділенні, особливо в клімактеричний період. Пероральне застосування шавлії показане при гастритах і виразковій хворобі шлунка і дванадцятипалої кишки зі зниженою секреторною активністю ШКТ і кислотністю шлункового соку, при запаленні сечового міхура, при гіпергідрозі (в клімактеричний період, при деяких гарячкових станах, туберкульозі).

Зовнішньо використовують для полоскання ротової порожнини і горла при стоматиті, гінгівіті, виразках у роті, паротиті, ангіні, при катарах верхніх дихальних шляхів; спринцювання при запальних захворюваннях піхви, при болях і ендocerвіциті; у вигляді примочок, обмивань, місцевих і загальних ванн при запальних захворюваннях шкіри, нагноєних ранах, виразках, легких опіках, відмороженнях.

Ефірна олія застосовується в ароматерапії, гомеопатії, дерматології, косметичі, як фіксатор запахів у парфумерії, для ароматизації ліків.

При зовнішньому застосуванні шавлія пригнічує інфекційні процеси, сприяє загоєнню при гінгівіті, варикозних виразках гомілки.

Шипшина собача – *Rosa canina* L.

Родина розових – *Rosaceae*

Шиповник собачий

З історії відомо, що коли кораблі португальського мореплавця Васко да Гама повернулися з виснажливого дворічного плавання до Лісабону, на берег зійшло лише 55 моряків зі 168. Решта загинула від скорбуту (цинги). Ця страшна хвороба тисячами забирала мандрівників та мореплавців. За час існування вітрильного флоту від скорбуту померло більше моряків, ніж від усіх морських боїв, разом узятих. Лютував скорбут також на суші: тільки в Європі за 300 років, з 1556 по 1856 рр., було зареєстровано 114 епідемій, які знищили десятки тисяч людей. Про те, що скорбут викликає нестача свіжих фруктів та овочів, давно знали. Але лише після того, як лікар М. І. Лунін дослідив наявність у продуктах харчування особливих хімічних сполук, необхідних для процесів життєдіяльності організму (їх пізніше назвали вітамінами), вчені виявили, що скорбут виникає внаслідок нестачі аскорбінової кислоти – вітаміну С.

Життєва форма. Кущ 1,5-2,5 м заввишки. Стебла дуговидно зігнуті, рідше майже прямі, вкриті міцними, серповидно зігнутими шипами. Листки непарноперисті з вузькими, залозисто-війчастими по краю прилистками; листочки з обох боків голі, гладенькі, переважно еліптичні, гостропилчасті. Квітки двостатеві, правильні, в малоквіткових щитковидних суцвіттях; пелюстки (їх 5) біло-рожеві, коротші за чашолистки. Плід – цинародій, жовтогарячо-червоний, широкоовальний; чашолистки перисті, відігнуті до основи плоду та притиснуті до нього. Після дозрівання плодів чашолистки опадають, на їхньому місці залишається п'ятикутний диск. Цвіте в травні-червні.

Поширення. Шипшина собача росте по всій території України по схилах, узліссях, уздовж доріг.



Сировина. Плоди, корені, кора кореня, гілок, листя, пелюстки, насіння.

Хімічний склад. Плоди містять цукри, органічні кислоти, пектинові, дубильні речовини, каротини, вітамін К (до 1 мг), вітаміни В₁, В₂ (0,1-0,3 мг), вітамін Е (6-10 мг), вітаміни С, Р, флавоноїди (кверцетин, кемферол та їхні похідні; антоціани; катехіни); фенолокислоти; макроелементи (мг/г): К - 16,40, Са - 9,40, Mg - 15,60, Fe - 0,06; мікроелементи (КНМ): Mn - 0,19, Cu - 0,35, Zn - 0,77, Co - 0,18, Cr - 0,03, Al - 0,02, Se - 7,31, Ni - 0,14, Sr - 0,69, Pb - 0,07, I - 0,09, В - 0,50 мкг/г.

Олія з насіння містить жирні кислоти, каротиноїди, токофероли, мінеральні солі.

Застосування. Основна фармакологічна дія:

- капілярозміцнювальна (вітаміни, флавоноїди);
- протизапальна (антоціани, флавоноїди);
- радіопротекторна;
- вітамінна;
- антисклеротична;
- жовчогінна, сечогінна;
- активізує ферментні системи та окисно-відновні процеси в організмі;
- впливає на вуглеводний обмін;
- посилює синтез гормонів та регенерацію тканини;
- стимулює опірність організму до несприятливих факторів зовнішнього середовища.

Препарати: «*Антиварикоз*» - таблетки, для профілактики тромбоутворення, зміцнення стінок капілярів; «*Антиварикоз Фіттекс*» - таблетки, для поліпшення роботи печінки, запобігання венозному застою; «*Артостан*» - розчин, для лікування артритів, артрозів, остеохондрозу хребта; «*Бронхікум (сироп від кашлю)*» - для лікування захворювань верхніх і нижніх дихальних шляхів із утрудненим виділенням мокротиння; «*Бруснівер*» - збір, як дезінфікуючий та сечогінний засіб; «*Вітастім*» - настоянка, для підвищення опірності організму до несприятливих факторів навколишнього середовища; «*Вітокан*» (таблетки, настоянка) - має імуностимулюючу, протизапальну, радіопротекторну дію; «*Канефрон*» (краплі, драже) - для лікування хронічних запальних захворювань сечового міхура (цистит) та нирок (пієлонефрит); «*Кардіовіт*» - таблетки, для профілактики захворювань серцево-судинної системи; «*Мастофорт*» - таблетки, для профілактики простатиту та аденоми; «*Нефрофіт*» - сироп, для профілактики сечокам'яної хвороби; «*Панкрен*» - розчин, для лікування ферментативної недостатності підшлункової залози; «*Поліноорм*» - розчин, для лікування поліартриту, остеохондрозу, міозиту, розсіяного склерозу; «*Світанок*» - розчин, для лікування гепатитів, гепатозів, холециститів, холангітів, панкреатитів, цирозу печін-

ки; «*Фіорд*» - пастилки, для лікування сезонних простудних захворювань дихальних шляхів; «*Фітон СД*» - бальзам, для комплексної терапії захворювань травного тракту; «*Флорадікс*», «*Флоравіталь*» - розчини, для лікування залізодефіцитної анемії; «*Холосас*» - сироп, допоміжний засіб при хронічних некалькульозних холециститах; «*Печінка плюс (фітобальзам)*» - для лікування захворювань печінки та жовчних шляхів; «*Шипшини сироп*», «*Олія шипшини*», «*Каротолін*» - олійний розчин для зовнішнього застосування, «*Ліпохромін-800*» - капсули; *мікстура протиастматична за прописом Траскова*; «*Ехінасал*» - сироп; *збір вітамінний № 1* (плоди шипшини та чорної смородини), *збір вітамінний № 2* (плоди шипшини та горобини), *збір «Гепатофіт»*, *збір лікувально-профілактичний № 1*, *збір лікувально-профілактичний № 3*.

Плоди вживаються для стимулювання імунної системи, профілактики та лікування гіпо- і авітамінозів С і Р, при захворюваннях нирок, печінки, кишечника, при виразковій хворобі, геморагічних діатезах, гемофілії, легеневих та маткових кровотечах, гіпертиреозі, недостатності надниркових залоз, при пневмонії, бронхопневмонії, бронхіальній астмі, захворюваннях очей.

З відходів виробництва «*Холосасу*» отримують «*Ліпохромін*», який використовують для профілактики та лікування злоякісних новоутворень, пострадіаційних розладів ШКТ та імунного статусу, для адаптації організму до небезпечних умов середовища. Із плодиків-горішків виготовляють «*Олію шипшини*», а з м'якуша плодів – олійний екстракт каротиноїдів «*Каротолін*», які сприяють регенерації тканин, швидкому загоєнню ран, використовуються для лікування шкірних хвороб, опіків.

У шипшині, лимонах, смородині, шпинаті, в інших фруктах та овочах вітамін С поєднується з флавоноїдами, які посилюють його дію. Через це природна аскорбінова кислота у 3-5 разів активніша від свого синтетичного аналога. Людський організм не утворює аскорбінової кислоти й не депонує її, тому для нормальної життєдіяльності людини краще вживати лікарські рослини, які містять вітамін С, ніж синтетичний препарат.

Роботи німецьких дослідників показали, що шипшина ефективна при артритах: вона зменшує біль, покращує рухливість уражених суглобів.

Застереження. Не рекомендується застосування шипшини при підвищеній кислотності шлунка. Хворим на екзему та нейродерміт не слід вживати сироп шипшини, оскільки значна кількість вуглеводів загострює алергічні процеси.

Побічна дія. Відвар коренів шипшини може викликати закрепи, знижує виділення жовчі, протипоказаний при гіпертонії. Сироп шипшини потрібно вживати з петрушкою, кропом або селерою, оскільки він викликає метеоризм. Тривале застосування у великих дозах препаратів шипшини може викликати пригнічення інсулярного апарату підшлункової залози та синдром відміни.

Протипоказання. Протипоказанням для використання є жовчнокам'яна хвороба, підвищена чутливість до волосків гіпантію шипшини (ризик розвитку тяжких респіраторних алергій). Через високий вміст вітаміну С застосування шипшини протипоказане при гастриті з підвищеною кислотністю, виразкових хворобах шлунка та дванадцятипалої кишки. Через високий вміст віта-

міну К, який підвищує згортання крові, застосування шипшини протипоказане при тромбофлебіті, серцевій недостатності III ступеня та ендокардиті.

Якірці сланкі – *Tribulus terrestris* L.

Родина паролістових – *Zygophyllaceae*

Якорці стелючися



Життєва форма. Однорічна трав'яниста жорстко волосиста рослина з лежачими розгалуженими стеблами 10-50 см завдовжки. Листки парноперисті, з 6-8 парами довгастих листочків. Квітки двостатеві, дрібні, поодинокі в пазухах листків. Чашечка 5-роздільна, опадаюча. Пелюсток 5, жовтих. Тичинок 10. Плоди несуть на спинці зубчастий гребінь, розпадається на 5 вкритих гострими шишками горішків. Цвіте у червні-серпні.

Поширення. Якірці сланкі зустрічаються в Криму, в Степу і зрідка в Лісостепу на сухих піскуватих місцях, городах, полях.

Сировина. Трава.

Хімічний склад. Трава якірців містить стероїдні глікозиди (2%): діосцин, грацилін, тігогенін, гекогенін; флавоноїдні глікозиди (астрагалін, трібулосид, рутин), дубильні та смолисті речовини, аскорбінову кислоту.

Застосування. Препарати: «*Нефровід*» - капсули, для лікування інфекцій сечовивідних шляхів, хворобливого сечовипускання, хронічної ниркової недостатності, нефриту, мікроальбумінурії, вираженої протеїнурії; «*Правенор Форте*» - капсули, для лікування простатиту різного генезу; «*Спеман Форте*» - порошок, для комплексної терапії лікування захворювань передміхурової залози; «*Тенетекс Форте*» - таблетки, для лікування функціональної імпотенції; «*Фітовіт*» - капсули, для лікування астеничного синдрому різного походження.

Рідкий екстракт якірців виявляє сечогінну, протисклеротичну та гіпотензивну дію, стимулює секрецію шлункового соку. Препарат «*Трибуспонін*» використовують для профілактики й лікування атеросклерозу.

У народній медицині використовують якірці як сечогінний і тонізуючий засіб.

Якірці сланкі зменшують відкладення ліпідів на стінках судин, для цього готують відвар: 1 ст. л. подрібненої сировини заливають склянкою води, кип'ятять на водяному огрівнику 30 хвилин, охолоджують, проціджують, вживають по 1/3 склянки тричі в день. Курс лікування при атеросклерозі і гіпертензії становить 3-4 місяці.

Ялина європейська – *Picea abies* (L.) Karsten

Родина соснових – *Pinaceae*

Ель обыкновенная



Життєва форма. Вічнозелене дерево 25-40 м заввишки. Листки (хвоїнки) жорсткі, колючі, чотиригранні, розміщені почергово. Чоловічі шишечки червонуваті, розміщені на кінцях торічних пагонів. Жіночі шишечки зеленуваті або малинові, циліндричні, 10-15 см завдовжки; насінні луски деревянисто-шкірясті, випуклі, широкі, обернено яйцевидні, по краю виїмчасті або зубчасті, покривні – ледве помітні, запилюється в травні.

Поширення. Ялина європейська широко культивується по всій території України, росте в лісах Карпат, рідше на Прикарпатті.

Сировина. Бруньки, хвоя, зелені шишки.

Хімічний склад. Бруньки, хвоя, зелені шишки містять ефірну олію, дубильні, фітонциди, смолисті речовини, каротин, аскорбінову

кислоту, мінеральні солі.

Застосування. Препарати ялини мають вітамінну, бактеріостатичну, протимікробну, протизапальну, ранозагоювальну, спазмолітичну, відхаркувальну дію. Відвар бруньок застосовують при запаленнях дихальних шляхів, туберкульозі легень, ревматизмі, подагрі, нирковокам'яній хворобі; сироп із свіжих бруньок – при мікроінфарктах та ревмокардитах, настій хвої – для профілактики та лікування скорбуту; препарат із хвої «Пінабін» – при спазмах м'язів, запаленнях. Мазі з живицею – для лікування гнійних ран, фурункулів. Використовують з медичною метою смолу (каніфоль), терпентин, терпінгідрат, скипидар очищений, лінімент скипидарний складний, дьоготь, активоване вугілля, дубильні речовини (з кори).

Яловець звичайний – *Juniperus communis* L.

Родина кипарисових – *Cupressaceae*

Можжевельник обыкновенный

Життєва форма. Двodomний вічнозелений кущ або дерево 4-6 м заввишки, живе до 1000 років. Крона конусо- чи яйцевидна, стовбур прямий, з сірувато-бурою корою. Молоді пагони червонувато-бурі, тригранні. Хвоя розташована по три у кільцях, лінійно-шилоподібна, 8-20 мм завдовжки, жорстка, з верхньої сторони плоско-жолобчаста, ясно-зелена з сизою поволокою, з нижньої - зелена, тупокілювата, з поздовжньою борозенкою на кілі. Чоловічі шишечки зібрані в колоски на кінцях маленьких пазушних гілочок, жовті, несуть щитоподібні луски із 3-7 пиляками. Жіночі шишечки дрібні, кулясті, з м'ясистими, зрослими



покривними і насінними лусочками. Дозрівають протягом двох років, утворюючи темно-сині, вкриті восковим нальотом шишкоягоди діаметром 6-9 мм, з трьома горбками на верхівці, трьома насінинами та багатьма ефіроолійними вмістищами.

Поширення. Ялівець звичайний росте в підліску хвойних лісів у Карпатах і на Поліссі. Культивують у садах України як декоративну рослину.

Сировина. Шишкоягоди.

Хімічний склад. Плоди ялівцю містять ефірну олію (0,5-2%), до складу якої входять: α -пінен, камфен, кадінен, дипентен, α -терпінеол, терпінелен, борнеол, ізоборнеол; флавоноїди (кверцетин, кемпферол); смоли (до 9%), органічні кислоти (яблучна, оцтова, мурашина, гліколева), цукри (30-40%), віск, пектини, дубильні речовини, пентозани (біля 6%), інозит, солі Калію.

Застосування. Препарати: «*Міотрон*» - розчин, для підвищення пружності та тонуусу м'язів обличчя, жиї, живота; «*Неврин*» - розчин, для лікування нейроциркуляторних порушень, ВСД; «*Поліном*» - розчин, для лікування поліартриту, остеохондрозу, міозиту, розсіяного склерозу; «*Тропонорм*» - фітоконцентрат, для лікування ВСД.

Плоди ялівцю рекомендуються як сечогінний засіб. У малих дозах вони можуть застосовуватися для поліпшення апетиту і боротьби зі здуттям живота і диспепсією. Зовнішньо ефірна олія застосовується при ревматизмі і невралгіях.

Препарати ялівцю збільшують виділення шлункового соку та жовчі, збуджують перистальтику кишок, підвищують діурез і дезінфікують сечовивідні шляхи, діють протизапально та болезаспокійливо, у випадках пов'язаних з нирковою недостатністю і порушенням кровообігу, при хронічних пієлітах і циститах, сечокам'яній хворобі, при гастроентеритах, гепатитах, при хронічних захворюваннях дихальних шляхів.

Застереження. Плоди ялівцю не слід застосовувати під час вагітності, при гострому нефриті і нирковій недостатності. При тривалому (більше 6 тижнів підряд) застосуванні або передозуванні можливі утруднене сечовипускання, альбумінурія і біль у ділянці нирок.

Розділ IV

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕЯКИХ ФІТОПРЕПАРАТІВ, ЩО ПРЕДСТАВЛЕНІ НА ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
АЛОЕ ЕКСТРАКТ (екстракт рідкий для ін'єкцій в ампулах) ТОВ "Біофарма", Україна.	Листя алое, біогенні стимулятори.	Прогресуюча короткозорість, міопічний хоріоретиніт, блефарит, кон'юнктивіт, кератит, ірит, помутніння склоподібного тіла, виразкова хвороба шлунка та дванадцятипалої кишки.
АЛОЕ (таблетки) ТОВ "Біостимулятор", Україна.	Листя алое, біогенні стимулятори.	Неспецифічний засіб у комплексній терапії прогресуючої короткозорості і міопічного хореоретиніту.
АРАНЕСП (розчин для ін'єкцій) "Амджен Європа Б.В." / "Амджен Мануфекчурінг Лімітед", Нідерланди / Пуерто-Ріко (США).	Листя алое, біогенні стимулятори.	Лікування симптоматичної анемії, пов'язаної з хронічною нирковою недостатністю у дорослих та дітей віком від 11 років.
АРНІКА-ХЕЕЛЬ (краплі) "Біологіше Хайльміттель Хеель ГмБХ", Німеччина.	Арніка гірська, ехінацея, помідор, пізньоцвіт осінній, переступень білий, сідач коноплений, паслін солодко-гіркий та чорний, евкالیпт, індиго дике, токсодендрон отруйний.	У комплексній терапії пацієнтів з бронхітом, пієлонефритом, пневмонією, ендокардитом, міокардитом, уретритом, циститом, ревматизмом, ревматоїдним артритом, гепатитом, тендовагінітом, у комплексній терапії захворювань вен і артерій.
АГЮЛАКСА (гранули) "Мадаус", Німеччина.	Насіння та шкірки насіння подорожника блошиного, сухий екстракт плодів сенни гостролистої, допоміжні речовини.	Лікування закрепів, обумовлених гіпотонією і млявою перистальтикою кишечника; гемороїдальних вузлів; тріщин заднього проходу.
АДЖИСЕПТ (КЛАСИЧНИЙ), АДЖИСЕПТ ІЗ ЕВКАЛІПТОМ І МЕНТОЛОМ, АДЖИСЕПТ ІЗ МЕДОМ І ЛИМОНОМ (пастилки)	Ефірна олія листя евкالیпта, ментол (Аджисепт із евкالیптом і ментолом); ефірна олія шкірки плодів лимона, мед бджолиний (Аджисепт із медом і лимоном); ефірна олія плодів анісу, листя м'яти	Аджисепт із евкالیптом і ментолом ефективний для лікування болю в горлі, закладеності носа і кашлю. Аджисепт із медом і лимоном для терапії подразнення, запалення і сильного болю в горлі. Аджисепт класичний для ліквідації першіння, болю в горлі, при появі кашлю.

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
"Аджио Фармацевтіка", Індія.	(Аджисепт класичний).	
АЛАКС (драже) "Гербаполь", Польща.	Сухий екстракт та порошок кори крушини проносної, листя алое, корені солодки, белладонни.	Атонічні та спастичні запори.
АЛОХОЛ (таблетки) ПАТ "Борщаговський ХФЗ", Україна.	Жовч тваринна суха, сухі екстракти цибулин часнику посівного, листя кропиви дводомної, вугілля активоване.	Хронічні гепатити; холангіти; холецистити; закреп, який пов'язаний з атонією кишечника.
АЛОРОМ (лінімент) АТ "Лубнифарм", Україна.	Сік листя алое деревовидного, рідкі екстракти суцвіть хамоміли лікарської, нагідок лікарських, ментол, ефірна олія листя евкаліпта сірого; допоміжні речовини.	Профілактика пролежнів; місцевий протизапальний засіб у комплексній терапії при посттравматичних артритих, плекситах, міозитах, поліартритих, тендовагінітах.
АЛТАЛЕКС (краплі) "Лек", Словенія.	Суміш ефірних олій трави меліси лікарської, листя м'яти, плодів фенхелю звичайного, бутонів гвоздичного дерева, трави чебрецю повзучого, хвої сосни лісової, плодів анісу звичайного, листя евкаліпта, трави шавлії лікарської, кори коричника цейлонського, листя лаванди лікарської.	Інфекції дихальних шляхів; нежить; кашель; знижений апетит; метеоризм; кишкова колька; дискінезії жовчних шляхів; підвищене збудження; безсоння; головний біль; мігрень; м'язовий спазм; невралгії; артралгії; хворобливі менструації; свербіж.
АЛТЕЙКА-ГАЛИЧФАРМ (рідкий екстракт) АТ "Галичфарм" (Корпорація "Артеріум"), Україна.	Рідкий екстракт коренів алтеї лікарської, допоміжні речовини.	Гострі і хронічні захворювання органів дихання (ларингіт, трахеїт, бронхіт, бронхіальна астма, коклюш), ШКТ.
АЛТЕЙКА-ГАЛИЧФАРМ (сироп) АТ "Галичфарм" (Корпорація "Артеріум"), Україна.	Сухий водний екстракт коренів алтеї лікарської (в перерахунку на 20% вміст полісахаридів), допоміжні речовини.	Кашель при гострих і хронічних захворюваннях дихальних шляхів, бронхіти, ларингіти, трахеїти, бронхіальна астма, коклюш.
АЛТЕЙКА-ГАЛИЧФАРМ (таблетки жувальні) АТ "Галичфарм" (Корпорація "Артеріум"), Україна.	Сухий водний екстракт трави алтеї лікарської, допоміжні речовини.	Кашель при гострих і хронічних захворюваннях дихальних шляхів, які супроводжуються утворенням густого і в'язкого бронхіального секрету; бронхіти, пневмонії, бронхоектатична хвороба, бронхіальна астма.
АЛТЕМІКС	Рідкий або сухий водний	Гострі і хронічні захворювання ор-

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
(сироп) ТОВ Фармацевтична компанія "Здоров'я", Україна.	екстракт коренів алтеї лікарської, допоміжні речовини.	ганів дихання: ларингіт, трахеїт, трахеобронхіт, бронхіт, бронхіальна астма, коклюш.
АЛТЕМІКС БРОНХО (сироп) ТОВ Фармацевтична компанія "Здоров'я", Україна.	Сухий водний екстракт коренів алтеї лікарської, рідкий екстракт трави чебрецю повзучого, допоміжні речовини.	Полегшення сухого кашлю та пом'якшення подразнювальної дії слизової оболонки рота і глотки; комплексне лікування гострих і хронічних захворювань органів дихання, що супроводжуються кашлем з утрудненим відділенням мокротиння.
АМОЛ (розчин) "Роланд", Німеччина.	Ефірна олія листя меліси індійської, плодів мускатного дерева, бутонів гвоздичного дерева, кори кориичника цейлонського, шкірки плодів лимона, листя м'яти перцевої, лаванди вузьколистої, ментол.	Загальна астенія; тяжкість у шлунку; кардіалгія; порушення кровообігу; що виникають на нервовому ґрунті; безсоння; мігрень; простудні захворювання; ревматизм, ішіас, люмбаго, болі у суглобах.
АНАВЕНОЛ (драже, краплі) "Галена", Чехія.	Дигідроергокрестинмезилат ескуліну, рутин.	Хронічна судинна недостатність; постварикозний і посттравматичний синдром; виразки гомілки; тромбофлебіт; посттравматичні розлади циркуляції крові.
АНГІНАЛ СПРЕЙ ІЗ НАГІДОК ЛІКАРСЬКИХ "Галеник Лабораторі ОРБ" для "Др. Мюллер Фарма", Чехія.	Рідкі екстракти суцвіть нагідок лікарських, хаоміли лікарської, листя подорожника ланцетного, трави материнки звичайної, ефірна олія евкалипта, м'яти перцевої.	Ангіна, фарингіт, ларингіт, бронхіт, стоматит, гінгівіт.
АНГІНАЛ СПРЕЙ ІЗ ШАВЛІЄЮ "Галеник Лабораторі ОРБ" для "Др. Мюллер Фарма", Чехія.	Рідкі екстракти листя шавлії лікарської, трави материнки звичайної; квіток і листя мальви лісової, суцвіть нагідок лікарських, ефірна олія евкалипта, м'яти перцевої.	Ангіна, фарингіт, стоматит, гінгівіт.
АНГІСЕПТ, ДР. ТАЙСС (таблетки) "Натурварен ГмбХ., Др. Тайсс", Німеччина.	Ефірна олія листя м'яти перцевої, ментол, анетол, допоміжні речовини.	Антисептична, протизапальна, дезодоруюча дія; лікування та профілактика інфекційно-запальних захворювань порожнини рота і глотки, ангіни, фарингіту.
АНГІРОЛ (драже) "Біофарм Ромферкім", Румунія.	Сухий екстракт, звільнений від протеїнів водної витяжки з листя і квіткових кошиків артишоку посівного.	Комплексна терапія захворювань печінки і жовчного міхура. Захворювання ШКТ, нирок. Алергічні захворювання.

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
АНГІФЛОР (СПРЕЙ), НАГІДКИ, СОЛОДКА ТОВ "Флорі Спрей", Україна.	Рідкі екстракти суцвіть нагідок лікарських, коренів солодки голої, трави ехінацеї пурпурової, суцвіть липи серцелистої, ефірна олія листя евкالیпта, м'яти перцевої, метилсаліцилат, ментол, допоміжні речовини. Аналогічні спреї: "Ангіфлор" ромашка + шавлія; прополіс + ехінацея; липа + чебрець; подорожник + материнка.	Антисептична, протизапальна, спазмолітична дія; пом'якшення запальних процесів горла, верхніх дихальних шляхів, ясен; профілактичний догляд за порожниною рота.
АНЕМІН (фітоконцентрат) НВО "Екомед", Україна.	Рідкі екстракти листя алое деревовидного, бобівника трилистого, кропиви дводомної, трави споришу, звіробою звичайного, материнки звичайної.	Анемії (залізодефіцитна, В ₁₂ -фолієва, постгеморрагічна); підвищення рівня гемоглобіну в крові.
АНТИВАРИКОЗ АПФІТ (таблетки) ТОВ "Фіттекс", Україна.	Сухі екстракти плодів (суцвіть) гіркокаштана звичайного, шипшини, кори ліщини, прополіс.	Профілактика тромбоутворення; зміцнення стінок капілярів; зниження вмісту холестерину в крові; профілактика і комплексне лікування варикозної хвороби на ранніх стадіях.
АНТИВАРИКОЗ (бальзам) ТОВ "Новий час", Україна.	Сухі екстракти насіння розторопші плямистої, плодів гіркокаштана звичайного, зародків пшениці, горобини чорноплодої, горіха грецького, суцвіть липи серцелистої, хамоміли лікарської, трави деревію звичайного, чистотілу великого, ефірні олії трави герані лісової, лаванди лікарської, хвої кипариса вічнозеленого, листя евкالیпта, шкірки плодів лимона, олія кукурудзи, допоміжні речовини.	Профілактика порушень і зміцнення судинної стінки; зниження запалення судинної стінки і оточуючих тканин; біль і тяжкість в ногах; зняття набрякості; варикозне розширення вен, тромбофлебіт; геморой; атеросклероз судин кінцівок; цукровий діабет; травми; удари; набряки (лімфостаз) нижніх і верхніх кінцівок; уповільнення розвитку виразкових і склеротичних процесів у тканинах.
АНТИВАРИКОЗ "БІОЛА" (таблетки) "Біола", Україна.	Сухі екстракти плодів гіркокаштана звичайного, кори горіха лісового, трави буркуну лікарського, суцвіть нагідок лікарсь-	Варикозне розширення вен; хронічна венозна недостатність; посттромбофлебічний синдром; набряки нижніх кінцівок; геморой; тромбофлебіт.

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
	ких, цибулин часнику посівного.	
АНТИВАРИКОЗ (таблетки) ТОВ "Новий час", Україна.	Сухі екстракти плодів гіркокаштана звичайного, аронії чорноплодої, шипшини, бутонів софори японської, коренів солодки голої, листя суниці лісової, берези повислої, м'яти перцевої, трави ортосифона тичинкового, допоміжні речовини.	Зміцнення судинної стінки; відновлення еластичності капілярів; зменшення запальних процесів; нормалізація імунітету. Допоміжний засіб для профілактики і лікування варикозного розширення вен; флебітах поверхневих вен; нічних судомах литкових м'язів; свербінні шкіри ніг; набряках; у комплексному лікуванні геморою.
АНТИВАРИКОЗ-ФІТТЕКС (таблетки) ТОВ "Фіттекс", Україна.	Сухі екстракти плодів і квіток гіркокаштана звичайного, кори горіха лісового, плодів шипшини, прополіс.	Поліпшення роботи печінки, запобігання венозному застою (вени нижніх кінцівок), зміцнення венозних клапанів; активування лімфовідтоку і кровообігу; профілактика і лікування геморою.
АНТИТУСИН (таблетки) "Тернопольська фармацевтична фабрика", Україна.	Подрібнена трава термопсису ланцетного або сухий екстракт трави термопсису ланцетного, натрію гідрокарбонат.	Гострі і хронічні захворювання верхніх дихальних шляхів: ларингіти, трахеїти, бронхіти, коклюш.
АПФАРМ ЗАСІБ ДЛЯ НОСА (краплі) ТОВ ПТФ "Фармаком", Україна.	Олійні екстракти коренів мильнянки лікарської, суцвіть хамоміли лікарської, маточне молочко, вазелінова олія, токоферолу ацетат, ефірні олії хвої ялиці сибірської, цибулин часнику городнього, листя чайного дерева.	Профілактичний засіб при респіраторних інфекціях під час епідемій; профілактика запалень гайморових пазух; попередження набряків слизової носа при переохолодженні і нежиті.
АПФАРМ НИЖНИЙ (краплі для носа) ТОВ ПТФ "Фармаком", Україна.	Олійні екстракти оплоднів горіха грецького, квіток волошки синьої, трави череди трироздільної, сік листя каланхое перистого, олія вазелінова, маточне молочко, токоферолу ацетат.	Профілактичний засіб при респіраторних інфекціях під час епідемій; при переохолодженні і нежиті; для поліпшення функцій верхніх дихальних шляхів при алергічних проявах (набряк, нежить).
АПФАРМ ЕЛІТНИЙ (краплі для носа) ТОВ ПТФ "Фармаком", Україна.	Олійні екстракти плодів софори японської, листя шавлії лікарської, прополісу, олія оливкова, зародків пшениці, персикова, маточне молочко, ефірна олія пелюсток троянди.	Профілактичний засіб лікування респіраторних інфекцій під час епідемій; переохолодження і нежить; запалення верхніх дихальних шляхів.
АРКАЛЕН (мазь) "Гербаполь", Польща.	Густі екстракти суцвіть арніки гірської, нагідок лікарських, кори гіркока-	Протизапальна, протитромбозна дія; усунення синців і посттравматичних набряків; поліпшення пе-

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
	штана звичайного, допоміжні речовини.	риферичного кровообігу при трофічних захворюваннях кінцівок.
АРМОН (крем) "Біотехнос", Румунія.	Рідкі екстракти суцвіть нагідок лікарських, трави звіробою звичайного, коренів лопуха великого, олія плодів обліпихи крушиновидної, "Біокон" - комплекс з неокислених смол і летких олій хвої хвойних дерев, допоміжні речовини.	Репаративна; антисептична; епітелізуюча; кератопластична дія. Рекомендують для лікування опіків I, II, III ступеня, викликаних різними етіологічними факторами, посттравматичних і хірургічних ран, профілактики та лікування радіаційних опіків, скорочення часу загоєння при поверхневих і глибоких ранах.
АРНІЗИН (крем-гель) ПАТ "Концерн Фреш АП", Україна.	Рідкі екстракти суцвіть арніки гірської, плодів гіркокаштана звичайного, спіруліни платенсіс, жирна олія плодів смородини чорної, CO ₂ -екстракти суцвіть нагідок лікарських, трави звіробою звичайного, буркуну лікарського, фіалки триколірної і польової, листя кропиви дводомної, ефірні олії хвої кипариса вічнозеленого, сосни сибірської.	Противарикозна; антибактеріальна; протизапальна дія; попередження виникнення набряків; нормалізація роботи вен; регулювання в'язкості крові; посилення кровообігу; зменшення болю в ногах.
АРТИШОК ІЗ НАНОКЛАСТЕРАМИ (капсули) "Ройял Боди Кар", США-Канада.	Сухі екстракти листя і квіткових кошиків артишоку посівного, спіруліни платенсіс, ехінацеї, мікрোকластерів (кремнезем, поташ, сульфат магнію), вітаміни С, В ₁ , В ₂ , ніацин, мікроелементи (Ca, Fe).	Поліпшення стану шкіри; жовчочкам'яна хвороба; гепатити, порушення функціонування печінки; жовтяниця, цироз печінки; диспепсія; метеоризм, ослаблення імунітету.
АРТИШОК ЕКСТРАКТ (капсули) ТОВ Фармацевтична компанія "Здоров'я", Україна.	Сухий екстракт листя і кошиків артишоку посівного, допоміжні речовини.	Дискінезія жовчних шляхів; хронічний некалькульозний холецистит; хронічний гепатит різної етіології; хронічна ниркова недостатність; хронічні інтоксикації.
АРТОСАН (фітоконцентрат) НВО "Екомед", Україна.	Рідкі екстракти листя алое деревовидного, квіток і насіння гіркокаштана звичайного, плодів шипшини, плодів тіл березового гриба чаги, прополісу.	Артрити; артрози; остеохондроз хребта, зокрема з радикалярним синдромом; запально-деструктивні процеси опорно-рухового апарату; невралгія; забій м'яких тканин.
АРТОСАН-СПОРТ (фітоконцентрат) НВО "Екомед", Україна.	Рідкі екстракти листя алое деревовидного, шавлії лікарської, коренів	Розтягування сухожиль і м'язів; болі у м'яких тканинах і суглобах у результаті запалень, забитих місць,

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
	вовчого тіла болотного, солодки голої, живокосту лікарського, суцвіть арніки гірської, листя липи серцелистої, плодів гіркокаштана звичайного, прополіс.	фізичних навантажень; хронічні запальні процеси в суглобах і хребті, що супроводжуються болями, скутістю і набряками.
АСКОРУТИН (таблетки) "Київський вітамінний завод", Україна.	Рутин (вітамін Р), вітамін С; допоміжні речовини.	Профілактика і лікування гіпо- та авітамінозу Р і С; підвищена проникність судин, інфекційні хвороби; ураження капілярів, викликані застосуванням антикоагулянтів, антибіотиків, саліцилатів.
АФЛУБІН (розчин, таблетки) "Р. Біттнер ГмбХ.", Австрія.	Настоянки коренів тирличу жовтого, бульб аконіту лікарського, листя бріонії дводомної, заліза фосфат, кислота молочна, спирт етиловий. Таблетки: сухі екстракти коренів тирличу жовтого, бульб аконіту лікарського, листя бріонії дводомної; заліза фосфат, кислота молочна.	Лихоманка і підвищена температура тіла; запалення верхніх дихальних шляхів; нежить і кашель; зменшення головного болю і усунення слабкості; зменшення болю в м'язах і суглобах; активація захисних сил організму; запобігання розвитку ускладнень при грипі у дітей, дорослих та осіб похилого віку.
БАЛЬЗАМ БІТТНЕРА "Р. Біттнер ГмбХ.", Австрія.	Сік ясеня білого, рідкі екстракти кореневищ куркуми довгої, коренів дягелю лікарського, тирличу жовтого, колючника безстебельного, солодки голої; кореневищ з коренями оману високого, кореневищ перстачу прямостоячого, імбиру лікарського, ірису німецького, аїру болотного, трави терену кучерявого, деревію мускатного, золототисячника звичайного, полину гіркого; бутонів гвоздичного дерева, квіток дивини звичайної, шкірки плодів помаранчі гіркої, плодів апельсина кюрасао, плодів апельсина солодкого, плодів перцю кубеби, плодів мускатного дерева; насіння анісу зірчастого, листя бобівника трилистого, камеді	Загальнозміцнювальний засіб, підвищує неспецифічну резистентність організму, проявляє спазмолітичну, жовчогінну, сечогінну, протизапальну, антисептичну, місцеву знеболювальну при зовнішніх травмах дію; сприяє нормалізації обміну речовин. У складі комплексної терапії захворювань ШКТ, комплексної терапії в період реабілітації у хворих із захворюваннями серцево-судинної системи, ліпідного обміну. Місцево як протизапальний засіб з легким знеболюючим ефектом для лікування посттравматичних болей; зняття запалення і свербіжу в місцях укусів комах; профілактики запальних захворювань глотки і порожнини рота.

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
	мірри, теріака, камфора рацемічна.	
БАЛЬЗАМ "ВІТОФОРС" "Центрел Фармацеутікел Фекторі № 25", В'єтнам.	Настоянки кореня женьшеня, лимонного кореня, стовпчиків з приймочками кукурудзи, кори хінного дерева.	Швидке втомлення, пригнічений настрій, неврастенія, ослаблення статевої функції, гіпотонія; загальнозміцнювальний засіб при інфекційних захворюваннях, покращує травлення.
БАЛЬЗАМ "ГРААЛЬ" "Грааль", Україна.	Рідкі екстракти листя алое деревовидного, плодів горіха грецького, квіток лимона, плодів фейхоа, трави ерви шерстистої, пантів плямистого оленя, плодів ожини садової, плодів інжиру звичайного, листя рододендрона даурського, плодів хурми звичайної, кори дуба звичайного, плодів маслини запашної, кореневищ з коренями елеутерококу колючого, коренів женьшеня, родіоли рожевої, листя чаю китайського, ортосифона тичинкового, кислота лимонна, червоне вино, сік яблучний, мед бджолиний, прополіс, бджолиний квітковий пилок, муміє, спирт етиловий 95%, вода очищена.	Комплексне лікування залізодефіцитної анемії, вторинної лейкопенії, ідіопатичної тромбоцитопенічної пурпури, міокардитів, нейроциркуляторної дистонії за гіпотонічним і гіпертонічним типом; гіпертонічної хвороби I ступеня; запальні захворювання верхніх дихальних шляхів; пародонтоз; ревматичні ураження суглобів; променеві ураження; інтоксикації хімічними речовинами; реабілітаційний період після перенесених захворювань; стреси; профілактика професійних захворювань.
БАЛЬЗАМ "ШВЕДСЬКА ГІРКОТА" ДР. ТАЙССА "Натурварен ГмбХ., Др. Тайсс", Німеччина.	Рідкі екстракти листя алое деревовидного, кореня ревеню, трави полину цитварного, хвої модрина європейської, листя сенни гостролистої, коренів ясенця білого, тирличу жовтого, дягелю лікарського, колючника звичайного, кореневищ перстачу прямостоячого, лепехи тростинної, квіток і плодів мускатного дерева, настоянка опію, камедь мірри, камфора, боброва струмінь, парафін.	Больові відчуття в області шлунка; очищення крові і печінки; атонія кишечника; порушення функції шлунка і дванадцятипалої кишки; ревматизм та інші больові стани. Зовнішньо при запаленнях, ревматичних болях, для загоєння ран, при укусах комах.
БЕЛЛАДОННА	Густий екстракт листя	Геморой, тріщини, свищі в області

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
ЕКСТРАКТ (супозиторії) АТ "Лекхім", Україна; ПАТ "Монфарм", Україна.	белладонни звичайної, допоміжні речовини.	заднього проходу і прямої кишки; проявляє спазмолітичну; бактерицидну; протигрибкову дію, зменшує перистальтику.
БЕРОЗ (настоянка) "Біолік", Україна.	Настоянки суцвіть цмину піскового, хамоміли лікарської, трави звіробою звичайного; допоміжні речовини: сироп цукровий, спирт етиловий.	Хронічний холецистит; дискінезія жовчного міхура і жовчовивідних шляхів за гіпомоторним і гіпокінетичним типом; об'єднані патології з хронічним гастритом із збереженою або зниженою секреторною функцією шлунка.
БІНОКРИТ (розчин для ін'єкцій) "Сандоз ГмбХ" / "Ай Ді Ті Біологіка ГмбХ", Австрія / Німеччина.	Біогенні стимулятори листя алое.	Анемія, обумовлена хронічною нирковою недостатністю, у дорослих та дітей.
БІОАРОН С (сироп) "Фітофарм Клека С. А.", Польща.	Біогенні стимулятори листя алое.	Інфекції верхніх дихальних шляхів, відсутність апетиту; повторні бактеріальні і вірусні інфекції, період реконвалесценції після перенесених захворювань і антибіотикотерапії.
БІЛОБІЛ, БІЛОБІЛ ІНТЕНС, БІЛОБІЛ ФОРТЕ (капсули) "КРКА", Словенія.	Сухий екстракт флавонових глікозидів гінкго дволопатевого, терпенові лактони (гінкголіди і білобаліди), допоміжні речовини.	Порушення кровообігу в кінцівках і судинах головного мозку; запаморочення, головні болі; порушення сну, безсоння; зниження пам'яті, швидка стомлюваність; дискомфортні відчуття при пересуванні; відчуття поколювання в кінцівках; синдром Рейно.
БІОАРОН С (сироп) АТ "Фітофарм Кленка", Польща.	Сік листя алое деревовидного, сік плодів аронії чорноплодої, допоміжні речовини: кислота аскорбінова.	Комплексна терапія гострих респіраторних вірусних інфекцій; відсутність апетиту; комплексна терапія грибкових захворювань шкіри; лікування антибіотиками; період відновлення після перенесених оперативних втручань.
БІОВІТАЛЬ (драже, розчин) "Наттерманн ГмбХ", Німеччина.	Заліза сульфат, цитратний комплекс натрій-залізо, вітаміни А, В ₁ , В ₆ , В ₁₂ , С, нікотинамід, фолієва кислота. Сухі екстракти листя та плодів глоду, трави собачої кропиви (драже). Цитратний комплекс натрій-залізо, вітаміни А, В ₁ , В ₂ , В ₆ , В ₁₂ , С, пантенол, нікотинамід, рідкі екстракти плодів та листя	Загальнозміцнювальний засіб при захворюваннях серцево-судинної і центральної нервової систем; при тривалих перевантаженнях і перенапруженні; поповнення нестачі вітамінів і заліза (перехідний вік, період вагітності і лактації); реабілітація після перенесених захворювань, післяопераційний період, крововтрати; стреси; фізичне перенапруження.

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
	глоду, трави собачої кропиви (розчин).	
БОНДЖИГАР (сироп, капсули) "Хербіон", Пакистан.	Сухі екстракти трави вербезіни білої, кореневищ з коренями пікрорізи курроа, плодів пасльону чорного, насіння цикорію звичайного, коренів солодки голої, плодів тамариксу дводомного, насіння редьки посівної, плодів барбарису остистого, листя, насіння, плодів розторопші плямистої, плодів сферантуса індійського, листя берхавії розлогої, допоміжні речовини.	Профілактика і комплексна терапія захворювань печінки (інфекції, тривале вживання медикаментів, хімічні отруєння, алкогольна інтоксикація).
БРОМГЕКСИН (таблетки, сироп, краплі) "Берлін Хемі АГ", Німеччина.	Бромгексину гідрохлорид, ефірна олія плодів фенхелю звичайного, анісу зірчастого, трави чебрецю звичайного, листя м'яти перцевої, евкаліпта, ментол.	Розчинення слизу при гострих і хронічних захворюваннях дихальних шляхів з порушеним утворенням секрету і патологічним збільшенням в'язкості; інфекційні захворювання.
БРОНХІАЛ ПЛЮС ДЛЯ ДІТЕЙ ІЗ ІСЛАНДСЬКИМ МОХОМ, РОМАШКОЮ, ВІТАМІНОМ С (сироп) "Др. Мюллер Фарма", Чехія.	Рідкий екстракт слоєвищ ісландського моху, суцвіття хамоміли лікарської, кислота аскорбінова.	Запалення верхніх дихальних шляхів, що супроводжуються кашлем; гострий бронхіт та загострення хронічного бронхіту; респіраторні захворювання; грип.
БРОНХІАЛ ІЗ ІСЛАНДСЬКИМ МОХОМ ТА ВІТАМІНОМ С (сироп) "Др. Мюллер Фарма", Чехія.	Рідкий екстракт слоєвищ ісландського моху, аскорбінова кислота, ефірна олія листя евкаліпта, м'яти перцевої.	Запальні захворювання верхніх дихальних шляхів, що супроводжуються кашлем; бронхіт з астматичним компонентом; запалення слизової оболонки порожнини рота.
БРОНХІАЛ ІЗ МАТИ- Й-МАЧУХОЮ, ПОДОРОЖНИКОМ ТА ВІТАМІНОМ С (сироп) "Др. Мюллер Фарма", Чехія.	Рідкі екстракти листя мати-й-мачухи, подорожника ланцетного, аскорбінова кислота, ефірна олія листя евкаліпта, листя м'яти перцевої, допоміжні речовини.	Запалення верхніх дихальних шляхів, що супроводжуються кашлем; гострі та хронічні бронхіти; запалення порожнини рота.
БРОНХІКУМ (інгалят) "Рон-Поулєнс Рорєр",	Ефірна олія листя евкаліпта, хвої сосни лісової, трави чебрецю звичайного.	Простудні захворювання; гострі катаральні процеси верхніх і нижніх дихальних шляхів; секретолі-

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
США / Франція		тична; дезінфікуюча; протизапальна дія.
БРОНХІКУМ (краплі) "Рон-Поуленс Рорер", США / Франція.	Настоянки трави чебрецю звичайного, коренів мильнянки лікарської, кори квебахо, спирт етиловий.	Спазмолітична, протизапальна дія; пом'якшення кашлю; полегшення відхаркування; гострий і хронічний бронхіт; запалення слизової оболонки бронхів.
БРОНХІКУМ (пастилки від кашлю) "Рон-Поуленс Рорер", США / Франція.	Рідкий екстракт трави чебрецю звичайного, допоміжні речовини: цинеол, ментол.	Комплексна терапія інфекційно-запальних захворювань верхніх дихальних шляхів з утрудненим виділенням мокротиння.
БРОНХІКУМ (сироп від кашлю) "Рон-Поуленс Рорер" США / Франція.	Мед бджолиний, настоянки трави гринделії розчепіреної, коренів бедренцю каменеломкового, листя первоцвіту весняного, квіток шипшини, трави чебрецю звичайного.	Захворювання верхніх і нижніх дихальних шляхів із утрудненим виділенням мокротиння; кашель.
БРОНХІКУМ (чай) "Рон-Поуленс Рорер" США / Франція.	Сухі екстракти кори коренів Рісцидае, кори верби, плодів анісу, фенхелю звичайного, трави медунки лікарської, стебел плюща кучерявого, коренів цимицифуги гроновидної, солодки голої, ефірні олії плодів анісу звичайного, фенхелю звичайного.	Захворювання верхніх і нижніх дихальних шляхів з утрудненим відділенням мокротиння.
БРОНХІКУМ (еліксир) "Рон-Поуленс Рорер" США / Франція.	Настоянки трави гринделії розчепіреної, чебрецю звичайного, коренів мильнянки лікарської, первоцвіту весняного, кори квебахо.	Гострі та хронічні захворювання верхніх і нижніх дихальних шляхів; нападоподібний кашель.
БРОНХІН (фітоконцентрат, таблетки) НВО "Екомед", Україна.	Рідкі екстракти трави листовика сколопендрового, спориша звичайного, материнки звичайної, фіалки триколірної та польової, пагонів багна болотного, коренів солодки голої, допоміжні речовини.	Бронхіти; пневмонії; обструктивний бронхіт; кашльовий синдром; бронхіальна астма; туберкульоз легень; професійні захворювання дихальної системи.
БРОНХІПРЕТ (сироп, таблетки) "Біонорика СЕ", Німеччина.	Сироп: рідкий екстракт трави чебрецю звичайного, настойка листя плюща звичайного. Таблетки: сухі екстракти трави чебрецю звичайного, коренів первоцвіту ве-	Запальні захворювання дихальних шляхів; кашель з утворенням мокротиння (гострий і хронічний бронхіт).

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
	сняного.	
БРОНХІПРЕТ ТП (таблетки) "Біонорика СЕ", Німеччина.	Сухі екстракти трави чебрецю звичайного, коренів первоцвіту весняного, допоміжні речовини.	Відхаркувальний засіб при гострих і хронічних запальних захворюваннях дихальних шляхів, які супроводжуються кашлем: трахеїт, трахеобронхіт, бронхіт; знижує в'язкість мокротиння, прискорює евакуацію.
БРОНХОМЕД (льодяники) "Лімак Хелтхкер Пвт. Лтд", Індія.	Сухі водні екстракти коренів солодки голої, плодів ембліки лікарської, кореневищ імбиру лікарського, ментол.	Симптоматична терапія при захворюваннях верхніх дихальних шляхів, що супроводжуються кашлем: гострі та хронічні захворювання дихальних шляхів: фарингіт, ларингіт, трахеїт, бронхіт.
БРОНХОМЕД (сироп) "Еріка Фарма Пвт. Лтд.", Індія.	Сухі водні екстракти листя адхатоди судинної, базилика священного, плодів терміналії беллірійської, кори кориці, трави саркостеми, плодів горіха мускатного, кори коренів калотропіса гігантського, кореневищ імбиру лікарського, плодів перцю чорного та довгого, кори коричника китайського, листя мирта гвоздичного, листя мускатника ароматного, листя сумаха.	Симптоматична терапія кашлю продуктивного, непродуктивного та обструктивного; гострі респіраторні інфекції; бронхіт; коклюш; лихоманка: кашель після грипу; риніт; ларингіт; фарингіт.
БРОНХОМЕД ЮНІОР (сироп) "Аджіо Фармасьютікалс Лтд.", Індія.	Рідкі екстракти листя адхатоди судинної, коренів солодки голої, кореневищ куркуми довгої, імбиру лікарського, плодів пасльону жовтоплідного, перцю довгого, кардамону справжнього, трави базилика священного.	Захворювання дихальних шляхів, що супроводжуються кашлем (фарингіт, ларингіт, трахеїт, бронхіт, пневмонія, початкова стадія коклюшу, хронічні захворювання органів дихання; бронхіт курців; гострі респіраторні інфекції, бронхіт; коклюш; лихоманка; кашель після грипу; риніт; фарингіт; трахеїт; загострення тонзиліту.
БРОНХОСАН (краплі) "Зентіва", Чехія.	Бромгексину гідрохлорид, левоментол, ефірна олія плодів фенхелю звичайного, анісу звичайного, трави материнки звичайної, листя м'яти перцевої, евкалипта, допоміжні речовини.	Секретолітична, відхаркувальна, протизапальна, спазмолітична, протимікробна дія. Запальні захворювання верхніх і нижніх дихальних шляхів: трахеобронхіт, хронічний бронхіт, емфізема, пневмонія.
БРОНСПРЕЙ "Квізда Фарма ГмбХ", Австрія.	Рідкі екстракти трави чебрецю звичайного, листя шавлії лікарської, листя	Лікування запальних захворювань ротової порожнини (утруднене ковтання, біль у горлі, захриплість),

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
	м'яти перцевої, левоментол, допоміжні речовини.	ГРВІ.
БРОНХОСТОП (краплі) "Квізда Фарма ГмбХ", Австрія.	Рідкий екстракт трави чебрецю звичайного, гвайфенезин; допоміжні речовини: ефірна олія анісу зірчастого, рідкий екстракт суцвіть ромашки аптечної.	Відхаркувальний, антимікробний засіб у комплексній терапії запальних захворювань верхніх дихальних шляхів.
БРОНХОСТОП (розчин) "Квізда Фарма ГмбХ", Австрія.	Рідкий екстракт трави чебрецю звичайного, водний екстракт коренів алтеї лікарської, допоміжні речовини.	Гострі респіраторні захворювання; відхаркувальна, антисептична дія.
БРОНХОСТОП (пастилки від кашлю) "Квізда Фарма ГмбХ", Австрія.	Сухий екстракт трави чебрецю звичайного, допоміжні речовини.	Відхаркувальний засіб у дитячій терапії респіраторних захворювань; комплексна терапія запальних захворювань верхніх дихальних шляхів.
БРУСНИЦЯ (таблетки) "Данікафарм", Україна.	Листя брусниці, допоміжні речовини.	Застосовують як протимікробний, протизапальний і діуретичний засіб у комплексній терапії гострих і хронічних захворювань в урології (цистит, уретрит, простатит), гінекології (вагініт, вульвіт неспецифічної етіології) і проктології (проктит, запалення гемороїдальних вузлів, анальні тріщини, коліт).
БРУСНІВЕР (збір, порошок) ФФ "Віола", Україна.	Листя брусниці, трава звіробою, плоди шипшини, трава череди.	Виявляє сильну дезінфікуючу та сечогінну дію. Покращує стан при ниркових патологіях. Пригнічує патогенні бактерії при інфекціях сечовивідних шляхів.
ВАЛЕВІГРАН (капсули) ПАТ "Борщагівський ХФЗ", Україна.	Сухий екстракт коренів валеріани лікарської, допоміжні речовини.	Безсоння; легкі функціональні порушення з боку серцево-судинної системи; седативна, снодійна, слабка спазмолітична дія.
ВАЛЕРІАНИ ЕКСТРАКТ, ВАЛЕРІАНА ФОРТЕ, (таблетки) АТ "Київмедпрепарат" (Корпорація "Артеріум"), Україна.	Густий екстракт коренів валеріани лікарської, допоміжні речовини.	Розлади сну, підвищення секреторної активності слизової оболонки ШКТ; виявляє слабку спазмолітичну, жовчогінну дію.
ВАЛЕРІКА (капсули, настоянка) ПАТ "Борщагівський ХФЗ", Україна.	Сухий екстракт / настоянка коренів валеріани лікарської, допоміжні речовини.	Заспокійливий засіб при надмірному емоційному збудженні ЦНС, неврозах, астено-невротичному синдромі, ВСД, порушеннях сну; порушеннях серцево-судинної системи.

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
ВАЛОКОРДИН (краплі) "Кревель Мойзельбах", Німеччина.	Етиловий ефір бромізовале- рїанової кислоти, фено- барбітал, ефірна олія м'я- ти перцевої, суплідь хме- лю звичайного, допоміжні речовини.	Неврози з підвищеною дратівливі- стю; різко виражені спазми коро- нарних судин; тахікардія; безсон- ня; ранні стадії гіпертонічної хво- роби; спазми кишечника.
ВАЛОКОРМІД (краплі) ТОВ "Житомирська фа- рмацевтична фабрика", Україна.	Настоянки коренів вале- рїани лікарської, листя конвалії травневої, белла- донни звичайної, натрію бромід, ментол.	Седативна; кардіотонічна; спазмо- літична дія; серцево-судинні нев- рози, що супроводжуються бради- кардією.
ВАРІКСНАЛ (таблетки, гель) "Валмарк", Словакія.	Таблетки: сухі екстракти листя чорниці звичайної, трави центелли азїатської, плодів гїркокаштана зви- чайного, трави рускусу понтїйського, аскорбінова кислота, геспередин. Гель: густі екстракти тра- ви рускусу понтїйського, центелли азїатської, листя чорниці звичайної, плодів гїркокаштана звичайного, допоміжні речовини.	Хронічна венозна недостатність; зменшує набряки і болі в нижніх кінцівках; попереджає розвиток варикозного розширення вен; зме- ншує відчуття тяжкості в ногах; полегшує стан при геморої. Ефек- тивний для лікування болю і на- бряків нижніх кінцівок, відчуття тяжкості, поколювання і втоми в ногах, варикозного ураження вен, гемороєю.
ВЕЛВУМЕН (капсули) "Вітабіотікс", Великобританія.	Жирна олія трави огіроч- ника лікарського, листя первоцвіту весняного, ві- таміни D ₃ , E, C, B ₁ , A, B ₂ , B ₃ , B ₆ , B ₉ , B ₁₂ , K, β-каро- тин, метіонін, аргїнін, біо- тин, ніацин, кальцію пан- тотенат, каротиноїди, мік- роелементи (Fe, Mg, Zn, Si, Mn, Cu, Se, I, Cr (у фо- рмі хелатного амінокис- лотного комплексу), n-амінобензойна кислота, екстракти коренів жень- шеня, цибулин часнику посївного, біофлавоноїди цитрусових.	Астенічні стани різного походжен- ня: перевтома; тривалі фізичні і психічні навантаження; розлади пам'яті; головні болі; запаморочен- ня і шум у вухах, що виникають унаслідок цереброваскулярних по- рушень; несприятливі екологічні умови; період відновлення після важких захворювань, під час і піс- ля лікування хіміотерапевтичними засобами, авітамінози, гіповітамі- нози, фізичні навантаження, зни- ження працездатності.
ВЕНАЛ (капсули, драже, гель, розчин) "Біонал Інтернешнл Б.В.", Нідерланди.	Капсули: сухі екстракти коренів рускусу колючо- го, плодів гїркокаштана звичайного, рутин, віта- міни C, B ₁ . Драже: сухий екстракт плодів гїркокаштана зви- чайного. Гель: сухий екстракт пло-	Хронічна венозна недостатність; варикозне розширення вен; запалення підшкірних вен; міозит і під- вищений м'язовий тонус; посттра- вматичні набряки і гематоми; ви- разки гомілок; люмбаго.

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
	дів гіркокаштана звичайного. Розчин: сухий екстракт плодів гіркокаштана звичайного.	
ВЕНЕН ТАЙСС ГЕЛЬ "Др. Тайсс Натурварен ГмбХ", Німеччина.	Рідкі екстракти плодів гіркокаштана звичайного, суцвіть нагідок лікарських, допоміжні речовини.	Біль і набряки кінцівок; відчуття тяжкості в ногах; нічні судоми литкових м'язів; свербіж шкіри, обумовлений венозною недостатністю різного ступеня; болі та набряки травматичного характеру (вивихи, розтягнення, удари).
ВЕЛОКС 2000, 4000, 10000 (розчини для ін'єкцій) "Wockhardt Ltd", Індія.	Біогенні стимулятори листя алое.	Анемія, зумовлена хронічною нирковою недостатністю, анемія у хворих онкологічного профілю при немієлоїдних пухлинах, ВІЛ-інфікованих хворих із рівнем еритропоєтину менше 500 ОД/мл.
ВУЛНУЗАН (мазь) АТ "Софарма", Болгарія.	Біогенні стимулятори листя алое.	Гнійні рани різного походження: інфіковані, хірургічні, поверхневі гнійні процеси, у тому числі параректальні і постін'єкційні абсцеси, трофічні виразки; медикаментозна мацерація шкіри; прояви при хворобі Бюргера, варикозні виразки, ерозія шийки матки, тріщини соска молочної залози.
ВЕНІТАН, ВЕНІТАН ФОРТЕ (крем) "Sandoz d.d.", Словенія.	Сухий екстракт плодів гіркокаштана звичайного, допоміжні речовини.	Венозна недостатність (біль і відчуття тяжкості в ногах, нічні судоми в литкових м'язах, свербіж шкіри, набряклість ніг); відчуття тяжкості в ногах при вагітності або тривалому стоянні; варикозне розширення вен.
ВІЗИВІТ (капсули) "Київський вітамінний завод", Україна.	Сухий екстракт плодів чорниці, вітамін А, Se (у складі натрію селеніту), допоміжні речовини.	Профілактичний засіб для підвищення гостроти зору, поліпшення нічного зору, зменшення втоми очей в результаті тривалої роботи при штучному освітленні.
ВІКС АКТИВ ІЗ МЕНТОЛОМ ТА ЕВКАЛІПТОМ (бальзам) "Procter & Gambel Manufacturing", Німеччина.	Левоментол, камфора, ефірна олія евкаліпта, олія терпентинова, допоміжні речовини: тимол, олія кедрового горіха.	Комплексна терапія запальних захворювань дихальних шляхів, що супроводжуються нежитем, відчуттям закладеності носа, кашлем і болем у горлі.
ВІТАМАКС (капсули) ТОВ "Вітамаск",	Желе маточного молочка, сухий екстракт коренів женьшеня, квіткового пи-	Гіпо- і авітаміноз; комплексна терапія інфекційних захворювань (стимулювання імунної системи);

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
Україна.	лку, олія зародків пшениці, фосфати соєвих бобів, олія квіток і плодів сафлору, аргінін, лізин, оротова кислота, біотин, диметиламіноетанол біта-ртрату, вітаміни А, D ₂ , Е, В ₁ , В ₂ , С, фолієва кислота, кальцію пантотенат, нікотинамід, <i>n</i> -амінобензойна кислота, Fe, Ca, P, K, Cu, Zn, Mn, I, Se, F.	неврози; анемії; захворювання печінки; запалення суглобів; виразкова хвороба шлунка і дванадцятипалої кишки; атеросклероз судин; діабет; імпотенція; шкірні захворювання; випадіння волосся.
ВІТАСТІМ (настойка) ПрАТ "Біолік", Україна.	Настоянки трави деревію звичайного, листя кропиви дводомної, м'яти перцевої, коренів цикорію дикого, кореневищ з коренями ехінацеї пурпурової, елеутерококу колючого, плодів шипшини, допоміжні речовини.	Підвищення опірності організму до дії несприятливих факторів навколишнього середовища; активація метаболічних процесів і психоемоціонального стану; фізична перевтома; анемія; захворювання печінки і жовчовивідних шляхів; профілактика та лікування психічного і фізичного виснаження організму; підвищення життєвого тону.
ВІТОКАН (таблетки, настоянка) "Луганський ХФЗ", Україна.	Сухі екстракти плодів тіл березового гриба чаги, суцвіть цмину піскового, нагідок лікарських, кореневищ з коренями півонії несправжньої, щавлю кінського, коренів солодки голої, аїру болотного, лопуха великого, трави звіробою звичайного, золототисячника зонтичного, споришу звичайного, хвоща польового, ехінацеї пурпурової, барвінку малого, плодів калини звичайної (свіжих), глоду криваво-червоного, шипшини коричневої, цибулин часнику (свіжих), листя суниці лісової, шавлії лікарської, смородини чорної, допоміжні речовини.	Імуностимулююча; протизапальна; радіопротекторна; дезінтоксикаційна дія; анальгезуючі та мембрано-стабілізуючі властивості. Комплексна терапія фіброзно-кистозної мастопатії; клімактеричного синдрому; передменструального синдрому; дисгормональних розладів; нормалізації функціонування ендокринної системи; поліпшення якості життя в період пременопаузи і постменопаузи. Сприяє нормалізації функції ендокринної системи і підвищенню імунітету.
ВІТОФОРС (еліксир) "Фармацевтичне акціонерне товариство ОРС", В'єтнам.	Рідкі екстракти кореня женьшеня, кореневищ кодонопсиса ланцетолистого, кореневищ імерати циліндричної, кори хінного дерева, шеффлери во-	Заспокійлива, сечогінна дія; знімає втому; розширює судини великого кола кровообігу; зменшує артеріальний тиск при дистонії; відновлює серцевий ритм; підвищує кількість еритроцитів.

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
	сьмилистої, стовпчиків з приймочками кукурудзи, ефірна олія шкірки плодів апельсина звичайного.	
ВОВЧЕ ТІЛО-ЖИВОКІСТ РЕГЕНЕРУЮЧИЙ КРЕМ-БАЛЬЗАМ ПрАТ "Вітаміни", Україна.	Сухі екстракти коренів вовчого тіла болотного, родіоли рожевої, плодів перцю стручкового, гіркокаштана звичайного, трави живокосту лікарського, багна болотного, хвоща польового, листя кропиви дводомної, ефірна олія хвої ялиці сибірської, допоміжні речовини.	Порушеннях функцій опорно-рухового апарату (побутові, спортивні травми).
ВОВЧУГА НАСТОЙКА ФФ "Віола", Україна.	Корені вовчуга польового.	Проносний засіб для нормалізації випорожнення кишечника та послаблення болю при геморої, тріщинах заднього проходу, хронічних запорах.
ВУГІЛЛЯ АКТИВОВАНЕ (таблетки) ПАТ "Борщагівський ХФЗ", Україна.	Береста, деревина берези.	Харчові токсикоінфекції; гострі отруєння харчовими, побутовими та промисловими отрутами, алкалоїдами, лікарськими препаратами, солями важких металів; диспепсія, метеоризм; при підготовці до рентгенологічних досліджень.
ВУНДЕХІЛ (мазь) ТОВ "Ейм", Україна.	Настоянки прополісу, плодів софори японської, кореневищ перстачу прямостоячого, трави деревію звичайного, карофілен, допоміжні речовини.	Запалені, інфіковані, післяопераційні рани, ураження шкіри, викликані опроміненням; травматичні ушкодження м'яких тканин, вивірки, термічні опіки; пролежні; гінекологічні ерозії; псоріаз; нейродерміти; кератодермії долонь і підшов; гіперкератичні форми мікозу.
ГАСТРИТОЛ ДР. КЛЯЙН (краплі) "Др. Густав Кляйн", Німеччина.	Рідкі екстракти трави перстачу гусячого, коренів солодки голої, кореневищ дягелю лікарського, трави кардобенедикту лікарського, полину гіркокого, звіробою звичайного, суцвіть хамоміли лікарської.	Лікування і профілактика функціональних диспепсичних явищ (болі при прийомі їжі або фізичному перенапруженні, відчуття тяжкості в шлунку, прояв нудоти, позиви блювоти, печія, здуття, відрижка). Комплексне лікування гастриту, виразкових процесів шлунка і дванадцятипалої кишки.
ГАСТРОВІОЛ (екстракт шлунковий) ФФ "Віола", Україна.	Рідкі екстракти коренів валеріани лікарської, трави деревію звичайного, суцвіть хамоміли лікарської, трави звіробою зви-	Нормалізація функції шлунка і кишечника.

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
	чайного, листя полину гіркового, м'яти перцевої, допоміжні речовини.	
ГЕДЕЛІКС (сироп, краплі) "Кревель Мойзельбах ГмбХ.", Німеччина.	Сироп: густий екстракт листя плюща кучерявого, ефірна олія плодів анісу зірчастого, листя м'яти перцевої, евкаліпта, допоміжні речовини. Краплі: густий екстракт листя плюща кучерявого, ефірна олія анісу зірчастого, ментол, допоміжні речовини.	Запальні захворювання органів дихання, що супроводжуються утворенням густого і в'язкого бронхіального секрету і порушенням його відхаркування; гострий і хронічний бронхіт, бронхоектатична хвороба.
ГЕПАБЕНЕ (капсули) "Меркле ГмбХ" / "Ратіофарм Интернешенал ГмбХ", Німеччина.	Сухі екстракти трави рутки лікарської, насіння розторопші плямистої, допоміжні речовини.	Профілактика і лікування захворювань жовчовивідних шляхів; хронічних запальних і токсичних уражень печінки; постхолецистектомічний синдром.
ГЕПАЛІВ (таблетки) "Торрент Фармасьютікалс", Індія.	Сухі екстракти плодів каперсів колючих, коренів цикорію дикого, плодів пасльону чорного, листя касії західної, кори терміналії арджуна, тамариксу галльського, трави деревію звичайного, заліза оксид.	Гепатопротекторна, ліпотропна дія; регенерація гепатоцитів; прискорення метаболічних процесів в печінці і нормалізація її функції при різних пошкодженнях, підвищення стійкості печінки до патологічних впливів; поліпшення процесів травлення і засвоєння їжі. Жировий гепатоз; вірусний гепатит (А і В); токсичний гепатит різної етіології; хронічний активний гепатит; цироз печінки.
ГЕПАТОФАЛЬК ПЛАНТА (капсули) "Доктор Фальк Фарма ГмбХ.", Німеччина.	Сухі екстракти насіння розторопші плямистої, кореневищ куркуми яванської, трави і коренів чистотілу великого, допоміжні речовини.	Токсичні ураження печінки, гострий і хронічний гепатит різної етіології; цироз печінки (підтримуюча терапія); больовий синдром спастичного характеру при захворюваннях жовчного міхура і жовчовивідних шляхів; захворювання ШКТ, дилатації жовчних протоків; варикозне розширення вен органів ШКТ; диспепсія.
ГЕПАТОФІТОЛ (таблетки) "Централ Фармасьютікал Джойнт Сток Компані", В'єтнам.	Сухий екстракт листя артишоку посівного, допоміжні речовини.	Холецистит, хронічний гепатит, хронічна інтоксикація гепатотоксичними речовинами; хронічний нефрит; ниркова недостатність; дискінезія жовчовивідних шляхів за гіпокінетичним типом; атеросклероз; ожиріння.
ГЕРБІОН (шлункові краплі)	Рідкі екстракти коренів тирличу жовтого, трави	Знижений апетит, здуття живота (метеоризм), порушення травлення.

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
"КРКА", Словенія.	золототисячника зонтичного, суцвіть хамоміли лікарської, плодів кмину звичайного, допоміжні речовини.	
ГЕРБІОН (жовчогінні краплі) "КРКА", Словенія.	Рідкі екстракти листя м'яти перцевої, трави парила звичайного, суцвіть хамоміли лікарської, плодів кмину звичайного, листя артишоку посівного.	Розлади травлення, пов'язані з порушенням жовчоутворення; погане перетравлення жирів; профілактика захворювань жовчовивідних шляхів.
ГЕРБІОН (краплі для нирок і сечового міхура) "КРКА", Словенія.	Рідкі екстракти коренів петрушки городньої, трави хвоща польового, листя мучниці, листя берези, коренів вовчуга колючого.	Запальні захворювання нирок і сечового міхура (легкі форми нефриту і циститів); важкі форми цих захворювань у поєднанні з іншими лікарськими засобами.
ГЕРБІОН (серцеві краплі) "КРКА", Словенія.	Рідкі екстракти листя і квіток глоду, пагонів омеги білої, коренів валеріани лікарської.	Кардіоневроз (НЦД); початкова стадія серцевої недостатності; вікові зміни міокарда; початкова стадія артеріальної гіпертонії.
ГЕРБІОН (сироп ісландського моху) "КРКА", Словенія.	Густий водний екстракт слоєвищ ісландського моху, допоміжні речовини.	Сухий кашель, охриплість; сухість слизових оболонок; високе навантаження на голосові зв'язки; імуностимулююча, антибактеріальна, протизапальна, обволікаюча дія.
ГЕРБІОН (сироп первоцвіту) "КРКА", Словенія.	Сухі екстракти первоцвіту весняного, трави чебрецю звичайного, ментол, допоміжні речовини.	Респіраторні захворювання, що супроводжуються подразненням слизових оболонок верхніх дихальних шляхів, кашлем з утрудненим відходженням мокротиння, спастичним кашлем; кашель при трахеїті та бронхіті.
ГЕРБІОН (сироп плюща) "КРКА", Словенія.	Сухий екстракт листя плюща кучерявого, допоміжні речовини.	Гострі запальні захворювання нижніх і верхніх дихальних шляхів, що супроводжуються кашлем; симптоматична терапія при хронічних формах запальних захворювань бронхів.
ГЕРБІОН (сироп подорожника) "КРКА", Словенія.	Сухі екстракти листя подорожника ланцетного, квіток мальви лісової, аскорбінова кислота, допоміжні речовини.	Лікування і профілактика респіраторних захворювань; кашель різної етіології.
ГЕРБІОН (заспокійливі краплі) "КРКА", Словенія.	Сухі екстракти коренів валеріани лікарської, суплідь хмелю звичайного, трави м'яти перцевої, листя меліси лікарської.	Безсоння; порушення процесу засинання; тривога; психоемоційне збудження.
ГЕРБІОН ЕСКУЛУС (гель)	Густі екстракти плодів гіркокаштана звичайного,	Порушення периферичного кровообігу; венозний застій; варикозне

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
"КРКА", Словенія.	трави буркуну лікарського.	розширення вен; поверхневий флебіт нижніх кінцівок; крововиливи; набряки.
ГЕРБОГАСТРИН (рідкий екстракт) АТ "Фармак" спільно з "Гербаполь Прушков", Україна / Польща.	Рідкі екстракти суцвіть хамоміли лікарської, коренів солодки голої, листя м'яты перцевої, шавлії лікарської, трави звіробою звичайного, кореневищ аїру болотного, гліцерин.	Посилення виділення шлункового соку; порушення процесів травлення, пов'язані із запальними процесами у ШКТ, виразкова хвороба шлунка, гастрити зі зниженою кислотністю; протизапальна; протимікробна дія.
ГЕРІАВІТ-ФАРМАТОН (капсули) "Фарматон С.А.", Швейцарія.	Сухий екстракт коренів женьшеня, диметиламіноетанолу бітарtrat, вітаміни А, В ₁ , В ₂ , В ₆ , В ₁₂ , С, D ₂ , Е, нікотинамід, кальцію пантотенат, рутин, Fe, Са, Р, F, Cu, К, Mn, Mg, Zn, лецитин.	Гіповітаміноз; підвищена потреба у вітамінах; знижена опірність організму; інтенсивні фізичні та розумові навантаження; емоційно-психологічна напруга; незбалансоване харчування.
ГЕРІАТРІК-ФАРМАТОН (капсули) "Фарматон С.А.", Швейцарія.	Сухий екстракт коренів женьшеня, диметиламіноетанолу бітарtrat, вітаміни А, В ₁ , В ₂ , В ₆ , В ₁₂ , С, D ₂ , Е, нікотинамід, кальцію пантотенат, рутин, Fe, Са, Р, F, Cu, К, Mn, Mg, Zn, лецитин.	Загальнозміцнююча; адаптогенна; тонізуюча; анаболічна дія; поповнення дефіциту вітамінів і мікроелементів; тривала перевтома, втома; стимуляція інтелектуальної активності; період одужання; профілактика старіння.
ГЕРИМАКС (таблетки) "Нікомед", Австрія.	Сухий екстракт коренів женьшеня, комплекс вітамінів А, В ₁ , В ₂ , В ₆ , В ₁₂ , фолієва кислота, мінеральні речовини і мікроелементи.	Запобігання явищ вітамінної і мінеральної недостатності; нормалізація вуглеводного, білкового та жирового обміну; стимуляція імунного захисту організму; прискорення відновлення працездатності після перевтоми; зменшення шкідливого дії несприятливих факторів зовнішнього середовища; підвищення загальної опірності організму.
ГЕРОВІТАЛ ДР. ТАЙСС (розчин, таблетки) "Натурварен ГмбХ., Др. Тайсс", Німеччина.	Рідкі екстракти плодів, листя і квіток глоду, трави собачої кропиви, заліза(II) лактат, вітаміни А, D, В ₁ , В ₂ , В ₆ , В ₁₂ , С, нікотинамід, дикспантенол, допоміжні речовини. Таблетки: сухі екстракти плодів глоду колючого, листя і квіток глоду колючого, заліза лактат, вітаміни А, D, В ₁ , В ₂ , В ₆ , В ₁₂ , С, Е, нікотинамід, кальцію пантотенат.	Гіповітаміноз; анемія; аліментарна недостатність вітамінів; підвищена потреба у вітамінах і залізі при фізичних і психоемоційних перевантаженнях, у період інтенсивного росту, вагітності, лактації, при пологах і крововтратах.

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
ГІЛОБА (капсули) "Мега Лайфсайенсіз Паблік Компані Лтд.", Таїланд.	Листя гінкго дволопатевого, допоміжні речовини: жирна олія сої.	Порушення церебрального кровотоку, що супроводжується зниженням пам'яті й концентрації уваги, занепокоєнням, запамороченням, порушеннями сну, шумом у вухах, погіршенням розумової працездатності; порушення периферичного кровообігу в кінцівках.
ГІНГІУМ (таблетки) "Салютас Фарма ГмбХ", Німеччина.	Сухий екстракт листя гінкго білоба, допоміжні речовини.	Дисциркуляторна енцефалопатія, що виявляється симптомами: зниження уваги, ослаблення пам'яті, зниження інтелектуальних здібностей, страх, порушення сну; порушення периферичного кровообігу і мікроциркуляції.
ГІНГГО БІЛОБА Р.К. ТМ "АМРІТА" (таблетки) ПП "Рослина Карпат", Україна.	Сухий екстракт листя гінкго білоба, лецитин, вітамін С.	Інсульт; високі фізичні навантаження; похилий вік; перевтома; перенапруження; підвищення імунних сил організму при інфекційних захворюваннях і грипі.
ГІНГГО БІЛОБА-АСТРАФАРМ (капсули) ТОВ "Астрафарм", Україна.	Сухий екстракт листя гінкго білоба, допоміжні речовини.	Нормалізація обміну речовин у клітинах; реологічних властивостей крові і мікроциркуляції; поліпшення мозкового кровообігу, забезпечення мозку киснем.
ГІНГГО БІЛОБА + ЖЕНЬШЕНЬ (капсули) ТОВ "Thanayorn Herbs", Таїланд; "HANOJU, Germany GmbH.", Німеччина.	Сухі екстракти коренів женьшеня, листя гінкго білоба. Допоміжні речовини: желатин, гліцерин, вода очищена, вітаміни С, Е, В ₁ , В ₂ , В ₆ .	Синдром хронічної втоми; погана пам'ять; перевтома; розсіяна увага; стреси; порушення обміну речовин; слабкий імунітет; мігрень; хвороба Альцгеймера; слабкий зір; порушення уваги; зміцнення стінок кровоносних судин.
ГІНГГО БІЛОБА ТА ЕКСТРАКТ ЖЕНЬШЕНЯ (розчин) "Harbin", Китай.	Рідкі екстракти листя гінкго білоба, коренів женьшеня, мед бджолиний.	Атеросклероз; гіпертонія; неврози; порушення мозкового кровообігу; запобігання передчасного старіння; тромбофлебіт; геморої; деменція, пов'язана з віком; запаморочення, шум у вухах; підвищення розумової і фізичної працездатності; поліпшення сну і зору.
ГІНКОГІНК (розчин) "Біогаленік", Франція.	Рідкий екстракт листя гінкго білоба.	Інсульт; поліпшення мозкового кровообігу; хвороба Рейно; запаморочення.
ГІНКОР ПРОКТО (супозиторії) "Біауфоур Іпсен", Франція.	Рідкий екстракт листя гінкго білоба, бутамбен.	Гостра форма геморою, що супроводжується больовим синдромом і свербінням; підготовка до проктологічних операцій, реабілітація після їх проведення; гемороїдальні кризи.
ГІНКОР ФОРТЕ	Сухий екстракт листя гін-	Геморої; парестезії; порушення

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
(капсули) "Бофур Іпсен Індустрі", Франція.	кго білоба, гептаминол гі- дрохлорид, троксерутин, допоміжні речовини.	венозного кровообігу нижніх кін- цівок; підвищення еластичності та міцності кровоносних судин.
ГІНКОФАР (капсули) "Біофарм Лтд.", Польща.	Сухий екстракт листя гін- кго білоба, допоміжні ре- човини.	Дисциркуляторна енцефалопатія різного генезу порушення пам'яті; зниження інтелектуальних здібнос- тей; відчуття страху, порушення сну; порушення периферичного кровообігу і мікроциркуляції, син- дром Рейно; нейросенсорні пору- шення.
ГІНКОФАР ФОРТЕ (капсули) "Біофарм Лтд.", Польща.	Сухий екстракт листя гін- кго білоба, допоміжні ре- човини.	Дисциркуляторна енцефалопатія різного генезу, порушення пам'яті; зниження інтелектуальних здібнос- тей; відчуття страху, порушення сну; порушення периферичного кровообігу та мікроциркуляції, синдром Рейно; нейросенсорні порушення.
ГРУДОВЕН ДР. БІОКОН (гель) "Біокон", Україна.	Рідкий екстракт плодів гіркокаштана звичайного, п'явки медичні, камфора, ментол.	Зняття втоми; почуття тяжкості, набряклості, напруги, болю в но- гах; при розширених хворобливих венах ніг; для профілактики варі- козної хвороби; при станах, пов'я- заних з порушеннями кровообігу ніг.
ГІРСЬКИЙ РЯТІВНИК (крем-бальзам) ТОВ "Еліксир", Україна.	Жирна олія плодів облі- пихи крушиновидної, пал- ьми кокосової, насіння віттеларії дивовижної; рі- дкі екстракти плодів облі- пихи крушиновидної, листя алое деревовидно- го, м'яти перцевої, трави чистотілу великого, зві- робою звичайного, суц- віть хамоміли лікарської, бодяги, муміє, вітамін А, гліцерофосфат, ланолін, вазелін, вазелінова олія, олія кукурудзяна, стеари- нова кислота, гліцерин.	Швидке загоєння ран і виразок різ- ного походження; допоміжний за- сіб при ударах, термічних, хімічних і променевих опіках; проявляє бак- терицидну, антисептичну, раноза- гоювальну дію; знижує інтенсивні- сть перебігу запальних процесів.
ГРУДНИЙ ЕЛІКСИР ТОВ "Тернофарм", Україна.	Густий екстракт коренів солодки голої, ефірна олія плодів анісу звичайного, розчин аміака водний 25%, спирт етиловий 90%, вода очищена.	Захворювання дихальних шляхів: трахеобронхіт, бронхіт, бронхіаль- на астма, муковісцидоз, пневмонія.
ДЕБРІФІН	Сухі екстракти корене-	Внутрішнє напруження; перевтома;

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
(капсули) "Біонал Інтернешнл Б.В.", Нідерланди.	вищ кава-кава (перець п'янкий), трави звіробою звичайного.	роздратування; депресія.
ДЕНТІНОКС-ГЕЛЬ Н "Дентінокс", Німеччина.	Сухий екстракт суцвіть хамоміли лікарської, лідокаїн гідрохлорид, полідоканол 600.	Місцевоанестезуюча; протизапальна, антисептична дія: для полегшення прорізування зубів (запобігання болю, подразнення і запалення ясен).
ДЕПРІМ (капсули) "Sandoz d.d.", Словенія.	Сухий екстракт трави звіробою звичайного, допоміжні речовини.	Пригнічений стан; невротичні депресії; безпричинне занепокоєння, тривожні стани астенії; порушення сну; психоемоційні розлади в період менопаузи; почуття страху і загальна млявість.
ДЕПРІМ ФОРТЕ (капсули) "Sandoz d.d.", Словенія.	Сухий екстракт трави звіробою, допоміжні речовини.	Симптоматичні і реактивні депресії; стан занепокоєння; порушення сну; додатковий засіб при ендогенних депресіях (особливо в клімактеричному періоді), при захворюваннях легень, шлунка, кишечника, жовчного міхура. Зовнішньо при суглобових і м'язових болях, крововиливах.
ДЕПУРАФЛУКС (порошок для приготування чаю) "Наттерманн ГмБХ.", Німеччина.	Сухі екстракти кори жостеру проносного, плодів анісу звичайного, кмину, коріандру посівного, фенхелю звичайного, листя м'яти перцевої, сенни гостролистої, трави золототисячника зонтичного, хвоща польового.	Проносна дія з переважним впливом на товстий кишечник, для лікування гострих і хронічних закрепів, геморою.
"ДОКТОР МОМ" РОСЛИННІ ПАСТИЛКИ ВІД КАШЛЮ (зі смаком ананаса, апельсина, полуниці, лимона, малини, фруктів, ягід) "Юнік Фармасьютикал Лабораторіз", Індія.	Сухі екстракти коренів солодки голої, кореневищ імбиру лікарського, ембліки лікарської, левоментол, допоміжні речовини.	Відхаркувальна; протизапальна; спазмолітична; анальгезуюча; жарознижувальна, антисептична дія; захворювання верхніх дихальних шляхів, що супроводжуються кашлем.
"ДОКТОР МОМ" (сироп) "Юнік Фармасьютикал Лабораторіз", Індія.	Рідкі екстракти листя, коренів, кори адатоди судинної, листя, соку м'якоті алое барбадоського; листя, насіння, коренів базиліка священного, кореневищ із коренями оману китецеквіткового,	Симптоматичне лікування кашлю різного генезу з важко відокремлюємим мокротинням; гострі захворювання верхніх і нижніх дихальних шляхів (ГРЗ, фарингіт, ларингіт, трахеїт, бронхіт); хронічні захворювання дихальних шляхів, пневмонії.

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
	кореневищ імбиру лікарського, куркуми довгої, солодки голої; коренів, плодів, насіння пасльону індійського; плодів перцю кубеби, терміналії белеріки, левоментол.	
ДОШПЕЛЬГЕРЦ АКТИВ (таблетки, капсули) "Квайссер Фарма ГмбХ. Ко. КГ", Німеччина.	Сухий екстракт проса (сорго), олія зародків пшениці, вітаміни В ₅ , В ₆ , цинку сульфат, допоміжні речовини.	Для насичення шкіри і організму вітамінами, поліненасиченими жирними кислотами, мікроелементами; поліпшення стану нігтів, волосся; поліпшення обмінних процесів; поліпшення росту нігтів, волосся, відновлення їх природної структури; перешкоди несприятливого впливу зовнішніх факторів.
ДОШПЕЛЬГЕРЦ ВЕНОТОНІК (розчин) "Квайссер Фарма ГмбХ. Ко. КГ", Німеччина.	Соки плодів чорниці лісової, смородини чорної, горобини чорноплодої, рідкі екстракти трави рускусу шипуватого, порошок шкірки плодів винограду, вітаміни В ₁ , В ₂ , В ₆ .	У складі комплексної терапії та профілактики варикозного розширення вен.
ДОШПЕЛЬГЕРЦ ЕНЕРГОТОНІК (еліксир), ДОШПЕЛЬГЕРЦ МЕЛІСА (краплі) "Квайссер Фарма ГмбХ. Ко. КГ", Німеччина.	Настоянки пагонів омели білої, трави звіробою звичайного, деревію звичайного, коренів дягелю лікарського, плодів глоду, коренів валеріани лікарської, плодів помаранчі гіркої, листя шавлії лікарської, ефірна олія листя розмарину лікарського, меліси лікарської, вітаміни В ₁ , В ₂ , В ₅ , РР, В ₆ , В ₁₂ , В ₉ , Р, допоміжні речовини.	Для зміцнення серця і нервової системи; поліпшення кровообігу; збереження працездатності і концентрації уваги; запобігання авітамінозів; поліпшення загального стану після перенесених захворювань у період одужання.
ДОРМІПЛАНТ (капсули) "Др. Вілмар Швабе", Німеччина.	Сухі екстракти коренів валеріани лікарської, листя меліси лікарської, допоміжні речовини.	Безпричинна тривога, неспокій та порушення сну, викликані хронічним стресом або нервовим перенапруженням. Має виражений седативний ефект.
ДЬОГОТЬ БЕРЕЗОВИЙ (мазь, лінімент) "Голден-Фарм", Україна.	Береста, деревина берези.	Зовнішньо для лікування шкірних захворювань: екземи, дерматомікозів (трихофітії, мікроспорії), корости, фурункульозу, піодермії, пролежнів, опіків, виразок, обморожень, ранових інфекцій.

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
ЕВКАБАЛ БАЛЬЗАМ, ЕВКАБАЛ БАЛЬЗАМ С (емульсія) "Еспарма ГмбХ.", Німеччина.	Ефірна олія евкаліпта, хвої сосни лісової.	Комбінована симптоматична терапія інфекційно-запальних захворювань дихальних шляхів у дорослих і дітей (риніт, фарингіт, ларингіт).
ЕВКАБАЛ (краплі від кашлю) "Еспарма ГмбХ.", Німеччина.	Рідкий екстракт листя розсички, трави чебрецю звичайного.	Застосовують у складі комбінованої терапії інфекційно-запальних захворювань дихальних шляхів у дорослих і дітей.
ЕВКАБАЛ С (Н) (емульсія) "Еспарма ГмбХ.", Німеччина.	Ефірна олія листя камфорного лавра, коніфери, допоміжні речовини.	Катаральні захворювання верхніх дихальних шляхів, бронхіт.
ЖИВОКІСТ МАЗЬ ДР. ТАЙССА "Натурварен ГмбХ., Др. Тайсс", Німеччина.	Настоянка коренів живокосту лікарського, токоферолу ацетат, допоміжні речовини.	Травми, артралгія; люмбаго; радикуліт; остеохондроз; артрит; сухість і тріщини шкіри; рани і виразки, що довго не загоюються.
ЗУБНІ КРАПЛІ "Тернопільська фарм. фабрика", Україна.	Ефірна олія листя м'яти перцевої, камфори, настоянка коренів валеріани лікарської.	Зубний біль різного походження; знеболювальна, антисептична та освіжаюча дія.
ІБЕРОГАСТ (краплі) "Біонорика СЕ", Німеччина.	Рідкі екстракти з свіжої трави іберійки гіркої, трави меліси лікарської, чистотілу великого, м'яти перцевої, коренів дягелю лікарського, солодки голої, суцвіть хамоміли лікарської, плодів кмину звичайного, розторопші плямистої.	Порушення перистальтики органів ШКТ; синдром подразненого кишечника; функціональна диспепсія; допоміжна терапія для лікування виразкової хвороби шлунка та дванадцятипалої кишки, розлади ШКТ, що супроводжуються печією, відрижкою, метеоризмом і здуттям живота.
ІМУНО-ТОН (сироп) Корпорація "Артеріум", Україна.	Рідкий екстракт кореневищ з коренями елеутерокока колючого, настоянки трави звіробою звичайного, кореневищ з коренями ехінацеї пурпурової, допоміжні речовини.	Профілактика в осінньо-зимовий період застудних захворювань і вірусних інфекцій (включаючи грип); підвищення резистентності до екстремальних факторів навколишнього середовища; профілактики ГРВІ та грипу.
ІМУПРЕТ (таблетки, розчин) "Біонорика СЕ", Німеччина.	Сухі екстракти коренів алтеї лікарської, суцвіть хамоміли лікарської, трави хвоща польового, деревію звичайного, кульбаби лікарської, листя горіха грецького, кори дуба звичайного.	Лікування і профілактика гострих і хронічних захворювань дихальних шляхів, рецидиви хронічних запальних захворювань дихальних шляхів; інфекційні запальні захворювання верхніх дихальних шляхів у періоди епідемії; схильність до інфекцій через ослаблення захисних сил організму.
ІНГАЛПТ (аерозоль) АТ "Стома", Україна.	Ефірна олія листя евкаліпта, трави м'яти перцевої, стрептоцид розчинний,	Інфекційно-запальні захворювання ЛОР-органів, слизової оболонки ротової порожнини (тонзиліт, ла-

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
	сульфатіазол натрію гексагідрат, тимол, допоміжні речовини.	рингіт, фарингіт, афтозний і виразковий стоматити).
ІНСТІ (саше-пакет) "Хербіон Пакистан Прайвет Лтд.", Пакистан.	Сухі екстракти листя верби, чаю китайського, евкаліпта, адатоди судинної, коренів солодки голої, валеріани лікарської, трави фіалки пахучої, плодів фенхелю звичайного, допоміжні речовини.	Має протизапальні; жарознижуючі; седативні; потогінні; сечогінні; бактерицидні; противірусні властивості. Застосовують для лікування симптомів гострих респіраторних інфекцій: підвищення температури, головного болю, утрудненого дихання через ніс, болі в горлі, кашлю, застуди, закладеності носа.
ІНСТІ НОВА (саше-пакет) "Хербіон Пакистан Прайвет Лтд.", Пакистан.	Екстракти верби білої кори, адхатоди судинної листя, фіалки запашної листя і квіток, солодки голої коренів і кореневищ, чаю китайського листя, фенхелю звичайного плодів, евкаліпта листя, коренів валеріани лікарської, допоміжні речовини.	Має протизапальні; жарознижуючі; седативні; потогінні; сечогінні; бактерицидні; противірусні властивості. Застосовують для лікування симптомів гострих респіраторних інфекцій: підвищення температури, головного болю, утрудненого дихання через ніс, болі в горлі, кашлю, застуди, закладеності носа.
ІНТЕЛЛАН (капсули, сироп) "Хербіон Пакистан Прайвет Лтд.", Пакистан.	Сухі екстракти листя гінкго білоба, трави центелли азійської, херпестіса моннієра, плодів коріандру посівного, амомуашилового, ембліки лікарської.	Порушення мозкового кровообігу; розлад уваги або пам'яті; зниження інтелектуальних здібностей; астеничні стани, перенапруження і втоми; нейросенсорні порушення; підгострі депресивні стани і підвищена тривожність.
ІНУЛІН НУТРИМЕД (капсули) ТОВ "Нутримед", Україна.	Сухий екстракт кореня цикорію дикого.	Для зниження рівня глюкози, холестерину, тригліцеридів; нормалізації показників вуглеводного та ліпідного обмінів; запобігання виникнення судинних ускладнень при інсулінозалежному діабеті (II типу), атеросклерозі; профілактики цукрового діабету в осіб групи ризику.
ІСЛА-МІНТ (пастилки) "Енгельгард Арцнайміттель ГмбХ & Ко.КГ", Німеччина.	Сухий водний екстракт слоевищ ісландського моху, допоміжні речовини.	Має протизапальну, відхаркувальну, пом'якшувальну, імуностимулюючу дію. Захворювання верхніх дихальних шляхів інфекційно-запального та алергічного характеру (фарингіт, ларингіт, глосит); профілактика і лікування осиплості; при сухості, подразненні слизової носоглотки. У складі комплексної терапії при сухому кашлі, в тому числі при бронхіальній астмі.
ЙОХІМБЕКС-	Корені женьшеня, йохім-	Еректильна дисфункція та знижен-

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
ГАРМОНІЯ (капсули) "Борщагівський ХФЗ", Україна.	біну гідрохлорид, кислота аскорбінова, натрію селеніт, цинку оксид.	ня лібідо при неврозах, що супроводжуються порушенням потенції.
КАЛАНХОЕ СІК ТОВ "ФЗ Біофарма", Україна.	Сік зі свіжих пагонів каланхоє перистого. Допоміжні речовини: спирт етиловий 95%.	Гастрит, гастродуоденіт, хронічний ентероколіт, трофічні виразки, гнійні рани, опіки, пролежні, тріщини сосків у годуючих матерів, афтозний стоматит, гінгівіт.
КАЛІФІГ (сироп) "Стерлінг Хелс Продуктс Фармасьютікос", Вели- кобританія.	Сухий екстракт сенни го- стролистої, олія листя сенни гостролистої, ефір- ні олії пуп'янків гвоздич- ного дерева, листя м'яти перцевої, сироп плодів інжиру звичайного.	Атонічні запори, полегшення де- фекації при захворюваннях прямої кишки (геморой, проктит, анальні тріщини).
КАМАГЕЛЬ "КРКА", Словенія.	Густий екстракт суцвіть хамоміли лікарської, роз- чин алюмінію ацетотарт- рату.	Має протизапальну; антисептичну; ранозагоювальну, знеболювальну дію; дерматити; удари; вивихи; на- бряки; розтягування, крововиливи.
КАМІЗАН (гель) "Ейпіко", Єгипет.	Густий екстракт суцвіть хамоміли лікарської, ефір- на олія суцвіть хамоміли лікарської.	Дерматити; екземи; свербіж шкіри різної етіології; еритема і опіки, викликані рентгенівським і соняч- ним випромінюванням; тріщини шкіри; загоєння ран, виразок різної етіології, абсцесів, фурункулів.
КАМІЛЮДЕРМ (крем) "Зерум верк Бернбург", Німеччина.	Рідкий екстракт суцвіть хамоміли лікарської, гвайазулен.	Ушкодження шкіри на тлі запаль- ного, алергічного, дистрофічного процесів, у тому числі при розвит- ку ексудативних (мокнучих).
КАМІСТАД (гель) "Стада Арцнайміттель АГ", Німеччина.	Рідкий екстракт суцвіть хамоміли лікарської, лі- докаїну гідрохлорид.	Гінгівіт, стоматит, хейліт; еритема губ; пошкодження слизової при носінні протезів; прорізування зу- бів; проведення процедур у стома- тології.
КАНЕФРОН (краплі, драже) "Біонорика СЕ", Німеччина.	Рідкі або сухі екстракти трави золототисячника зонтичного, шкірки пло- дів шипшини, коренів любистку лікарського, листя розмарину лікарсь- кого.	Хронічні запальні захворювання сечового міхура (цистит) і нирок (пієлонефрит), у тому числі у вагі- тних; хронічні неінфекційні захво- рювання нирок; профілактика неф- ролітіазу, в тому числі після вида- лення конкрементів.
КАНЕФРОН «Н» (таблетки) "Біонорика СЕ", Німеччина.	Порошки трави золототи- сячника; коренів любист- ку лікарського; листя ро- змарину, допоміжні речо- вини.	Гострі та хронічні інфекційні за- хворювання нирок і сечового міху- ра; неінфекційні хронічні захворю- вання нирок; профілактичний засіб для попередження утворення сече- вих конкрементів.
КРАПЛІ ЗЕЛЕНІНА ТОВ "Житомирська фа-	Настоянки листя белла- донни звичайної, конвалії	ВСД; спазми органів ШКТ; нирко- ва і печінкова колька; гіперацид-

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
рмацевтична фабрика", Україна.	травневої, корені валеріани лікарської, ментол рацемічний.	ний гастрит; хронічний холецистит; дискінезія жовчовивідних шляхів.
КАРДІОВІТ (таблетки) ТОВ "Фіттекс", Україна.	Сироп шипшини, рідкий екстракт плодів глоду криваво-червоного, квітковий пилок.	Профілактика захворювань серцево-судинної системи; гіповітаміноз; високі фізичні і розумові навантаження; занепад сил; анемія; період відновлення після перенесених операцій та хвороб.
КАРДІОФІТ (настоянка) ТОВ "Ейм", Україна.	Рідкі екстракти з трави горицвіту весняного, плодів аморфи чагарникової, квіток глоду, бузини чорної; коренів валеріани, трави буркуну лікарського, плодів гіркокаштана звичайного, листя кропиви дводомної, листя і квіток конвалії травневої, листя м'яти перцевої, коренів солодки голої; трави собачої кропиви звичайної, пагонів омели білої; трави чебрецю повзучого, спирт етиловий 40%.	НЦД; неврози серця; пароксизмальна суправентрикулярна тахікардія; комплексне лікування ішемічної хвороби серця (стенокардія напруги I-II класу); гіпертонічної хвороби (I-II стадії); функціональні серцево судинні розлади. Кардіотонічна; антиаритмічна; м'яка гіпотензивна, седативна дія.
КАРДІОПЛАНТ (таблетки) "Швабе", Німеччина.	Сухий екстракт листя і квіток глоду.	Початкова стадія серцевої недостатності; ядуха; тахікардія при фізичному навантаженні.
КАРМІНАТИВУМ БЕБІНОС (краплі) "Дентинокс Гесельшафт фармасьютіше препарати Ленк та Шуппан КГ", Німеччина.	Рідкі екстракти плодів фенхелю звичайного, плодів коріандру посівного, суцвіть хамоміли лікарської.	Метеоризм у дітей; регулювання роботи травного тракту при болях, спричинених розладами.
КВЕРЦЕТИН-ПЕКТИН (гранули) "Борщагівський ХФЗ", Україна.	Кверцетин, допоміжні речовини.	Для профілактики і лікування місцевих променевих уражень після рентгено та γ-променевої терапії; пародонтозу; ерозивновиразкових захворювань слизової оболонки ротової порожнини; гнійно-запальних захворювань м'яких тканин; у комплексному лікуванні клімактеричного, вертебрально-больового синдрому; нейрорефлекторних проявів остеохондрозу хребта; хронічного гломерулонефриту; попередження ерозивно-виразкових уражень верхніх відділів травного тракту, викликаних прийомом не-

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
		стероїдних протизапальних засобів; НЦД; ішемічної хвороби; стенокардії напруги II - III ФК.
КЛІМАСЕД (розчин) ТОВ "Житомирська фармацевтична фабрика", Україна.	Рідкі екстракти трави пасифлори інкарнатної, материнки звичайної, трави меліси лікарської, листя шавлії лікарської, суцвіть липи серцелистої.	Комплексна терапія клімактеричного синдрому; захворювань нервової системи (головний біль, неврастенія, безсоння); легкої і помірної форми артеріальної гіпертензії.
КЛІМАПІН (настоянка) ПАТ ХФЗ "Червона зірка", Україна.	Рідкі екстракти плодів глоду, суплідь хмелю звичайного, трави собачої кропиви звичайної, листя кропиви дводомної, шавлії лікарської, трави материнки звичайної, листя або трави белладонни звичайної.	Клімактеричний синдром легкого та середнього ступеня вираженості; ВСД за гіпертонічним типом; гіпертонічна хвороба I ступеня; астено-невротичний синдром; НЦД; стреси.
КЛОСТЕРФРАУ МЕЛІСАНА (еліксир) "Клостерфрау", Німеччина.	Ефірні олії листя меліси лікарської, кореневищ з коренями оману високого, коренів тирличу жовтого, дягелю лікарського, кореневищ імбиру лікарського, плодів помаранчі гіркої, пуп'янків гвоздичного дерева, кореневищ альпійської лікарської, плодів перцю чорного, кардамону, мускатного дерева, кори кориичника цейлонського, спирт етиловий 59%.	Психовегетативні нервові розлади; диспепсичні явища нервового походження, профілактика і підтримуюча терапія при простудних захворюваннях. Зовнішньо: невралгічні болі, м'язові болі (міалгії).
КОМБУДОРОН (гель, мазь) "Веледа", Німеччина.	Настоянка суцвіть арніки гірської, листя кропиви дводомної, допоміжні речовини.	Опіки; сонячні опіки; гострі променеві ураження шкіри; укуси комах.
КОПРІВІТ (капсули) "Діет Фарма Гмбх.", Німеччина, "Фідіфарм Свісс", Хорватія.	Жирна олія насіння кропиви дводомної, гарбуза, зародків пшениці, натуральні токофероли.	Порушення сечовипускання і статеві функції, внаслідок аденоми і запальних захворювань передміхурової залози, після операцій на передміхуровій залозі.
КОРДЕВІТ (фітоконцентрат, таблетки) НВО "Екомед", Україна.	Рідкі екстракти листя м'яти перцевої, шавлії лікарської, квіток глоду криваво-червоного, нагідок лікарських, плодів гіркокаштана звичайного, коренів валеріани лікарської.	Ішемічна хвороба серця; стенокардія; міокардіосклероз; міокардити; ревматичні ураження серця, міокардіодистрофія; тахікардія; післяінфарктні стани; профілактика інфаркту міокарда; попередження гіпертрофічних змін серцевих тканин.
КОРВАЛДІН (краплі)	Ефірна олія листя м'яти перцевої, суплідь хмелю	Болі в області серця; порушення серцевого ритму за типом синусо-

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
АТ "Фармак", Україна.	звичайного, етиловий ефір α-бромізовалеріанової кислоти, фенобарбітал.	вої тахікардії; невротичні стани; ранні стадії артеріальної гіпертензії; спазми гладенької мускулатури органів ШКТ (жовчні і кишкові кольки).
КОРВАЛОЛ (краплі) АТ "Фармак", Україна.	Ефірна олія листя м'яти перцевої; етиловий ефір α-бромізовалеріанової кислоти, фенобарбітал.	Різко виражені спазми коронарних судин; тахікардія; безсоння; ранні стадії гіпертонічної хвороби; спазми кишечника.
КОФІТОЛ (таблетки, розчин, розчин для ін'єкцій) "Лабораторіес Роза-Фітофарм", Франція.	Таблетки: сухий екстракт свіжого листя і кошиків артишоку посівного. Розчин: сухого екстракту свіжого листя артишоку. Розчин для ін'єкцій: сухий екстракт листя артишоку посівного, допоміжні речовини.	Гепатит хронічний; некалькульозний хронічний холецистит; ацетонемія; жировий гепатоз; атеросклероз; цироз печінки; гіпокінетичний варіант дискінезії жовчовивідних шляхів; хронічна інтоксикація; олігурія при цирозі печінки і серцевій недостатності; хронічна ниркова недостатність; ожиріння; хронічний нефрит.
КОФОЛ (льодяники зі смаком полуниці, меду, ананаса, апельсина, малини) "Чараки Фармацевтікалз", Індія.	Сухі екстракти коренів солодки голої, куркуми довгої, кореневищ імбиру лікарського, плодів терміналії беллерійської, ментолу, допоміжні речовини.	Комплексна терапія запальних захворювань верхніх дихальних шляхів різної етіології: гостра та хронічна форма бронхіту, тонзиліт, фарингіт, ларингіт, запальні захворювання глотки, професійний «лекторський» ларингіт, механічні подразнення слизової оболонки дихальних шляхів.
КОФОЛ (мазь) "Чараки Фармацевтікалз", Індія.	Ефірна олія евкаліпта, плодів мускатного дерева, тимол, олія терпентинова, камфора, ментол. Допоміжні речовини: компоненти мазевої основи.	Запальні захворювання верхніх дихальних шляхів: тонзиліт, риніт, синусит, фарингіт, бронхіт. Симптоматичний засіб при головному болю.
КОФОЛ (сироп) "Чараки Фармацевтікалз", Індія.	Сухі екстракти листя адатоди судинної, базиліка священного, коренів солодки голої, плодів пасльону жовтоплідного, терміналії беллерійської, ялівцю звичайного, трави фіалки запашної, клеродендрона серпоподібного, плодів перцю довгого, чорного, кубеба, куркуми довгої, коренів імбиру лікарського, анациклос піретриновий, амонію хлорид, допоміжні речовини.	Виявляє антисептичні, потогінні, загальнозміцнюючі властивості. Лікування всіх видів кашлю, що розвивається при інфекціях верхніх дихальних шляхів. Полегшує дихання, зменшує ринорею і гіперемію слизової оболонки носа, сприяє розрідженню мокротиння, полегшує його виведення з дихальних шляхів, а зменшує вираженість нападів непродуктивного кашлю, попереджає розвиток бронхоспазму при обструктивних захворюваннях дихальних шляхів.
КРАТАЛ	Густі екстракти плодів	Знижує артеріальний тиск, покращує

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
(таблетки) ПАТ "Борщагівський ХФЗ", Україна.	глоду криваво-червоного, трави собачої кропиви звичайної, допоміжні речовини.	щує насосну і скоротливу функції міокарда, покращує кровопостачання серцевого м'яза і його функціональний стан, нормалізує частоту серцевих скорочень. Для лікування НЦД, комплексної терапії пострадіаційного синдрому, хронічної ішемічної хвороби серця.
КРАТАЛ ДЛЯ ДІТЕЙ (таблетки) ПАТ "Борщагівський ХФЗ", Україна.	Густі екстракти плодів глоду криваво-червоного, трави собачої кропиви звичайної, допоміжні речовини.	У педіатричній практиці для терапії пацієнтів з вегетативними розладами. Проявляє антиангінальну; кардіотонічну; антигіпоксичну, антиагрегантну; антиаритмічну; енерготропну; адаптогенну, м'яку седативну дію; поліпшує коронарний кровообіг і функціональний стан серцевого м'яза; нормалізує частоту серцевих скорочень і артеріальний тиск.
ЛЕГАЛОН (таблетки) "Мадаус ГмбХ.", Німеччина.	Сухий екстракт плодів розторопші плямистої.	Ураження печінки при алкоголізмі; хронічні інтоксикації печінки гепатотоксичними речовинами. Для підтримуючої терапії при хронічних запальних захворюваннях печінки і цирозах.
ЛЬОДЯНИКИ «С» АНІСУ І ФЕНХЕЛЮ + ВІТАМІН С, ДР. ТАЙСС "Др. Тайсс Натурварен ГмбХ.", Німеччина.	Ефірна олія плодів анісу звичайного, фенхелю звичайного, листя м'яти перцевої, ментол, вітамін С, допоміжні речовини.	Дезінфікуючий засіб, пом'якшення подразнення горла і верхніх дихальних шляхів, зміцнення імунітету, джерело вітаміну С.
ЛЬОДЯНИКИ ЗІ СМАКОМ ЛИПИ І ЛИМОНУ + ВІТАМІН С, ДР. ТАЙСС "Др. Тайсс Натурварен ГмбХ.", Німеччина.	Сухий екстракт суцвіть липи, аскорбінова кислота, ефірна олія шкірки лимона, допоміжні речовини.	Простудні захворювання; протизапальний; жарознижувальний засіб.
ЛЬОДЯНИКИ ЗІ СМАКОМ ШАВЛІ І ЛИМОННОЇ МЕЛІСИ З ВІТАМІНОМ С, БЕЗ ЦУКРУ, ДР. ТАЙСС "Др. Тайсс Натурварен ГмбХ.", Німеччина.	Ефірна олія листя шавлії лікарської, меліси лікарської, аскорбінова кислота, допоміжні речовини.	Нормалізація стану верхніх дихальних шляхів; протизапальна дія при подразненні горла.
ЛЬОДЯНИКИ З ЕКСТРАКТОМ ЕХІНАЦЕЇ, ДР. ТАЙСС "Др. Тайсс Натурварен	Сухий екстракт коренищ з коренями ехінацеї пурпурової, ментол.	Профілактика ГРВІ та ГРЗ; лікування простудних захворювань і грипу; інфекційно-запальні захворювання носоглотки, ротової порожнини.

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
ГмбХ", Німеччина.		
ЛЬОДЯНИКИ ЕВКАЛПТА З МЕНТОЛОМ, ДР. ТАЙСС "Др. Тайсс Натурварен ГмбХ", Німеччина.	Ефірна олія листя евкаліпта, м'яти перцевої, ментол, допоміжні речовини.	Бактерицидна дія; пом'якшує кашель і роздратування верхніх дихальних шляхів; освіжає дихання.
ЛІВ 52 (таблетки) "Хімалайя Драг Ко. Лтд.", Індія.	Порошки коренів каперсів колючих, цикорію звичайного, плодів пасльону чорного, кори терміналії аржун, листя касії західної, трави деревію звичайного, тамариксу галльського; оброблений паром екстракт суміші лікарської сировини (листя екліпти білої, корені берхавії розлогої, листя філантуса нірурі, корені свинчатки цейлонської, плоди ембелії смородинової, рутки лікарської, стебла тіноспори сердцелисної, насіння редьки посівної, плоди ембліки лікарської, шкірки плодів терміналії хебула, трави рутки лікарської), допоміжні речовини.	Порушення функції печінки при вірусному і токсичному гепатиті; цироз печінки; розлади функції печінки у дітей. Препарат сприяє відходженню газів з кишечника, підвищує апетит; поліпшує травлення; пороявляє детоксикуючу дію при отруєннях алкоголем.
ЛІЗОРМ (фітоконцентрат, таблетки) НВО "Екомед", Україна.	Рідкі екстракти листя кропиви дводомної, трави спориша звичайного, звіробою звичайного, золототисячника зонтичного, суніці лісової, листя чистотілу великого, суцвіть цмину піскового, плодів аронії чорноплодої, коренів барбарису звичайного.	Аутоімунний тиреоїдит; склеродермія; розсіяний склероз; системна червона вовчанка; васкуліти; міастенія; інсулінозалежний діабет; гломерулонефрит; хронічні гепатити.
ЛЕПЕХИ КОРЕНЕВИЩЕ АТ "Лубнифарм", Україна.	Лепеха звичайна, кореневище.	Неспецифічні розлади функції травного тракту. Місцево - при запальних захворюваннях порожнини рота і горла.
ЛІНКАС ЛОР (пастилки м'ятні, лимонно-медові, апельсинові) "Хербіон Пакистан Прайвет Лтд.", Пакистан.	Сухі екстракти листя адхатоди судинної, плодів і коренів перцю довгого, коренів солодки голої, листя гісопу лікарського, кореневищ з коренями	Посилення відходження мокроти; полегшення дихання; зменшення непродуктивного кашлю, зниження подразнення слизових оболонок дихальних шляхів за рахунок місцево анестезуючої дії.

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
	альпінії галанга; квіток фіалки пахучої, допоміжні речовини.	
ЛІНКАС (сіроп), ЛІНКАС БАЛМ (мазь) ЛІНКАС ПАСТИЛКИ (зі смаком апельсина, м'яти, меду та лимону) "Хербіон Пакистан Прайвет Лтд.", Пакистан.	Сухі екстракти листя адхатоди судинної, плодів кордії широколистої, алтеї лікарської, плодів і коренів перцю довгого, плодів зизифуса справжнього, квіток і листя ономи приквіткової, коренів солодки голої, листя гісопу лікарського, кореневищ з коренями альпінії галанга, квіток фіалки запашної, допоміжні речовини.	Запальні захворювання дихальних шляхів: гострий, хронічний фарингіт, трахеїт і бронхіт.
ЛІНКАС ПЛЮС (сіроп), ЛІНКАС ПЛЮС ЕКСПЕКТОРАНТ (сіроп) "Хербіон Пакистан Прайвет Лтд.", Пакистан.	Густі екстракти листя адхатоди судинної; квіток і листя базиліка звичайного, насіння алтеї лікарської, плодів пасльону жовтоплідного, корду широколистого, перцю довгого, анісу зірчастого, коренів солодки голої, допоміжні речовини. "Лінкас плюс експекторант": сухі екстракти листя адхатоди судинної, плодів анісу зірчастого, плодів пасльону жовтоплідного, листя і квіток базиліка звичайного, насіння алтеї лікарської, коренів солодки голої, плодів кордії широколистої, плодів і коренів перцю довгого, допоміжні речовини.	Комплексна терапія запальних захворювань верхніх і нижніх дихальних шляхів: бронхіт, пневмонія, бронхіальна астма і туберкульоз, застуда, кашель курця, запальні захворювання верхніх дихальних шляхів (ларинго-фарингіт, трахеїт, трахеобронхіт).
ЛЮКОН ЛЮЦЕРНА "ЕКОНІКА" (супозиторії), ФОП Бородатов О. І., Україна.	Сухий екстракт трави люцерни посівної. Допоміжні речовини: компоненти супозиторної основи.	Для лікування цукрового діабету; в проктології при лікуванні: геморою, тріщин заднього проходу, проктитів, сигмоїдитів; у гінекології при лікуванні аднекситів, ерозії шийки матки, вульвовагінітів, в урології при лікуванні простатитів, циститів, уретритів, аденоми простати.
ЛЮТЕЇН-КОМПЛЕКС	Таблетки: лютеїн із пелю-	Дистрофічні захворювання сітків-

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
(таблетки, капсули) ТОВ "Еліт-Фарм", Україна.	сток суцвіть нагідок лікарських, сухий екстракт плодів чорниці звичайної, вітаміни С, Е, А, β-каротин, Zn, Cu, Se, T. Капсули: лютеїн, кверцетин, цинку аспарагінат, вітаміни Е, В ₁ , В ₂ , В ₆ , С, В ₁₂ РР, D-пантотенат кальцію, фолієва кислота, біотин.	ки; симптом "втоми" очей; серцево-судинні захворювання; гіпертонія; ревматоїдний артрит; діабет для профілактики захворювань очей; вікові зміни в структурах ока, пов'язані з процесами старіння.
ЛЮТЕЇН ІЗ БЕТА КАРОТИНОМ (таблетки) ТОВ "Новий час", Україна.	Лютеїн, β-каротин, кальцію стеарат, мікрокристалічна целюлоза, лактоза, крохмаль.	Нормалізація гостроти зору; профілактика і лікування катаракти; профілактика онкологічних захворювань жіночих репродуктивних органів.
МАГОЛАН (капсули) "Біонал Інтернешнл БВ", Нідерланди.	Сухі екстракти плодів ананасу, трави меліси лікарської, коренів тирличу жовтого, мартинії запашної, кори харонгі мадагаскарської, жовчі, ефірна олія плодів анісу звичайного, кмину звичайного.	Поліпшення травлення при переїданні, метеоризмі, спастичних болях у животі.
МАЗЬ АРНІКИ, Др. ТАЙСС "Dr.Theiss Naturwaren GmbH", Німеччина.	Настоянка арніки, допоміжні речовини.	Розтягнення та тупі травми, лікування порізів та забиття, розривів шкіри та опіків, для спортивного масажу.
МАЗЬ НАГІДОК ЛІКАРСЬКИХ, ДР. ТАЙСС "Др. Тайсс Натурварен ГмбХ.", Німеччина.	Густий екстракт суцвіть нагідок лікарських, допоміжні речовини.	Варикозне розширення вен; запалення вен; рани; опіки; обмороження; пролежні.
МАЗЬ ЖИВОКОСТУ, ДР. ТАЙСС "Др. Тайсс Натурварен ГмбХ.", Німеччина	Настойка коренів живокосту, вітамін Е, ефірна олія хвої сосни лісової, хлорофіл, допоміжні речовини.	Грижа міжхребцевого диска; удари; трофічні виразки; рани, що довго не загоюються; сухість і тріщини шкіри; екзема; синці; біль в області спини, попереку, суглобів; переломи кісток, вивихи.
МАЗЬ ЖИВОКОСТУ З ВІТАМІНОМ Е НА БДЖОЛИНОМУ ВОСКУ "Др. Мюллер Фарма", Чехія.	Рідкий екстракт кореня живокосту, вітамін Е, віск жовтий, допоміжні речовини.	Травми та захворювання опорно-рухового апарату у дорослих та дітей старше 12 років; має протизапальну дію; стимулює репаративні процеси в шкірі. Комплексна терапія радикуліту, ішіасу, міозиту; незначних пошкодженнях шкірних покривів.
МАРАСЛАВІН (розчин) "АТ Софарма", Болгарія.	Рідкі екстракти трави полину понтійського, чабера садового, пуп'янок гвоз-	Лікуванні пародонтозу, в післяопераційний період при хірургічному лікуванні пародонтозу, альвеолар-

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
	дичного дерева, плодів перцю чорного, кореневищ імбиру лікарського.	ної піореї.
МАРАТОНІК (розчин) "КРКА", Словенія.	Ефірна олія листя евкалипта, розмарину лікарського, плодів ялівцю звичайного, терпентинна ефірна олія, рідкий екстракт арніки гірської, камфора, ментол, метилсаліцилат.	Для масажу при заняттях спортом; втомі, перенапруженні, болю в м'язах, люмбаго, невралгії.
МАСТОФОРТ (таблетки) ТОВ "Біовіт", Україна.	Сухі екстракти плодів гарбуза звичайного, шипшини, коренеплодів буряка цукрового, листя капусти брокколі, капусти білокачанної, персика звичайного, горіха грецького, слоєвищ ламінарії цукрової, коренів кульбаби лікарської, будяка колючого, насіння льону посівного, кальцію глюконат, цинку оксид, селену нітрат, вітаміни Е, В ₂ , В ₄ , В ₆ , В ₈ , С, РР, А.	Профілактика простатиту і аденоми простати у чоловіків; зміцнення здоров'я дітей та підлітків.
МЕМОПЛАНТ (капсули) "Др. Вільмар Швабе ГмбХ. Ко. КГ", Німеччина.	Сухий екстракт листя гінкго білоба, допоміжні речовини.	Дисциркуляторна енцефалопатія (інсульт, похилий вік), порушення периферичного кровообігу і мікроциркуляції, синдром Рейно; нейро-сенсорні порушення.
МЕМОРІН (краплі) ТОВ "Житомирська фармацевтична фабрика", Україна.	Сухий екстракт листя гінкго білоба дволопатевого, допоміжні речовини: спирт етиловий 70%.	Дисциркуляторна енцефалопатія (інсульт, похилий вік), порушення периферичного кровообігу і мікроциркуляції, синдром Рейно; нейро-сенсорні порушення.
МЕНОДОРА (краплі) "Веледа АГ", Німеччина.	Рідкі екстракти плодів майорану садового, кори дуба звичайного, трави грициків, трави майорану садового, суцвіть деревію звичайного, листя кропиви дводомної.	Дисменорея, аменорея, гіпо- та гіперменорея; дівчаткам-підліткам – у період встановлення менструального циклу.
МЕНТОКЛАР (гель) "Лек", Словенія.	Ефірна олія листя евкалипта, трави м'яти перцевої, чебрецю повзучого, хвої кедрі сибірського, терпентинова ефірна олія, камфора, ментол, допоміжні речовини.	Нежить, кашль, ларингіт, трахеїт, бронхіт. У формі гелю при артралгії і міалгії.
МЕНТОКЛАР	Ефірна олія листя евкали-	Прискорення виділення бронхіаль-

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
(краплі для інгалацій) "Лек", Словенія	пта, м'яти перцевої, чебрецю повзучого, хвої кедр сибірського, олія терпентинна, ментол.	ної слизу при хронічному запаленні бронхів; розрідження густого і в'язкого секрету; полегшує відхаркування.
МІОТРОП (фітоконцентрат) НВО "Екомед", Україна.	Рідкі екстракти листя алое деревовидного, суцвіть арніки гірської, плодів вівса посівного, обліпихи крушиновидної, ялівцю звичайного, коренів елеутерококу колючого, бульб зозулинця плямистого.	Підвищення пружності і тонусу м'язів обличчя, шиї, живота та інших частин тіла; зниження целюліту; міопатії; ослаблення черевної стінки.
МУКАЛТИН (таблетки) ТОВ Фармацевтична компанія "Здоров'я", Україна.	Суміші полісахаридів із коренів алтеї лікарської, допоміжні речовини.	Гострі і хронічні захворювання органів дихання, що супроводжуються утворенням мокротиння підвищеної в'язкості.
МУСІНУМ (таблетки) "Иннотек Інтернаціональ", Франція.	Сухі екстракти плодів крушини ламкої, зелених плодів анісу звичайного, порошоків кори жостеру проносного, листя касії, белладонни лікарської, трави больдо, смоли трави берізки стрілолистої, жовчі порошкоподібної.	Симптоматичне лікування хронічних запорів (для хворих, що страждають атонією кишечника, при тривалому постільному режимі та в літньому віці).
НАРІСАН (бальзам-спрей для носа) ТОВ "Леккос", Україна.	Рідкі екстракти меду бджолиного, суцвіть нагідок лікарських, пагонів і листя гамамелісу віргінського, каланхое перистого, ефірна олія листя чайного дерева, евкаліпта, пагонів і листя каяпута, листя м'яти перцевої, хвої сосни лісової, кедр сибірського, олія оливкова.	Гострі запальні захворювання верхніх дихальних шляхів; гострі респіраторні вірусні інфекції, що супроводжуються виділеннями з носа, чханням, утрудненим носовим диханням.
НЕВРІН (фітоконцентрат, таблетки) НВО "Екомед", Україна.	Рідкі екстракти трави полину гіркокого, плодів ялівцю звичайного, бобів харчових, насіння гіркокаштана звичайного, коренів валеріани лікарської.	Неврозоподібні, астеничні і депресивні стани після інсультів; нейроциркуляторні порушення; ВСД; наслідки травм голови; гострі порушення мозкового кровообігу.
НЕОНОКС ІЗ ЕКСТРАКТОМ ЦИКЛАМЕНА ТА М'ЯТОЮ (краплі) "Неофлора", Україна.	Олійні екстракти прополісу, коренів цикламена перського, листя м'яти перцевої, ефірна олія листя м'яти перцевої, олія оливкова.	Профілактика гострих ринітів, гострих і хронічних синуситів, алергічного риніту, ринофарингіту, фронтиту; комплексної терапії запальних захворювань ЛОР-органів.

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
НЕОНОКС ФОРТЕ (краплі) "Неофлора", Україна.	Олійні екстракти бруньок сосни лісової, суцвіть нагідок лікарських, листя подорожника великого, плодів обліпихи крушиновидної, ефірна олія евкаліпта, трави лаванди лікарської, листя чайного дерева, олія персикова, вазелінова, прополіс.	Профілактики запалення навколосових пазух; профілактика респіраторних інфекцій під час епідемій; запобігання набрякості слизової носа при переохолодженні і нежиті; профілактика інфекційного, алергічного і атрофічного риніту, риносинуситу, ринофарингіту.
НЕОНОКС ФОРТЕ 3 ЕКСТРАКТОМ ЦИКЛАМЕНА (краплі) "Неофлора", Україна.	Олійні екстракти коренів цикламена перського, прополісу, листя евкаліпта, алое деревовидного, каланхое перистого, тимол, олія оливкова.	Профілактика респіраторних інфекцій під час епідемій; профілактика запалення навколосових пазух.
НЕРВОФЛУКС (капсули) "Наттерманн ГмБХ.", Німеччина.	Сухі екстракти суцвіть помаранчі, трави лаванди, листя меліси, кореня солодки, суплідь хмелю звичайного, коренів валеріани лікарської.	Нервові збудження, безсоння, порушення засинання; седативна дія на центральну нервову систему.
НЕФРОВІД (капсули) "Indian Herbs Rescarch & Supply Co.Ltd", Індія.	Сухі екстракти трави якорців сланких, стебел тіноспіри серцелистої, трави берхавії розлогої, кори кратеви, плодів терміналії, листя бадану язичкового, плодів ембліки лікарської, муміє.	Інфекції сечовивідних шляхів; хворобливе сечовипускання; хронічна ниркова недостатність; нефрит і нефротичний синдром; мікроальбумінурія; виражена протеїнурія.
НЕФРОФІТАМ-АМІНОФІТ (таблетки) "Прима флора", Дніпро, Україна.	Сухі екстракти бульб топінамбура, плодів бузини чорної, кореня петрушки городньої, плодів барбарису звичайного, трави хвоща польового, хвої сосни звичайної, аргінін, лізин, аспарагінова кислота.	Профілактика та оптимізація лікування запальних захворювань нирок, сечовивідних шляхів і сечового міхура, гінекологічних та урологічних захворювань. Сприяє виведенню солей з суглобів і нирок, надходженню вітамінів до організму.
НЕФРОПАТІН (фітоконцентрат, таблетки) НВО "Екомед", Україна.	Рідкі екстракти листя чаю зеленого, листя мучниці звичайної, брусниці, трави споришу звичайного, суниці лісової, фіалки триколірної і польової, хвоща польового, суцвіть волошки синьої, цмину піскового.	Видалення азотовмісних речовин з організму; нормалізація електролітного балансу крові, функції ацидоамоніогенезу; регуляція об'єму крові, обмін білків, ліпідів і вуглеводів; стабілізація рН крові та інших гомеостатичних функцій нирок.
НЕФРОФІТ (сироп) ТОВ "ЕЙМ" на замов-	Водні екстракти бруньок берези білої, трави спориша звичайного, трави	Профілактика сечокам'яної хвороби, запальних захворювань нирок. Сприяє покращенню функціону-

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
лення ПП "Лекраст", Україна.	хвоща польового, плодів шипшини, допоміжні речовини.	вання нирок і сечостатевої системи, складу сечі, виведенню солей.
НЕФРОФІТ (таблетки) ТОВ "ЕЙМ" на замовлення ПП "Фітоаптека Чистякова", Україна.	Сухі екстракти трави хвоща польового, квіток бузини чорної, трави споришу звичайного, суцвіть ромашки лікарської, трави буркуну лікарського, череди трироздільної, листя мучниці звичайної, м'яти перцевої, плодів кропу пахучого, допоміжні речовини.	Профілактика і комплексна терапія запальних захворювань нирок і сечовивідних шляхів, що супроводжуються зниженням сечовидільної та азотовидільної функції (сечокам'яна хвороба, цистити, захворювання органів малого таза).
НЕФРОФІТ ФІТОКОМПЛЕКС (настоянка) "Нове життя", Дніпро, Україна.	Рідкі екстракти трави глухої кропиви білої, деревію звичайного, споришу звичайного, шишок ялини європейської, листя шавлії лікарської, горіха грецького, суплідь хмелю звичайного.	Нефрит, цистит, сечокам'яна хвороба, гломерулонефрит, уретрит, піелонефрит, хронічна ниркова недостатність, дизурія, піеліт.
НЕФРОФЛОР (таблетки) "Нове життя", Дніпро, Україна.	Сухі екстракти трави хамоміли лікарської, коренів солодки голої, листя мучниці звичайної, прополісу, допоміжні речовини.	Профілактика захворювань нирок і сечовивідних шляхів різної етіології.
НОВА ФІГУРА, ДР. ТАЙСС (капсули) "Натурварен ГмбХ., Др. Тайсс ", Німеччина.	Сухі екстракти слоєвищ фукуса пухирчастого, коренів ревеню, плодів сливи звичайної, порошку кореня солодки.	Зменшення жирових відкладень; стимулювання функції щитоподібної залози; нормалізація обміну речовин: запобігання надмірному накопичення рідини в тканинах; прискорення окисно-відновних процесів, виведення шлаків з організму.
НОВО-ПАСИТ (таблетки, розчин) "ТЕВА Чех Індастріз с.р.о.", Чехія.	Таблетки: сухі екстракти коренів валеріани лікарської, трави меліси лікарської, пасифлори інкарнатої, звіробою звичайного, листя і квіток глоду, квіток бузини чорної, суплідь хмелю звичайного, гвайфенезин, допоміжні речовини. Розчин: рідкі екстракти коренів валеріани лікарської, трави меліси лікарської, звіробою звичайного, листя і квіток глоду,	Неврастенія і невротичні реакції, що супроводжуються роздратуванням, тривогою, страхом, втомою, неухважністю, безсоння (легкі форми); головний біль, зумовлений нервовим напруженням; мігрень; функціональні захворювання ШКТ; симптоматичний засіб при НЦД і клімактеричному синдромі; сверблячі дерматози, обумовлені психологічним навантаженням.

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
	бузини чорної, трави пасифлори інкарнатної, суплідь хмелю звичайного, гвайфенезин, допоміжні речовини.	
НОРК (фітоконцентрат) НВО "Екомед", Україна.	Рідкі екстракти трави звіробою звичайного, суцвіть липи серцелистої, стовпчиків з приймочками кукурудзи, кореневищ айру болотного, коренів солодки голої.	Нормалізація кислотності шлункового соку; відновлення слизової оболонки шлунка при гіперацидному ерозивному гастриті і виразковій хворобі шлунка; зменшення або усунення відчуття печії, нудоти, болю в шлунку.
НІЧНИЙ СОН (капсули) "Біонал Інтернешнл Б.В.", Нідерланди.	Сухі екстракти коренів валеріани лікарської, суплідь хмелю звичайного, трави меліси лікарської, вітамін В ₁ .	Функціональні розлади сну; неврози; стресові навантаження; клімактеричний синдром; нервові розлади.
НУТРОФ ТОТАЛ (капсули) "Біокодекс Лаб.", Франція.	Густі екстракти суцвіть чорнобривців прямостоячих, плодів червоного винограду, риб'ячий жир, вітаміни Е і С, дріжджі (збагачені селеном), глутатіон, міді сульфат, цинку сульфат.	Профілактика дефіциту антиоксидантів та інших речовин при нераціональному харчуванні, високих зорових навантаженнях, у період формування органу зору; комплексна терапія вікових патологій органів зору.
ОБЛЕПОЛ-ЛХ (супозиторії) ПрАТ "Лекхім-Харків", Україна.	Олія плодів обліпихи крушиновидної, допоміжні речовини.	Кольпіти; ерозії шийки матки в гінекології, в проктології при лікуванні тріщин ануса, виразковій захворювання в гінекології та проктології.
ОКОВІТ-ЕКСТРАКТ ЧОРНИЦІ (капсули, таблетки) ТОВ "Еліт-Фарм", Україна.	Сухий екстракт плодів чорниці, вітаміни Е, В ₁ , В ₂ , В ₃ , В ₆ , В ₁₂ , С, В ₉ , РР, Н, Zn, β-каротин.	Зняття втоми очей при високих навантаженнях; відновлення сприйняття кольорів; зміцнення капілярів очного дна; нейтралізація шкідливих впливів навколишнього середовища.
ОКЮВАЙТ ЛЮТЕЇН ФОРТЕ (таблетки) "Шовен Анкерфарм ГмбХ.", Німеччина.	Лютеїну (з суцвіть <i>Tagetes patula</i> L.), зеаксантин (з суцвіть <i>Tagetes patula</i> L.), вітамін С, вітамін Е, Se (селенові дріжджі), Zn, допоміжні речовини.	Додаткове джерело вітамінів С, Е, цинку, селену, каротиноїдів, антиоксидантів для створення оптимальних дієтологічних умов, забезпечення нормальної і відновлення порушеної функції зору, поліпшення його гостроти, сприйняття і розпізнавання кольору, захисту від вільних радикалів.
ОЛІЯ ОБЛІПИХОВА АТ "Лекхім", Україна.	Ліпофільний екстракт плодів і листя обліпихи крушиновидної, допоміжні речовини.	Кольпіти, ендочервіцити, комплексна терапія виразкової хвороби шлунка і дванадцятипалої кишки.
ОЛІЯ НАСІННЯ	Олія насіння гарбуза,	Профілактика і комплексне ліку-

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
ГАРБУЗА ТОВ "Біофарма", Україна.	допоміжні речовини.	вання простатиту, аденоми передміхурової залози; захворювання нирок, сечового міхура і уретри.
ОЛІЯ НАСІННЯ ГАРБУЗА (капсули) "Енджі", ТОВ "Фармаком", Україна.	Олія насіння гарбуза, допоміжні речовини.	Профілактика атеросклерозу; при зниженні потенції; джерело поліненасичених ω-6-жирних кислот, цинку.
ОЛІЯ НАСІННЯ ГАРБУЗА (фітосвічки) ПАТ "Монфарм", Україна.	Олія насіння гарбуза, допоміжні речовини.	Комплексне лікування простатиту, що супроводжується порушенням сечовипускання; доброякісна судинна гіперплазія передміхурової залози I-II стадії; цистит, уретрит; геморой; хронічний запор; проктит.
ОЛІЯ ШИПШИНИ ТОВ "Біостимулятор", Україна.	Поліненасичені і насичені жирні кислоти, вітаміни С, А, токоферолі, каротиноїди, мікроелементи (Mn, Cu, Sr, Md), макроелементи (Fe, Mg, K, Ca, P).	Ранозагоювальний засіб при пролежнях, трофічних виразках гомілок, дерматозах, неспецифічному виразковому коліті, опіках, гінгівітах, стоматитах.
ОСТЕОАРТІЗІ АКТИВ (таблетки) "Австраліан Фармасьютікел Мануфактурерс Пті Лтд.", Австралія.	Глюкозаміну гідрохлорид, сухі екстракти трави селери пахучої, кори верби білої, кореневищ імбиру лікарського, допоміжні речовини.	Остеоартроз; остеоартрит, ревматизм, фіброзити; міозит; набряклий і больовий синдроми при артриті та подагрі; поліпшення рухливості суглобів; уповільнення процесу руйнування хряща; поліпшення кровообігу в суглобах; оперативні втручання на суглобах; артроскопії.
ОСТЕОАРТІЗІ МАКС (таблетки) "Австраліан Фармасьютікел Мануфактурерс Пті Лтд.", Австралія.	Глюкозаміну гідрохлориду; вітамін D ₃ ; вітамін K ₁ ; кальцію карбонат; рутин; сухі екстракти листя гінго білоба дволопатевого; плодів чорниці звичайної; трави гісопу лікарського; кори верби білої; трави центелли азійської, допоміжні речовини.	Остеоартроз великих суглобів; варикозне розширення вен, остехондроз; патології опорно-рухового апарату, що супроводжуються варикозним розширенням вен нижніх кінцівок, венозною недостатністю, супутні порушень мозкового кровообігу; запальний процес у хрящах, уповільнення їх руйнування і відновлення; збільшення рухливості суглобів, тонуусу вен і кровотоку.
ПАНКРЕН (фітоконцентрат, таблетки) НВО "Екомед", Україна.	Рідкі екстракти листя чаю зеленого, берези, трави бобівника трилистого, фіалки триколірної і польової, звіробою звичайного, череди трироздільної, деревію звичайного, золототисячника зонтичного, плодів шипшини, аронії чорноплодої, кореневищ айру болотного.	Ферментативна недостатність підшлункової залози; ферментопатія; хронічний панкреатит.

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
ПЕКТОЛВАН ПЛЮЩ (сироп, капсули) АТ "Фармак", Україна.	Сухий екстракт листя плюща кучерявого, допоміжні речовини.	Гострі запальні захворювання дихальних шляхів, що супроводжуються кашлем; симптоматичне лікування хронічних запальних захворювань бронхів; спазмолітична, протизапальна, антимікробна дія.
ПЕКТОЛВАН ФІТО ІСЛАНДСЬКИЙ МОХ (екстракт складний відхаркувальний) АТ "Фармак", Україна.	Рідкі екстракти кореневищ оману високого, слоевищ ісландського моху, настоянки коренів мильнянки лікарської; трави гісопу лікарського, трави чебрецю звичайного, допоміжні речовини.	Комплексне лікування гострих респіраторних захворювань, бронхітів і захворювань легень, що супроводжуються утрудненим відходженням мокротиння, кашлем, у тому числі сухим, болючим; відхаркувальна; антимікробна; обволікаюча дія.
ПЕКТОСОЛ (екстракт рідкий) АТ "Фармак", Україна.	Рідкі екстракти кореневищ з коренями оману високого, коренів мильнянки лікарської, трави гісопу лікарського, слоевищ моху ісландського, гліцерин.	Відхаркувальна; протикашльова; протизапальна; антимікробна дія; бронхіти, різні захворювання легень, що супроводжуються утрудненим відходженням мокротиння, кашлем, катаральна ангіна.
ПЕРАЛВЕКС (розчин, гель) "Норжін Фарма", Франція.	Розчин: сухий екстракт коренів ревеню, саліцилова кислота, спирт етиловий 61%. Гель: сухий екстракт коренів ревеню, саліцилова кислота, допоміжні речовини.	Запальні та інфекційно-запальні захворювання порожнини рота (стоматит, гінгівіт, періодонтит, альвеоліт при моно- і в складі комбінованої терапії); пошкодження слизової оболонки порожнини рота; гінгівіт, викликаний носінням зубних протезів; хвороби росту зубів.
ПЕРСЕН (таблетки), ПЕРСЕН ФОРТЕ (капсули) "Лек", Словенія.	Нативні екстракти коренів валеріани лікарської; листя меліси лікарської; листя м'яти перцевої.	Неврози, що супроводжуються психоемоційним збудженням, зниженням уваги, безсонням, занепокоєнням.
ПЕРСЕН КАРДІО (капсули) "Сандоз ГмБХ.", Німеччина; "Лек", Словенія.	Сухі екстракти трави пасифлори інкарнатної; листя і квіток глоду, допоміжні речовини.	Тимчасові легкі форми психічної напруги, занепокоєння і збудження; функціональні порушення з боку серця і системи кровообігу, пов'язані зі стресом.
ПЕРТУСИН (сироп) ФФ "Віола", Україна.	Рідкий екстракту чебрецю повзучого; калію бромід; сироп цукровий, спирт етиловий 80%.	Відхаркувальна та пом'якшуюча дія, захворювання верхніх дихальних шляхів, що супроводжуються кашлем; коклюш.
ПЕЧІНКА ПЛЮС (фітобальзам) ТОВ "Новий час", Україна.	Рідкі екстракти насіння гарбуза звичайного, зародків пшениці, насіння розторопші плямистої, трави материнки звичайної, суцвіть нагідок лікарських, листя подорожника	Захворювання печінки і жовчовідних шляхів; дискінезії жовчовідних шляхів за гіпомоторним типом; хронічні інтоксикації; захворювання селезінки; профілактика пухлинних процесів; алергічні захворювання; захворювання шкіри.

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
	великого, плодів шипшини, олія кукурудзяна.	
ПЛЮЗУРЛ (розчин) "Пієрр Фабр. Медикамент Продакшн", Франція.	Рідкі екстракти трави нечуйвітеру волосистого, плодів філантуса ембліки, допоміжні речовини.	Хронічна ниркова недостатності I – II стадії (симптоматичне лікування).
ПІНІ ПЛЮС (сироп) "VRFF", Латвія.	Рідкі екстракти бруньок сосни звичайної, трави чебрецю повзучого.	Кашель при гострих і хронічних захворюваннях дихальних шляхів: бронхіти, ларингіти, трахеїти, бронхіальна астма, коклюш.
ПНОСОЛ (краплі, спрей) "Зентіва", Чехія.	Ефірна олія хвої сосни лісової, листя м'яги перцевої, евкаліпта, тимол, азулен, токоферолу ацетат, допоміжні речовини.	Нежить; гострі і хронічні запалення слизової носа, носоглотки, трахеї, бронхів; простудні захворювання.
ПНОСОЛ (мазь, крем) "Зентіва", Чехія.	Ефірна олія хвої сосни лісової, листя евкаліпта, тимол, вітамін Е, левоментол, допоміжні речовини.	Нежить; гострі і хронічні запалення слизової оболонки носа, трахеї і бронхів, запальні захворювання слизової оболонки носа і носоглотки.
ПРАЛВЕКС (розчин, гель) "Норжін Фарма", Франція.	Сухий екстракт коренів ревеню, саліцилова кислота.	Запальні та інфекційно - запальні захворювання порожнини рота (стоматит, гінгівіт, періодонтит, альвеоліт); пошкодження слизової оболонки порожнини рота.
ПЛАНТАГЛЮЦИД (саше-пакети) ТОВ Фармацевтична компанія "Здоров'я", Україна.	Сухий екстракт з листя подорожника великого, допоміжні речовини.	Гіпоацидний гастрит (лікування і профілактика рецидивів); розлади травлення, пов'язані зі зниженою кислотністю шлункового соку.
ПЛАНТЕКС (саше-пакети) "ЛЕК", Словенія.	Сухий екстракт плодів фенхелю звичайного, ефірна олія фенхелю звичайного, глюкоза, лактоза.	Корекція порушень травлення у дітей; поліпшення відходження газів; усунення спазмів кишечника, в тому числі і грудного віку; профілактика і корекція спастичних болей у кишечнику; здуття живота.
ПОЛІНОРМ (фітоконцентрат, таблетки) НВО "Екомед", Україна.	Рідкі екстракти бруньок сосни лісової, трави суніці лісової, ехінацеї пурпурової, звіробою звичайного, золототисячника зонтичного, полину гірко-го, череди трироздільної, листя алое деревовидного, берези, кропиви дводомної, подорожника великого, суцвіть нагідок лікарських, плодів обліпихи, шипшини, ялівцю,	Поліартрити; остеохондроз; міозити; розсіяний склероз; фібрози і цирози внутрішніх органів; хронічні патологічні процеси; нормалізація стану міжклітинної речовини; хронічні запальні процеси у сполучній тканині; прискорення загоєння ран, трофічних виразок, зрощування кісток; хронічна втома.

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
	фенхелю, коренів елеутерококу колючого, солодки голої, кореневищ родіоли рожевої, кореневищ з коренями омани високого, плодів тіл березового гриба чаги.	
ПРАВЕНОР ФОРТЕ (капсули) "Нутрішнл Саплемент Манюфекчурерс, Інк.", США; "Лабораторіос Віренс С.Л.", Іспанія.	Сухі екстракти листя кропиви дводомної, гінкго білоба, трави якірців, плодів карликової пальми, йохімбіну гідрохлорид, L-аргінін.	Хронічний простатит різного генезу; профілактика розвитку і загострення хронічного простатиту при наявності факторів ризику.
ПРЕДЗАРЕН (фітоконцентрат, таблетки) НВО "Екомед", Україна.	Рідкі екстракти листя берези, трави кропиви дводомної, трави фіалки триколірної і польової, чебрецю повзучого, суцвіть арніки гірської, коренів елеутерококу колючого.	Лікування та профілактика гострих і хронічних простатитів; аденоми простати; зниження ерекції; неповного сечовиділення та інших розладів сечостатевої системи.
ПРОВЕН (фітоконцентрат, таблетки) НВО "Екомед", Україна.	Рідкі екстракти трави буркуну лікарського, фіалки триколірної і польової, суцвіть арніки гірської, липи серцелистої, нагідок лікарських, суцвіть гіркокаштана звичайного, плодів гіркокаштана звичайного, коренів солодки голої.	Варикозні розширення вен; відчуття тяжкості в ногах; венозна недостатність; тромбофлебіт; лімфостаз; геморої; набряки і застійні явища; порушення венозного відтоку в судинах головного мозку.
ПРОСПАН (таблетки, розчин, сироп) "Енгельгард Арцнайміттель ГмбХ. Ко. КГ", Німеччина.	Таблетки: сухий екстракт листя плюща, допоміжні речовини. Розчин: сухий екстракт листя плюща, ефірна олія плодів анісу звичайного, фенхелю звичайного, листя м'яти перцевої, допоміжні речовини Сироп: сухий екстракт листя плюща, допоміжні речовини.	Гострі і хронічні бронхіти; синдром обструкції бронхів; захворювання дихальної системи запальної етіології, бронхіальна астма.
ПРОСТАВЕН УРТІКА ЛКВІД (розчин, таблетки) "Фарма Вернігероде ГмбХ.", Німеччина.	Розчин: рідкий екстракт коренів кропиви дводомної, допоміжні речовини. Таблетки: сухий екстракт коренів кропиви дводомної, допоміжні речовини.	Дизурія при доброякісній гіперплазії передміхурової залози I-II ступеня.; неінфекційний хронічний простатит; відновний період після хірургічного втручання з приводу доброякісної гіперплазії передміхурової залози.
ПРОСТАВІТ (капсули)	Олія насіння насіння гарбуза, β-сітостерин, сухі	Запальні захворювання передміхурової залози; профілактика

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
"Біонал Інтернешнл Б.В.", Нідерланди.	екстрактів коренів ехінацеї, листя кропиви дводомної, ортосифону тичинкового, плодів пальми сереної репенс, кори африканської сливи, магнію оксид, цинку оротат, оротова кислота, α-токоферол, допоміжні речовини.	порушень функції передміхурової залози; лікування і профілактика захворювань сечового міхура, передміхурової залози.
ПРОСТАГУТ, ПРОСТАГУТ ФОРТЕ (розчин, капсули) "РП Шерер ГмбХ.", Німеччина, "Др. Вільмар Швабе ГмбХ. Ко. КГ", Німеччина.	Розчин: сухі екстракти плодів пальми сабаль повзучої, коренів кропиви дводомної. Капсули: сухий екстракт плодів пальми сабаль повзучої. Простагут Форте: сухий екстракт плодів пальми сабаль повзучої, коренів кропиви дводомної, допоміжні речовини.	Функціональні порушення сечовипускання, пов'язані з доброякісною гіперплазією передміхурової залози і простатитом. I-II стадії аденоми передміхурової залози, хронічний простатит, запалення і слабкість сфінктера сечового міхура без органічних змін.
ПРОСТАКЕР (капсули) "Мега Лайфсайенсіз Паблік Компані Лімітед", Таїланд.	Ліпофільний екстракт з плодів пальми пилкоподібної (американська карликова пальма), допоміжні речовини.	Порушення сечовипускання при доброякісній гіперплазії передміхурової залози (I і II стадія), хронічному простатиті; доброякісна гіпертрофія передміхурової залози.
ПРОСТАМЕД (таблетки) "Др. Густав Кляйн ГмбХ. Ко.", Німеччина.	Порошок насіння гарбуза звичайного, гарбузовий глобулін, сухі екстракти золотушника канадського, листя осики звичайної, допоміжні речовини.	Доброякісна гіперплазія передміхурової залози (I-II стадія), яка супроводжується розладами сечовипускання, простатит.
ПРОСТАЛАД (розчин) ПрАТ "Біолік", Україна.	Рідкі екстракти трави звіробою звичайного, трави золотушника канадського, пастушої сумки, парила звичайного, суцвіть арніки гірської, нагідок лікарських, коренів валеріани лікарської, ехінацеї пурпурової, допоміжні речовини.	Лікування і профілактика доброякісної гіперплазії передміхурової залози; труднощів при сечовипусканні і інфекцій сечовивідних шляхів; послаблень статевої функції.
ПРОСТАТОФІТ (настоянка) ТОВ "ЕЙМ", Україна.	БАР коренів кропиви, кореневища лепехи, суцвіть ромашки, трави буркуну, чистотілу, собачої кропиви, бруньок берези, плодів софори японської, листків шавлії.	Лікування і профілактика доброякісної гіперплазії передміхурової залози; труднощів при сечовипусканні і інфекцій сечовивідних шляхів; послаблень статевої функції.
ПРОСТАЦИН	Сухі екстракти коренів	Лікування і профілактика добро-

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
(таблетки) ТОВ "Фіттекс", Україна.	скнари південносибірської, листя горіха лісового, бруньок тополі чорної, трави золотушника канадського, зніту вузьколистого, прополіс, допоміжні речовини	якісної гіперплазії передміхурової залози; труднощів при сечовипусканні; інфекцій сечовивідних шляхів; послаблень статевої функції.
ПРОСТОНОР (розчин) ТОВ "Фіттекс", Україна.	Олія насіння гарбуза звичайного, кмину чорного, ліпофільні екстракти бруньок тополі чорної, листя горіха лісового, суцвіть нагідок лікарської, трави звіробою звичайного, прополіс.	Бактеріальна інфекція простати і сечостатевої системи; поліпшення відтоку сечі з сечового міхура; нейтралізація розростання тканини передміхурової залози; нормалізація тонуусу гладеньких м'язів стінок сечового міхура.
ПУЛЬМЕКС (капсули для інгаляцій, мазь) "Новартіс Консумер Хеалз, С. Е.", Румунія.	Капсули: перуанський бальзаму з кори бальзамного дерева, камфора, ефірна олія евкалипта, розмарину лікарського, допоміжні речовини. Мазь: ефірна олія листя евкалипта, розмарину лікарського, ванілін, перуанський бальзам з кори бальзамного дерева, камфора.	Допоміжний засіб при лікуванні інфекційно-запальних захворювань верхніх відділів дихальних шляхів, бронхіту.
ПУЛЬМЕКС БЕБІ (мазь) "Новартіс Консумер Хеалз, С. Е.", Румунія.	Ефірна олія листя евкалипта, розмарину лікарського, перуанський бальзам.	Відхаркувальний, антисептичний, протизапальний; допоміжний засіб при лікуванні інфекційно-запальних захворювань верхніх відділів дихальних шляхів, бронхіту.
ПУСТИРНИК ФОРТЕ (таблетки) АТ "Лубнифарм", Україна.	Сухий екстракт трави собачої кропиви звичайної, допоміжні речовини.	Невротичні і астеноневротичні розлади, що супроводжуються порушеннями сну; неврастенія, неврози і ВСД; вегетоневрози в преклімактеричному періоді, що супроводжуються підвищенням артеріального тиску, тахікардією та кардіалгією; початкова стадія артеріальної гіпертензії.
РЕВМА-КАПСУЛИ, ДР. ТАЙСС "Натурварен Гмбх., Др. Тайсс", Німеччина.	Сухий екстракт коренів мартинії запашної, допоміжні речовини.	Запальні і дегенеративні захворювання суглобів (ревматоїдний артрит, поліартрит, артроз).
РЕВМА-КРЕМ, ДР. ТАЙСС "Натурварен Гмбх., Др. Тайсс", Німеччина.	Густі екстракти шведської гіркоти (листя алое, кореневищ куркуми, коренів ревеню, дягелю, листя сенни, теріаку, камеді	Ревматизм, артрит, м'язові і суглобові болі.

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
	мірри, коренів колючника, камфори, приймочок шафрану, насіння манника звичайного), капсаїцин, допоміжні речовини.	
РЕВМА-МАЗЬ ІНТЕНСИВ, ДР. ТАЙСС "Натурварен Гмбх., Др. Тайсс", Німеччина.	Олія терпентинова очищена, ефірна олія евкаліпта, хвої сосни, ментол, камфора, допоміжні речовини.	Ревматизм; люмбаго; ішіалгія; міалгія; артралгія; невралгії; міозит; удари і розтягнення; лікувальний і спортивний масаж.
РЕВМОСАН (фітоконцентрат) НВО "Екомед", Україна.	Рідкі екстракти листя алое деревовидного, трави звіробою звичайного, материнки звичайної, полину гіркого, цмину піскового, коренів родіоли рожевої, прополіс.	Ревматизм; аутоімунні захворювання (ревматоїдний артрит, остеоартроз, васкуліти, гломерулонефрит); дифузні захворювання сполучної тканини (склеродермія, системний червоний вовчак).
РЕЗІСТАН (краплі) АТ "Галичфарм" (Корпорація "Артеріум"), Україна.	Рідкий екстракт коренів герані африканської, допоміжні речовини.	Гострі і хронічні інфекції дихальних шляхів і носоглотки (bronхіт, синусит, тонзиллярна ангіна, ринофарингіт); кашель; простудні захворювання; імунomodulatory дія; виведення в'язкого слизу; важке відходження мокротиння; загальне нездужання; температура, нежить.
РЕЛАКСИЛ (капсули) "Київський вітамінний завод", Україна.	Сухі екстракти коренів валеріани лікарської, листя м'яти перцевої, трави меліси лікарської, допоміжні речовини.	Легкі форми неврозу і неврастенії, що супроводжуються тривогою, страхом, порушенням пам'яті та концентрації уваги, психічним виснаженням, нервовим перенапруженням, надмірним збудженням (розлади сну, напади головного болю і мігрені).
РЕЛАКСОН (таблетки) ТОВ "Фіттекс", Україна.	Сухі екстракти коренів шоломниці байкальської, півонії несправжньої, трави кропиви собачої, квіток глоду криваво-червоного, плодів шипшини.	Підвищене нервове збудження; вегето-судинні порушення; істерії; іпохондричний і депресивний синдроми; психічні розлади; порушення сну; безсоння; підвищена психічна стомлюваність.
РЕНОРМ (фітоконцентрат, таблетки) НВО "Екомед", Україна.	Рідкі екстракти листя алое деревовидного, трави споришу звичайного, звіробою звичайного, листя лопуха великого, суцвіть нагідок лікарських, плодів гарбуза звичайного, обліпихи крушиновидної, коренів валеріани лікарської, оману високого.	Виразкова хвороба шлунка та дванадцятипалої кишки; гастрити; дуоденіти; ентерити; коліти; дисбактеріози; атонія і парез кишечника; запори; геморой; поліпшення процесів травлення; нормалізація обміну речовин.

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
РЕПАРИЛ (гель) "Мадаус ГмбХ.", Німеччина.	Есцин (тритерпеновий глікозид із плодів гіркокаштана звичайного), салицилат диетиламіну, допоміжні речовини.	Травми з забоями; розтягнення зв'язок; гематоми; тендовагініти; попереково-крижовий радикуліт; люмбаго; поверхневі флебіти; варикозне розширення вен.
РОЗТИРАН (мазь) ТОВ "Житомирська фармацевтична фабрика", Україна.	Ефірна олія хвої ялиці сибірської, листя евкаліпта, плодів мускатного дерева, ментол рацемічний, камфора рацемічна, тимол, допоміжні речовини.	Комплексна терапія гострих респіраторних захворювань, що супроводжуються ринітом, відчуттям закладеності носа, кашлем, головним болем; болем у суглобах і м'язах; невралгія; міозит; артрит; міалгія; артралгія; ревматизм; ішіас.
РОМАЗУЛАН (розчин) "Біофарм-Ромферхім", Румунія.	Рідкий екстракт суцвіть хамоміли лікарської, ефірної олії суцвіть хамоміли лікарської.	Гастрити, дуоденіти, виразкова хвороба шлунка та дванадцятипалої кишки, ентероколіти, метеоризм, інфекційно-запальні захворюваннях ЛОР органів і порожнини рота.
РОТОКАН (розчин) АТ "Лубнифарм", Україна.	Рідкі екстракти суцвіть хамоміли лікарської, суцвіть нагідок лікарських, трави деревію звичайного.	Запальні захворюваннях слизової оболонки порожнини рота.
СНАСОН (таблетки) "Лек", Словенія.	Сухі екстракти коренів валеріани лікарської, суплідь хмелю звичайного.	Безсоння, викликане тривогою, страхом або роздратуванням.
САНОРИН АКВА NATURE СПРЕЙ-НАЗАЛ "Фармалінк С.Л.", Іспанія.	Гіпертонічний сольовий розчин (1%) із гліцериновими екстрактами прополісу, трави чебрецю повзучого, рідким екстрактом листя евкаліпта.	Риніти та інші респіраторні захворювання, хворобливі стани, що супроводжуються підвищеною секрецією з носа; гострі респіраторні захворювання.
СВІТАНОК (фітоконцентрат, таблетки) НВО "Екомед", Україна.	Рідкі екстракти трави золототисячника зонтичного, полину гіркокого, суцвіть нагідок лікарських, цмину піскового, плодів коріандру посівного, шипшини, стовпчиків з приймочками кукурудзи, коренів барбарису звичайного, цикорію звичайного.	Гепатити; гепатози; холецистити; холангіти; панкреатити; дискінезії жовчних шляхів; цироз печінки; алергії різного походження; діатези; гострі і хронічні отруєння; гастроуденіти; ферментопатії; порушення обміну речовин; токсикоз вагітних; хіміо- і променева терапія.
СВІЧКИ "ЕКОНІКА" ЛЮКОН ЛЮЦЕРНА (супозиторії) "Еконіка", Україна.	Сухий екстракт трави люцерни посівної, допоміжні речовини.	Геморой; тріщини заднього проходу; аднексити; ерозії шийки матки; вульвовагініти, кровотечі; простатити; цистити; уретрити; аденома простати.
СВІЧКИ З ОЛІСЮ НАСІННЯ ГАРБУЗА (супозиторії)	Жирна олія насіння гарбуза звичайного, допоміжні речовини.	Геморой; хронічні запори; проктити; сигмоїдіти; простатити; цистити; уретрити.

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
ПАТ "Монфарм", Україна.		
СЕДАВІОЛ (екстракт заспокійливий) ФФ "Віола", Україна.	Рідкі екстракти коренів валеріани лікарської, кореневищ з коренями півонії несправжньої, листя м'яги перцевої, трави звіробою звичайного, полину гіркого, материнки звичайної, допоміжні речовини.	Седативний засіб при невротичних синдромах.
СЕДАВІТ (таблетки) Корпорація "Артеріум", Україна.	Густі екстрактів коренів валеріани лікарської, листя м'яги перцевої, плодів глоду криваво-червоного, суплідь хмелю звичайного, трави звіробою звичайного, вітаміни В ₆ , РР, допоміжні речовини.	Для зняття постійного психологічного напруження; при тривалих фізичних і емоційних навантаженнях; синдромі менеджера; неврастенії і неврастенічних реакціях.
СЕДАРИСТОН (капсули, краплі) "Фарма Вернігероде ГмбХ. для Еспарма ГмбХ.", Німеччина.	Сухі екстракт трави звіробою звичайного, коренів валеріани лікарської, допоміжні речовини.	Нервові збудження; зниження концентрації уваги; навантаження різного походження, вегетативна дистонія.
СЕДАСЕН (капсули) "Сперко Україна", Україна.	Сухі екстракти коренів валеріани лікарської; листя м'яги перцевої; листя меліси лікарської, допоміжні речовини.	Легкі форми неврастенії і неврозу, що супроводжуються нервовим напруженням, тривогою, відчуттям страху, пригніченістю, втому; легкі форми розладу сну; в комплексній терапії нападів головного болю при мігрені, обумовленій нервовим перенапруженням.
СЕДАФІТОН (таблетки), СЕДАФІТОН ФОРТЕ (капсули) "Фітофарм", Україна.	Густі екстракти коренів валеріани лікарської, трави собачої кропиви звичайної, плодів глоду криваво-червоного.	Невротичні розлади легкого ступеня, мігрені, напади головного болю, пов'язані з надмірною нервовою перенапругою; клімактеричний синдром.
СЕНАДЕ (таблетки) "Медітеб Спеціалітіз Пвт. Лтд." для "Ципла Лтд.", Індія.	Сухий екстракт листя сенни гостролистої, допоміжні речовини.	Закреп, викликаний гіпотонією і млявою перистальтикою товстого кишечника; проносне для регуляції випорожнень при геморої, проктиті, анальних тріщинах, ожирінні.
СЕНАДЕКСИН, СЕНАДЕКСИН- ФОРТЕ (таблетки) АТ "Лубнифарм", Україна.	Сухий екстракту листя сенни гостролистої, допоміжні речовини.	Закрепи, зумовлені гіпотонією і млявою перистальтикою товстої кишки; регулювання випорожнень при геморої, проктиті, анальних тріщинах; спастичні та атонічні закрепи.
СЕНАДЕКСИН- ЗДОРОВ'Я	Сухий екстракт листя сенни гостролистої (каль-	Закрепи, зумовлені атонією кишечника різної етіології; підготовка

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
(таблетки) ТОВ Фармацевтична компанія "Здоров'я", Україна.	цієві солі сенозидів А і В), допоміжні речовини.	до рентгенологічних досліджень; посилення перистальтики.
СЕПТОЛЕТЕ, СЕПТОЛЕТЕ ПЛЮС, СЕПТОЛЕТЕ ПЛЮС МЕНТОЛ, СЕПТОЛЕТЕ ТОТАЛ, (спрей); СЕПТОЛЕТЕ ТОТАЛ (таблетки), "КРКА", Словенія.	Ефірна олія листя м'яти перцевої, евкаліпта, ментол, тимол.	Інфекційно-запальні захворювання порожнини рота і носоглотки; гострі респіраторні захворювання.
СИЛІМАРИН (капсули) "Ноу Фудс", США.	Сухий екстракт трави розторопші плямистої, суцвіть кульбаби лікарської, листя і кошиків суцвіть артишоку посівного.	Вірусний, алкогольний і хронічний гепатит у різних формах; цироз печінки; гіперліпопротеїнемія, розлади обмінно-репаративних процесів і ліпідного обміну.
СИЛІМАРОЛ (капсули) АТ "Гербаполь", Польща.	Сухий екстракт плодів розторопші плямистої, допоміжні речовини.	Комплексна терапія хронічної запальної патології і токсичних уражень печінки.
СИНУПРЕТ (таблетки, драже, краплі, сироп) "Біонорика СЕ", Німеччина.	Рідкі екстракти коренів тирличу жовтого, квіток первоцвіту весняного, трави шавлю кінського, квіток бузини чорної, трави вербени лікарської	Гострі та хронічні захворювання дихальних шляхів з гіперпродукцією в'язкого мокротиння; запалення придаткових пазух носа; гострих і хронічних бронхолегеневих захворювань.
СИНУС ЛІФТ АКТИВ (гель-спрей) ТОВ "Георг біосистеми", Україна.	Ізотонічний розчин води морської, рідкі екстракти коренів цикламена європейського, листя алое деревовидного, суцвіть нагідок лікарських, вітамін А.	Гнійно-запальні зміни придаткових пазух носа; катаральні або гнійні гайморити, фронтити, етмоїдити, комбіновані синусити, що супроводжуються алергічними риносинуситами; для зняття набряку.
СИНУФОРТЕ (порошок) ТОВ "Іверіафарма", Грузія.	Ліофілізований екстракт і сік свіжих коренів цикламена європейського.	Хронічні і гострі синусити; реабілітаційна терапія після ендоскопічних операцій.
СИРОП ВІД КАШЛЮ LUPIN "ДОКТОР КАШЕЛЬ" Фармацевтична фірма "Льупін", Індія.	Сухі екстракти коренів солодки голої, адхатоди судинної, базиліка священного, плодів перцю довгого, трави м'яти перцевої, листя альбізії лебеков, кореневищ з коренями оману, кореневищ імбиру лікарського, куркуми довгої, допоміжні речовини.	Симптоматичне лікування кашлю різної етіології сухого і вологого, пов'язаного з респіраторними захворюваннями і бронхітом.
СИРОП ВІД КАШЛЮ	Сухий екстракт подорож-	Гострий і хронічний бронхіт; тра-

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
З ПОДОРОЖНИКОМ, ДР. ТАЙСС "Натурварен ГмбХ., Др. Тайсс", Німеччина.	ника ланцетолистного; допоміжні речовини.	хеобронхіт; пневмонія, простудні захворювання, що супроводжують- ся кашлем.
СИРОП ВІД КАШЛЮ З ПОДОРОЖНИКОМ І МАТИ-Й-МАЧУХОЮ "Натур Продукт Європа Б.В.", Нідерланди.	Рідкі екстракти трави ма- ти-й-мачухи, листя подо- рожника ланцетолистно- го, ефірна олія листя евка- ліпта, листя м'яти перце- вої, допоміжні речовини.	Відхаркувальна, антимікробна дія; трахеїт; бронхіт; бронхопневмонія; ларингіт.
СИРОП КУКА "Мултані Фармасьюти- калз Лтд.", Індія.	Сухі екстракти коренів і кореневищ альпїни галан- га; адхатоди судинної; солодки голої; плодів пе- рцю довгого; листя бази- ліка священного; м'яти польової, допоміжні ре- човини.	Симптоматична терапія кашлю різ- ної етіології, вірусних і бактеріаль- них інфекцій дихальних шляхів, астми; риніт; фарингіт; тонзиліт; ка- шель курця; професійний ларингіт.
СОЛУТАН (розчин) "Галена АС", Чехія; "Спофа Прага", Чехія.	Сухий екстракт бальзаму толутанського з кори мі- раксилона, радобеліна, ефірна олія плодів фенхе- лю звичайного, ефедрину гідрохлорид, новокаїну гідрохлорид, натрію йо- дид, вода гірко- мигдальна.	Бронхолітична, відхаркувальна дія; бронхіальна астма; бронхіти.
СПАЗМО-УРГЕНІН (таблетки, драже, супозиторії) "Мадаус", Німеччина.	Сухі екстракти плодів пал- ьми сабаль повзучої, ли- стя ехінацеї вузьколистої, допоміжні речовини.	Болісне сечовипускання; запальні захворювання передміхурової залози.
СПЕМАН, СПЕМАН-ФОРТЕ (таблетки) "Хімалайя Драг Ко. Лтд.", Індія.	Порошок бульб зозулінця плямистого, насіння асте- рканта довголистого, ла- туку компасного, бобів оксамитових, сухі екстра- кти коренів аргіра краси- вого, плодів якірців слан- ких, стебел лептаденії сі- тчастої, слоевищ пармелії перлової, коренів рауво- льфії зміїної, допоміжні речовини.	Комплексн терапія лікування за- хворювань передміхурової залози, функціональні розлади сексуальної сфери у чоловіків; вікові порушен- ня статевих функцій.
СТОПТУСИН-ТЕВА (краплі, сироп, таблетки) "ТЕВА Чеські Підприєм- ства", Чехія.	Сухі екстракти листя плюща звичайного, ефір- на олія плодів анісу зви- чайного, фенхелю звичай- ного, листя м'яти перце- вої, допоміжні речовини.	Стани, що супроводжуються су- хим, затяжним, виснажливим каш- лем; інфекційно-запальні захворю- вання дихальної системи; кашель при бронхіальній астмі.
СТОПТУСИН ФІТО	Рідкі екстракти трави че-	Комплексна терапія гострих і хро-

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
(сироп) "ТЕВА Чех Індастріз с.р.о." / "ТЕВА Фармацевтікал Індастріз", Чехія / Ізраїль.	брецю звичайного, трави чебрецю повзучого; листя подорожника ланцетовидного, допоміжні речовини.	нічних запальних захворювань дихальних шляхів, що супроводжуються кашлем (трахеїт, бронхіт, трахеобронхіт).
СТРІКС, СТРІКС ФОРТЕ, СТРІКС КІДС (таблетки) "Пфайзер конс'юмер медуфекчурінг", Італія / "Ферросан", Данія.	"Стрікс": β-каротин, сухий екстракт плодів чорниці, допоміжні речовини. "Стрікс Форте": β-каротин, сухий екстракт плодів чорниці, вітамін Е, мікроелементи Zn, Se, допоміжні речовини. "Стрікс Кідс": β-каротин, сухий екстракт плодів чорниці, вітаміни Е, С, мікроелементи Zn, Se, допоміжні речовини.	Міопія, включаючи ускладнені форми; стомлення і втома очей в результаті тривалого читання, роботи з персональним комп'ютером, носіння контактних лінз, тривалого автоводіння, впливу яскравого освітлення; гемералопія; відновний період після офтальмологічних операцій; діабетична ретинопатія; первинна глаукома; периферичні і центральні дистрофії сітківки.
СУПРІМА БРОНХО (сироп) "Шрея Лайф Саенсиз Пвт. Лтд.", Індія / "Шрея Хаус, Переїра Хіл Роуд, Андер (Іст.)", Індія.	Рідкі екстракти адатоди васіка, коренів солодки голої, куркуми довгої, листя базилика священного, плодів пасльону жовтоплідного, перцю довгого, кардамону справжнього, допоміжні речовини.	Бронхолітична; муколітична; відхаркувальна; протизапальна дія. Застосовують для симптоматичної терапії запальних захворювань дихальних шляхів, що супроводжуються кашлем.
СУХА МІКСТУРА ВІД КАШЛЮ ДЛЯ ДІТЕЙ (порошок) ТОВ "Тернофарм", Україна.	Сухі екстракти коренів алтеї лікарської, солодки голої, ефірна олія анісу звичайного, допоміжні речовини.	Інфекційно-запальні захворювання дихальних шляхів, що супроводжуються кашлем, у складі комплексної терапії.
ТАВШЕК (капсули) "Фармацевтіше фабрик Монтавит ГмбХ.", Австрія.	Лавандова олія, допоміжні речовини.	Гострий і хронічний бронхіт; бронхіоліт; бронхоектатична хвороба; кашель курця; синусит; туберкульоз легенів.
ТАЙСЬКИЙ БАЛЬЗАМ ІЗ КУРКУМОЮ "Конгка Герб", Таїланд.	Настоянки кореневищ куркуми довгої, імбиру лікарського, листя камфорного лавра, м'яти, борнеол.	М'язові болі, розтягнення зв'язок, укуси комах, ревматичні болі, артрити, артрози, подагра.
ТАНАКАН (таблетки, розчин) "Beaufouripsen International", Франція.	Сухий екстракт листя гінкго дволопатевого, допоміжні речовини.	Дисциркуляторна енцефалопатія різного генезу, нейросенсорні порушення; порушення нормального периферичного кровообігу.
ТИРЕОФІТ (капсули) ТОВ "Медагропром", Україна.	Сухі екстракти слоєвищ ламінарії цукрової, трави нетреби звичайної, кореневищ із коренями синюхи блакитної, допоміжні речовини.	Захворювання щитоподібної залози, природне джерело органічної форми Іоду.

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
ТРЕОФІТ МАП (розчин) ТОВ "Медагропром", Україна.	Рідкі екстракти трави мелиси лікарської, собачої кропиви звичайної, плодів горобини звичайної, трави материнки звичайної, суниці лісової, чебрецю повзучого, листя шавлії лікарської, суцвіть липи серделистої, слоєвищ ламінарії цукристої, кореневищ із коренями оману високого, комплекс із 12 вітамінів.	Поліпшення функцій і нормалізація роботи щитоподібної залози.
ТОНЗИЛГОН Н (розчин, драже) "Біонорика СЕ", Німеччина.	Рідкі екстракти коренів алтеї лікарської, суцвіть хамоміли лікарської, трави хвоща польового, деревію звичайного, кульбаби лікарської, листя горіха гецького, кори дуба звичайного, допоміжні речовини.	Гострі, хронічні захворювання верхніх дихальних шляхів (тонзиліт, фарингіт, ларингіт, риніт).
ТРАВІСИЛ (таблетки від кашлю для розсмоктування) "Плетіко Фармасьютікелс Лімітед", Індія.	Сухі екстракти листя юстиції адатоди, плодів перцю довгого та чорного, кореневищ імбиру лікарського, коренів солодки голої, плодів ембліки лікарської, кореневищ куркуми довгої, кори акації катеху, плодів фенхелю звичайного, листя, коренів, насіння базиліка священного, плодів терміналії хебула, плодів терміналії белерика, кореневищ альпіни лікарської, насіння абрус молитовного, левоментол, допоміжні речовини.	Кашель при різних інфекційних захворюваннях дихальних шляхів (бронхіт, тонзиліт, фарингіт, астма). Кашель, викликаний подразненням слизових оболонок дихальних шляхів, у тому числі у курців.
ТРАВІСИЛ (трав'яний сироп від кашлю) "Плетіко Фармасьютікелс Лімітед", Індія.	Плоди перцю довгого та чорного, ембліки лікарської, насіння фенхелю звичайного, насіння, листя, плодів терміналії хебула, терміналії белерика, насіння, листя абрус прекаторіуса, кореневища імбиру лікарського, куркуми довгої, корені базиліка	Кашель різної етіології; кашель викликаний роздратуванням слизових оболонок дихальних шляхів; кашель при різних інфекційних захворюваннях органів респіраторної системи (тонзиліт, бронхіт, фарингіт, астма).

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
	священного, солодки голої, кореневища альпінської лікарської, кора акації катеху, ментол, допоміжні речовини.	
ТРАВ'ЯНИЙ БАЛЬЗАМ, ДР. ТАЙСС "Натурварен ГмбХ., Др. Тайсс", Німеччина.	Рідкі екстракти коренів дягелю лікарського, шкірки плодів помаранчі гіркої, коренів тирличу жовтого, кореневищ з коренями оману високого, листя меліси лікарської, кори коричника цейлонського, пуп'янків гвоздичного дерева, коренів дудника лікарського, плодів мускатного дерева, плодів перцю чорного, квіток касії, плодів кардамону.	Порушення серцевої діяльності і кровообігу на нервовому ґрунті; безсоння; головні болі; запаморочення; нездужання; застуда; болі в шлунку. Зовнішнього - при ревматизмі, болях у м'язах і суглобах, ішіасі, прострілах.
ТРЕЗВОФІТ (таблетки) ТОВ "Фіттекс", Україна.	Сухі екстракти чаю зеленого, листя м'яти перцевої, трави звіробою звичайного, соку плодів лимона, плодів шипшини, кислоти бурштинової, вітаміну С.	Усунення наслідків прийому надмірних доз алкоголю; лікарські інтоксикації; харчові отруєння; порушення роботи кишечника; захворювання рото і носоглотки; запальні захворювання ротової порожнини; захворювання печінки і нирок; алергічні стани; стрес.
ТРИВАЛУМЕН (капсули) ПАТ "Борщагівський ХФЗ", Україна.	Сухі екстракти коренів валеріани лікарської, листя бобівника трилистого, м'яти перцевої, суплідь хмелю звичайного, допоміжні речовини.	Безсоння, викликане перевтомою; нейроциркуляторна дистонія, що супроводжується порушенням серцевого ритму, артеріальною гіпертензією і болем у серці.
ТРИКАРДІЛ (краплі) ТОВ "Тернофарм", Україна.	Настоянки коренів валеріани лікарської, плодів глоду, трави собачої кропиви звичайної.	Функціональні розлади серцево-судинної системи (нейроциркуляторна дистонія, вегетоневроз); заспокійливий засіб при нервовому збудженні і безсонні.
ТРИНЕФРОН-ЗДОРОВ'Я (краплі, капсули) ТОВ Фармацевтична компанія "Здоров'я", Україна.	Рідкі екстракти трави золототисячника зонтичного, коренів любистку лікарського, листя розмарину лікарського, допоміжні речовини.	Гострі і хронічні форми захворювань сечового міхура і нирок інфекційної етіології; хронічні форми неінфекційних захворювань нирок; профілактика утворення сечових конкрементів.
ТРИПСИДАН (капсули, сироп) "Сурья Хербел Лімітед", Індія.	Капсули: сухий екстракт коренів вітанії снотворної, порошки кореневищ нардостакісу великоквіткового, коренів валеріани Валліха, кори терміналії	Неврози, що супроводжуються підвищеним роздратуванням, втомленням, тривогою, незначними депресивними розладами; астеничний синдром; стресові ситуації; несприятливий емоційний стан; нер-

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
	<p>арджуна, допоміжні речовини.</p> <p>Сироп: рідкі екстракти пагонів центелли азійської, трави брахми, коренів вітанії снотворної, трави берізки багатостебельчатої, плодів ембелії смородинової, кореневищ нардостахісу великоквіткового, айру звичайного, коренів валеріани Валліха, коренів і насіння бобів оксамитових, коренів пуерарії бульбової, кореневищ імбиру лікарського, бульб зозулинця плямистого, насіння мигдалю гіркого, плодів ембліки лікарської, насіння деревогубця, насіння терміналії беллерійської, шкірки плодів терміналії хебула, стебел тіноспори серцелистої, плодів мускатного дерева, квіткових пуп'янків гвоздичного дерева, квіток і плодів фенхелю звичайного, плодів кардамону справжнього, кори ориксілюма індійського, терміналії арджуни, допоміжні речовини.</p>	<p>вове перенапруження; порушення процесів засинання і пробудження, глибини сну, його тривалості, денна сонливість, клімактеричний синдром у жінок і чоловіків; передменструальний синдром; комплексне лікування психосоматичних порушень (початкова стадія артеріальної гіпертензії, нейродерміт, екзема, псоріаз); мігрень; тахікардія; спастичні явища ШКТ; НЦД.</p>
<p>ТРОПОНОРМ (фітоконцентрат) НВО "Екомед", Україна.</p>	<p>Рідкі екстракти листя чорниці звичайної, трави меліси лікарської, полину гіркого, бобів харчових, плодів фенхелю звичайного, ялівцю звичайного, коренів кульбаби лікарської.</p>	<p>ВСД; ендокринні порушення; дисциркуляторна енцефалопатія; головні болі; неврозоподібні і депресивні стани; нормалізація ендокринної, нервової, імунної системи.</p>
<p>ТУСАМАГ (краплі, сироп) "Ратіофарм-Меркле ГмбХ.", Німеччина.</p>	<p>Рідкі екстракти трави чебрецю звичайного, листя гіркокаштана звичайного, допоміжні речовини.</p>	<p>Захворювання верхніх відділів дихальних шляхів із порушенням відходження мокротиння, бронхіт, трахеїт, трахеобронхіт, коклюш, захворювання верхніх дихальних шляхів, що супроводжуються непродуктивним кашлем.</p>
<p>ТУСИВІОЛ (екстракт легеневої) ФФ "Віола", Україна.</p>	<p>Рідкі екстракти трави чебрецю повзучого, деревію звичайного, суцвіть ха-</p>	<p>Нормалізація функції легеневої системи; застуда; відхаркувальний засіб при всіх видах кашлю.</p>

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
	моміли лікарської, листя подорожника великого, допоміжні речовини.	
УЛЬТРАВІТ ВЕНЕН (капсули) "Кернфарм Інтернейшнл Б. В.", Нідерланди.	Сухі екстракти трави конюшини лучної, буркуну лікарського, плодів гіркокаштана звичайного, гесперидин, рутин, соєва олія, лецитин, допоміжні речовини.	Зміцнення стінок кровоносних судин, зниження їх проникності і лабільності; перешкода утворенню тромбів і холестеринових відкладень; варикозне розширення вен.
УЛЬТРАВІТ ПЕРВОЦВІТ (капсули) "Кернфарм Інтернейшнл Б. В.", Нідерланди.	Олія насіння енотери дворічної, натуральний вітамін Е, допоміжні речовини.	Нормалізація організму жінки в передменструальний період; зняття почуття фізичного і психічного дискомфорту; зменшення больових відчуттів.
УЛЬТРАВІТ ПРОСТАПЛЮС (капсули) "Кернфарм Інтернейшнл Б. В.", Нідерланди.	Насіння та олія насіння гарбуза, сухі екстракти листя кропиви дводомної, плоди карликової пальми, олія соєва, лецитин, допоміжні речовини.	Нормалізація функціонування передміхурової залози, структури сполучної тканини, зниження запалення.
УЛЬТРАВІТ: ЧАСНИК, ГЛІД, ОМЕЛА (капсули) "Кернфарм Інтернейшнл Б. В.", Нідерланди.	Олійні екстракти цибулин часнику посівного, плодів глоду, трави омели білої, допоміжні речовини.	Регулювання діяльності серця і судин; поліпшення кровопостачання головного мозку і серцевого м'яза; нормалізація ритму серця; атеросклероз; посилення секреторної і моторної функції ШКТ.
УЛЬТРАВІТ ШЛАНК (УЛЬТРАВІТ СТРУНКІЙ) (таблетки) "Кернфарм Інтернейшнл Б. В.", Нідерланди.	Сухі екстракти морських водоростей, коренів, листя кульбаби лікарської, квіток терену колючого, листя алое деревовидного, кори вільхи американської, дріжджі пивні, лецитин, допоміжні речовини.	Нормалізація обміну речовин; прискорення тканинного окислення; проносний, сечогінний, потогінний засіб.
УМКАЛОР (розчин) "Ізо-Арцнайміттель ГмбХ. Ко. КГ", Німеччина.	Рідкий екстракт коренів пелагонії сідовидної, допоміжні речовини.	Гострі і хронічні інфекційно-запальні захворювання: верхніх дихальних шляхів, ЛОР-органів: синусити, ангіна, ринофарингіт, отит.
УРИНАЛ (капсули) "Валмарк", Чехія.	Сухий екстракт соку ягід журавлини, олія соєва, желатин, гліцерин, лецитин соєвий, віск бджолиний, допоміжні речовини.	Захворювання нирок і сечовивідних шляхів; профілактика інфекційних захворювань сечовивідних шляхів; простатит; профілактика рецидиву інфекційних захворювань сечовидільної системи.
УРОГІНЕКОРІН ТМ "АМРІТА" (супозиторії) ПП "Рослина Карпат",	Сухі екстракти листя подорожника великого, горіха лісового, листя дуба звичайного, олія обліпіхи	Місцева бактерицидна; протизапальна; ранозагоювальна; спазмолітична; антисептична; кровоспинна дія.

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
Україна.	крушиновидної, допоміжні речовини.	
УРОЛЕСАН (краплі) Корпорація "Артеріум", Україна.	Ефірна олія ялиці сибірської, листя м'яти перцевої, олія рицини звичайної, спиртові екстракти насіння моркви дикої, суплідь хмелю звичайного, трави материнки звичайної.	Сечокам'яна і жовчокам'яна хвороба; сольові діатези; гострі й хронічні пієлонефрити; холецистит; холангіогепатит; дискінезія жовчних шляхів; зниження запальних явищ у сечовивідних шляхах і нирках; посилення кровопостачання нирок.
УРОЛЕСАН (капсули) Корпорація "Артеріум", Україна.	Ефірна олія насіння моркви дикої, суплідь хмелю звичайного, трави материнки звичайної, листя м'яти перцевої, хвої ялиці сибірської, допоміжні речовини.	Гострі і хронічні інфекції сечовивідних шляхів та нирок (цистити та пієлонефрити); мочекам'яна хвороба; сечокислий діатез; хронічні холециститу (в тому числі калькульозні); дискінезії жовчних шляхів; жовчокам'яна хвороба; діуретична, антибактеріальна, жовчогінна дія.
УРОЛЕСАН (сироп) Корпорація "Артеріум", Україна.	Ефірна олія хвої ялиці сибірської, листя м'яти перцевої, рідкі екстракти насіння моркви дикої, суплідь хмелю, трави материнки звичайної, допоміжні речовини.	Гострі й хронічні інфекції сечовивідних шляхів (цистит та пієлонефрит); сечокам'яна хвороба та сечокислий діатез; хронічні холециститу (в тому числі калькульозний); дискінезії жовчних шляхів; жовчокам'яна хвороба.
УРОНЕФРОН (гель, краплі, сироп) АТ "Фармак", Україна.	Лушпиння цибулі, трава золотушника канадського, корені любистка лікарського, листя берези бородавчастої, трава хвоща польового, корені пирію звичайного, насіння гуньби сінної, трава споришу, корені петрушки звичайної. Допоміжні речовини: ефірна олія листя м'яти перцевої, шавлії лікарської, хвої сосни гірської, шкірки плодів апельсина звичайного.	Комплексна терапія інфекційно-запальних захворювань сечовивідної системи, що супроводжують сечокам'яну хворобу; профілактики рецидивів сечокам'яної хвороби.
УРОФЛУКС (порошок) "Наттерманн ГмбХ.", Німеччина.	Ліофілізовані екстракти кори верби білої, листя берези бородавчастої, мучниці, трави хвоща польового, золотушника канадського, кореневищ із коренями ехінацеї пурпурової, коренів солодки голої, вовчуга польового, кореневищ злаків.	Пієліт; цистит; уретрит; антисептична дія.

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
УРОХОЛУМ (краплі) ТОВ "Житомирська фармацевтична фабрика", Україна.	Рідкі екстракти насіння моркви дикої, суплідь хмелю звичайного, листя ортосифона тичинкового, м'яти перцевої, стовпчиків із приймочками кукурудзи, квіток бузини чорної, трави споришу звичайного, хвоща польового, звіробою звичайного, бруньок берези бородавчастої. Допоміжні речовини: спирт етиловий.	Гострі й хронічні захворювання нирок, сечового міхура і сечовивідних шляхів (уретрит, цистит, пієлоцистит, пієлонефрит, нефрит, нефроз і сольові діурез); сечокам'яна і жовчокам'яної хвороба; дискінезія жовчовивідних шляхів; гострий і підгострий калькульозний пієлонефрит та холецистит.
УРИТРОН (капсули) "КРКА", Словенія.	Сухий екстракт коренів кропиви дводомної, β-сітостерол, допоміжні речовини.	Неінфекційний хронічний простатит; утруднення сечовипускання, викликані аденомою або гіпертрофією передміхурової залози на початковій стадії захворювання; асептичне хронічне запалення передміхурової залози, після хірургічного втручання з приводу аденоми.
ФАУРІН (бальзам для догляду за очима) ПрАТ "Фіторія", Україна.	Водний настій листя дуба звичайного, сухий екстракт прополісу, вода очищена.	Профілактичний засіб для слизової оболонки очей (катаракта, синдром стомлених очей, кон'юнктивіти, блефарити; захворювання рогівки). Протизапальна; іммуномодуюча; біорегенеруюча; болезаспокійлива дія.
ФЕМІНАЛ (фітоконцентрат) НВО "Екомед", Україна.	Рідкі екстракти листя кропиви дводомної, трави грициків, звіробою звичайного, золототисячника зонтичного, материнки звичайної, чебрецю повзучого, чистотілу великого, квіток глоду криваво-червоного, суцвіть нагідок лікарських.	Безпліддя, яке викликане порушенням гормонального балансу жінки. Дозволяє швидко позбутися ациклічних кровотеч та передменструального синдрому, нормалізує перебіг місячних та полегшує перебіг патологічного клімаксу.
ФІОРД (пастилки) "Фітофарм Кленка С.А.", Польща.	Сухі екстракти слоєвищ ісландського моху, лактоферин, плодів шипшини, камедь аравійська, сорбітол, мальтіоловий сироп, лимонна кислота, концентрат соку лимона; ефірна олія лимона; віск карнаубський; рибофлавін, допоміжні речовини.	Сезонні простудні захворювання горла, дихальних шляхів, що супроводжуються болем, хрипом, першінням і сухістю; забезпечення комфортного ковтання і мови; захисний бар'єр від шкідливих факторів; пом'якшення слизової оболонки горла і гортані; захист голосових зв'язок.
ФІТОБАЛЬЗАМ "ФІТУЛВЕНТ"	Густі екстракти коренів валеріани лікарської, тра-	Хронічні гастрити з нормальною та пониженою кислотністю шлунко-

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
ПрАТ "Біолік", Україна.	ви звירוкою звичайного, чебрецю звичайного, деревію звичайного, плодів глоду, кори дуба звичайного, суцвіть хамоміли лікарської, допоміжні речовини.	вого соку в стадії загасання симптомів загострення захворювання; дискінезії жовчного міхура і жовчовивідних шляхів за гіпомоторним, гіпокінетичним типом; нормалізація секреторної функції залоз шлунка; усунення метеоризму.
ФІТОВІТ (капсули) "Юнік Фармасьютікелз Лабораторіз" відділення фірми "Дж. Б. Кемикалз енд Фармасьютікелз Лтд.", Індія.	Сухі екстракти коренів вітанії снотворної, плодів емболіки лікарської, корені спаржі кистеквіткової, стебел тіноспори сердцелистої, плодів якірців сланких, терміналії хебула, перцю довгого, мускатного дерева, коренів пікрорізи курроа, кореневищ ситі плівчастої, всіх частин рослини бакопи монніери, допоміжні речовини.	Загальне нездужання; втома; сонливість; загальмованість; апатія; астеничний синдром різного походження; ослаблення захисних функцій організму; перебування в стані тривалого психічного стресу, тривалого періоду важкої фізичної або розумової роботи; ослаблення пам'яті, концентрації уваги; початкова стадія атеросклерозу, порушення з боку ШКТ, знижений апетит, диспепсія.
ФІТОЛЕЦИТИН (таблетки) ТОВ "Фіттекс", Україна.	Сухі екстракти квіток арніки гірської, пуп'янків софори японської, лецитин соняшнику.	Зміцнення стінок судин; попередження інсультів; розширення стінок судин; усунення запаморочення; поліпшення пам'яті; нормалізація стану нервової системи.
ФІТОЛІЗИН (паста) "Гербаполь", Польща.	Густі екстракти кореневищ пирію повзучого, шкірки цибулі ріпчастої, насіння гуньби сінної, листя берези бородавчастої, коренів петрушки звичайної, трави золотушника канадського, трави хвоща польового, коренів любистку лікарського, трави споришу звичайного, ефірна олія листя шавлії лікарської, м'яти перцевої, хвої сосни лісової, шкірки плодів апельсина звичайного.	Сечогінна; протизапальна; болезаспокійлива; бактеріостатична дія; розпушення і полегшення виведення сечових конкрементів; запалення сечовивідних шляхів, нирок, ниркових лоханок і сечового міхура; нефроуролітіаз; інфекції сечовивідних шляхів.
ФІТОЛІЗИН ПЛЮС (паста) АТ "Фармак", Україна.	Ефірна олія листя шавлії лікарської, м'яти перцевої, хвої сосни гірської, допоміжні речовини	Хронічний пієлонефрит; хронічний цистит; хронічний простатит; хронічний уретрит; профілактика сечокам'яної хвороби.
ФІТОЛІЗИН ПРЕНАТАЛ, ФІТОЛІЗИН НЕФРОН (капсули) "Гербаполь", Польща.	Екстракт журавлини великоплідної, допоміжні речовини.	Профілактика рецидиву сечокам'яної хвороби; інфекційні та запальні захворювання сечовивідних шляхів.

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
ФІТОЛІТ, ФІТОЛІТ ФОРТЕ, ФІТОЛІТ ФОРТЕ Н (таблетки, капсули) ТОВ Фармацевтична компанія "Здоров'я", Україна.	Сухі екстракти трави споришу звичайного, звіробою звичайного, хвоща польового, допоміжні речовини.	Нормалізація мінерального обміну; комплексна терапія хронічних запальних захворювань сечових шляхів: хронічного циститу, уретриту, пієлонефриту, хронічного простатиту.
ФІТОНОСОЛ-ФОРТЕ АНІС + М'ЯТА (спрей) ПП "Даная", Україна.	Олійні екстракти листя шавлії лікарської, алое деревовидного, олія насіння гірчиці чорної, олія оливкова, ефірна олія хвої сосни звичайної, плодів анісу звичайного, листя м'яти перцевої.	Гострі й хронічні захворювання носових пазух, порожнини носа і носоглотки; профілактика респіраторних інфекцій в осінньо-зимовий період і під час епідемії.
ФІТОН СД (бальзам) ПАТ "Борщагівський ХФЗ", Україна.	Рідкі екстракти суцвіть хамоміли лікарської, нагідок лікарських, липи серцелистої, листя м'яти перцевої, подорожника великого, кропиви дводомної трави череди трироздільної, деревію звичайного, звіробою звичайного, материнки звичайної, плодів анісу звичайного, шипшини, фенхелю звичайного, коренів солодки голої, алтеї лікарського, кульбаби лікарської, кореневищ з коренями оману високого, допоміжні речовини.	Комплексна терапія захворювань травного тракту, що супроводжуються диспепсичними явищами; холецистит; холангіт; адаптогенний засіб, що підвищує неспецифічну опірність організму до несприятливих факторів навколишнього середовища; стимуляція фізичної і психічної працездатності при різних захворюваннях; лікування наслідків іонізуючого випромінювання; профілактика можливого впливу радіації на організм, підвищення психічної і фізичної працездатності; бронхіти.
ФІТОНСОЛ (таблетки) "Белмедпрепарати", Білорусь.	Сухі екстракти коренів женьшеня, солодки голої, допоміжні речовини.	Лікувально-профілактичний, адаптогенний і загальнозміцнювальний засіб.
ФІТОСЕД (настоянка, капсули) ПАТ "Червона Зірка", Україна.	Настоянки плодів вівса посівного, суплідь хмелю звичайного, плодів глоду криваво-червоного, коріандру звичайного, трави собачої кропиви звичайної, буркуну лікарського, меліси лікарської, допоміжні речовини.	Неврози різного генезу, нервові збудження, стрес, легкі порушення сну, гіперстенічна форма астеничного синдрому, НЦД за кардіальним і гіпертонічним типом.
ФІТОУРОЛІТ (настоянка) "Луганська фармацевтична фабрика", Україна.	Настоянки суцвіть хамоміли лікарської, трави хвоща польового, коренів вовчуга польового, листя	Виведення мінеральних речовин з сечею; проявляє протизапальну; спазмолітичну; діуретичну дію; антисептичну; нормалізує фізико-

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
	берези бородавчастої, ортосифона тичинкового, кореневищ марени красильної, плодів кропу городнього, допоміжні речовини: спирт етиловий 70%.	хімічні показники сечі; відновлює оптимальну уродинаміку; зменшує лейкоцитурію.
ФЛОРА (еліксир) ТОВ Фармацевтична компанія "Здоров'я", Україна.	Рідкі екстракти трави буркуну лікарського, коренів солодки голої, суцвіть нагідок лікарських, плодів розторопші плямистої, коріандру звичайного, допоміжні речовини.	Невротичні і неврозоподібні стани, що супроводжуються почуттям страху, напруги, тривоги, легких формах порушення сну, головного болю, сексопатологічних синдромах, клімактеричних розладах.
ФЛОРАДІКС ФЛОРАВІТАЛЬ (бальзам) "Салюс-Хаус ГмбХ", Німеччина.	Водні екстракти квіток каркаде, хамоміли лікарської, плодів фенхелю звичайного, шипшини, листя шпинату городнього; суміш концентратів соків (виноград, груша, чорна смородина, вишня, ожина, морква), заліза(II) глюконат, вітаміни В ₆ , В ₂ , В ₁ , В ₁₂ , С.	Залізодефіцитна анемія; інтенсивні фізичні навантаження; період вагітності і лактації; недостатність вітамінів групи В.
ФЛОРІСЕД-ЗДОРОВ'Я, ФЛОРІСЕД-ЗДОРОВ'Я ФОРТЕ (сіроп, капсули) ТОВ Фармацевтична компанія "Здоров'я", Україна.	Сухий екстракт: трави собачої кропиви звичайної, суплідь хмелю звичайного, листя м'яти перцевої, корені валеріани лікарської, корені солодки голої, допоміжні речовини.	Легкі форми неврастенії і неврозів, що супроводжуються тривогою, відчуттям страху і напруження; серцево-судинні неврози з кардіалгією і артеріальною гіпертензією; легкі форми порушення сну; клімактеричний синдром.
ФУНГІСТОП (розчин, спрей) ТОВ "Новий час", Україна.	Рідкі екстракти насіння льону посівного, плодів горіха грецького, горіха кедрового, сої щетинистої, бруньок берези бородавчастої, суцвіть нагідок лікарських, коренів лопуха великого, насіння редьки посівної, суплідь хмелю звичайного, трави чистотілу великого, ефірні олії трави герані криваво-червоної, лаванди лікарської, чебрецю звичайного, кори коричника цейлонського, листя чайного дерева, допоміжні речовини.	Профілактика і лікування грибкових захворювань шкіри, нігтів і волосся, поліпшення кровообігу і регенерації тканин, проявляє проти-грибкову, знеболювальну, проти-запальну дію.

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
ХЛОРОФІЛІПТ (розчин олійний 2%, розчин спиртовий 1%, розчин спиртовий 0,25%) Корпорація "Артеріум", Україна.	Рідкий екстракт листя ев- каліпта, допоміжні речо- вини.	Олійний 2% розчин хлорофіліпту використовують при ерозії шийки матки; розчин спиртовий 1% - при опіках, трофічних виразках, розчин спиртовий хлорофіліпту 0,25% - при септичних станах, пневмонії, перитоніті, абсцесах легенів.
ХОЛАГОГУМ F НАТТЕРМАНН (капсули) "Aventis Pharma Deutschland GmbH" на заводі "A.Nattermann & Sie GmbH", Німеччина.	Сухий екстракт чистотілу, сухий екстракт куркуми, допоміжні речовини.	Хронічний холецистит, холангіт, жовчокам'яна хвороба, постхоле- цистектомічний синдром; зовніш- ньосекреторна недостатність підш- лункової залози; дискенізія жовч- ного міхура і жовчних протоків.
ХОЛАГОЛ (розчин) "Айвекс Фармасьютікалс с.р.о.", Чехія.	Сухий екстракт корене- вищ куркуми довгої, емо- дин кори жостеру пронос- ного, магнію саліцилат, суміш ефірних олій, до- поміжні речовини.	Жовчокам'яна хвороба; хронічний холецистит і холангіт у фазі ремі- сії; диспептичний синдром при хронічних захворюваннях печінки та після оперативних втручань на жовчних шляхах.
ХОЛАФЛУКС (порошок) "Наттерманн ГмбХ.", Німеччина.	Сухі екстракти листя шпинату, плодів розторо- пші плямистої, трави пер- стачу гусячого, чистотілу великого, деревію звичай- ного, коренів солодки го- лої, кореневищ ревеню, коренів і трави кульбаби, кореневищ куркуми дов- гої, листя алое деревови- дного, ефірна олія коре- невищ куркуми довгої.	Хронічні холециститу; холангіти; порушення жовчовиділення після холецистектомії; дискінезія жовч- них шляхів і жовчного міхура (як компонент комплексної терапії).
ХОЛЕНОРМ (фітоконцентрат, таблетки) НВО "Екомед", Україна.	Рідкі екстракти листя чаю зеленого, трави м'яти пе- рцевої, звіробою звичай- ного, полину гіркого, су- цвітть цмину піскового, стовпчиків з приймочка- ми кукурудзи, плодів фен- хелю звичайного.	Гіпертонічна хвороба; атероскле- роз аорти та інших судин; гострі і хронічні порушення мозкового кровообігу; облітеруючий ендартє- ріт; ангіопатія.
ХОЛІВЕР (таблетки) "Хау Зіянг Юнайтед Фарм.", В'єтнам.	Екстракти жовчі медич- ної, сухі екстракти листя артишоку посівного, по- рошку коренів куркуми довгої, допоміжні речо- вини.	Порушення функцій гепатобіліар- ної системи; холецистит; холангіт; дискінезія жовчовивідних шляхів гіпокінетичного типу; олігурія вна- слідок серцевої недостатності і ци- розу печінки; виразкова хвороба шлунка та дванадцятипалої кишки; запори внаслідок атонії кишечника.
ХОЛІТ (капсули)	Сухі екстракти листя ор- тосифона тичинкового,	Комплексна терапія лікування: жо- вчокам'яної хвороби; холециститів

НАЗВА, ВИРОБНИК	СКЛАД	ЗАСТОСУВАННЯ
"Грінвуд", Індонезія.	осоту городнього, шовковчашечника кучерявого, філлантус нірурі, кореневищ імперати циліндричної, плодів перцю кубеби, листя папайї, допоміжні речовини.	у поєднанні з жовчнокам'яною хворобою; холангітів у поєднанні з жовчнокам'яною хворобою; дискінезії жовчовивідних шляхів; неалкогольна жирова хвороба печінки; алкогольна хвороба печінки; цироз печінки; хронічні вірусні гепатити.
ХОЛОСАС (сироп) АТ "Вітаміни", Україна.	Рідкий екстракт плодів шипшини, допоміжні речовини.	Допоміжний засіб при хронічних некалькульозних холециститах, холангітах, хронічних гепатитах; при С- та Р-гіповітамінозах; медикаментозних і алкогольних інтоксикаціях.
ХОФІТОЛ (таблетки, розчин) "Лабораторія Троянда Фітофарм", Франція.	Сухий екстракт свіжого листя артишоку посівного, допоміжні речовини.	Комплексна терапія хронічного гепатиту; некалькульозний хронічний холецистит; ацетонемія; жировий гепатоз; атеросклероз; цироз печінки; гіпокінетичний варіант дискінезії жовчовивідних шляхів.
ЦИКЛОВЕН (драже, розчин, гель) "ЦТ. Арцнайміттель Хеміш Темпельхоф ГмбХ.", Німеччина.	Сухий екстракт плодів гіркокаштана звичайного, допоміжні речовини.	Симптоми, обумовлені хронічною венозною недостатністю різного ступеня і походження: варикозне розширення вен, набряки, гематоми, геморой.
ШАВЛІЯ ДР. ТАЙСС (розчин) "Натурварен ГмбХ., Др. Тайсс", Німеччина.	Рідкий екстракт листя шавлії лікарської; суцвіть хамоміли лікарської, допоміжні речовини.	Запалення ротової порожнини і глотки: фарингіт, гострий і хронічний ларингіт, ангіна.
ШВЕДСЬКА ГІРКОТА ДР. ТАЙССА (розчин) "Натурварен ГмбХ., Др. Тайсс", Німеччина.	Висушений сік алое деревовидного, коренів ревеню, теріак (без опію), камедь мірри, кореневищ куркуми довгої, коренів тирличу жовтого, дягелю лікарського, колючника безстебельного, кореневища перстачу, квіток та плодів мускатного дерева, листя сенни, стовпчиків і приймочо квіток шафрану посівного, кореневищ аїру болотного, камфора, допоміжні речовини.	Тонізуюча; сокогінна; анальгезуюча дія; стимулююча регенерацію. Застосовують при відсутності тону ШКТ, дискензії жовчних протоків, секреторній недостатності шлунка та підшлункової залози, закрепах, здутті живота, больовому синдромі.
ШВЕДСЬКИЙ ГІРКИЙ БАЛЬЗАМ "Рів'єра", Австрія.	Настоянка коренів дягелю лікарського, листя алое деревовидного, спор плауна булавовидного, коренів бедренцю каменеломкового, колючника без-	Больові відчуття в області шлунка, нормалізація функцій шлунково-кишкового тракту, очищення крові і печінки, нормалізація процесів травлення.

<i>НАЗВА, ВИРОБНИК</i>	<i>СКЛАД</i>	<i>ЗАСТОСУВАННЯ</i>
	стебельного, трави вероники лікарської, коренів алтеї лікарської, тирлича жовтого, айру болотного, листя камфорного лавра, цукор кандіс, пагонів омели білої, камеді мірри, листя горіху, коренів ревеню, плодів сафлору красильного, листя сенни, гінкго білоба, теріаку, кореневищ перстачу прямостоячого, куркуми довгої, трави полину гіркого.	
ШЛУНКОВІ КРАПЛІ ТОВ "Фіттекс", Україна.	Настоянки коренів валеріани лікарської, трави полину гіркого, листя м'ятти перцевої, беладонни лікарської.	Застосовуються при функціональних порушеннях ШКТ.
ЩИЗАРЕН (фітоконцентрат) НВО "Екомед", Україна.	Рідкий екстракт трави дроку фарбувального, материнки звичайної, квіток глоду криваво-червоного, нагідок лікарських, стовпчиків із приймочкакми кукурудзи, плодів обліпихи крушиновидної, коренів валеріани лікарської, кульбаби лікарської, кореневищ перстачу прямостоячого, елеутерококу колючого.	Тиреоїдити; вузловий і змішаний зоб; стани з підвищеною та зниженою функцією щитоподібної залози; профілактика захворювань щитоподібної залози.

ЛІТЕРАТУРА

1. Біоактивність неорганічних сполук : навч. посібн. для аудит. та самост. роботи студентів / *Є. Я. Левітін, І. О. Ведерникова, А. О. Коваль, О. С. Криськів ; за ред. Є. Я. Левітіна.* – Х. : НФаУ, 2017. – 83 с.
2. Біологічна і біоорганічна хімія : у 2 кн. : підручник для студ. вищ. мед. навч. закл. IV рівня акредитації. Кн. 2. Біологічна хімія / *Ю. І. Губський, І. В. Ніженковська, М. М. Корда [та ін.] ; за ред. Ю. І. Губського, І. В. Ніженковської.* – 2-ге вид., випр. – К. : Медицина, 2017. – 544 с.
3. Валерианотерапія / *Н. С. Фурса, Е. А. Григорьева, В. Г. Корниевская, С. Н. Соленникова, И. Н. Каграманян, Ю. И. Корниевский.* – Запорожье : Изд-во ЗГМУ, 2000. – 287 с.
4. Валеріана лікарська : монографія / *Ю. І. Корнієвський, В. Г. Корнієвська, С. В. Панченко, Н. Ю. Богуславська.* – Запоріжжя : Вид-во ЗДМУ, 2014. – 501 с.
5. Вітаміни в рослинному світі : навч. посіб. для студентів закл. вищ. освіти М-ва охорони здоров'я України / *Ю. І. Корнієвський, В. В. Россіхін, А. Г. Сербін [та ін.].* – Запоріжжя : Вид-во ЗДМУ, 2019. – 372 с.
6. *Гарбарець М. О.* Довідник з фітотерапії / *М. О. Гарбарець, В. Г. Западнюк.* – К. : Вища школа, 1981. – 200 с.
7. *Гродзінський А. М.* Лікарські рослини : енциклопедичний словник. – Київ, 1990. – 538 с.
8. *Гулько Р. М.* Словник лікарських рослин світової медицини. – Львів: Ліга-Прес, 2005. – 506 с.
9. *Державна Фармакопея України* : в 3 т. / Укр. наук. фармакопейний центр якості лікарських засобів. – 2-ге вид. – Х. : Держ. п-во «Укр. наук. фармакопейний центр якості лікарських засобів», 2015. – Т. 1. – 1128 с.
10. *Державна Фармакопея України* : в 3 т. / Укр. наук. фармакопейний центр якості лікарських засобів. – 2-ге вид. – Х. : Держ. п-во «Укр. наук. фармакопейний центр якості лікарських засобів», 2014. – Т. 2. – 724 с.
11. *Державна Фармакопея України* : в 3 т. / Укр. наук. фармакопейний центр якості лікарських засобів. – 2-ге вид. – Х. : Держ. п-во «Укр. наук. фармакопейний центр якості лікарських засобів», 2014. – Т. 3. – 732 с.
12. *ДСТУ 2439-94.* Елементи хімічні та речовини прості. Терміни та визначення основних понять. Умовні позначення. – Введено вперше ; чинний від 1995-01-01. – К. : Держстандарт України, 1994. – 16 с.
13. Зелена аптека : навч. посібник / *Ю. І. Корнієвський, О. І. Панасенко, В. Г. Корнієвська [та ін.].* – Запоріжжя : Вид-во ЗДМУ, 2012. – 642 с.
14. *Кархут В. В.* Жива аптека. – К. : Здоров'я, 1992. – 309 с.

15. *Кобзар А. Я.* Фармакогнозія в медицині. – К. : Медицина, 2007. – 543 с.
16. *Ковальов В. М.* Фармакогнозія з основами біохімії рослин : підруч. для студ. вищ. фармац. навч. закл. та фармац. ф-тів вищих мед. навч. закл. III-IV рівнів акред. / *В. М. Ковальов, О. І. Павлій, Т. І. Ісакова ; за ред. В. М. Ковальова.* – 2-ге вид. – Харків : Вид-во НФаУ, МТК-Книга, 2004. – 704 с.
17. *Колесник Ю. М., Корнієвський Ю. І., Панасенко О. І.* Ліки Хортиці : навч.-метод. посіб. – Запоріжжя: Вид-во ЗДМУ, 2013. – 556 с.
18. Компендіум 2019 – лікарські препарати / *За ред. В. М. Коваленка* – К.: МОРІОН, 2019. – 2480 с.
19. *Коновалова О. Ю., Мітченко Ф. А., Шураєва Т. К.* Біологічно активні речовини лікарських рослин : навч. посіб. з фармакогнозії для студентів заочної форми навчання фармац. ф-тів. – К., 2008. – 352 с.
20. *Корнієвський Ю. І., Корнієвська В. Г.* Фітотоксикологія : навч. посіб. – Запоріжжя : Вид-во ЗДМУ, 2013. – 178 с.
21. *Ластухін Ю. О.* Хімія природних органічних сполук : навч. посібник для студентів вищих навч. закладів / *Ю. О. Ластухін.* – Львів : Нац. ун-т «Львівська політехніка», 2005. – 560 с.
22. Лекарственное растительное сырье и фитосредства : учеб. пособие / *П. И. Середя, Н. П. Максютин, Е. Н. Струменская [и др.] ; под ред. П. И. Середы.* – К. : ВСИ «Медицина», 2010. – 272 с.
23. Лекарственные растения мировой флоры : энциклопед. справочник / *Н. В. Попова, В. И. Литвиненко, А. С. Куцян* – Харьков : Діса плюс, 2016. – 540 с.
24. *Лесиовская Е. Е.* Фармакотерапия с основами фитотерапии : учеб. пособие / *Е. Е. Лесиовская, Л. В. Пастушенков.* – 2-е изд. – М. : ГЭОТАР, 2003. – 592 с.
25. Лікарські рослини і способи їх застосування в народі / *М. А. Носаль, І. М. Носаль ; за ред. В. Г. Дроботька.* – К. : Здоров'я, 1965. – 350 с.
26. Лікарські рослини і фітотерапія. Фітотерапевтична рецептура : навч. посіб. / *Л. В. Бензель, Р. Є. Дармограй, П. В. Олійник, І. Л. Бензель.* – К. : ВСВ «Медицина», 2010. – 400 с.
27. *Маннфрид Палов.* Энциклопедия лекарственных растений. – М. : МИР, 1998. – 467 с.
28. *Марчишин С. М.* Лікарські рослини Тернопільщини / *С. М. Марчишин, Н. О. Сушко.* – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2007. – 312 с.
29. *Машиковский М. Д.* Лекарственные средства : пособие для врачей / *М. Д. Машиковский.* – 16-е изд., перераб., испр. и доп. – М. : Новая волна : Издатель Умеренков, 2010. – 1216 с.
30. *Муравьева Д. А.* Фармакогнозия : учебник / *Д. А. Муравьева, И. А. Самылина, Г. П. Яковлев.* – 4-е изд., перераб. и доп. – М. : Медицина, 2002. – 656 с.
31. *Носаль І. М.* Від рослини – до людини : розповіді про лікувальні та лікарські рослини України. – К. : Веселка, 1992. – 606 с.
32. *Носов А. М.* Лекарственные растения. – М. : ЭКСМО. – 2007. – 349 с.

33. Определитель высших растений України / Д. Н. Доброчаева, М. И. Котов, Ю. Н. Прокудин [и др.] – 2-е изд. – К. : Фитосоциоцентр, 1999. – 548 с.
34. Органічна хімія природних сполук : лаборатор. практикум для студ. напряму 6.051301 «Хімічна технологія» ден. форми навч. / уклад. : С. П. Бондаренко. – К. : НУХТ, 2013. – 48 с.
35. Осетров В. Д. Альтернативная фитотерапия. – К. : Наукова думка, 1993. – 224 с.
36. От субстанции к лекарству : учеб. пособие / П. А. Безуглый, В. В. Болотов, И. С. Гриценко [и др.] ; под ред. В. П. Черных. – Х. : Изд-во НФаУ : Золотые страницы, 2005. – 1244 с.
37. Попова Н. В. Лекарственные растения мировой флоры / Н. В. Попова, В. И. Литвиненко. – Харьков : СПДФЛ Мосякин В.Н., 2008. – 510 с.
38. Практикум з ідентифікації лікарської рослинної сировини : навч. посіб. / В. М. Ковальов, С. М. Марчишин, О. П. Хворост [та ін.] ; за ред. В. М. Ковальова, С. М. Марчишин. – Тернопіль : Укрмедкнига, 2014. – 264 с.
39. Практикум по фармакогнозии : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. Н. Ковалев, Н. В. Попова, В. С. Кисличенко [и др.] ; под общ. ред. В. Н. Ковалева. – Харьков : Изд-во НФаУ ; Золотые страницы, 2003. – 512 с.
40. Практическая фитотерапия / Т. А. Виноградова, Б. Н. Гажев, В. М. Виноградов, В. К. Мартынов. – М. : ОЛМА-ПРЕСС; СПб. : Изд-во Дом «Нева», «Валери СПД», 1998. – 640 с.
41. Сербін А. Г. Фармацевтична ботаніка : підручник / А. Г. Сербін, Л. М. Сіра, Т. О. Слободянюк. – Вінниця : Нова Книга, 2015. – 486 с.
42. Системная фитотерапия : учеб. пособие для студентов вузов / под ред. В. С. Кисличенко, А. В. Зайченко, И. А. Журавель. – Х. : Изд-во НфаУ : Золотые страницы, 2008. – 256 с.
43. Современная фитотерапия : монография / под ред. В. Петкова. – София : Медицина и физкультура, 1988. – 503 с.
44. Современные комплексные фитопрепараты и растительные БАД : справ. пособие для студ. III-IV уровня аккредитации / А. В. Мазулин [и др.]. – Запорожье : Изд-во ЗГМУ, 2015. – 392 с.
45. Солодовниченко Н. М. Лікарська рослинна сировина та фітопрепарати : посіб. з фармакогнозії з основами біохімії лікар. рослин / Н. М. Солодовниченко, М. С. Журавльов, В. М. Ковальов. – Харків : Вид-во НФаУ : Золоті сторінки, 2001. – 408 с.
46. Сучасна фітотерапія : навч. посіб. / С. В. Гарна, І. М. Владимірова, Н. Б. Бурд [та ін.]. – Харків : Друкарня Мадрид, 2016. – 580 с.
47. Товстуха Є. С. Фітотерапія / Є. С. Товстуха. – К. : Здоров'я, 1993. – 368 с.
48. Туркевич М. Фармацевтична хімія (стероїдні гормони, їх синтетичні замінники і гетероциклічні сполуки як лікарські засоби) : підручник / М. Туркевич, О. Владзімірська, Р. Лесик ; за ред. Б. С. Зіменковського. – Вінниця :

Нова книга, 2003. – 464 с.

49. Фармакогнозія : учеб. посіб. для студ. высш. учеб. завед. / *В. Н. Ковалев, В. С. Кисличенко, И. А. Журавель [и др.]*. – Изд. 2-е, испр. и доп. – Х. : Изд-во НФаУ, 2009. – 218 с.
50. Фармакогнозія : базовий підруч. для студ. вищ. фармац. навч. закл. (фармац. ф-тів) IV рівня акредитації / *В. С. Кисличенко, І. О. Журавель, С. М. Марчишин [та ін.]* ; за ред. *В. С. Кисличенко*. – Харків : НФаУ : Золоті сторінки, 2015. – 736 с.
51. Фармацевтическая химия. Смысловой модуль 3.3. Анализ качества лекарственных средств из группы витаминов и витаминоподобных веществ : учеб.-метод. пособие для студентов-иностранных граждан IV курса специальности «Фармация» / *З. Б. Моряк, Д. Ю. Скорина, К. П. Шабельник [и др.]*. – Запорожье : ЗГМУ, 2017. – 132 с.
52. Фармацевтична хімія : підруч. для студ. вищ. фармац. навч. закл. і фармац. ф-тів вищ. мед. навч. закл. III-IV рівнів акредитації / *П. О. Безуглий, В. А. Георгіяни, І. С. Гриценко [та ін.]* ; за заг. ред. *П. О. Безуглого*. – Вид. 3-тє, випр., доопрац. – Вінниця : Нова Книга, 2017. – 456 с.
53. Фитотерапия в клинике внутренних болезней : учеб. пособ. для студентов вузов / *Б. А. Самура, В. П. Черных, И. П. Банный [и др.]* ; под ред. *Б. А. Самуры*. – Х. : Изд-во НФаУ: Золотые страницы, 2003. – 416 с.
54. Фітокосметологія : навч. посіб. / *Ю. І. Корнієвський, В. Г. Корнієвська, С. В. Панченко, Н. Ю. Богуславська*. – Запоріжжя : Вид-во ЗДМУ, 2016. – 397 с.
55. Фітотерапія в акушерстві та гінекології : навч. посіб. / *Ю. І. Корнієвський, Н. Ю. Богуславська, Ю. Я. Круть, В. Г. Корнієвська*. – Запоріжжя : Вид-во ЗДМУ, 2014. – 337 с.
56. Фітотерапія в кардіології : навч. посіб. / *Ю. І. Корнієвський, О. В. Крайдашенко, М. П. Красько, Н. Ю. Богуславська, В. Г. Корнієвська* – Запоріжжя : Вид-во ЗДМУ, 2017. – 469 с.
57. Фітотерапія в онкології : навч. посіб. / *Ю. І. Корнієвський, Н. Ю. Богуславська, В. Г. Корнієвська, Л. Г. Бібік, С. В. Панченко* – Запоріжжя: Вид-во ЗДМУ, 2016. – 418 с.
58. Фітотерапія в практиці сімейного лікаря : навч. посіб. / *В. І. Кривенко, Ю. І. Корнієвський, М. Ю. Колесник [та ін.]*. – Запоріжжя : Вид-во ЗДМУ, 2015. – 756 с.
59. Фітотерапія в урології : навч. посіб. / *Ю. М. Колесник, Г. В. Бачурін, А. Г. Сербін, Ю. І. Корнієвський*. – Запоріжжя : ЗДМУ, 2014. – 343 с.
60. Фітотерапія інсомнії : навч. посіб. вид. 2-ге, доп. / *В. І. Кривенко, Ю. І. Корнієвський, М. Ю. Колесник [та ін.]*. – Запоріжжя : Вид-во ЗДМУ, 2018. – 255 с.
61. Фітотоксикологія : навч. посіб. з фармац. ботаніки для студентів денної та заочної форми навчання спеціальності «Фармация» та «Технологія парфю-

- мерно-косметичних засобів» / Ю. І. Корнієвський, В. Г. Корнієвська. – Запоріжжя : Вид-во ЗДМУ, 2013. – 178 с.
62. Фотогербарий лекарственных растений = Photoherbarium of medicinal plants [Текст парал. : рус., англ.] : учеб. пособие для студентов вузов / Т. Н. Гонтовая, А. Г. Сербин, В. П. Руденко [и др.] ; под общ. ред. Т. Н. Гонтовой, В. П. Руденко. – Харьков : НФаУ : Золотые страницы, 2017. – 240 с.
63. Харкевич Д. А. Фармакология : учебник / Д. А. Харкевич. – 12-е изд., испр. и доп. – М. : ГЭОТАР-Медиа, 2017. – 760 с.
64. Цілюща Хортиця : монографія / Ю. І. Корнієвський, М. С. Фурса, В. Г. Корнієвська [та ін.]. – Запоріжжя : Вид-во ЗДМУ, 2009. – 552 с.
65. Чекман І. Клінічна фітотерапія : навч. посібник для студ. вищ. мед. закл. / І. Чекман. – К. : Рада, 2006. – 656 с.
66. Чекман І. С. Історія лікознавства : навч. посіб. / І. С. Чекман. – К. : Задруга, 2014. – 256 с.
67. Червона книга України. Рослинний світ / За заг. ред. Ю. Р. Шеляг-Сосонко. – К. : Українська енциклопедія, 1996. – 608 с.
68. Шульц Я., Убергубер Э. Лекарства из Божьей аптеки. – Киев : МЧП «Анфас», 1994. – 204 с.
69. Энциклопедия лекарственных растений. – М. : Ридерз Дайджест, 2004. – 351 с.
70. American Herbal Pharmacopoeia Botanical Pharmacognosy. – 2011 p.
71. Aviva Romm. Botanical Medicine for Women's Health. – 2010. – 705 p.
72. Barues J., Anderson L., Phillipson D. Herbal Medicinal. – 2007. – Pharmaceutical Press. – 721 p.
73. DeSmetPAGM. Herbal remedies // New Engl. J. Med. – 2002. – Vol. 347. – P. 2046-2056.
74. Ehevallier A. Herbal Remedies. Firstt American Edition. – New York, 2007. – 290 p.
75. European Pharmacopoea – Strasbourg : Councel of Europe, 1995. – 587 p.
76. Handbook of Medicinal Herbs, 2002. – 893 p.
77. Weiss R. F. Lehrbuch der Phytotherapie. – 7. Uberarb. u. erw. Auflage. – Stuttgart: Hippokrates, 1990. – 457 p.

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК

Українські ботанічні назви лікарських рослин

А	Гірчак перцевий	106		
Аїр тростиновий	75	Гірчак почечуйний	107	
Аконіт джунгарський	76	Гірчиця сарептська	107	
Алое деревовидне	77	Гісоп лікарський	108	
Алтея лікарська	78	Глід криваво-червоний	109	
Аніс звичайний	79	Горицвіт весняний	111	
Арніка гірська	80	Горіх грецький	112	
Артишок посівний	82	Горобина звичайна	113	
Б	Гречка звичайна	115	Грицики звичайні	115
Барвінок малий	83	Д		
Барвінок хрещатий	83	Деревій майже звичайний	116	
Белладонна звичайна	84	Дуб звичайний	118	
Береза бородавчаста	85	Дудник звичайний	119	
Береза повисла	85	Дягель лікарський	119	
Березовий гриб	204	Е		
Блекота чорна	87	Евкаліпт кулястий	121	
Бобівник трилистий	87	Елеутерокок колючий	123	
Болиголов плямистий	90	Ехінацея пурпурова	124	
Брусниця	89	Ж		
Бузина чорна	91	Женьшень	126	
Буркун лікарський	93	Живокіст лікарський	128	
В		З		
Валеріана лікарська	94	Звіробій звичайний	129	
Васильки справжні	97	Золотушник звичайний	131	
Вільха сіра	98	І		
Вовчуг польовий	99	Імбир лікарський	132	
Г		Інонотус скошений	204	
Гадючник звичайний	100			
Гарбуз звичайний	100			
Гінкго дволопатеве	102			
Гірकोкаштан звичайний	104			

К

Калина звичайна	133
Кмин звичайний	135
Конюшина лучна	136
Конюшина червона	136
Коріандр посівний	137
Красавка	84
Кріп запашний	138
Кропива дводомна	140
Крушина вільховидна	141
Крушина ламка	141
Кукурудза звичайна	143
Кульбаба лікарська	144
Куркума жовтокорінцева	146

Л

Лаванда колоскова	147
Ламінарія цукриста	148
Ламінарія японська	148
Лепеха звичайна	75
Лимонник китайський	149
Липа серцелиста	150
Лопух справжній	151
Льон звичайний	152
Любисток лікарський	154

М

Малина звичайна	155
Марена красильна	156
Материнка звичайна	157
Мати-й-мачуха	175
Меліса лікарська	159
Морква дика	160
М'ята перцева	161

Н

Нагідки лікарські	164
Наперстянка великоквіткова	166
Наперстянка пурпурова	167
Наперстянка шерстиста	168

О

Обліпіха крушиновидна	169
Оман високий	171

П

Первоцвіт весняний	172
Первоцвіт лікарський	172
Перець стручковий однорічний	173
Перстач прямостоячий	174
Підбіл звичайний	175
Подорожник великий	177
Полин гіркий	178
Примула	172

Р

Ревінь тангутський	179
Розторопша плямиста	181
Ромашка лікарська	196
Рутка лікарська	182

С

Собача кропива звичайна	183
Солодка гола	184
Сосна звичайна	186
Софора японська	188
Спориння пурпурова	190
Спориш звичайний	189
Суниці лісові	192

Т

Трутовик косотрубчастий	204
-------------------------	-----

Ф

Фенхель звичайний	193
Фіалка триколірна	194

Х

Хамоміла лікарська	196
Хвощ польовий	198
Хміль звичайний	199

Ц
Цибуля городня 200
Цикорій дикий 202
Цмин пісковий 203

Ч
Чага 204
Часник городній 205
Чебрець плазкий 207
Череда трироздільна 210
Чистотіл великий 211

Чорниця звичайна 212

Ш
Шавлія лікарська 213
Шипшина собача 215

Я
Якірці сланкі 218
Ялина європейська 219
Яловець звичайний 219

Латинські ботанічні назви лікарських рослин

A
Achillea submillefolium Klok. et
Krytzka. 116
Aconitum soongoricum L. 76
Acorus calamus L. 75
Adonis vernalis L. 111
Aesculus hippocastanum L. 104
Allium cepa L. 200
Allium sativum L. 205
Alnus incana L. 98
Aloe arborescens Mill. 77
Althaea officinalis L. 78
Anethum graveolens L. 138
Angelica archangelica L. 119
Anisum vulgare Gaertn. 79
Archangelica officinalis Hoffm. 119
Arctium lappa L. 151
Arnica montana L. 80
Artemisia absinthium L. 178
Atropa belladonna L. 84

B
Betula pendula Roth. 85
Betula verrucosa Ehrh. 85

Bidens tripartita L. 210
Brassica juncea (L.) Czern. 107

C
Calendula officinalis L. 164
Capsella bursa pastoris (L.)
Medik. 115
Capsicum annuum L. 173
Carum carvi L. 135
Chamomilla recutita (L.)
Rauschert 196
Chelidonium majus L. 211
Cichorium intybus L. 202
Claviceps purpurea Tulasne 190
Conium maculatum L. 90
Coriandrum sativum L. 137
Crataegus sanguinea Pall. 109
Cucurbita pepo L. 100
Curcuma xanthorrhiza Roxb. 146
Cynara scolymus L. 82

D
Daucus carota L. 160
Digitalis grandiflora L. 166

Digitalis lanata Ehrh. 168
Digitalis purpurea L. 167

E

Echinacea purpurea (L.)
Moench 124
Eleutherococcus senticosus
(Rupr. et Maxim.) Maxim. 123
Equisetum arvense L. 198
Eucalyptus globulus Labil. 121

F

Fagopyrum sagittatum Gilib. 115
Filipendula hexapetala Gilib. 100
Filipendula vulgaris Moench 100
Foeniculum vulgare Mill. 193
Fragaria vesca L. 192
Frangula alnus Mill. 141
Fumaria officinalis L. 182
Fungus betulinus 204

G

Ginkgo biloba L. 102
Glycyrrhiza glabra L. 184

H

Helichrysum arenarium (L.)
Moench 203
Hippophae rhamnoides L. 169
Humulus lupulus L. 199
Hyoscyamus niger L. 87
Hyssopus officinalis L. 108
Hypericum perforatum L. 129

I

Inonotus obliquus (Per) Pillat. 204
Inula helenium L. 171

J

Juglans regia L. 112

Juniperus communis L. 219

L

Laminaria japonica Aresch 148
Laminaria saccharina (L.) Lam. 148
Lavandula angustifolia Mill. 147
Lavandula officinalis L. 147
Lavandula spicata L. 147
Lavandula vera L. 147
Leonurus cardiaca L. 183
Levisticum officinale Koch. 154
Linum usitatissimum L. 152

M

Matricaria chamomilla L. 196
Matricaria recutita L. 196
Melilotus officinalis (L.) Pall. 93
Melissa officinalis L. 159
Mentha piperita L. 161
Menyanthes trifoliata L. 87

O

Ocimum basilicum L. 97
Ononis arvensis L. 99
Origanum vulgare L. 157

P

Panax ginseng C. A. Mey 126
Picea abies (L.) Karsten 219
Pinus sylvestris L. 186
Plantago major L. 177
Polygonum aviculare L. 189
Polygonum hydropiper L. 106
Polygonum persicaria L. 107
Potentilla erecta (L.) Rausch. 174
Potentilla tormentilla Neck. 174
Primula veris L. 174

Q

Quercus robur L. 118

R

Rhamnus frangula L. 141
Rheum palmatum L. 179
Rosa canina L. 215
Rubia tinctorum L. 156
Rubus idaeus L. 155

S

Salvia officinalis L. 213
Sambucus nigra L. 91
Schizandra chinensis (Turcz.)
 Baili. 149
Silybum marianum (L.) Gaertn. 181
Sinapis juncea L. 107
Solidago virgaurea L. 131
Sophora japonica L. 188
Sorbus aucuparia L. 113
Styphnolobium japonicum (L.)
 Schott 188
Symphytum officinale L. 128

T

Taraxacum officinale Wigg. 144

Thymus serpyllum L. 207
Tilia cordata Mill. 150
Tormentilla erecta L. 174
Tribulus terrestris L. 218
Trifolium pratense L. 136
Tussilago farfara L. 175

U

Urtica dioica L. 140

V

Vaccinium myrtillus L. 212
Vaccinium vitis-idaea 89
Valeriana officinalis L. s.p. 94
Viburnum opulus L. 133
Viola tricolor L. 194
Vinca minor L. 83

Z

Zea mays L. 143
Zingiber officinale Rosc. 132

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	5
Розділ I. НАЙВАЖЛИВІШІ БІОЛОГІЧНО АКТИВНІ СПОЛУКИ	
 ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН.....	6
1.1. Сполуки первинного обміну	6
1.1.1. Полісахариди	6
1.1.2. Жири (ліпіди).....	6
1.1.2.1. Класифікація та склад жирів.....	7
1.1.2.2. Фізико-хімічні властивості жирів	7
1.1.2.3. Поширення, локалізація та біологічна функція жирів у рослинах.....	8
1.1.3. Білки (пептиди, поліпептиди, протеїни).....	9
1.1.4. Вітаміни.....	9
1.1.4.1. Поширення вітамінів	11
1.1.4.2. Номенклатура та класифікація вітамінів.....	12
1.2. Біологічно активні сполуки вторинного обміну	14
1.2.1. Терпени	14
1.2.1.1. Ефірні олії	14
1.2.1.2. Тритерпени	17
1.2.1.3. Іридоїди.....	18
1.2.2. Глікозиди.....	18
1.2.2.1. Стероїдні сапоніни.....	19
1.2.2.2. Серцеві глікозиди (кардіостероїди)	19
1.2.2.3. Глікозиди, похідні фенолу	19
1.2.3. Фенолоспирти, фенолокислоти	19
1.2.4. Лігнани	20
1.2.5. Кумарини. Хромони.....	20
1.2.6. Флавоноїди.....	21
1.2.7. Полімерні фенольні сполуки. Дубильні речовини, або таніни.....	22
1.2.8. Антраценопохідні (антраглікозиди).....	22
1.2.9. Органічні кислоти	23
1.2.10. Алкалоїди	23
1.3. Макро- та мікроелементи	24

1.3.1. Алюміній (Al)	26
1.3.2. Аргентум (Ag).....	26
1.3.3. Арсен (As)	27
1.3.4. Аурум (Au).....	27
1.3.5. Барій (Ba)	28
1.3.6. Берилій (Be)	28
1.3.7. Бор (B)	28
1.3.8. Бром (Br)	29
1.3.9. Ванадій (V).....	30
1.3.10. Германій (Ge)	31
1.3.11. Європій (Eu).....	31
1.3.12. Іод (I).....	31
1.3.13. Кадмій (Cd)	32
1.3.14. Калій (K).....	33
1.3.15. Кальцій (Ca)	34
1.3.16. Кобальт (Co)	35
1.3.17. Купрум (Cu)	35
1.3.18. Літій (Li).....	37
1.3.19. Магній (Mg)	37
1.3.20. Манган (Mn).....	38
1.3.21. Меркурій (Hg).....	39
1.3.22. Молібден (Mo).....	40
1.3.23. Натрій (Na).....	40
1.3.24. Нікол (Ni)	41
1.3.25. Плюмбум (Pb).....	42
1.3.26. Рубідій (Rb).....	42
1.3.27. Селен (Se).....	43
1.3.28. Силіцій (Si).....	44
1.3.29. Скандій (Sc)	45
1.3.30. Станум (Sn)	45
1.3.31. Стронцій (Sr).....	45
1.3.32. Сульфур (S).....	45
1.3.33. Титан (Ti)	46
1.3.34. Ферум (Fe).....	47
1.3.35. Фосфор (P)	48
1.3.36. Флюор (F).....	49
1.3.37. Хлор (Cl).....	49
1.3.38. Хром (Cr).....	50
1.3.39. Цезій (Cs)	52
1.3.40. Цинк (Zn).....	52

Розділ II. КЛАСИФІКАЦІЯ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН, ЩО НАЙЧАСТІШЕ ВХОДЯТЬ ДО СКЛАДУ ФІТОПРЕПАРАТІВ	54
Код А. Засоби, які впливають на травлення та обмін речовин	54
Поліпшують травлення, апетитні	54
Жовчогінні, гепатотропні, гепатопротекторні, холекінетичні та холеретичні.....	55
Послаблюючі	56
В'язучі	56
Вітамінні.....	57
Код В. Засоби, які впливають на систему крові, кровотворну функцію, гемостаз (згортання).....	58
Антитромбінні, венотонізуючі (капіляропротектори)	58
Кровоспинні (гемостатичні, антигеморрагічні)	59
Стимулюючі м'язи матки, кровоспинні (гангліоблокатори).....	59
Код С. Засоби для лікування серцево-судинної системи	60
Кардіотонічні, антиангінальні, антисклеротичні.....	60
Антиаритмічні	60
Гіпотензивні, антигіпертензивні.....	61
Гіпертензивні, підвищуючі артеріальний тиск при гіпотонії.....	62
Венотоніки, що покращують мозковий кровообіг (ангіопротектори)	62
Гіполіпідемічні, знижуючі рівень антерогенних ліпопротеїнів.....	62
Спазмолітичні міотропні	63
Антисклеротичні, гіпохолестеринемічні	63
Адреноміметичні	64
Діуретичні, протинабрякові	64
Код Д. Засоби для лікування захворювань шкіри (дерматологічні).....	65
Фотосенсибілізуючі	65
Антиандрогени – засоби від випадіння волосся, облисіння (алопеції).....	65
Код Е. Засоби для лікування хвороб сечостатевої системи.....	66
Код Н. Гормональні засоби для системного використання.....	66
Код І. Протимікробні засоби для системного використання.....	66
Антибактеріальні, противірусні	66
Протимікробні, фітонцидні, протизапальні, противиразкові.....	67
Код Л. Протипухлинні засоби та імуномодулятори.....	68
Протипухлинні	68
Стимулюючі або пригнічуючі імунитет.....	69
Імунозміцнювальні.....	69

Код М. Засоби для лікування хвороб кістково-м'язової системи.....	69
Код N. Засоби для лікування нервової системи	70
Стимулюючі.....	70
Заспокійливі, седативні, антидепресанти, знеболювальні.....	70
Спазмолітичні, гангліоблокуючі, курареподібні	70
Код Р. Засоби протипаразитарні, антигельмінтні, інсектицидні та репеленти.....	71
Код R. Засоби для лікування захворювань респіраторної системи	71
Відхаркувальні, пом'якшувальні, протизапальні	71
Код S. Засоби для лікування захворювань органів чуття (очей, вух, язика, носа, шкіри)	72
Код V. Засоби різної дії	72
Відволікаючі	72
Біостимулятори, адаптогени	73
Протиалкогольні.....	73
Гіпоглікемічні (протидіабетичні)	73
Гіпоазотемічні.....	73
Радіопротекторні	74

Р о з д і л ІІІ. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН, ЩО НАЙЧАСТІШЕ ВХОДЯТЬ ДО СКЛАДУ ФІТОПРЕПАРАТІВ	75
Аір тростиновий, лепеха звичайна – <i>Acorus calamus</i> L.....	75
Аконіт джунгарський – <i>Aconitum soongoricum</i> L.....	76
Алое деревовидне – <i>Aloe arborescens</i> Mill.....	77
Алтея лікарська – <i>Althaea officinalis</i> L.	78
Аніс звичайний (ганус) – <i>Anisum vulgare</i> Gaertn.....	79
Арніка гірська – <i>Arnica montana</i> L.	80
Артишок посівний – <i>Cynara scolymus</i> L.	82
Барвінок малий, барвінок хрещатий – <i>Vinca minor</i> L.....	83
Белладонна звичайна, красавка – <i>Atropa belladonna</i> L.....	84
Береза бородавчаста, береза повисла – <i>Betula verrucosa</i> Ehrh., <i>Betula pendula</i> Roth.....	85
Блекота чорна – <i>Hyoscyamus niger</i> L.	87
Бобівник трилистий – <i>Menyanthes trifoliata</i> L.	87
Брусниця – <i>Vaccinium vitis-idaea</i> L.....	89
Болиголов плямистий – <i>Conium maculatum</i> L.	90
Бузина чорна – <i>Sambucus nigra</i> L.....	91
Буркун лікарський – <i>Melilotus officinalis</i> (L.) Pall.	93
Валеріана лікарська – <i>Valeriana officinalis</i> L. s.p.	94
Васильки справжні – <i>Ocimum basilicum</i> L.	97

Вільха сіра – <i>Alnus incana</i> L.	98
Вовчуг польовий – <i>Ononis arvensis</i> L.	99
Гадючник звичайний – <i>Filipendula vulgaris</i> Moench, син. <i>F. hexapetala</i> Gilib.	100
Гарбуз звичайний – <i>Cucurbita pepo</i> L.	100
Гінкго дволопатеве – <i>Ginkgo biloba</i> L.	102
Гіркокаштан звичайний – <i>Aesculus hippocastanum</i> L.	104
Гірчак перцевий – <i>Polygonum hydropiper</i> L.	106
Гірчак почечуйний – <i>Polygonum persicaria</i> L.	107
Гірчиця сарептська – <i>Brassica juncea</i> (L.) Czern., син. <i>Sinapis juncea</i> L.	107
Гісоп лікарський – <i>Hyssopus officinalis</i> L.	108
Глід криваво-червоний – <i>Crataegus sanguinea</i> Pall.	109
Горицвіт весняний – <i>Adonis vernalis</i> L.	111
Горіх грецький – <i>Juglans regia</i> L.	112
Горобина звичайна – <i>Sorbus aucuparia</i> L.	113
Гречка звичайна – <i>Fagopyrum sagittatum</i> Gilib.	115
Грицики звичайні – <i>Capsella bursa pastoris</i> (L.) Medik.	115
Деревій майже звичайний – <i>Achillea submillefolium</i> Klok. et Krytzka.	116
Дуб звичайний – <i>Quercus robur</i> L.	118
Дягель лікарський (дудник звичайний) – <i>Archangelica officinalis</i> Hoffm. (<i>Angelica archangelica</i> L.)	119
Евкалипт кулястий – <i>Eucalyptus globulus</i> Labil.	121
Елеутерокок колючий – <i>Eleutherococcus senticosus</i> (Rupr. et Maxim.) Maxim.	123
Ехінацея пурпурова – <i>Echinacea purpurea</i> (L.) Moench	124
Женьшень – <i>Panax ginseng</i> C. A. Mey	126
Живокіст лікарський – <i>Symphytum officinale</i> L.	128
Звіробій звичайний – <i>Hypericum perforatum</i> L.	129
Золотушник звичайний (золота різка) – <i>Solidago virgaurea</i> L.	131
Імбир лікарський – <i>Zingiber officinale</i> Rosc.	132
Калина звичайна – <i>Viburnum opulus</i> L.	133
Кмин звичайний – <i>Carum carvi</i> L.	135
Конюшина лучна, конюшина червона – <i>Trifolium pratense</i> L.	136
Коріандр посівний – <i>Coriandrum sativum</i> L.	137
Кріп запашний – <i>Anethum graveolens</i> L.	138
Кропива дводомна – <i>Urtica dioica</i> L.	140
Крушина ламка, крушина вільховидна – <i>Frangula alnus</i> Mill., син. <i>Rhamnus frangula</i> L.	141
Кукурудза звичайна – <i>Zea mays</i> L.	143

Кульбаба лікарська – <i>Taraxacum officinale</i> Wigg.	144
Куркума жовтокорінцева – <i>Curcuma xanthorrhiza</i> Roxb.	146
Лаванда колоскова – <i>Lavandula angustifolia</i> Mill., син.: <i>L. spicata</i> L., <i>L. vera</i> L., <i>L. officinalis</i> L.	147
Ламінарія цукриста – <i>Laminaria saccharina</i> (L.). Lam., ламінарія японська – <i>Laminaria japonica</i> Aresch.	148
Лимонник китайський – <i>Schizandra chinensis</i> (Turcz.) Baili.	149
Липа серцелиста – <i>Tilia cordata</i> Mill.	150
Лопух справжній – <i>Arctium lappa</i> L.	151
Льон звичайний – <i>Linum usitatissimum</i> L.	152
Любисток лікарський – <i>Levisticum officinale</i> Koch.	154
Малина звичайна – <i>Rubus idaeus</i> L.	155
Марена красильна – <i>Rubia tinctorum</i> L.	156
Материнка звичайна – <i>Origanum vulgare</i> L.	157
Меліса лікарська – <i>Melissa officinalis</i> L.	159
Морква дика – <i>Daucus carota</i> L.	160
М'ята перцева – <i>Mentha piperita</i> L.	161
Нагідки лікарські – <i>Calendula officinalis</i> L.	164
Наперстянка великоквіткова – <i>Digitalis grandiflora</i> L.	166
Наперстянка пурпурова – <i>Digitalis purpurea</i> L.	167
Наперстянка шерстиста – <i>Digitalis lanata</i> Ehrh.	168
Обліпіха крушиновидна – <i>Hippophae rhamnoides</i> L.	169
Оман високий – <i>Inula helenium</i> L.	171
Первоцвіт весняний, первоцвіт лікарський, примула – <i>Primula veris</i> L.	172
Перець стручковий однорічний – <i>Capsicum annuum</i> L.	173
Перстач прямостоячий, калган – <i>Potentilla erecta</i> (L.) Rausch., син.: <i>P. tormentilla</i> Neck., <i>Tormentilla erecta</i> L.	174
Підбіл звичайний, мати-й-мачуха – <i>Tussilago farfara</i> L.	175
Подорожник великий – <i>Plantago major</i> L.	177
Полин гіркий – <i>Artemisia absinthium</i> L.	178
Ревінь тангутський – <i>Rheum palmatum</i> L.	179
Розторопша плямиста – <i>Silybum marianum</i> (L.) Gaertn.	181
Рутка лікарська – <i>Fumaria officinalis</i> L.	182
Собача кропива звичайна – <i>Leonurus cardiaca</i> L.	183
Солодка гола – <i>Glycyrrhiza glabra</i> L.	184
Сосна звичайна – <i>Pinus sylvestris</i> L.	186
Софора японська, японська акація – <i>Sophora japonica</i> L., <i>Styphnolobium japonicum</i> (L.) Schott.	188
Спориш звичайний, гусятник – <i>Polygonum aviculare</i> L.	189

Спориння пурпурова – <i>Claviceps purpurea</i> Tulasne	190
Суниця лісова – <i>Fragaria vesca</i> L.....	192
Фенхель звичайний – <i>Foeniculum vulgare</i> Mill.....	193
Фіалка триколірна – <i>Viola tricolor</i> L.....	194
Хамоміла лікарська, ромашка лікарська – <i>Chamomilla recutita</i> (L.) Rauschert, <i>Matricaria recutita</i> L., <i>Matricaria chamomilla</i> L.....	196
Хвощ польовий – <i>Equisetum arvense</i> L.....	198
Хміль звичайний – <i>Humulus lupulus</i> L.....	199
Цибуля городня – <i>Allium cepa</i> L.....	200
Цикорій дикий – <i>Cichorium intybus</i> L.	202
Цмин пісковий – <i>Helichrysum arenarium</i> (L.) Moench	203
Чага (березовий гриб), інонотус скошений, трутовик косотрубчастий – <i>Inonotus obliquus</i> (Ach. ex Pers.) Pil.	204
Часник городній – <i>Allium sativum</i> L.....	205
Чебрець плазкий – <i>Thymus serpyllum</i> L.	207
Черета трироздільна – <i>Bidens tripartita</i> L.	210
Чистотіл великий – <i>Chelidonium majus</i> L.....	211
Чорниця звичайна – <i>Vaccinium myrtillus</i> L.....	212
Шавлія лікарська – <i>Salvia officinalis</i> L.	213
Шипшина собача – <i>Rosa canina</i> L.....	215
Якірці сланкі – <i>Tribulus terrestris</i> L.	218
Ялина європейська – <i>Picea abies</i> (L.) Karsten	219
Яловець звичайний – <i>Juniperus communis</i> L.....	219

**Р о з д і л І V. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА
ДЕЯКИХ ФІТОПРЕПАРАТІВ, ЩО ПРЕДСТАВЛЕНІ
НА ФАРМАЦЕВТИЧНОМУ РИНКУ УКРАЇНИ..... 221**

ЛІТЕРАТУРА 284

АЛФАВІТНИЙ ПОКАЖЧИК 289

Українські ботанічні назви лікарських рослин 289

Латинські ботанічні назви лікарських рослин 291

Навчальне видання

КОРНІЄВСЬКИЙ Юрій Іванович
КУЧЕРЕНКО Людмила Іванівна
КОРНІЄВСЬКА Валентина Григорівна
СКОРИНА Дмитро Юрійович
ХРОМИЛЬОВА Ольга Володимирівна
БОГУСЛАВСЬКА Наталія Юріївна

ЛІКАРСЬКІ РОСЛИНИ НА АПТЕЧНІЙ ПОЛИЦІ

Навчальний посібник

*для студентів III – V курсів фармацевтичних факультетів
спеціальності «Фармація, промислова фармація»*

закладів вищої освіти

Міністерства охорони здоров'я України

Підписано до друку 17.06.2020 р.

Формат 60×84 1/16. Папір офсетний. Друк цифровий.

Ум. друк. арк. 17,67.

Тираж 300 пр. Зам. № 8780.

Текст публікується в авторській редакції.

Ілюстрації взяті з відкритих джерел із вільним доступом.

Видавництво ЗДМУ

69035, м. Запоріжжя, пр. Маяковського, 26

Свідоцтво ДК № 2298 від 22.09.2005 р.

Віддруковано з готового оригінал-макета.

Цифрова друкарня «*Copy Art*»

м. Запоріжжя, пр. Соборний, 109, оф. 205.

тел. (095) 908-28-56, (068) 178-69-27

<https://copyart.com.ua>

E-mail: copyartzp@gmail.com